

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
ДОНЕЦЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ УНІВЕРСИТЕТ ІМЕНІ ВАСИЛЯ СТУСА
ФАКУЛЬТЕТ ІСТОРІЇ ТА МІЖНАРОДНИХ ВІДНОСИН
КАФЕДРА ІСТОРІЇ УКРАЇНИ ТА СПЕЦІАЛЬНИХ
ГАЛУЗЕЙ ІСТОРИЧНОЇ НАУКИ

Кваліфікаційна наукова
праця на правах рукопису

МЕЛЕКЕСЦЕВ КИРИЛО ІГОРОВИЧ

УДК 94(477+438)

ДИСЕРТАЦІЯ
УКРАЇНА ТА РЕСПУБЛІКА ПОЛЬЩА: ВІД БІЛАТЕРАЛЬНИХ
ВІДНОСИН ДО ЄВРОАТЛАНТИЧНОЇ ІНТЕГРАЦІЇ
(ІСТОРИЧНИЙ АСПЕКТ)

07.00.01 «Історія України»
07 – історичні науки

Подається на здобуття наукового ступеня кандидата історичних наук

Дисертація містить результати власних досліджень. Використання ідей, результатів і текстів інших авторів мають посилання на відповідне джерело

(підпис, ініціали та прізвище здобувача)

Науковий керівник Бут Олександр Микитович, доктор історичних наук, професор

Вінниця – 2019

АНОТАЦІЯ

Мелекесцев К. І. Україна та Республіка Польща: від білатеральних відносин до євроатлантичної інтеграції (історичний аспект). – Кваліфікаційна наукова праця на правах рукопису.

Дисертація на здобуття наукового ступеня кандидата історичних наук за спеціальністю 07.00.01 «Історія України». – Донецький національний університет імені Василя Стуса, Вінниця, 2019 / Дніпровський національний університет імені Олеся Гончара, Дніпро, 2019.

Дисертаційне дослідження присвячено актуальній і недостатньо розробленій в історіографії темі – комплексному дослідженню процесів трансформації українсько-польських відносин у 1991–2015 рр. від білатерального співробітництва до унікальної частини комплексу мультилатеральних відносин у контексті європейської та атлантичної інтеграції. У комплексному дослідженні відображено взаємозв'язок українсько-польських відносин із реалізацією пріоритетних напрямів розвитку України у новому геополітичному становищі в Європі та світі. Обрані для аналізу хронологічні рами охоплюють події, які відрізняються від усього попереднього історичного досвіду співіснування України та Польщі на світовій арені.

Виявлений масив історіографії українських та іноземних дослідників, які розглядали питання українсько-польських відносин та їхнього європейського контексту, дозволив провести виокремлення та ґрунтовне дослідження об'єкта й предмета дослідження. Досягненню мети та реалізації завдань сприяло залучення до дослідження різноманітних джерел, зокрема вперше введених у науковий обіг архівних матеріалів, що відображають втілення українсько-польського співробітництва на рівні місцевих органів влади. Історіографічний аналіз показав необхідність використання у дослідженні принципів та методів суміжних наук.

Розкрито та переосмислено таке поняття як «євроатлантична інтеграція». Поняття розглянуто з позицій дедукції, через розділення фактів співпраці України

та Польщі з ЄС та НАТО. Відповідно, «європейська інтеграція» розглядається як комплексний процес багатосторонньої інтеграції держав у контексті асоціації з ЄС, Радою Європи та Європейською комісією. Окремо розглянуто перебіг співпраці України з Польщею в «атлантичній інтеграції» – відносинах з блоком НАТО та участі у його програмах. На цих засадах показані відмінності у контактах України та Польщі з НАТО й ЄС, окремішність хронології українсько-польського співробітництва у контекстах європейської та атлантичної інтеграції. Розглянуто поняття, які пов'язані з тезою автора про трансформацію українсько-польських відносин від білатеральних до таких, що мають ознаки частини мультилатеральних відносин у межах загальноєвропейських процесів інтеграції. Відповідно, «білатеральні відносини» розкриті як такі, що пов'язані із двосторонньою співпрацею суб'єктів задля вирішення конкретних питань, а «мультилатеральні відносини» розглянуті в контексті залучення країн до багатосторонніх взаємозв'язків. Крім того, розглянуті інші поняття, що потребують визначення для концептуальної сторони дослідження: «стратегічне партнерство», «міждержавні економічні відносини», «національна безпека».

Розкрито історичні передумови оформлення українсько-польської співпраці, перші контакти між польськими та українськими демократичними силами, роль у цьому Є. Гедройця. Досліджено становлення білатеральних відносин незалежної України та Республіки Польща: від їхнього договірно-правового оформлення на міждержавному рівні у 1991–1995 рр до повноцінного втілення цих договорів на рівні місцевої влади протягом 1995–2004 рр. Відповідний аналіз дає підстави говорити про дискусійний характер тез попередників про середину 1990-х рр. як часи «занепаду» в українсько-польських відносинах. Показано, як нестачу співробітництва на вищому рівні компенсувала міжрегіональна співпраця, що демонструють джерела про взаємозв'язки областей та воєводств. Дослідження шляху становлення двосторонніх відносин України і Польщі вказує й на перші ознаки співпраці в межах ініціатив «об'єднаної Європи», конкретно євро регіонів, що створило засади для подальшого співробітництва у вимірі євроінтеграції.

Всебічно розглянуто вплив чинника євроінтеграції на українсько-польські відносини. Показано, яким чином двостороння співпраця із Республікою Польща в 2005–2007 рр. у різних галузях впливала на виконання Україною своїх обов'язків щодо проведення реформ відповідно до «Плану дій Україна – ЄС». Авторський погляд на трансформацію відносин набуває розкриття з огляду на ініціативи Республіки Польща щодо втілення політики «Східного партнерства» у 2007–2010 рр. та, відповідно, побудови відносин з Україною в межах цієї політики Європейського Союзу. Досліджено вплив приєднання Польщі до Шенгенської зони на міждержавне та транскордонне співробітництво, розкрито методи подолання проблем, що постали перед країнами, шляхом співпраці на рівні як загальнодержавної, так і місцевої влади та громадських організацій.

Завдяки залученню до наукового обігу новітніх джерел було детально досліджено проблемні моменти українсько-польських відносин, які викристалізувалися на шляху України до європейської інтеграції у 2010–2013 рр. та підходи щодо вирішення цих проблем у 2014–2015 рр., із виявленням основних напрямків, перебігу, об'єктивних і суб'єктивних причин таких проблем. Визначено найефективніші напрями, форми і види співпраці та найкритичніші моменти у відносинах цього періоду. Розглянуто питання «відходу» Польщі від проукраїнської «Доктрини Гедройця», із висновком про те, що ідеї видатного польського публіциста залишаються актуальними, а геополітична стратегія доповнюється іншими («Пястівська», «Ягеллонська»).

Висвітлено тенденції співробітництва України та Республіки Польща в умовах розширення блоку НАТО та у процесах атлантичної інтеграції в різних аспектах. Найважливішим серед них визначено аспект безпеко-оборонного співробітництва, у якому країни співпрацювали як білатерально, так і в межах програми НАТО «Партнерство заради миру». Розглянуто причини малої кількості контактів обох країн із НАТО у 1991–1994 рр., досвід швидкої польської атлантичної інтеграції у 1995–1999 рр., який Україна втілювала протягом 2000–2015 рр., відповідно до опублікованих та архівних джерел. Залучена джерельна база продемонструвала проблеми втілення польського досвіду у життя через

неузгодженість дій різних гілок влади та окремі випадки саботування політики атлантичної інтеграції у 2005–2007 рр., а також розкрила ініціативи щодо атлантичної інтеграції, які пропонували керівництву країни місцеві органи влади.

Уперше в історіографії досліджень відносин проаналізовано значення раніше засекречених «Тез про політику Польщі щодо Росії і України» 2008 р., а також архівних матеріалів щодо діяльності місцевих органів влади у питаннях співпраці у 1991–2015 рр., низку яких уперше введено до наукового обігу.

Запропоновано авторську хронологію українсько-польських відносин сучасності за принципом рівня залучення питань європейської інтеграції в міждержавних відносинах.

Доповнено і уточнено особливості економічної допомоги Єврокомісії та структур НАТО Республіці Польща та значення для України досвіду посилення польської економіки; результати втілення попередніх угод у процесі активізації відносин після Революції гідності; місце співробітництва між польськими та українськими університетами в процесах євроінтеграції.

Подальший розвиток й конкретизацію отримали положення української історіографії щодо українсько-польської співпраці як невід'ємну складову частину загальноісторичного процесу європейсько-атлантичної інтеграції.

Загалом проаналізований у дисертаційному дослідженні досвід українсько-польських відносин у євроатлантичному контексті є важливим для розуміння подібних трансформаційних процесів, які відбувалися в державах колишнього «Східного блоку». Їхнє подальше вивчення актуальне для пришвидшення євроінтеграційних процесів в Україні. Відповідно, у роботі запропоновані рекомендації державним органам, навчальним закладам, громадським організаціям щодо вирішення негайних проблем українсько-польських відносин.

Ключові слова: Україна, Республіка Польща, зовнішня політика і дипломатія, НАТО, Європейський Союз, європейська інтеграція, євроатлантична інтеграція, білатеральні відносини, мультилатеральні відносини.

ABSTRACT

Mieliestsev K. I. Ukraine and the Republic of Poland: From Bilateral Relations to Euro-Atlantic Integration (Historical Aspect). – Manuscript.

Dissertation for the degree of Ph.D. in History in the specialty 07.00.01 “History of Ukraine”. – Vasyl’ Stus Donetsk National University, Vinnytsia, 2019 / Oles Honchar Dnipro National University, Dnipro, 2019.

This thesis is a comprehensive study on the processes of transformation in Ukrainian-Polish relations in 1991–2015: from bilateral relations towards becoming a unique part of the multilateral relations complex in the context of European and Atlantic integration. The complex study reflects how the issues of Ukrainian-Polish relations are related to the implementation of Ukraine’s development priorities in its new geopolitical position in Europe and globally. The chronological framework chosen for the historical analysis covers events that differ from all of Ukraine and Poland’s previous historical experience, and not fully systemized by researchers in all aspects of relations.

The compilation of Ukrainian and foreign historiography, related to the issues of Ukrainian-Polish relations and their European context, was brought up in the thesis. It assisted in the identification and thorough research of the object and subject of research, the goal of research. For their realization, various sources were studied, including unpublished archived materials reflecting the implementation of Polish-Ukrainian cooperation at the level of local authorities, none of which were previously covered in the scientific circulation. The analysis has shown the necessity of applying methods from other disciplines related to the events of Polish-Ukrainian history in the study.

The concept of “Euro-Atlantic integration” was reviewed and redefined. This concept was deductively analyzed, showing the separation of the facts of cooperation of Ukraine and Poland with the EU and NATO. Accordingly, “European integration” was defined as a complex process of political, legal, economic, social, cultural integration of states in the context of their association with the EU, the Council of Europe and the European Commission. The progress of Polish-Ukrainian cooperation in the “Atlantic

integration” was defined separately as relations with the NATO bloc and participation in its programs and forums. Based on these principles, the research has shown the differences in Ukraine and Poland’s cooperation with NATO and the EU, along with the differences in the chronology of Ukrainian-Polish relations in the contexts of, respectively, European and Atlantic integration. Additionally, the thesis covered the concepts related to the author’s hypothesis on the transformation of Ukrainian-Polish relations from bilateral relations into a part of European multilateralism.

The research covered the historical conditions behind early contacts between Polish and Ukrainian democratic parties, showing the role of J. Giedroyc in this process. Further analysis concerned the formation of bilateral relations between independent Ukraine and the Republic of Poland, based on signed agreements in 1991–1995, along with the implementation of these agreements by the local authorities in 1995–2004. Said analysis is casting doubt on the idea of the mid-1990s period as a time of “decay” in Polish-Ukrainian relations, which was proposed in previous studies. Indeed, the lack of intergovernmental cooperation at the time was offset by interregional cooperation, which is demonstrated by local sources from Lviv, Vinnytsia, and Donetsk regions. The research shows how the rise of bilateral relations between Ukraine and Poland also had certain signs of cooperation within the framework of the initiatives of European unification, specifically the Euroregions, which created the basis for further contacts between the border regions of Poland and Ukraine.

The European integration processes as a factor of the evolution of Polish-Ukrainian relations was complexly researched, showing how bilateral cooperation with the Republic of Poland in various fields affected Ukraine’s implementation of reforms in accordance with EU-Ukraine Action Plan (2005–2007). The researcher’s view on the transformation of relations is shown on the example of Polish initiatives to implement Eastern Partnership policy in 2007–2010, and, accordingly, to build relations with Ukraine within the framework of this policy of the European Union. The influence of Poland’s accession to the Schengen area on Polish-Ukrainian interstate and cross-border cooperation has been explored. The author further analyzed various methods of

overcoming Schengen-related problems faced by countries, via initiatives from governments and NGOs.

Through the implementation of the newest sources into the scientific circulation, the research discloses main problem points of the Polish-Ukrainian relations, which have become apparent on Ukraine's path to European integration in 2010–2013. It also covers the problem-solving attempts seen in 2014–2015. The objective and subjective causes of each problematic issue in the relations are analyzed. The research also determines the most effective directions, forms and types of Polish-Ukrainian cooperation and the most critical points in the history of contemporary relations. The idea of Poland's abandonment of the "Giedroyc Doctrine" is scrutinized, with the conclusion being that J. Giedroyc's ideas remain relevant, although his geopolitical strategy is now "expanded" by other doctrines ("Piast", "Jageillonian" strategies).

The thesis highlights the tendencies of cooperation between Ukraine and the Republic of Poland in the context of NATO enlargement and the various aspects of Atlantic integration. The most important among them was cooperation in security and defense, both bilateral and within the framework of the NATO Partnership for Peace Program. The research uncovers the reasons for the small number of contacts of both countries with NATO in the 1991–1994 relevant to the West's suspicion of post-Soviet intelligence and military. Furthermore, Poland's experience of intensified Atlantic integration in 1995–1999, and Ukraine's implementation of it during 2000–2015, are both analyzed according to published and archival sources. The source base involved in the research allowed to demonstrate issues related to implementing Polish experience in Ukraine, such as the lack of coordination between various branches of government, as well as individual cases of policy sabotage in 2005–2007. The archival sources also revealed various initiatives for the Atlantic integration proposed by the local authorities to the country's leadership.

For the first time in the historiography of Ukrainian-Polish relations author analyzes the significance of previously classified documents such as "The Theses on Polish Policy on Russia and Ukraine" of 2008, as well as archived materials on the

activities of local authorities in the matters of Polish-Ukrainian cooperation, a number of which are first introduced into scientific circulation.

The author proposes a chronology of the contemporary Ukrainian-Polish relations on the principle of the level of their involvement in the issues of European integration.

Among the further clarified issues are the peculiarities of foreign aid from the European Commission and NATO structures, and how the experience of strengthening Polish economy is relevant to Ukraine; the implementation of previous agreements during the intensification of the Polish-Ukrainian relations after the Revolution of Dignity; the cooperation between Polish and Ukrainian universities in the scope of European integration.

The research further expands the understanding of Ukrainian-Polish cooperation as an integral part of the historical process of European-Atlantic integration.

In conclusion, the analysis of the Ukrainian-Polish relations in the Euro-Atlantic context as provided in this research thesis is important for further understanding of transformational processes that took place in the countries of the former Eastern bloc. For the sake of accelerating European integration processes in Ukraine, future studies of this topic are suggested. Accordingly, the author proposes recommendations to state authorities, educational institutions, and public organizations to resolve the immediate problematic issues of Polish-Ukrainian relations.

Key words: Ukraine, Republic of Poland, foreign policy, NATO, European Union, European integration, Euro-Atlantic integration, bilateral relations, multilateral relations.

СПИСОК ОПУБЛІКОВАНИХ ПРАЦЬ ЗА ТЕМОЮ ДИСЕРТАЦІЇ

Праці, які відображають основні наукові результати дисертації:

- статті у наукових фахових виданнях України:

1. Мелекесцев К. І. Сучасні польсько-українські відносини: історіографічний аналіз. *Історичні і політологічні дослідження*. Вінниця : Донецький національний університет, 2016. № 1. С. 121–132. (Видання включено до міжнародної наукометричної бази Google Scholar).

2. Мелекесцев К. І. Культурний та цивілізаційний аспект новітніх польсько-українських відносин (2005–2011). *Література та культура Полісся*. / відп. ред. і упоряд. Г. В. Самойленко. Ніжин : НДУ ім. М. Гоголя, 2016. С. 200–210. (Видання включено до міжнародної наукометричної бази Google Scholar).

3. Mieliiekiestsev K. I. In the context of declassified theses of 2008: another look on contemporary Polish-Ukrainian relations. *Грані*. Дніпро : «Грані», 2017. Т. 20, № 1. С. 103–108. (Видання включено до міжнародних наукометричних баз Index Copernicus, DOAJ, ERIH PLUS, Google Scholar, Ulrichsweb, National Library of Ukraine Vernadsky; Universal Impact Factor; BASE - Bielefeld Academic Search Engine; General Impact Factor; SIS Scientific Group).

4. Мелекесцев К. І. Polish-Ukrainian relations and the issue of historical grievances in the societies of two countries. *Історичні і політологічні дослідження*. Вінниця : ДонНУ імені Василя Стуса, 2017. № 1. С. 270–283. (Видання включено до міжнародної наукометричної бази Google Scholar).

5. Мелекесцев К. Становлення білатеральних відносин незалежної України та Республіки Польща: договірно-правова основа міждержавних відносин (1990–2004). *Історичні і політологічні дослідження*. Вінниця : ДонНУ імені Василя Стуса, 2018. № 1. С. 152–163. (Видання включено до міжнародної наукометричної бази Google Scholar).

6. Мелекесцев К. Польсько-українське партнерство та аспірації України стосовно НАТО: регіональне та міжнародне співробітництво після Помаранчевої революції. *Історичні і політологічні дослідження*. Вінниця : ДонНУ імені Василя

Стуса, 2019. № 1. С. 201–210. (Видання включено до міжнародної наукометричної бази Google Scholar).

- **статті у наукових періодичних виданнях інших держав:**

7. Mieliękiestsev K. Polish-Ukrainian relations in 2004–2013: bilateral strategic partnership or sub-EU cooperation? *Polska-Słowacja-Ukraina Trójpogranicze wielokulturowe.* / pod redakcją naukową Andrzeja Bonusiaka. Rzeszów : Wydawnictwo Uniwersytetu Rzeszowskiego, 2014. Zlec. nr 30/2014. S. 135–144. (Видання включено до міжнародної наукометричної бази Google Scholar).

8. Мелекесцев К. The aspects of “Ukrainian-Polish strategic partnership” during the years of Viktor Yushchenko’s presidency. *Economic and law paradigm of modern society.* Banska Bystrica : Scientific Consulting Community s.r.o. «Open Europe», 2016. №2. pp. 131–134. (Видання включено до міжнародних наукометричних баз DOAJ, Google Scholar).

9. Мелекесцев К. И. Проблемы интеграции в современную европейскую цивилизацию в контексте отношений Украины и Республики Польша. *Государства Центральной и Восточной Европы в исторической перспективе* : сб. научн. ст. по мат. межд. научн. конф., Пинск 21–22 окт. 2016 г., Полесский государственный университет ; под ред. Р. Б. Гагуа. Пинск : Полесский государственный университет, 2016. Вып. 1. С. 298–309. (Видання включено до міжнародної наукометричної бази Google Scholar).

10. Мелекесцев К. І. Ініціативи та методологічні підходи українських і польських істориків щодо пошуку спільної позиції стосовно проблемних питань історії (2015–2017). *Государства Центральной и Восточной Европы в исторической перспективе*: сб. научн. ст. по мат. межд. научн. конф. Пинск : 24–25 ноября 2017 г.; под ред. Р. Б. Гагуа. Пинск: Полесский государственный университет, 2017. Вып. 1. Ч.1. С. 145–150. (Видання включено до міжнародної наукометричної бази Google Scholar).

11. Мелекесцев К. Ukrainian-Polish partnership on the path of Ukraine’s association and integration with the European Union: the Polish side’s issues and interests

(2012-2015). *Economic and law paradigm of modern society*. Banska Bystrica : Scientific Consulting Community s.r.o. «Open Europe», 2017. №2. pp. 187–192. (Видання включено до міжнародних наукометричних баз DOAJ, Google Scholar).

12. Мелекєсцев К. Тенденції співробітництва України та Республіки Польща в контексті атлантичної інтеграції. *Economic and law paradigm of modern society*. Banska Bystrica : Scientific Consulting Community s.r.o. «Open Europe», 2018. №2. С 117–121. (Видання включено до міжнародних наукометричних баз DOAJ, Google Scholar).

- **матеріали науково-практичних конференцій:**

13. Мелекєсцев К. Українсько-польські білатеральні відносини після приєднання Республіки Польща до Шенгенського договору (2007–2010 рр.). *Модернізація соціогуманітарного простору: історичний досвід, виклики та перспективи* : збірка матеріалів міжн. наук. конф. (2015; Житомир-Вінниця). Всеукраїнська науково-практична наукова конференція з міжнародною участю «Модернізація соціогуманітарного простору: історичний досвід, виклики та перспективи», 14–15 травня 2015 р. Житомир : Publisher Scientific, 2015. С. 78–80.

14. Мелекєсцев К. The Issue of National Ideology and Historical Memory in Polish-Ukrainian Relations. *Актуальні проблеми міжнародних відносин: Матеріали міжнародної науково-практичної конференції студентів, аспірантів і молодих вчених*. К. : Київський національний університет імені Тараса Шевченка, Інститут міжнародних відносин, 2016. Ч. 1. С. 93–97.

15. Мелекєсцев К. Становлення польсько-українських білатеральних відносин після розпаду Східного Блоку. *Соціально-гуманітарні дисципліни: напрямки наукового пошуку* : матеріали Всеукр. наук. конфер. м. Дніпропетровськ, 2016 р.: у 5-х частинах. Дніпропетровськ : ТОВ «Інновація», 2016. С. 49–52.

16. Mieliekiestsev K. I. The year 2009 as the critical point in the history of contemporary Polish-Ukrainian relations. *Травневі студії: історія, політологія, міжнародні відносини* : зб. тез. Вінниця : «Друк», 2016. Вип. 1. С. 119–122.

17. Мелекєсцев К. Україна, Польща, революція: сьогодення та історична ретроспектива. *Травневі студії: історія, політологія, міжнародні відносини*. Збірка матеріалів Всеукраїнської наукової інтернет-конференції до 100-річчя Української революції, 80-річчя ДонНУ імені Василя Стуса та історичного факультету ; за ред. канд. іст. наук Ю. Т. Темірова. Вінниця : ДонНУ імені Василя Стуса, 2017. Вип. 2. С. 52–57.

18. Mieliestsev K. The issues of shared history and how to resolve them: a look at the initiatives of Polish and Ukrainian historians and state organizations (2014–2015). *Сучасна гуманітаристика* : збірник матеріалів III Міжнародної науково-практичної інтернет-конференції, 13 жовтня 2017 р. Переяслав-Хмельницький (Київ. обл.) : ДВНЗ «Переяслав-Хмельницький державний педагогічний університет імені Григорія Сковороди», 2017. Вип. 3. С. 152–158.

19. Mieliestsev K. The issue of multiculturalism in contemporary Polish-Ukrainian relations. *Сучасна гуманітаристика* : збірник матеріалів IV Міжнародної науково-практичної інтернет-конференції, 14 листопада 2017 р. Переяслав-Хмельницький (Київ. обл.) : ДВНЗ «Переяслав-Хмельницький державний педагогічний університет імені Григорія Сковороди», 2017. Вип. 4. С. 125–129.

Праці, які додатково відображають наукові результати дисертації:

- **статті у наукових виданнях України:**

20. Мелекєсцев К. І. Ідеологічне і прагматичне у польсько-українських відносинах. *Вісник Донецького національного університету. Філософські науки*. Вінниця : ДонНУ, 2016. №1-2. С. 137–150. (Видання включено до міжнародної наукометричної бази Google Scholar).

ЗМІСТ

ПЕРЕЛІК УМОВНИХ СКОРОЧЕНЬ.....	4
ВСТУП.....	6
РОЗДІЛ 1. СТАН НАУКОВОЇ РОЗРОБКИ ПРОБЛЕМИ, ДЖЕРЕЛА, МЕТОДОЛОГІЯ ДОСЛІДЖЕННЯ.....	
1.1. Історіографічний аналіз	16
1.2. Джерельна база	37
1.3. Методологічні засади дослідження	48
РОЗДІЛ 2. СТАНОВЛЕННЯ БІЛАТЕРАЛЬНИХ ВІДНОСИН НЕЗАЛЕЖНОЇ УКРАЇНИ ТА РЕСПУБЛІКИ ПОЛЬЩА	
2.1. Закладання договірно-правової основи міждержавних відносин (1991–1995 рр.)	58
2.2. Реалізація українсько-польських міждержавних угод та міжрегіональна співпраця (1995–2004 рр.)	75
РОЗДІЛ 3. НАБУТТЯ ПРІОРИТЕТНОСТІ ЄВРОІНТЕГРАЦІЙНОГО ВИМІРУ УКРАЇНСЬКО-ПОЛЬСЬКИХ ВІДНОСИН	
3.1. Українсько-польське співробітництво як чинник реформ за «Планом дій Україна – ЄС» (2005–2007 рр.).....	89
3.2. Вплив політики «Східного партнерства» ЄС та Шенгенської зони на розвиток українсько-польських відносин (2007–2010 рр.)	103
РОЗДІЛ 4. УКРАЇНСЬКО-ПОЛЬСЬКЕ ПАРТНЕРСТВО НА ШЛЯХУ УКРАЇНИ ДО ЄВРОПЕЙСЬКОЇ АСОЦІАЦІЇ	
4.1. Загострення проблем українсько-польських відносин (2010–2013 рр.)	119
4.2. Підходи до вирішення проблем українсько-польських відносин у контексті асоціації України з ЄС та подальшої інтеграції в європейські структури (2014–2015 рр.)	131

РОЗДІЛ 5. СПІВРОБІТНИЦТВО УКРАЇНИ ТА РЕСПУБЛІКИ ПОЛЬЩА У ПИТАННЯХ АТЛАНТИЧНОЇ ІНТЕГРАЦІЇ.....	
5.1. Україна та Польща в умовах розширення блоку НАТО (1991–1999 рр.)...	148
5.2. Реалізація атлантичної інтеграції в контексті українсько-польського партнерства (2000–2015 рр.)	159
ВИСНОВКИ	173
СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ І ЛІТЕРАТУРИ	181
ДОДАТКИ.....	230

ПЕРЕЛІК УМОВНИХ СКОРОЧЕНЬ

АК – Армія Крайова

БЮТ – Блок Юлії Тимошенко

ВВП – Валовий внутрішній продукт

ВНЗ – Вищий навчальний заклад

ВР – Верховна Рада

ВТО – Всесвітня туристська організація

ГП – Громадянська платформа

ДКА – Державне космічне агентство

ЄС – Європейський Союз

ЄКА – Європейське космічне агентство

ЄПС – Європейська політика сусідства

ЗМІ – засоби масової інформації

ЗУНР – Західноукраїнська Народна Республіка

ІНП – Інститут національної пам'яті

МВС – Міністерство внутрішніх справ

МЗС – Міністерство закордонних справ

МКР – Міжнародна консультаційна рада

МОЗ – Міністерство охорони здоров'я

МОН – Міністерство освіти і науки

МТК – Міжнародний транспортний коридор

НАТО – Організація Північноатлантичного договору (від англійського North Atlantic Treaty Organization, NATO)

НБСЄ – Рада з безпеки та співробітництва в Європі

НУНС – Наша Україна – Народна Самооборона

НПУ – Національна поліція України

ОБСЄ – Організація з безпеки і співробітництва в Європі

ОДА – Обласна державна адміністрація

ОУН – Організація українських націоналістів

ПІНП – Польський Інститут національної пам'яті

ПНР – Польська Народна Республіка

РКЦ – Римо-католицька церква

РНБО – Рада національної безпеки і оборони

РП – Республіка Польща

РФ – Російська Федерація

СБУ – Служба безпеки України

СНД – Співдружність Незалежних Держав

СОТ – Світова організація торгівлі (WTO – World Trade Organization)

СРСР – Союз Радянських Соціалістичних Республік

США – Сполучені Штати Америки

ТАСІС – Програма Європейського Союзу «Технічна допомога для СНД» (від англ. TACIS – Technical Assistance to the Commonwealth of Independent States)

УГКЦ – Українська греко-католицька церква

УЄФА – Союз європейських футбольних організацій (від фр. UEFA – Union Européenne de Football Association)

УІНП – Український інститут національної пам'яті

УМВС – Угода про міжнародне вантажне сполучення

УРСР – Українська Радянська Соціалістична Республіка

УПА – Українська повстанська армія

ЮНЕСКО – Організація Об'єднаних Націй з питань освіти, науки і культури (від англ. United Nations Educational, Scientific and Cultural Organization, UNESCO)

ECTS – European Credit Transfer and Accumulation System (англ. Європейська кредитна трансферно-накопичувальна система)

EUBAM – EU Border Assistance Mission to Moldova and Ukraine (англ. «Місія Європейського Союзу з прикордонної допомоги Молдові та Україні»)

PhD – Доктор філософії (з лат. Philosophiæ doctor)

УМС – Ukrainian Mobile Communications (англ. «Український мобільний зв'язок»)

ВСТУП

Актуальність теми дослідження. Тема еволюції польсько-українських відносин у зв'язку з інтеграційними процесами у Європі є важливою для історії постсоціалістичних країн. Із здобуттям Україною незалежності та отриманням державами Центральної та Східної Європи політичної свободи після розпаду СРСР та «Східного блоку» розпочався активний процес формування нової моделі відносин між державами як рівноправними партнерами. Однак незалежна Україна знов перетворилася на територією світового протистояння, на якій реалізуються інтереси інших держав. Новітні сторінки в історії зв'язків українського народу з новою об'єднаною Європою показали неможливість для країни ізоляції та виключно двосторонніх відносин із сусідніми державами, якщо та бажає не залишитися послабленою та контрольованою з невпинним ходом колеса історії. Через це співпраця України з Республікою Польща так чи інакше має бути пов'язана з процесами формування та реалізації партнерства й інтеграції в об'єднаній Європі на сучасному етапі. Такі реалії були усвідомлені українською владою з підписанням Угоди про асоціацію між Україною та Європейським Союзом за підтримки з боку керівництва Польщі. Усі ці події повністю відрізняються від усього попереднього досвіду України на світовій політичній арені, тому є новими для народів країн, керівництва держав і не до кінця систематизованими та вивченими дослідниками в усіх аспектах відносин.

Актуальним для дослідження є досвід реформування Республікою Польща своєї зовнішньої та внутрішньої політики у посттоталітарну добу, залучення фінансової допомоги з боку ЄС, Єврокомісії та НАТО, яке допомогло країні посилити свої економічні позиції, опинитися лідером серед країн Центральної та Східної Європи. Із закріпленням у Конституції України стратегічного курсу на інтеграцію до ЄС та НАТО, важливим є вивчення не лише польського досвіду, але й процесів його обміну з українською стороною протягом останніх десятиліть. Це необхідно для розуміння того, чому Україна так відстала від Польщі в питаннях європейської та атлантичної інтеграції.

Входження сусідньої Польщі в євроатлантичні та європейські структури ще більше посилює для України значення повноцінного розвитку українсько-польських відносин. На порядку денному питання про необхідність інтеграції України до європейських та євроатлантичних структур та кроки задля досягнення цієї мети. Це стратегічна мета для держави, визначена в Конституції України. Необхідність дослідження цих процесів новітньої історії України на основі всіх доступних джерел обґрунтовує актуальність теми дослідження.

Зміни у відносинах України та Республіки Польща в євроатлантичному контексті як тема дисертаційної роботи узгоджується з тенденціями сучасної української науки. Конкретно, посилення дослідницького інтересу до актуальних питань європейської історії, особливо постсоціалістичних країн. У світлі офіційно проголошеного Україною європейського вибору зовнішньої політики вимагають особливо ретельного вивчення спроби поглиблення співпраці з Європейським Союзом та НАТО протягом періоду незалежності. Подальшого дослідження потребують питання реального втілення угод на місцях порівняно з намірами дипломатів, вищих посадових осіб.

Останніми роками залучення до співробітництва з Польщею, НАТО та ЄС не лише українських вищих органів влади, але й місцевого самоврядування, громадських об'єднань, свідчить про видозміни у відносинах та додає актуальності темі дослідження. Це зумовлює необхідність вивчення матеріалів обласних архівних установ, що розкривають європейський та атлантичний контекст українсько-польської співпраці на рівні регіонів: Донбасу та Сілезії, Галичини та Малопольщі, Поділля та Мазовії тощо.

Серед порушених у роботі актуальних питань українсько-польських відносин також варто виділити проблемні моменти у взаємодії держав, особливості їхньої політики з метою захисту своїх національних інтересів, а також пошук оптимальних підходів подолання проблем із урахуванням інтересів усіх сторін. Приділивши увагу до існуючих непорозумінь, дослідивши їхні причини та можливості примирення, ми можемо запобігти виникненню

конфліктних ситуацій у майбутньому. Шляхи нормалізації відносин із сусідами важливі для України як у політичному, так і в цивілізаційному контексті.

Зв'язок роботи з науковими програмами, планами, темами

Дисертація виконана в межах науково-дослідних тем кафедри історії України та спеціальних галузей історичної науки Донецького національного університету імені Василя Стуса: «Історія України в контексті всесвітньої історії: актуальні проблеми дослідження» (реєстраційний номер – 0112U005446) та «Актуальні питання історії України в контексті європейської цивілізації» (реєстраційний номер – 0118U002396).

Об'єктом дисертаційної роботи є різногалузеве співробітництво України та Республіки Польща в умовах глобалізації сучасного світу.

Предметом дослідження є еволюція українсько-польських відносин від білатеральності до мультилатералізму в інтеграційних процесах ЄС та НАТО.

З метою здійснення ґрунтовного дослідження акцентовано увагу від вищого рівня українсько-польських відносин до втілення відповідних угод на місцях у зв'язку з процесами європейської та атлантичної інтеграції, особливо у сферах транскордонної співпраці, економічного, оборонного, культурно-освітнього співробітництва. Інші сфери відносин (співпраця у сферах релігії, туризму, інформації) розглянуті в міру потреби й можливості.

Хронологічні межі дослідження охоплюють 1991–2015 рр., тобто період від визнання незалежності України Польщею до ратифікації Угоди про асоціацію України з ЄС та виборів у Польщі. Нижня часова межа зумовлена початком посткомуністичної трансформації у державі й суспільстві; верхня – часом визначення та реалізації головних завдань зовнішньої політики України та Польщі: інтеграції до НАТО та ЄС, пов'язаними з ними мультилатеральними відносинами. Для демонстрації результатів переговорного процесу, їхнього втілення в життя залучені дані про реалізацію попередніх угод після 2015 р.

Географічні межі дослідження охоплюють територію Республіки Польща та України у їхніх офіційних кордонах, а також європейський і євроатлантичний простір. Таким чином процеси розглядаються в контексті континентальної та

трансконтинентальної систем міжнародних відносин та в розрізі субрегіональної системи у регіоні Центральної та Східної Європи.

Мета дисертаційної праці полягає у вивченні історії всебічного комплексу взаємодії України та Республіки Польща, виявленні закономірностей, здобутків і перспектив партнерства в умовах трансформації від білатеральних відносин до мультилатеральної співпраці на шляху інтеграції до ЄС та НАТО.

Відповідно до об'єкта та предмета дослідження, реалізація мети передбачає розв'язання таких науково-дослідницьких **завдань**:

- проаналізувати стан вивчення проблеми, окреслити джерельну базу та методи дослідження;
- розглянути історичні умови становлення білатеральних відносин незалежної України та Республіки Польща, їх договірно-правове оформлення на міждержавному рівні та втілення у міжрегіональних відносинах;
- розкрити вплив чинника євроінтеграції, втілення «Плану дій Україна – ЄС», політики «Східного партнерства» та особливостей Шенгенської зони на українсько-польське міждержавне та транскордонне співробітництво;
- дослідити проблемні моменти українсько-польських відносин, які викристалізувалися на шляху України до європейської інтеграції;
- висвітлити тенденції співробітництва України та Республіки Польща в умовах розширення блоку НАТО та у процесах атлантичної інтеграції
- побудувати періодизацію українсько-польських відносин у вимірі співпраці в межах євроінтеграції

Методологічна основа дослідження базується на основі аналізу літератури з урахуванням проблемно-хронологічного і країнознавчого підходів, комплексному використанні широкого кола історичних джерел.

Дослідження проводилося за принципами історизму та наукової об'єктивності. Задля їхнього втілення були використані як загальнонаукові, так і спеціальні методи історичного дослідження: системний, інституційний,

діалектичний, метод аналізу й синтезу, статистичний, проблемно-хронологічний, порівняльно-історичний, історико-типологічний, конкретно-історичний.

Особливості об'єкта та предмета дослідження обумовлюють міждисциплінарний характер джерел і літератури. Відповідна доцільність поєднання засад історії, політичних наук, соціології, теорії держави і права, економіки задля ширшого охоплення окремих аспектів теми. Це зумовило використання надбань досліджень міжнародних відносин, таких як принципи методології теорії міжнародних відносин, запропоновані Дж. Розенау.

Зазначимо, що конкретно-історичний характер дослідження забезпечено в комплексі з історико-порівняльним і проблемно-хронологічним підходами до висвітлення процесу відносин України і Республіки Польща та їхнього місця в процесах європейської та атлантичної інтеграції. Це дозволило провести аналіз оформлення та розвитку білатеральних відносин двох країн, еволюцію партнерства до статусу частини мультilaterальної співпраці із країнами НАТО та ЄС. Було розкрито підвищення важливості інтеграційних процесів у розрізі двостороннього переговорного процесу, здійснено вивчення документів урядів країн, міжнародних організацій, регіональних адміністрацій, органів місцевого самоврядування, недержавних об'єднань. Методи дослідження уможливили порівняльне зіставлення інтеграційних процесів у відносинах України та Польщі як на загальнодержавному, так і на регіональному, місцевому рівнях.

Структуру та логіку дослідження обумовили такі наукові гіпотези: 1) не існує прямої залежності між процесами європейської та атлантичної інтеграції, хоча спостерігається тенденція фокусування прозахідних політиків на обох інтеграційних напрямках; 2) через залишки пострадянських методів командно-адміністративного принципу управління дослідити реальне втілення міжнародних угод на практиці можна лише на основі регіональних та місцевих джерел; 3) в умовах залучення Польщі до процесів європейської та атлантичної інтеграції, посилення її позицій у Євроспільноті, польські політичні діячі менше приділяють уваги двосторонньому співробітництву з Україною, а більше – конфліктним питанням ідеології та національної пам'яті.

У теоретичному плані в дослідженні використовуються конструктивістський підхід у міжнародних відносинах у поєднанні з реалістичним для визначення основних понять дослідження та їх реального змістового наповнення в історії. Розглянута дефініція ключових понять дослідження, їхнє місце як в українській, так і у світовій історіографії, викладена авторська позиція щодо термінології у полі дослідження. З огляду на досягнення світової науки, пропонується новий погляд на визначення «європейської та євроатлантичної інтеграції». Також розглянуті поняття «білатеральних та мультilaterальних відносин», «стратегічного партнерства», «міждержавних економічних відносин», «національної безпеки».

Емпірична основа дослідження базується на матеріалах архівних установ щодо діяльності місцевих органів влади, їхніх інформаційно-статистичних звітах, офіційних даних вищих органів влади, матеріалах періодичних видань, рейтингах та аналітичних матеріалах World Bank, PMR Consulting & Research та інших.

Загалом, залучення такої методологічної бази забезпечує роботі ширшого розкриття отриманих результатів та ґрунтовніших висновків.

Наукова новизна отриманих результатів полягає у комплексному дослідженні еволюції сучасних українсько-польських відносин у напрямі інтеграції обох країн до ЄС та НАТО і пов'язаних з цими процесами особливостей динаміки втілення співпраці у життя. Заради забезпечення новизни дослідження було зроблено акцент на першоджерелах (насамперед, дипломатичних угодах та архівних матеріалах місцевих органів влади).

Уперше:

- висвітлено вплив концепцій та діяльності Є. Гедройця на формування проукраїнської позиції політиків Польщі, їхніх відносин з керівництвом України;
- подано авторський погляд на трансформацію українсько-польських відносин від пересічного білатерального співробітництва до особливого партнерства в системі мультilaterальної співпраці в межах європейської та атлантичної інтеграції;

- виявлено некоректність оцінки вітчизняної історіографії щодо періоду середини 1990-х рр. як часу «стагнації» в українсько-польських відносинах;
- досліджено значення для українсько-польських відносин раніше засекречених «Тез про політику Польщі щодо Росії і України» 2008 р., а також архівних матеріалів про діяльність місцевих органів влади у питаннях польсько-української співпраці у 1991 – 2015 рр., вперше введених до наукового обігу;
- розкрито вплив співпраці України з Польщею у різних галузях на успішне проведення Україною реформ згідно з «Планом дій Україна – ЄС»;
- розроблено хронологію сучасних українсько-польських відносин за принципом рівня залучення питань європейської інтеграції в міждержавних відносинах.

Уточнено:

- особливості економічної допомоги Єврокомісії та структур НАТО Республіці Польща та значення для України досвіду посилення польської економіки;
- результати втілення попередніх угод під час активізації українсько-польських відносин після Революції гідності;
- місце співробітництва між польськими та українськими університетами в загальних процесах міждержавних відносин та європейської інтеграції;
- визначення найефективніших напрямів, форм і видів українсько-польської співпраці та найкритичніших моментів у відносинах.

Подальший розвиток й конкретизацію отримали:

- розкриття ролі транскордонної співпраці областей України та воєводств Польщі у реалізації білатеральних домовленостей та мультилатеральної політики ЄС;

– положення української історіографії щодо українсько-польської співпраці як невід’ємної складової частини загальноісторичного процесу європейсько-атлантичної інтеграції.

Особистий внесок здобувача полягає в самостійному дослідженні проблеми, що ґрунтується на особисто зібраних і проаналізованих автором матеріалах. Основні положення та висновки дисертаційної роботи сформульовано дисертантом самостійно. За темою автором одноосібно підготовлено 6 фахових публікацій, 6 у зарубіжних виданнях, 8 апробаційних.

Практичне значення результатів дослідження полягає в тому, що матеріали дисертації можуть стати підґрунтям для подальших наукових розробок, у навчальних курсах і посібниках з історії України, міжнародних відносин, для побудови стратегій зовнішньополітичної діяльності різноманітних державних структур та неприбуткових громадських організацій, що опікуються питаннями українсько-польського партнерства.

Апробація результатів дослідження. Основні положення й результати дисертаційного дослідження були апробовані автором на 17 міжнародних та всеукраїнських наукових конференціях: Міжнародна наукова конференція «Polska-Słowacja-Ukraina Trójpogranicze wielokulturowe» (м. Жешув, Польща, 2014 р.), Всеукраїнська науково-практична конференція з міжнародною участю «Модернізація соціогуманітарного простору: історичний досвід, виклики та перспективи» (м. Житомир, Україна, 2015 р.), Міжнародна наукова конференція «Знаки питання в історії України: про що мріяли, що маємо, на що надіємося?» (м. Ніжин, Україна, 2016 р.), Міжнародні наукові конференції «Государства Центральной и Восточной Европы в исторической перспективе» (м. Пінськ, Білорусь, 2016–2017 рр.), Міжнародна науково-практична конференція «Актуальні проблеми міжнародних відносин» (м. Київ, Україна, 2016 р.) Всеукраїнська наукова конференція «Соціально-гуманітарні дисципліни: напрямки наукового пошуку» (м. Дніпро, Україна, 2016 р.), Всеукраїнські наукові інтернет-конференції до 100-річчя Української революції, 80-річчя ДонНУ імені Василя Стуса та історичного факультету «Травневі студії: історія, політологія,

міжнародні відносини» (м. Вінниця, Україна, 2016–2017 рр.), Всеукраїнські науково-практичні конференції студентів, аспірантів і молодих учених «Актуальні проблеми гуманітарних, технічних і природничих наук» (м. Вінниця, Україна, 2016–2018 рр.), Міжнародні науково-практичні інтернет-конференції «Сучасна гуманітаристика» (м. Переяслав-Хмельницький, Україна, 2017 р.), Міжнародна наукова конференція Центру Східноєвропейських студій Варшавського університету «Dialog Studentów Polski i Ukrainy» (м. Вінниця, Україна, 2018 р.), Міжнародна наукова конференція «100-річчя Незалежності Польщі – 80-річчя закінчення Великого Терору» (м. Вінниця, Україна, 2018 р.), Всеукраїнська наукова конференція «Наддніпрянська Україна: проблеми історії освіти, науки та духовно-культурного життя», присвячена 100-річчю Дніпровського національного університету імені Олеся Гончара (м. Дніпро, Україна, 2018 р.), Міжнародна наукова конференція «Сучасний світовий порядок: погляд крізь призму Версалю», присвячена 20-річчю створення кафедри міжнародних відносин і зовнішньої політики (м. Вінниця, Україна, 2019 р.).

Апробація відбувалася у формі доповідей, повідомлень, дискусій під час різноманітних форумів, зокрема пов'язаних із українсько-польським співробітництвом, організованих ГО «Конфедерація поляків Поділля – XXI століття» у м. Вінниця, Жешувським університетом у м. Жешув, Центром Східноєвропейських студій Варшавського університету й історичним факультетом Донецького національного університету імені Василя Стуса; а також у обговореннях на засіданнях кафедри історії України та спеціальних галузей історичної науки Донецького національного університету імені Василя Стуса.

Публікації. Ключові висновки та теоретичні положення дослідження знайшли відображення у 20 публікаціях, з них – 6 наукових статей у фахових виданнях України, 6 – у закордонних періодичних спеціалізованих виданнях, 7 тез доповідей на міжнародних і загальноукраїнських наукових конференціях, 1 праця, яка додатково розкриває зміст дисертації.

Структура дисертаційної роботи відповідно до мети, предмета та завдань побудована за проблемно-хронологічним принципом. Робота складається зі

вступу, п'яти розділів (11 підрозділів), висновків та списку використаних джерел і літератури (500 позицій). Загальний обсяг дисертації – 243 сторінки, з них основного тексту 175 сторінок.

РОЗДІЛ 1

СТАН НАУКОВОЇ РОЗРОБКИ ПРОБЛЕМИ, ДЖЕРЕЛА, МЕТОДОЛОГІЯ ДОСЛІДЖЕННЯ

1.1. Історіографічний аналіз

Геополітичні перетворення, що відбулися на Євразійському континенті в 1990-ті рр. ХХ – на початку ХХІ ст., визначили новий етап у багатомісячній історії зв'язків народів України та Польщі. Наповненню їх змістом сприяли чинники історико-гуманітарного, соціально-економічного та політичного характеру. Історія становлення і розвитку білатеральних відносин між Україною і Республікою Польща в 1990-ті рр. – на початку ХХІ ст. викликала інтерес дослідників і зазнала багатогранного наукового осмислення. Воно відбувалося як внаслідок поєднання низки чинників історичного поступу, так і політичної географії. Йому сприяли нові геополітичні зміни на мапі Європи та розпочата перебудова історіографії обох держав і народів на цінностях західної цивілізації.

Проблему розбудови українсько-польських білатеральних відносин до євроатлантичної інтеграції двох держав науковці проаналізували на численних національних і міжнародних наукових конференціях та симпозіумах, круглих столах. Оpubліковано масив фахових видань історико-гуманітарного, юридично-правового та соціально-економічного характеру. Вони засвідчили започаткування новітнього етапу національної історіографії.

Дослідження процесу становлення та розвитку нової моделі українсько-польських білатеральних зв'язків дає змогу усвідомити нерозривність зв'язку історичної науки з розвитком національних суспільств, з'ясувати сутність нового бачення історії суспільно-політичних трансформацій у кожній із держав. Такий методологічний підхід потребує неупередженого аналізу українсько-польського співробітництва, визначення концептуальних засад його здійснення, з'ясування шляхів підтягування України до рівня системи геополітичних координат безпеки і стабільності в світлі стандартів Європейського Союзу та НАТО.

Історіографічний аналіз проблеми варто розглядати за проблемно-хронологічним і країнознавчим підходами. Саме завдяки цьому нарощування історичних знань з конкретно-історичної проблеми теми дослідження уможливить врахування різних думок попередників, дасть змогу уникнути повернення аналізу на кожному етапі розвитку історичної науки.

Динаміка змін мети і дослідницьких завдань кожного розділу дисертаційної роботи логічно доводить осмислення відносин України та Республіки Польща (1991–2015 рр.), виокремивши два історіографічні етапи. На першому етапі, – з початку до другої половини 90-х рр. ХХ ст., – відбувалися становлення і розвиток білатеральних відносин між країнами. Йдеться про вибудовування організаційно-інституційних відносин та договірно-правової основи міждержавних контактів: оформлення політико-дипломатичних зв'язків, з'ясування ролі геополітичних чинників у зближенні держав. Лише з визнанням і міжнародною імплементацією «Договору між Україною і Республікою Польщею про добросусідство, дружні відносини і співробітництво» (18 травня 1992 р.) полегшився тиск політичної кон'юнктури, зменшився вплив політики «великих держав».

Звичайно, фундаментальні концепції налагодження українсько-польських відносин передували оформленню сучасних незалежних держав. На необхідність українсько-польського порозуміння на основі взаємоповаги до права народів на самовизначення вказував ще М. Грушевський [1].

На відміну від попередників, вважаємо логічним розпочати дослідження перших паростків українсько-польських взаємин з періоду вивільнення Польщі з «міцних обіймів» Москви та початком реалізації нею самостійної зовнішньої політики. Саме тоді теоретичним обґрунтуванням нової східної політики країни стала концепція Є. Гедройця. Йдеться про сформульоване ще у 50-ті рр. ХХ ст. його бачення геополітичного вибору (дещо кореговане у співавторстві з Ю. Мєрошевським протягом наступних десятиліть). Відповідно, об'єктивна необхідність здійснення незалежною Польщею активної політики на Сході, налагодження нею тісного співробітництва з Україною, Білоруссю та Литвою. Гарантом життєздатності самої Польщі могла бути незалежна Україна,

нейтралізуючи російську небезпеку з урахуванням порозуміння Москви з Берліном. Відсутність тісного співробітництва між Польщею та Україною розглядалася як потенційна загроза для обох держав [2; 3; 4].

Ідеї Є. Гедройця, підтримані співавторами часопису «Культура» (Париж) знайшли практичне застосування у 80-х рр. минулого століття опозиціонерами до комуністичного режиму в Польській Народній Республіці, учасниками профспілкового об'єднання «Солідарність» на чолі з Л. Валенсою.

Усю повноту початкового налагодження українсько-польських зв'язків не було розкрито у роботах того часу. Через це перші паростки становлення відносин досліджувалися лише десятиліттям пізніше. Розгляд історичних передумов і причин формування нової моделі розбудови польської держави й усього регіону Центральної та Східної Європи цього періоду, білатеральних відносин між Україною і Польщею притаманний працям Х. Чушак та Б. Осадчука [4; 5].

Серед пізніших українських історичних розвідок передумов формування українсько-польського співробітництва виділяється Ю. Зайцев. Він зосередився на розгляді перших неофіційних контактів між українськими і польськими опозиціонерами кінця 80-х –початку 90-х рр. ХХ століття [6].

На нашу думку, вітчизняні дослідники недооцінюють значення взаємозв'язків польської «Солідарності» з опозиційним «Народним рухом України за Перебудову» в радянській Україні. Виключну важливість НРУ у відродженні української нації та державності на сучасному етапі, і як «ополчення проти комуністичних структур», і як стабілізуючого чиннику демократизації країни визначали М. Маринович, В. Чура [7]. Делегація «Солідарності» восени 1989 р. взяла участь в роботі установчого з'їзду Народного руху України задля організації офіційної опозиції в СРСР. Польських і українських опозиціонерів об'єднували бажання політичних змін, переходу до ринкової економіки (програмні засади В. Черняка та плани реформ Л. Бальцеровича) [8].

Перші паростки українсько-польської співпраці кінця 1980-х рр. також стали частиною тематики дослідження Г. Касьянова, у якому було прослідковано розвиток відносин України з сусідніми країнами від Перебудови до сучасності [9].

Доктринальні основи східної політики Республіки Польща, побудовані на ідеях Є. Гедройця, були актуальними у 1990-ті рр. та першу половину 2000-х рр. в період президентства Л. Валенси та А. Квасневського. Однак з 2008 р. наскрізними цілями зовнішньої політики країни визначалися поліпшення контактів із Російською Федерацією та зближення у Євросоюзі з Німеччиною і Францією. Зміна пріоритетів зовнішньополітичних інтересів послабила відносини Варшави з Києвом, знизила рівень активності білатеральних зв'язків з Україною.

З початку 1990-х рр. науковці осмислювали особливості двосторонніх відносин України з Польщею. З огляду на проаналізовану літературу періоду, вважаємо, що доробок польських вчених вирізняється значно вищим рівнем обґрунтованості концептуальних основ східної зовнішньої політики. Тому огляд першого етапу історіографії з теми пропонуємо почати з робіт польських науковців. Набули значимості дослідження Б. Візімської [10], Є. Новаковського та інших [11]. Я. Онишкевич у розгляді нової геополітично-безпекової стратегії Польщі виділив необхідність активності польської влади на українському напрямку, вважаючи його питанням виняткової важливості [12].

Працям дослідників українсько-польських відносин початку 1990-х рр. був характерний «методологічний шок», тиск політичної кон'юнктури, дефіцит джерел [13, с. 35]. Серед перших спроб дослідників двосторонніх зв'язків Польщі й України 1990-х рр. вирізняються публікації В. Боярського з господарських зв'язків; М. Цалки про міждержавні політичні контакти [14; 15]. Більшій обґрунтованості суджень з проблем безпеки та зближення з НАТО надають Я. Дрозд [16], Г. Бух [17], Г. Янковський [18].

Аналіз публікацій початку 1990-х рр. дає підстави стверджувати, що праці українських науковців стосовно сучасних українсько-польських відносин були малочисельними. Здебільшого український доробок цього періоду представлений науковими статтями. Серед перших робіт з теми огляд історика А. Кудряченка геополітичного положення України та місце Польщі у її національній стратегії [19]. Місце Польщі та України у європейській стабільності розглядалося істориком Є. Камінським [20]. Політолог С. Таран у статті «Україна та Польща:

зизгази добросусідства» встановив можливі вектори розвитку польсько-українських відносин у зв'язку з вибором зовнішньополітичної стратегії України. Він застерігав, що через прорахунки в розвитку економіки та домінуванні у політикумі лівих, рух України на Захід «на Польщі і закрийється» [21]. Іншого погляду дотримувався дослідник Б. Забарко, наводячи факти, що свідчать про неможливість у Заході іншого вибору, окрім розширення на Схід, і, відповідно, поступового приєднання Польщі, України та решти Східної Європи до ЄС [22].

Загалом початок становлення історіографії сучасних україно-польських відносин досліджуваного періоду виявився органічно поєднаним із набуттям повноти суверенітету Республікою Польща та проголошенням державної незалежності України. Праці як польських, так і українських дослідників стосувалися політичного аспекту відносин. У нових соціально-політичних трансформаціях обох країн історики, політологи, юристи, економісти, громадські й політичні діячі намагалися об'єктивно проаналізувати процеси українсько-польського діалогу. Лише за таких умов було можливим осмислення їх трансформації та з'ясування перспектив співпраці між Києвом та Варшавою на початку наступного тисячоліття.

Другий етап у історіографії новітніх українсько-польських зв'язків ми виділяємо з кінця 1990-х рр., коли двосторонні відносини між країнами сформувалися та починали виходити на рівень стратегічного партнерства.

Українські та польські вчені різних галузей знань намагалися осмислити новітню добу розбудови українсько-польських двосторонніх відносин, подолати залишки старої ангажованості. Було необхідно взяти уроки із спільного минулого для визначення проблем білатеральних відносин двох держав у відповідь на виклики глобалізації нового «світового порядку». Дослідники отримали доступ до ширшої джерельної бази, яка продовжувала розширятися і надалі.

Прикметною ознакою другого історіографічного етапу, як слушно зазначила знаний фахівець Н. Чорна, виявилось наростання нерівномірності у вивчення взаємозв'язків між Україною і Польщею [13, с. 36]. Найкращого обґрунтування зазнала політична складова українсько-польських відносин.

Якщо на першому етапі досліджень політичного аспекту сучасних українсько-польських відносин українські науковці поступалися польським колегам як за кількістю, так і за ґрунтовністю досліджень, то на рубежі тисячоліть ситуація різко змінилася. Українські науковці присвятили значну кількість досліджень як окремим галузям співробітництва, так і працям загальної тематики.

Пріоритетне місце в українській історіографії політичного аспекту відносин займають праці узагальнювального характеру. Питання з історії України та Польщі, їхніх зовнішньополітичних зв'язків аналізувалися в колективних дослідженнях українських авторів. Кращому розумінню реалій усталеного порядку в умовах глобалізації, пошуків спільного майбутнього України в Європі допомагають колективні «Історія України: нове бачення» за редакцією В. Смоля [23], «Політична історія України. ХХ століття» за редакцією І. Кураса [24], «Україна в сучасному геополітичному просторі: теоретичний і прикладний аспекти» за редакцією Ф. Рудича [25], «Україна 2000 і далі: геополітичні пріоритети та сценарії розвитку» під керівництвом О. Гончаренка [26], «Україна в Європі: пошуки спільного майбутнього» під керівництвом А. Кудряченка [27]. Засади процесів євроатлантичної інтеграції описано в праці «Північноатлантичний альянс: історія, функції, структура, відносини з Україною» за редакцією професора Д. Дзвінчука [28].

Серед робіт загального характеру особливо варто виділити працю «Історія Польщі: Від найдавніших часів до наших днів» львівських вчених Л. Зашкільняка та М. Крикуна. Для української історіографії це перший синтез історії Польщі. У його основі – опрацювання великого масиву нових джерел та здобутків світової наукової літератури [29].

Співпраця України та Польщі у новому вимірі європейської інтеграції у другій половині 2000-х рр. вимагала нових поглядів науковців. Дослідження завідувачем відділу новітньої історії та політики Інституту історії України НАН України Г. Касьяновим новітньої історії незалежної України у монографії «Україна 1991–2007: нариси новітньої історії» розкрило важливі аспекти міждержавної співпраці, яка розвивалася з часів падіння СРСР [30].

Для з'ясування ролі і місця України й Польщі важливий матеріал порівняльного характеру містять високо фахові посібники В. Ярового «Новітня історія Центрально-європейських та балканських країн ХХ століття» [31], О. Іваницької «Новітня історія країн Європи та Америки. 1945–2013 рр.» [32], «Історія сучасного світу: соціально-політична історія ХV — початку ХХІ століть» за редакцією Ю. Горбаня [33], М. Кріля «Історія країн Центрально-Східної Європи (кінець ХХ – початок ХХІ ст.)» [34], а також Л. Васильєвої-Чекаленко, М. Кордона та за редакцією Я. Малика [35; 36]. Детально розкриває основні віхи української дипломатії посібник вчених Донецького національного університету «Зовнішня політика України» за редакцією П. Доброва [37].

Серед української історіографії політичного аспекту взаємозв'язків України та Польщі другого етапу важливе місце займають спеціальні наукові студії. Згідно з трактуванням термінологічного апарату, спеціальні історичні дослідження всебічно висвітлюють окремі наукові конкретно-історичні проблеми. Доцільність і значущість такого характеру публікацій зумовлена глибиною осмислення суті, вагомості й наслідків подій і явищ, які визначають основні напрямки та етапи розвитку і становлення українсько-польських відносин. А саме: від білатеральних відносин до поглибленого стратегічного партнерства та широкої співпраці у мультилатеральній євроатлантичній інтеграції в умовах глобалізації світу.

Реалії політичного життя Центрально-Східної Європи у 1990-ті рр., за визначенням українських дослідників В. Глібова та Д. Горуна «випереджали процес теоретичного обґрунтування нової геополітичної ситуації» [38, с. 15]. Природно, що на поч. ХХІ ст. відбулася активізація наукового інтересу та визначалося розуміння відносин України і Польщі.

Українських дослідників особливо зацікавила тема українсько-польських контактів після «Помаранчевої революції». Розвиток партнерства вимагав дослідження можливостей узгодження українських зовнішньополітичних орієнтирів із польськими. Пріоритети та реалії зовнішньої політики України розглянув Ю. Макар, вказавши на наміри, які ще не було досягнуто [39]. Подібно до польських авторів, українські вчені також розглядали місце України серед

векторів зовнішньої політики Республіки Польща. Цим темам присвячені роботи В. Гевко та Л. Алексієвець [40], В. Струтинського [41], А. Киридон [42].

А. Киридон, досліджуючи українсько-польські відносини на тлі взаємодії обох держав з Росією, відзначала окремішність етапів розвитку відносин за часів президентування Л. Кучми, В. Ющенка та В. Януковича. Останні вона назвала «ною ерою» польсько-української співпраці [43].

У дослідженні українсько-польського добросусідства Т. та Л. Кондратюків зазначено, що «Помаранчева революція» стала каталізатором подальшого зближення двох країн, зростання до України інтересу на Заході [44]. Автори також високо оцінюють роль польського посередництва у мирному розв'язанні революційних подій. Подібні оцінки надає В. Трофимович, визначаючи медіаторську роль Польщі в Україні та представництво українських інтересів на Заході «апогеєм» українсько-польських політичних відносин [45].

Вивченню розвитку політичного аспекту відносин Республіки Польща і України сприяють численні дослідження польських авторів. Одним із перших свіжих поглядів на різні аспекти багатовікової історії польсько-українського співіснування став вихід у 1997 р. монографії «Україна» знаного вченого Інституту історії Варшавського університету А. Хойновського [46]. Написана у період розвитку українсько-польської співпраці, книга засвідчила її поступовий вихід на новий рівень. Така тенденція була в подальшому розкрита польським науковцем В. Кліхом, який розглядав розвиток відносин двох країн до рівня стратегічного партнерства [47].

Доопрацьований А. Хойновським у співавторстві з Я. Бруським і розширений майже вдвічі варіант книги «Ukraine» (2006 р.) завершено подіями «Помаранчевої революції». Привертає увагу обережність дослідників щодо оцінок та висновків. Аналізуючи феномен проголошення незалежності України, автори визначили причинами цього реформи в СРСР часів «Перебудови» та падіння авторитету комуністичної системи. Події ж 2004–2005 рр., у їхньому розумінні, були викликані зловживаннями влади під час виборів, після чого «Українське суспільство прокинулося. Це зроджує надію, що воно не дозволить еліті,

незалежно від її кольору – синього чи помаранчевого – знову маніпулювати ним у намаганні привласнити державу» [48, с. 299].

Значне місце на початковому етапі становлення білатеральних українсько-польських відносин, особливо на межі 1980–1990-х рр., займають наукові розвідки відомого політичного діяча, дипломата Є. Козакевича. Йдеться про фактичне впровадження ідей Є. Гедройця про порозуміння і взаємне шанування народів-сусідів [49; 50]. Ним також розглядалися питання вибору вектора політики національної безпеки в обох державах, розширення НАТО та посилення проєвропейської політики України [51; 52].

Комплексно підійшли до аналізу українсько-польських білатеральних відносин Владислав та Норберт Гілли у праці «Відносини Польщі з Україною у 1989–1993 рр.» [53]. Через призму становища поляків в Україні та українців в Польщі вони зосередили увагу на вузлових питаннях політичної, економічної та культурної повсякденності. Хронологічно дотичним продовженням монографії В. та Н. Гіллів стала праця А. Камінського та Є. Козакевича, яка займає вагоме місце у польській історіографії з теми: «Польсько-українські відносини у 1992–1996 рр.» [54]. Знані фахівці в галузі міжнародної політики досконально проаналізували еволюцію співпраці, сконцентрували увагу на ключових подіях та їх наслідках. Автори є зразком чесного, критичного дослідження початкового етапу здійснення офіційно проголошених намірів міждержавних відносин. Йдеться про пасивність Варшави на українському векторі зовнішньої політики на догоду її успіхам в європейській інтеграції [54, с. 50]. З іншого боку, автори вбачали активність України на польському фронті в зусиллях дипломатів вплинути на відносини з Російською Федерацією [54, с. 56].

У 1998 р. за редакцією Є. Козакевича вийшло комплексне дослідження «Відносини польсько-українські», у якому науковці двох країн узагальнили досвід міждержавної взаємодії [55]. Своєрідним висновком щодо проведених досліджень і викладенням бачення подальшого розвитку на порозі третього тисячоліття став виступ Є. Козакевича у Варшавському центрі українознавства [56].

Новатором польської історіографії початку ХХІ ст. виступила з монографією з проблем міждержавних взаємозв'язків України і Польщі вчена Університету Марії Кюрі-Склодовської (м. Люблін) Б. Сурмач [57]. Цілісна, скрупульозно складена «дорожня карта» з виокремленням трьох періодів відносин двох країн у 1990-ті рр., уперше спиралася на широку джерельну базу. Вона дала змогу науково обґрунтовано довести, по-перше, позитивну тенденцію і результативність міждержавних ініціатив. І по-друге, що завдяки зростанню взаємної зацікавленості та активності, співробітництво вийшло на якісно новий рівень – рівень стратегічного партнерства Республіки Польща та України.

Особливо цінними в з'ясуванні досліджуваних проблем білатеральних відносин України та Польщі до стратегічного партнерства, європейської і євроатлантичної інтеграції стали конференції: «Україна і Польща у Східно-Центральній Європі: спадок і майбуття» (Київ, червень 1999 р.), «Україна і Польща – стратегічне партнерство. Історія. Сьогодення. Майбутнє» (Київ, 2000–2002 рр.). Ця серія конференцій, організована українською дослідницею Т. Зарецькою при підтримці Міжнародного фонду «Відродження» об'єднала зусилля багатьох українських і польських дослідників. На конференції польський дослідник Б. Борусевич представив огляд можливостей співробітництва України і Польщі у зв'язку з інтеграцією останньої до ЄС та долі стратегічного партнерства [58].

Повчальним для дослідження стали випробування українсько-польських білатеральних відносин у другій половині 2000-х рр., особливо глибокий відбиток залишили події в Польщі. Вступ до ЄС, перемога на президентських виборах 2005 р. Л. Качинського та прем'єрство його брата Я. Качинського з їхніми привабливими заявами імпонували Україні. Їхні виступи в межах наскрізної ідеї зовнішньої політики партії «Право і солідарність» були зорієнтовані на дистанціювання від Росії з одночасним поглибленням контактів з країнами ЄС та НАТО, залучення до цих процесів України [13, с. 85]. Особливостям цього періоду польської історії включно з українським вектором політики Республіки Польща присвятив публікації А. Шептицький [59; 60].

З приходом до влади в 2007 р. «Громадянської платформи» на чолі з Д. Туском зовнішньополітичний вектор набрав протилежного напрямку – поліпшення відносин з Росією, зближення з Німеччиною та Францією задля зміцнення позиції Республіки Польща у ЄС та НАТО [13, с. 85]. Як вказують матеріали польського дослідника С. Цьока, Польща все більше була зацікавлена у посиленні власної позиції у структурах ЄС [61]. На думку О. Пахльовської, виник «бермудський трикутник» у відносинах між Польщею, Росією та Україною, який збігається у часі з політичною нестабільністю в останній [62].

Подальший розвиток політичного життя, за думкою А. Домагли, зближував Польщу з країнами ЄС [63]. За визначенням польських дослідників, М. Чеха [64]; Р. Чахора та ін. керівництво Польщі було також змушено переосмислити доктринальні основи зовнішньої політики щодо України та Росії [65].

Із розвитком польської наукової думки ми знаходимо у працях науковців заклики до переосмислення українсько-польських відносин, перегляду нових викликів співпраці. Серед подібних робіт, які стосуються різноманітних вузьких аспектів двосторонніх контактів України та Польщі, варто відзначити статті Б. Бердиховської [66], А. Джевільського [67], М. та Г. Магакянів [68]. Автори ретельно аналізували мотиви польської та української сторін щодо посилення партнерських відносин, конкретні цілі, які стоять перед урядами Польщі щодо українського вектора зовнішньої політики.

Ректор Державного Східноєвропейського університету в Перемишлі Я. Драус у дослідженні «Польсько-українські відносини після незалежності» розглядає Україну та Республіку Польщу як рівноправних партнерів, робить акцент на взаємній підтримці демократичного та інтеграційного процесів [69]. У подальших розвідках науковець приділив увагу впливу внутрішньої політичної боротьби в Україні та Республіки Польща на зовнішню політику держав [70]. Він також розглянув історіографію та загальну проблематику сучасних відносин [71].

Виняткове значення у польській історіографії політичного аспекту відносин мають історичні роботи загального характеру. Значущість публікацій зумовлена глибиною осмислення ролі й місця подій, фактів, що визначають

розуміння взаємозв'язків України й Польщі. Привернули увагу такі праці як «Політична історія Польщі 1989–2005 рр.» А. Дудека [72], «Третя незалежність. Новітня історія Польщі» Є. Карпінського [73], «Історія Польщі. 1795–1990 рр.» Г. Дильонгової [74], а також «Польща – нарис історії» за редакцією В. Менджецького та Є. Брацисевича [75].

Грунтовні за змістом спеціальні польські студії. Серед таких робота К. Федоровича «Україна у польській східній політиці в 1989–1999 рр.» [76], Р. Сухоцької «Європейська інтеграцій в польській перспективі» [77]. Привертають аналітикою праці з проблем зовнішньої політики Р. Гродзького [78], Р. Кузняра [79]. Не дивлячись на слабку джерельну базу за відсутності архівних матеріалів, вони навчають вбачати головне у політичних процесах світу.

Дослідники в своїх працях відстежували перебіг українсько-польських білатеральних відносин до європейської і євроатлантичної інтеграції. Вони наголошували на важливості польського чинника становлення України як суб'єкта європейської політики, її залучення в ЄС та НАТО, узагальнювали здобутки й перспективи міждержавних зв'язків.

Для другого етапу історіографії з теми характерне приєднання до польських та українських науковців дослідників з інших країн. Насамперед «трикутник Варшава – Київ – Москва» викликав інтерес російської сторони. Зміна пріоритетів зовнішньої політики Польщі у другій половині 2000-х рр. російський автор А. Стрелков пов'язував із регресом демократії в Україні, який послабив інтерес Варшави до східної політики [80]. Реакцію офіційного Кремля висловив один із рупорів російської пропаганди – Російський інститут країн СНД у монографії «На фоні помаранчевої революції: Україна між Сходом і Заходом» (за редакцією К. Затуліна). Росіяни оцінювали дії Польщі як відмежування від стратегічного співробітництва з Україною. Вони дійшли до висновків про єдиний надійний шлях України в рамках СНД, разом із Російською Федерацією [81].

Серед залученої історіографії російських дослідників варто виділити змістовну публікацію «Польща у ХХ столітті. Нариси політичної історії» (за редакцією А. Носкової) [82]. З поміркованих позицій історію відносин Росії з

Україною у 1991–2001 рр. розкрив В. Мироненко, наголосивши на еволюції української державності під впливом європейської інтеграції [83]. За його визначенням, політичні та ідеологічні чинники штовхають Україну до Заходу, тоді як економічні – змушують зближуватися з Росією [83, с. 63].

Серед російських полоністів тема відносин України та Республіки Польща так і не стала предметом спеціальних історичних досліджень, однак вплинула на російські наукові розвідки з історії Польщі та України. Для них характерно розглядати українські аспірації до партнерства з Польщею як результат американського впливу з метою «відторгнення» Східної Європи від Росії. Подібні думки подані в роботах Ю. Пушкарьова [84], І. Кобринської [85]. Двадцятирічний досвід сучасних контактів Росії з Польщею розглядав М. Бухарін [86].

Інші зарубіжні автори також приєднувалися до розгляду тематики українсько-польських відносин. Більшість робіт порушували проблему двосторонніх відносин у контексті загальних досліджень. Серед них «Україна на шляху до Європи» за редакцією Л. Хоффмана і Ф. Мьоллерс [87], «Боже ігрище: історія Польщі» видатного британського історика Н. Дейвіса [88], «Велика шахівниця» відомого геостратега З. Бжезінського [89].

Політичний аспект українсько-польських відносин став окремою темою робіт З. Бжезінського. У своїх працях з геополітики він убачав сприятливі для Європи перспективи через зміцнення геополітичної ваги Польської держави та залучення нею України до структур ЄС. Виключну важливість України для Польщі дослідник визначав так: «Якщо Польщі доведеться вибирати між НАТО і Україною, вона повинна вибрати останню» [90]. У приєднанні України та Польщі до ЄС та НАТО дослідник вбачав шлях до трансформації колишніх соціалістичних держав, особливо Росії [91]. На подібних міркуваннях також наголошував американський дослідник та працівник держдепартаменту С. Бурант. Він підкреслив важливу роль Польщі у зближенні України та решти Східної Європи із процесами у НАТО та ЄС, наголосив на існуванні російської загрози для Польщі та України [92].

Серед спеціальних досліджень політичного аспекту відносин України та Польщі вагоме місце мають праці американського історика польсько-українського походження Р. Шпорлюка. Ним було розглянуто імперське та колоніальне минуле країн Східної Європи у ретроспективі, його зв'язок із політичною ситуацією у світі після падіння СРСР [93; 94]. Ідею зв'язку історії з сучасністю продовжено у його огляді формування модерних націй: України, Польщі та Росії [95].

Отже, аналіз історіографії вказує на те, що осмислення політичного аспекту взаємозв'язків України та Польщі зазвичай супроводжується з'ясуванням міри їхньої відповідності рівню стратегічного партнерства. Виводячи еволюцію співпраці двох держав з початку 1990-х рр., досягнення нею заявленого рівня датують другою половиною 1990-х рр. як польські, так і українські вчені. Еволюцію політичної складової відносин двох держав вони розглядають, як правило, крізь призму впливу широкого спектру взаємопов'язаних внутрішніх та зовнішніх чинників. Незважаючи на велику кількість публікацій українських та польських дослідників, політичний аспект відносин України та Польщі майже не вивчений представниками наукової думки Росії. Здебільшого російські дослідження здійснювалися лише в контексті інтересів Кремля. З іншого боку, американські вчені влучно визначили головні тенденції та цілі українсько-польського партнерства та його ролі на сучасній політичній арені.

Європейська та євроатлантична інтеграція України та місце в ній Польщі становила важливу частину другого етапу розвитку історіографії з теми. Стратегія євроінтеграції України і Польщі як новий напрямок науково-дослідницької теми в українській науці була розпочата розвідками О. Івченка «Україна в системі міжнародних відносин: історична перспектива та сучасний стан» [96], Б. Губського «Євроатлантична інтеграція України» [97], О. Ковальнової «Стратегія євроінтеграції: як реалізувати європейський вибір України» [98]. Їхнім продовженням і поглибленням була робота М. Янкова «Україна і Польща: стратегічне партнерство в системі геополітичних координат», що вирізняється комплексним підходом [99]. Становлення процесів євроінтеграції та поступове

залучення країн до об'єднаної Європи протягом історії розглянули видатні дослідники С. Віднянський та А. Мартинов [100].

Польський досвід для України та перспективи польської підтримки українського курсу на ЄС та НАТО проаналізовані в монографії І. Тодорова «Україна на шляху до європейської та євроатлантичної спільноти» [101]. Фахівцем розкриті аспекти реалізації політики східного сусідства ЄС в регіонах України, зокрема на прикладах Донеччини, Херсонщини, Криму тощо. Розглянуті державний та громадський рівні втілення політики, доведена підтримка ЄС України на шляху реформ та демократичних змін [102]. Зазначено основоположні події у справі розвитку відносин між Україною та НАТО, а саме Хартію про особливе партнерство (липень 1997 р.) з державами-членами Альянсу [103]. Дослідником також проаналізоване відродження концепції Міжмор'я та місце українсько-польських відносин у американській зовнішній політиці [104].

Значне місце в історіографічному огляду займають розробки співпраці з ЄС і НАТО для поглиблення інтеграції і гарантування безпеки. Одним з перших цю тему розробляв Г. Перепелиця, розглянувши майбутній вступ до НАТО як результат євроатлантичного вибору України, його значення для реформи збройних сил країни [105]. Особливості перебігу інтеграції Республіки Польща до євроатлантичних структур з кінця 80-х рр. ХХ ст. до 2005 р. були ретельно розкриті Н. Чорною в низці наукових статей у процесі підготовки до кандидатської дисертації [106]. Результати цих розробок вченої були також відображені у подальшому колективному дослідженні спільно з Л. Алексієвець та М. Алексієвцем «Польща: на шляху до НАТО та ЄС» [107].

Фундаментальність підходів до оцінки проблем євроінтеграції та економічної ефективності транскордонної співпраці вирізняє монографію Є. Кіша «Центральна Європа в сучасній системі єврорегіональної інтеграції» [108].

Привертають глибиною обґрунтувань аналізу трансформації українсько-польських контактів розробки К. Кіндрата та С. Трохимчука «Українсько-польські стосунки на зламі тисячоліть» [109], Л. Алексієвець та В. Гевко «Україна та Польща: шляхи співробітництва» [40], В. Моцока «Політика Європейського

Союзу щодо демократизації Східної Європи: задля інтеграції чи безпеки?!» [110], Г. Зеленько «Навздогінна модернізація: досвід Польщі та Україна» [111].

Розширили ґрунтовний розгляд процесів євроінтеграції праці Ю. Алексеева «Україна і європейський глобалізм» [112], А. Ганьчинського «Україна на перехресті геополітичних інтересів» [113]; монографія М. Михальченка і В. Андрущенко «Україна, розділена у собі: від Леонідії до Вікторії» [114].

У новітніх дослідженнях українських науковців з тем європейської інтеграції було враховано досвід процесу підписання асоціації з ЄС. Проблеми євроінтеграції ґрунтовно розглянуті у працях С. Кульчицького та М. Міщенко [115], Я. Верменича та В. Смоля [116].

Існуючий у польській історіографії масив досліджень щодо власної інтеграції до ЄС та НАТО тематично розширився з початком українського курсу на Захід. Важливою працею з теми українсько-польських відносин у євроінтеграційному контексті є колективне дослідження «Східний вимір ЄС – шанс чи ідея фікс польської політики» за редакцією історика, політолога та дипломата П. Ковалю [117]. Польські вчені визначили місце Польщі у східній політиці ЄС, перспективи інтеграції країн Східної Європи.

Тема європейської інтеграції країн Східної Європи також склала доробок російських дослідників. Польсько-українські взаємини згадані у працях «Європа: вчора, сьогодні, завтра» (РАН, Інститут Європи, редактор Н. Шмельов) [118], «Європейський Союз на порозі XXI століття: вибір стратегії розвитку» (за редакцією Ю. Бортко та О. Буториної) [119], «Країни Центральної та Східної Європи на шляху до Європейського Союзу» (за редакцією Н. Кулікова) [120].

Як слушно зауважила знаний історіограф Н. Чорна, попри різні хронологічні межі, неоднакові предметність та аналітичність, працям притаманне звернення до ключових аспектів міждержавного співробітництва крізь призму зовнішніх і внутрішніх детермінант [13, с. 60]. Аналіз історіографії вказує на широке розмаїття поглядів на процеси європейської та атлантичної інтеграції України та місце в ній Польщі серед українських та польських вчених.

Важливим аспектом українсько-польських відносин є економічні зв'язки, особливо історія транскордонної співпраці. Актуальність та значення теми транскордонного співробітництва підтверджують численні міжнародні наукові конференції, семінари, круглі столи. Предметом безпосередньої уваги серед них є науково-практичні конференції «Стан та перспективи українсько-польського міждержавного співробітництва у контексті європейських інтеграційних процесів» (м. Ужгород, 2007 р.) та «Транскордонне співробітництво у контексті європейської інтеграції України» (м. Острог, 2010 р.). Наукове опрацювання проблеми здійснювали фахівці низки науково-дослідних установ НАН України та закладів вищої освіти. Зростання конкурентоспроможності регіонів було визначено пріоритетним. А саме: через модернізацію інфраструктури, розвиток людського потенціалу, організаційні форми співпраці та зміцнення безпеки на кордоні ЄС. За даними Н. Буглай Європейський Союз виділив близько €9 млн на забезпечення участі Польщі у розбудові співробітництва з прикордонниками Львівської, Закарпатської, Волинської областей України [121, с. 114].

Міждержавні економічні відносини досліджені в монографії Є. Савельєва, В. Мельника, С. Чеботаря «Українсько-польські економічні відносини у контексті стратегічного партнерства» [122], у двох роботах В. Борщевського «Українсько-польське економічне співробітництво в умовах євроінтеграції» та «Україна і Польща в умовах розширеного ЄС: економічна оптимізація та глобальне партнерство» [123; 124]. Аналітичний підхід до регіональних взаємозв'язків вирізняють праці Ю. Макогона «Форми і напрями міжрегіонального транскордонного співробітництва» [125], Р. Федана «Регіональні фактори активізації транскордонної співпраці Польщі та України» [126]. Транскордонна співпраця України і Польщі у контексті розширення ЄС розкрито у публікаціях Інституту регіональних та євроінтегральних досліджень «Євро-Регіо Україна» [127], С. Кулини [128], А. Балян [129], І. Журби [130], Є. Рябініна [131].

Разом з тим, попри усю складність ситуації, польський бізнес оцінив привабливість українського ринку, особливо у випадку подальших реформ щодо оздоровлення економіки. Історики лише частково порушують цю проблему, однак

вона представлена чисельною кількістю наукових розвідок економістів: В. Каліти [132], А. Мазаракі [133]. Предметом досліджень було торговельне та інвестиційне співробітництво сторін, динаміка якого обґрунтовувалася характером політичної взаємодії між ними.

У своєму аналізі економічного аспекту співробітництва України та Польщі американський аналітик С. Бурант означив його «слабким місцем співпраці» двох держав [134, с. 107]. Причинами цього були визначені невідповідність економік країн, якісні диспропорції між ними.

Як свідчить аналіз історіографії економічних зв'язків України та Польщі, майже недослідженими залишаються діяльність спільних українсько-польських підприємств, обмін фінансовими послугами, спільне використання транзитних можливостей. Оцінки дослідників щодо наявного рівня співпраці суперечливі, прогнози на майбутнє різняться. Враховуючи практичну значимість торговельно-економічної взаємодії для держав та недостатню осмисленість попереднього досвіду співпраці, створення відповідного комплексного дослідження залишається негайною необхідністю.

На порядку денному новопосталих України та Польщі набули актуальності питання вивчення культурних взаємин та спільної історії. Соціокультурний аспект українсько-польських відносин здебільшого розкритий у ґрунтовних працях українських дослідників. Осмисленню цієї складової наукових студій сприяли дослідження Л. Стрільчук та В. Стрільчука в монографії 2013 р. «Інституційні складові українсько-польських гуманітарних взаємин і співробітництва» [135]. Л. Стрільчук продовжила вивчення культурної складової відносин у подальших публікаціях, аналізуючи питання історичної пам'яті [136; 137]. Тема ролі засобів масової інформації у польсько-українських взаєминах була детальніше розкрита у подальших роботах Л. Стрільчук [138], О. Добржанського [139].

У посткомуністичних країнах Центральної та Східної Європи, зокрема в Польщі та Україні, політичні процеси взаємопов'язані із питанням історичної пам'яті. Протягом розвитку незалежних країн змінилися акценти у розумінні минувшини у країнах, які були тісно пов'язані спільним комуністичним

минулим [136, с. 177]. Дослідники погоджуються, що польська та українська нації не можуть розвиватися окремо, без взаємного впливу.

Окреме місце у науковій думці двох держав займає осмислення культурного значення подій «Помаранчевої революції». Задля врегулювання політичних конфліктів в Україну прибули Л. Валенса та А. Квасневський. Однак, за аналізом Я. Турчин, на кінець 2005 р. розвиток «помаранчевого бренду» призупинився, через відсутність власної інформаційної стратегії та інформаційна війна між вчорашніми союзниками з «помаранчевого табору» [140, с. 123]. Не дивлячись на це, дослідниця вказувала на існування «м'якої сили» України у Польщі.

Для теми українсько-польських контактів у сфері культури та науки слушно звернути увагу на інформаційну цінність видань нарисів з історії університетів України. Поміж них «Історія Дніпровського національного університету імені Олеся Гончара 1918 – 2018» [141], «Ректори Дніпровського національного університету імені Олеся Гончара (1918 – 2018). Книга нарисів» [142], «Професори Дніпровського національного університету імені Олеся Гончара: бібліографічний довідник» [143], історія Донецького національного університету [144], «Учені Донецького національного університету» [145], «Історія Одеського університету» [146], «Одеський національний університет ім. І. І. Мечникова за роки незалежності України: 1991–2005 рр.» [147], «Київський національний університет імені Тараса Шевченка. Незабутні постаті. Довідково-біографічне видання» [148], «Історія та історики у Львівському університеті: традиції та сучасність» [149], «Харківський національний університет ім. В.Н. Каразіна за 200 років» [150]. У цих виданнях розкривається реалізація українсько-польських відносин у галузі науки і освіти, демонструється розвиток контактів між вченими, рух до європейських стандартів.

Польські вчені, як і українські дослідники, приділяли увагу осмисленню стереотипів та міфів, породжених історичним минулим. Є. Козакевич та З. Найдер доводили потребу «дефальсифікації» спільної історії, особливо її трагічних сторінок у ХХ ст.». Порозуміння і єднання автори вважають можливим лише за умови «відмови від історичного стереотипу ворожості» [50]. Видатний історик

Я. Драус розкрив факти вшанування пам'яті українців та поляків, загиблих під час репресій та етнічних конфліктів [71, с. 35].

З різною мірою предметності, українські та зарубіжні дослідники зробили чимало спроб осмислити соціокультурні взаємозв'язки України й Польщі. Вони проаналізували основні напрями співпраці сторін, охарактеризували здобутки та перспективи. Разом з тим, окремі аспекти соціокультурної взаємодії, особливо стосовно спроб примирення щодо історичної пам'яті, залишаються поза увагою

Окремо виділимо дисертаційні дослідження з теми відносин сучасних України та Республіки Польща. Вони склали важливу частину української історіографії другого етапу. Через це підготовці дисертації сприяло ознайомлення з розробками попередників. Вивчалися матеріали докторських дисертацій з теми дослідження євроінтеграційних процесів І. Тодорова [151], Є. Кіш [152]. Враховані матеріали щодо векторів зовнішньої політики Польщі у дослідженні Н. Буглай [153]. Становлення сучасних українсько-польських відносин розглядала Л. Стрільчук [154]. Широкий огляд джерел та наукової літератури представлено у дослідженні Н. Чорної [13]. Культурно-релігійної сторони взаємин стосується дослідження Л. Владиченко [155]. Економічне співробітництво Польщі та України у контексті європейської інтеграції розкрито в дисертації В. Борщевського [156]

Серед кандидатських дисертацій розглянуто доробок істориків щодо політичного аспекту українсько-польських відносин: Д. Горун [157], О. Бабак [158], І. Афанасьєв [159], В. Гевко [160], І. Ільчук [161]. Особливості інтеграції Польщі до ЄС і НАТО у кін. 1980–2005 рр. стали темою дослідження Н. Чорної [162]. Економічну складову відносин розкрила Л. Ковач [163]. Соціокультурна сфера розкрита у дисертаціях А. Васюк [164], Ю. Пачос [165].

Кандидатські дисертації політологів розкривають особливості європейського та євроатлантичного інтеграційного виміру в політиці Польщі та України. Політичний та євроінтеграційний аспекти розглядали С. Стоєцький [166], І. Моцок [167], О. Томашевич [168].

Серед економістів українсько-польським відносинам та інтеграції до ЄС присвятив кандидатську дисертацію Я. Ошуркевич [169]. Транскордонне

партнерство розглядав Т. Терещенко [170]. Реформи в Польщі та Україні у контексті євроінтеграції досліджували Н. Грущинська [171], І. Крулько [172].

Дослідники юридичних наук розкрили аспекти історії правового оформлення відносин. Історико-правові засади торговельно-економічного співробітництва розглядали К. Прокопчук [173], В. Колодяжна [174].

Огляд дисертаційних досліджень доводить, що міждержавні білатеральні відносини комплексно в контексті їхнього становлення та розвитку до трансформації на шляху євроатлантичної інтеграції не розглядалися.

У виконанні даного дисертаційного дослідження особливе значення надавалось статейним публікаціям. На відміну від монографій, їм характерна більша «мобільність» зі спрямованістю на постійне оновлення джерела, чому сприяє полемічний характер публікацій. Такі статті відіграють зацікавленість у наукових дискурсах. Йдеться як про традиційні заходи академічних наукових установ та вищої школи, так і про конференції експертів. Винятковий інтерес викликали матеріали Шостої зустрічі президентів центральноєвропейських країн «Європа. Україна. Львів: Саміт, 1999 р.» (Київ – Вроцлав, 2010 р.) та міжнародної конференції експертів «Між Сходом та Заходом. У пошуках нових площин та інструментів регіонального співробітництва» (Вроцлав, 2012 р.).

Відповідно, до української історіографії з теми українсько-польських відносин на сучасному етапі можна віднести і статейні публікації автора цього дисертаційного дослідження у фахових та зарубіжних виданнях (див. Додаток А) [175–186].

Таким чином, проблематика досліджень з окресленої теми відрізняється різноманітністю: вченими порушено питання політичного, економічного, соціокультурного аспектів українсько-польських відносин, тема інтеграції до ЄС та НАТО. Дослідження першого етапу історіографії з теми (пер. пол. 1990-х рр.) страждають від обмеженості джерельної бази. Найбільш ґрунтовним у цей період були праці польських авторів. Другий етап історіографії (з кін. 1990-х рр.) відрізняється як розгалуженістю тематики досліджень, так і залученням науковців з різних країн та різного фаху. Виходячи з історіографічного огляду, для дослідження новітніх українсько-польських відносин мають важливість не лише

огляд політичного аспекту співробітництва, а й соціокультурний фон та міждержавні економічні відносини. Актуальними залишаються теми транскордонної співпраці, міжрегіональних контактів, національної пам'яті, особливо у європейському інтеграційному контексті.

Отже, у науковій думці від початку незалежності поступово накопичувався потенціал вивчення різних аспектів розвитку відносин України й Польщі з моменту виходу з-під контролю «Східного блоку». Задля цього активно проводилися історичні, політологічні та економічні дослідження процесів формування і розвитку двосторонніх контактів, зокрема в контексті європейського інтеграційного процесу. Проте історія українсько-польських білатеральних відносин від їхнього становлення, розвитку до стратегічного партнерства та трансформації у процесах інтеграції до Євроспільноти та Північноатлантичного Альянсу ще не розглядалася комплексно.

1.2. Джерельна база

Дослідження історичного аспекту розвитку відносин України та Республіки Польщу від білатеральних відносин до євроатлантичної інтеграції в 1990-ті рр. та перші десятиліття 2000-х рр. зумовило пошук відповідної джерельної бази. Предметне її осмислення дає змогу об'єктивно інтерпретувати факти і події задля нового бачення багатоаспектної системи взаємодії двох держав у політичній, соціально-економічній, безпеково-оборонній сферах та культурному житті.

Характер усього масиву історичних джерел із теми та їхня спрямованість репрезентують численні документи і матеріали, різні за походженням й інформаційною наповненістю, які відображають основні етапи й напрямки становлення білатеральних українсько-польських відносин. Аналіз джерельної бази проблеми свідчить, що з активізацією міждержавних зв'язків прискорився процес нагромадження археографічних джерел для їхнього вивчення. Головним завданням слід вбачати наукову систематизацію, узагальнення та інтерпретацію й використання різножанрових історичних джерел. Систематизація виступатиме

запобіжником власного авторського бачення відносин України і Польщі на новітній теоретико-методологічній основі.

Сукупність репрезентованого кола вітчизняних і зарубіжних джерел дає змогу розкрити об'єктивно і неупереджено сутність створення нової моделі співробітництва України та Республіки Польща: від білатеральних відносин, типових для 1990-х років, до розвиненого стратегічного партнерства в контексті європейської і атлантичної інтеграції в перші десятиліття 2000-х років.

Джерельну базу дисертації становлять матеріали, виявлені частково у вітчизняних архівах, друківані публікації та оприлюднені на офіційних сайтах державних установ України, Польщі, Єврокомісії, СОТ, НАТО, матеріали ЗМІ. Це зумовлено темою дисертації, яка стосується специфічних питань відносин між країнами, більшість з яких виражені у писемних джерелах.

При визначенні джерельної бази дослідження враховано історичний досвід методології джерелознавства, й під час аналізу джерельної бази застосовано проблемно-хронологічний принцип аналізу. Умовно опрацьовану джерельну базу ми кваліфікуємо, виділяючи наступні групи:

- законодавчі акти вищих державних органів влади, президентів, парламентів, урядів;
- міжнародні акти: офіційні документи двосторонніх українсько-польських відносин та взаємодії у міжнародних організаціях;
- діловодна документація: матеріали відомчого підпорядкування, регіональних органів влади;
- публіцистика та офіційні промови, інтерв'ю, аналітика державних, громадських діячів;
- джерела особового походження: мемуари, спогади;
- матеріали української та зарубіжної періодичної преси;
- статистичні джерела;
- інтернет-ресурси.

Використаний і упорядкований джерельний масив з урахуванням нерівнозначності за походженням та ступенем документальної достовірності дає

підставу досягти мету і виконати завдання, розкрити об'єкт і предмет наукового пізнання, посісти відповідне місце у вітчизняній історичній науці.

Для об'єктивного висвітлення процесу формування нового типу українсько-польських білатеральних відносин, їхнього виведення на рівень стратегічного партнерства та євроатлантичної інтеграції непереврене значення мають наявні різнопланові документальні матеріали. Законодавчі акти України та Республіки Польща відображають цілі держав на світовій арені, засади зовнішньої політики.

Політично-правовим підґрунтям для налагодження добросусідських і союзницьких відносин з першої підгрупи цінність для дослідження мають, зокрема: «Декларація про державний суверенітет України» (липень 1990 р.) [187]; Постанова Верховної Ради України «Про основні напрямки зовнішньої політики України» (липень 1993 р.) [188], Закон «Про дипломатичну службу» Республіки Польща [189]. Документи в процесі дослідження були виявлені на офіційних ресурсах вищих органів влади України та Польщі, конкретно, інтернет-архівів «Законодавство України», «Baza Internetowy System Aktów Prawnych», а також збірниках законодавчих актів, надрукованих вищими органами влади.

Міжнародні акти становлять основну частину джерел дослідження. Їх можна розділити на підгрупи: міждержавні, міжурядові, міжвідомчі угоди та договори, міжнародні протоколи, меморандуми, рішення Європейської комісії. Документи широко представлені на офіційних ресурсах вищих органів влади України, Польщі, а також «European Commission Press Release Database».

Засади міждержавних відносин простежуються за міжнародними актами. Найважливішими для цього дослідження виявилися «Декларація про основні принципи та напрямки розвитку українсько-польських відносин» (жовтень 1990 р.) [190], «Договор між Україною і Республікою Польщею про добросусідство, дружні відносини і співробітництво» (травень 1992 р.) [191], «Декларація Міністрів закордонних справ України та Республіки Польща про принципи формування українсько-польського партнерства» (березень 1994 р.) [192], «Спільна заява Президента України і Республіки Польща “До порозуміння і єднання”» (травень 1997 р.) [193].

Важливу інформацію для дослідження містять протоколи до попередніх угод, на прикладі яких ми можемо визначити корективи та доповнення, що вносилися під час реалізації договорів. Як приклад: «Протокол про внесення змін та доповнень до Протоколу до Угоди між Міністерством оборони України та Міністерством національної оборони Республіки Польща про військове співробітництво» (травень 2012 р.) [194]. Інші протоколи стосувалися наведення нових українсько-польських контактів. Прикладом такого джерела є «Протокол про Українсько-Польську Змішану Комісію з питань торгівлі та економічного співробітництва» (січень 1993 р.) [195].

Значну кількість документів початкового періоду дослідження включено до збірника «Україна і Європа (1990–2000 рр.)». Зручним для користувачів стала збірка документів «Україна в ХХ столітті (1900–2000 рр.)» [196]. Доброго слова заслуговують фахово підготовлені МЗС України одні із перших збірок документів і матеріалів (в 2-х кн.) «Україна на міжнародній арені» [197; 198], а також офіційні видання (в 2-х т.) «Зібрання чинних міжнародних договорів України» [199]. У огляді документів та коментарях про зовнішню політику 1990-ті рр. М. Сорока вдало відтворює, як світ «відкривав» Україну [200].

Десятиліттям пізніше міждержавні відносини України та Республіки Польща вдало відібрав і видав у формі збірника документів «Міждержавні відносини України та Республіки Польща» колектив науковців на чолі з відповідальним редактором П. Сардачуком [201].

Важливим помічником у аналізі міжнародних актів та з'ясуванні особливостей договірно-правового оформлення співпраці були заявлені анотовані історичні хроніки відносин України з державами Центральної та Східної Європи, а також «Зовнішня політика України в умовах глобалізації» за редакцією дослідників С. Віднянського та А. Мартинова [202; 203].

Мусимо погодитися зі знаним історіографом Н. Черною стосовно відсутності збірок договорів та актів, укладених Україною на міжнародній арені на межі першого – початку другого десятиліття ХХІ ст. [13, с. 99].

Оприлюднені на рівні офіційних періодичних видань договірні акти залишилися без наукових досліджень, потрібних для їхньої систематизації та узагальнення.

Виокремлення діловодних документів доводить особливу важливість для дисертаційного дослідження аналізу перебігу українсько-польських зв'язків на білатеральному рівні та мультилатеральних відносин у контексті співпраці з ЄС та НАТО. Порівнюючи угоди на вищому рівні із діловодною документацією регіональних органів влади та матеріалами місцевих ЗМІ можливо дослідити динаміку розвитку відносин України і Польщі та реальне втілення євроатлантичної інтеграції. Серед матеріалів діловодства важливими для дослідження були інформаційно-статистичні звіти, розпорядження обласної влади, матеріали міжрегіональних комісій, листування з вищими органами влади, керівництвом інших областей та воєводств, посольствами та консульствами Республіки Польща, громадськими організаціями та бізнесом.

У процесі світової глобалізації, комп'ютеризації та інформатизації діловодних процесів велика кількість джерел – документів вищих органів влади у вільному доступі, на інтернет-ресурсах парламенту, уряду, міністерств та відомств України та Республіки Польща. Водночас діловодство регіональних і місцевих органів влади для дослідників залишається відкритим здебільшого в державних регіональних архівних установах. Там зберігається документація обласних органів влади і місцевого самоврядування.

У процесі дослідження були виявлені та вивчені документи 6 фондів Державного архіву Львівської області та Державного архіву Вінницької області. Матеріали 143 архівних справ містять важливі відомості про діяльність місцевих органів влади у сферах зовнішніх зносин та зовнішньоекономічної співпраці [204; 205]; міжнародного співробітництва [204; 206]. Відомості про реалізацію угод та пропозиції керівництву держави виявлено в листуванні місцевої влади м. Львова та області [204]; м. Вінниця і області [207; 208; 209]. Змістовну аналітику і статистичні дані містять матеріали про розвиток зв'язків у галузях освіти та культури [204; 209]. Багатий за змістом фонд періодичної преси [204].

Матеріали архівів містять звіти офіційної статистики України та Польщі, статистичні збірники, довідкову інформацію, державні інформаційні бюлетені. Більшість з цих матеріалів була засекреченою до потрапляння у архівні установи, що надає дослідженню новизни та наукової цінності.

Глибоке прочитання архівних матеріалів збагатило доказовість, наукову неупередженість дослідження, дало змогу ретельніше розкрити зміст і перебіг білатеральних міждержавних відносин, довести виключну важливість чинника європейської інтеграції у польсько-українській співпраці вже з 1990-х рр. та довготривалість процесу трансформації відносин. Простежена динаміка реалізації відносин на місцях у різних сферах: політичній, соціально-економічній, інформаційній культурній, безпеко-військовій. Такий підхід вирізняє працю тим, що здебільшого залишалося поза увагою у попередніх дослідженнях з теми українсько-польських відносин.

На зламі тисячоліть відбувалися епохальні зміни, коли утверджувались вільна Республіка Польща та незалежність України. Це поставило на порядок денний визначення основних напрямків зовнішньої політики, діяльності на міжнародній арені в нових геополітичних умовах. Плани глобального характеру та їхня реалізація викликали залучення громадсько-політичних діячів для визначення головних параметрів та пріоритетів українсько-польської співпраці. Саме тому значну групу джерелознавчого огляду дослідження складають офіційні промови, публіцистика та аналітичні матеріали державних і громадських діячів.

Багато фактологічного матеріалу з авторськими інтерпретаціями білатеральних відносин, їхнє поглиблення до стратегічного партнерства знаходимо в українських державних діячів: А. Зленка [210–213], Л. Кучми [214, 215], В. Ющенко [216], В. Литвина [217–219], В. Горбуліна [220], А. Орла [221], Д. Павличка [222] та інших.

Польську публіцистику представляють праці Є. Гедройця [2], Є. Бузека [223], А. Квасневського [224; 225], Є. Козакевича [49–52; 226], К. Скубішевського [227]. Їхні публікації об'єднують аналіз взаємин, осмислення пошуку Україною власного шляху до євроатлантичної інтеграції за прикладом Польщі.

Експромтом на важливі події українсько-польської взаємодії вирізняються інтерв'ю, виступи державних діячів. Вони дають можливість прослідкувати розуміння білатеральних українсько-польських зв'язків, закріплення суті стратегічного партнерства, з'ясувати розбіжності у підходах та засоби розв'язання непорозумінь. Привертають увагу виступи президентів Л. Кучми у Верховній Раді України та А. Квасневського на конференції польських політиків у Вроцлаві [214; 225]. Майстерністю слова вирізнялися інтерв'ю А. Квасневського у Львові «Стіна впала... і це – добра ознака» [228]. Виділяються виступи послів О. Моцика та В. Куйбіди (Україна) [229; 230]; Я. Ключковського (Польща) [231]. До них дотичні офіційні заяви секретарів НАТО, представників СОТ, Єврокомісії щодо подій у Польщі та Україні [232; 233; 234].

Виняткове значення для серйозного дослідження мають аналітичні матеріали державних і громадських діячів, науковців. Серед них М. Сірук та П. Куспись, які розглядали 20 років партнерства України і Польщі [235; 236]. Важливі факти розкрив аналіз проблем транскордонного співробітництва та діяльності євро регіонів харківської дослідниці Г. Кулешової [237]. Заслугове на увагу аналітична доповідь О. Снігир та С. Гуцал про трансформацію Європейського Союзу та висновки для України [238]. Тенденції євроатлантичної інтеграції розкривають аналітичні дослідження Інституту Євро-Атлантичного співробітництва (головний редактор І. Жовква) та О. Александрова про умови та реалії співробітництва Україна – НАТО [239; 240].

Яскравим зразком аналітичного аналізу стала відповідь на черговий спалах інтересу до доктринальних основ польської східної політики, спричинений смертю великого поляка Є. Гедройця, у статті знаного експерта з питань пострадянської проблематики Б. Сенкевича в популярному тижневику «Tygodnik Powszechny» [241]. Цієї теми також торкнувся аналітичний історичний погляд Б. Осадчука на видатного поляка [3].

Із джерел особового походження опрацьовані мемуари та спогади державних діячів. Вони вирізняються авторським поданням фактологічного матеріалу, особистими інтерпретаціями оцінок українсько-польського

партнерства та процесів євроатлантичної інтеграції. Йдеться про праці перших Президентів України Л. Кравчука «Маємо те, що маємо: спогади і роздуми» та Л. Кучми «Після майдану 2005–2006. Записки президента» [242; 243]. Не менш корисні для дослідження погляди, викладені Президентами Республіки Польща Л. Валенсою та А. Квасневським [244; 245].

До джерел особового походження дотичні й деякі з матеріалів публіцистики, у яких державні діячі посилялися на власний досвід для розкриття проблематики. Серед таких: «Україна – не Росія» Л. Кучми [215], стаття В. Ющенко «Ми не йшли на “розмін принципів”» [216], праця В. Литвина «Тисяча років сусідства і взаємодії» [217]. Певні ознаки мемуаристики має публіцистика А. Зленка [210; 213]. Використання зазначених джерел потребувало урахувати політичні погляди, вплив сусідів, що не могло не вплинути на інтерпретацію відносин. Не варто забувати людський чинник, що проявлявся у тенденційності, схильності до ідеалізації власної поведінки.

Для аналізу процесу становлення і розвитку білатеральних українсько-польських відносин та європейської і євроатлантичної інтеграції широко використовувалися, як важливі джерела, матеріали вітчизняної та закордонної періодичної преси. Було розглянуто більше 50 видань.

Серед них беззаперечно авторитетні наукові часописи «Український історичний журнал», «Історичний журнал», міжнародний збірник наукових праць «Україна – Європа – Світ», періодика з політології «Studia politologica Ucraino-Polona», «Інтермарум: історія, політика, культура», український науковий журнал «Освіта регіону. Політологія, психологія, комунікації» та інші.

Важливе значення мають газети центральних органів законодавчої і виконавчої влади «Урядовий кур'єр», «Голос України». Політичні теми розкриті у часописах «Українська правда», «День», «Дзеркало тижня», «Віче», «Грані», «Людина і політика», «Національна безпека і оборона», «Політика і час», «Політична думка», «Політичний менеджмент», «Стратегічна панорама» та інші. Окремі галузі розкрито у виданнях «Економіка України», «Релігія в Україні».

Особливості реалізації українсько-польської співпраці розкриває місцева преса: «Високий замок», «Поступ», «Львівська політехніка» (Львів), «Газета “Харківський університет”», «Polonia Charkowa» (Харків), «Чорноморські новини», «Одеські вісті» (Одеса), «Зоря», «Наше місто» (Дніпро), «Вінницька газета», «Новини Вінниці» (Вінниця), «Молодий буковинець» (Чернівці) та інші.

Польську періодику представляють видання «Gazeta Wyborcza», «Rzeczpospolita», «Tygodnik Powszechny», «Studia Europejskie», «Наше Слово», «Наш вибір. Газета для українців у Польщі», «Polityka» «Polskie Radio», «Портал Польсько-Український», «Sprawy Międzynarodowe», «Liberté!» та інші.

Представники російської наукової думки розглядали питання відносин України і Польщі у виданнях «Восточная Европа. Перспективы», «Мировая экономика и международные отношения», «Новая и новейшая история», «Новая газета», «Россия и современный мир», «Современная Европа».

Використані також зарубіжні міжнародні видання «NATO Review Magazine», «The Ukrainian Week», «The Economist».

Загалом, аналіз відображення українсько-польських відносин у ЗМІ вказує на те, що польська тематика набагато ширше представлена у газетах західних областей України. Соціокультурні українсько-польські контакти у них розкриті навіть ширше, аніж у центральних ЗМІ. Подібним чином, ЗМІ східних воєводств Польщі акумулюють інформацію про сусідню державу [139, с. 17].

Окремі видання ЗМІ обирають для себе, як свідчить аналіз, пріоритетні теми відносин для висвітлення, ігноруючи інші. ЗМІ характерна певна політико-ідеологічна спрямованість, через яку ці джерела можна також розділити на 3 групи: проросійські (з недовірою оцінюють Польщу), проукраїнські (з прихильним ставленням до Польщі), нейтральні (дотримуються офіційної державної політики щодо Польщі та Росії) [138, с. 144]. Головною темою як українських, так і польських ЗМІ (регіональних та загальнодержавних) залишається міждержавне співробітництво та дипломатія. Значно менше розглядаються релігійно-культурні контакти, діяльність громадських організацій, економічні новини відносин.

Висвітлення польсько-українських взаємозв'язків загальнодержавними ЗМІ відрізняється від регіональних. Центральні видання (в Україні: «Політика і час», «Дзеркало тижня», «День», «Українська правда»; у Польщі: «Polityka», «Gazeta Wyborcza», «Polskie Radio», «Newsweek Polska») підходять до міждержавних відносин зважено, розглядають державну політику, поглиблено її аналізують. Регіональна ж преса характеризується емоційними оцінками, тож має значення для розуміння настроїв у суспільстві [138, с. 144].

Саме у джерелах ЗМІ активно обговорюється тема політики Польщі в ЄС та її сприяння євроінтеграційному поступу України. Це робить такі джерела особливо цінними для дослідження.

Матеріали офіційної статистики України та Республіки Польща, та статистичні довідкові видання, становлять важливу групу в масиві джерел дослідження. Матеріали центральних статистичних збірників конкретизовані із опублікованих і архівних документів багатьох областей. Але останні в більшості залишаються несистематизованими, малодоступними в обласних адміністраціях і органах місцевого врядування. Серед цінних для роботи статистичних довідкових публікацій «Україна у цифрах» [246], «Зовнішня торгівля України» [247], «Статистичний бюлетень. Співробітництво між Україною та країнами ЄС» [248].

Окрему групу джерел складають довідкові й енциклопедичні видання. Серед них «Європейський Союз: словник-довідник» [249], «НАТО: довідник» [250], «Енциклопедія історії України» [251]. Велике значення для теми українсько-польських відносин складає двотомна «Українська дипломатична енциклопедія» за редакцією Л. Губерського [252; 253].

Допоміжними для дослідження є наукові бібліографічні покажчики з проблем розвитку України [254], європейської стратегії інтеграції [255; 256], її місця в міжнародному економічному просторі [257]. Безпосередньо присвячені відносинам Україні та Польщі доробки чекають фахівців і свого часу.

У дослідженні також використані численні інтернет-ресурси Єврокомісії, Адміністрації Президента України, Кабінету Міністрів України, Державної архівної служби України, Міністерства закордонних справ України, Міністерства

оборони України, Міністерства внутрішніх справ України, а також Посольства України в Республіці Польща, Міністерства закордонних справ Республіки Польща та інших державних структур. Особливе місце набули матеріали Національного інституту стратегічних досліджень та низки обласних державних адміністрацій. З них почерпнуто наукову і поточну інформацію про українсько-польські відносини, динаміку їхнього розвитку в євроатлантичному вимірі.

Таким чином, оглянута джерельна база дає можливість виконання науково-дослідницьких завдань. Вона дозволяє побудувати хронологію трансформації українсько-польської взаємодії в контексті європейської та атлантичної співпраці, встановити історичні чинники, які сприяли цьому. Джерела дають можливість виокремити загальні закономірності розвитку в країнах та конкретні специфіки різних регіонів. З огляду на специфіку джерел та багатоаспектну, мультидисциплінарну тематику питань історії розвитку українсько-польських відносин, доречно обрати проблемно-хронологічний принцип дослідження.

Репрезентований джерельний комплекс роботи є цілком достатнім для осмислення стану наукових досліджень українсько-польських контактів від білатеральних відносин до євроатлантичної інтеграції, міри об'єктивності та аналітичної критичності опублікованих робіт. Проведений історіографічний та джерелознавчий огляд узагальнює наукові здобутки попередників і відкриває можливості для подальшого незаангажованого підходу для історичного аспекту становлення і розвитку відносин України і Республіки Польщі з ЄС та НАТО.

1.3. Методологічні засади дослідження

Своєрідним інструментарієм при дослідженні поставлених питань є методологія. Методологічну основу дослідження становить система наукових принципів і методів пізнання, спрямованих на всебічне висвітлення подій у країнах-акторах міжнародних відносин; на об'єктивне відтворення й аналіз історичних реалій, пов'язаних з предметом дослідження.

Геополітичні зміни наприкінці ХХ – поч. ХХІ ст. пов'язані з відродженням чи виникненням нових держав у Європі. Перед ними постали проблеми

самовизначення, формування зовнішньополітичної стратегії та вибору пріоритетів діяльності. Безперечним фактом є зростання інтересу до історії розбудови незалежних країн. З відновленням державної незалежності України, ліквідацією надмірної ідеологізації у дослідженнях, розпочався новий етап в українській історіографії. Відкрилися можливості свободи історичної думки [258, с. 193].

Особливу увагу науковці привернули дослідженню міждержавних зв'язків України та Польщі. Кількість публікацій істориків, політологів, економістів, юристів, присвячених різним аспектам українсько-польських відносин, відчутно зростала протягом часу. Нагромадився значний масив різножанрової літератури. Він вимагав аналізу, систематизації і творчого переосмислення, вивчення здобутків та прогалин, перспектив подальших досліджень. Нагромаджена історіографія сприяє акумуляції історичних знань, осмисленню ступеня наукового обґрунтування українсько-польських відносин у новітню добу, з'ясуванню достовірності та об'єктивності знань із досліджуваної проблеми.

Проведення наукового дослідження обраної нами проблеми, пов'язаної з установленням нового світового устрою, складного рівня взаємовідносин України та Польщі на шляху до ЄС і НАТО неможливо навіть уявити без опрацювання й раціонального використання понятійно-категоріального апарату. Це у більшості своїй здатні до оновлення «терміно-системи» за визначенням званої дослідниці історіографії І. Колесник [259, с. 24]. Теоретико-методологічний інструментарій таким чином є взаємообумовленим комплексом поєднання наукових методів, принципів і підходів до історичних досліджень

У цьому зв'язку доречно розглянути термінологічні питання сучасної української історіографії, визначити місце в історичній науці понятійного апарату з тематики дослідження.

Важливою теоретичною засадою дослідження є трансформація українських відносин від білатеральних до таких, що мають ознаки частини мультилатеральних відносин у межах загальноєвропейських процесів інтеграції. У світовій науці «білатералізм» визначається як реалізація політичних, економічних чи культурних відносин між двома суверенними державами, та

ґрунтуються на пріоритетних інтересах сторін або потребі вирішення недоліків у відносинах у тих чи інших галузях [260, с. 15–16].

Відповідно, «мультилатералізм» світова наука визначає як «міжнародне управління» або глобальне управління багатьох акторів міжнародних відносин, центральним принципом якого є «протидія дискримінаційним двостороннім домовленостям, які, як вважають, посилюють перевагу сильних держав над слабшими та посилюють міжнародний конфлікт» [261, с. 681–682].

Ще з перших років незалежності України теоретичну концепцію щодо розвитку українсько-польських відносин від білатеральних до мультилатеральних пропонував З. Бжезінський: «Польщу можемо вважати магнітом, який притягуватиме інші країни до процесів європейської інтеграції, а також до євроатлантичного союзу» [90]. На нашу думку, сьогодні можна говорити про часткове втілення такої концепції на прикладах українсько-польської співпраці у європейських інтеграційних процесах.

У полі дослідження «білатеральними відносинами» нами розуміються такі, що пов'язані лише із двосторонньою співпрацею суб'єктів задля вирішення тих чи інших конкретних питань, а під «мультилатеральними відносинами» – залучення країн до багатосторонніх процесів міжнародних відносин (у даному випадку – до Євроспільноти та євроатлантичного блоку). На нашу думку, феномен трансформації українсько-польських відносин у тому, що з 2005 р. відбувається залучення Польщею України до загальноєвропейських процесів інтеграції. Це демонструє, як із посиленням ролі Польщі у Європі сформоване у 1990-х рр. українсько-польське білатеральне партнерство стало невід'ємною частиною європейських та атлантичних інтеграційних процесів.

Основою українсько-польської співпраці 1990-х рр. були міждержавні економічні відносини. «Міждержавні економічні відносини» були визначені фахівцем М. Дудченком як процес створення системи господарських зв'язків між національними економіками різних країн, на основі міжнародного розподілу праці. Із розвитком міжнародних економічних відносин посилюються взаємозв'язки та взаємозалежність національних економік. Чинниками такого

розвитку є науково-технічний прогрес, лібералізація законодавство, глобалізації економіки [262, с. 104].

Трансформації українсько-польських відносин від білатеральних до частини європейської мультилатеральної співпраці передував розвиток міждержавної співпраці до рівня стратегічного партнерства. За визначенням чернівецького дослідника А. Пивоварова, «стратегічне партнерство» є інструментом зовнішньополітичної діяльності держави, який «охоплює співпрацю між державами, яка зосереджена на всьому комплексі їхніх національних інтересів, проте основний акцент необхідно робити саме на життєво важливих стратегічних національних інтересах та зовнішньополітичних завданнях держави, які є довготерміновими» [263, с. 8].

Доповнюючи знаного дослідника, зазначимо, що у полі дослідження «стратегічне партнерство» розглядається як розвинута форма білатеральних відносин, у якій країни співпрацюють задля спільного втілення у життя національних інтересів. Такий рівень співробітництва дозволив зв'язкам Польщі та України наблизити останню до шляху інтеграції до європейської спільноти.

Зауважимо, що в українській історіографії категорія «стратегічного партнерства» залишається складною й контроверсійною. Вони по-різному трактується авторами, чітка ідентифікація у соціально-політичному аспекті так і не здійснена. На початку XXI ст. при підрахунках стратегічних партнерів України посилалися на постанову Верховної Ради України «Про основні пріоритети зовнішньої політики» (1993 р.), яка нині втратила чинність.

Одним з основних понять роботи є «євроатлантична інтеграція», яке активно використовується у сучасній науковій літературі. Поняття «європейська та євроатлантична інтеграція України» ще переживають період свого реального наповнення, є недостатньо наповненими [98, с. 4].

Разом з тим, знаний фахівець з питань інтеграційних процесів І. Тодоров запропонував до українського історичного і політологічного дискурсу поняття «європейське та євроатлантичне покликання»: визначення «фундаментальних ознак всіх аспектів політичного, економічного, соціального життя в державі на

відповідність спільним європейським та євроатлантичним цінностям». На його думку, саме таким чином традиційна для української науки термінологія наближується до вживаної європейськими науковцями і політиками [98, с. 7].

Шануючи попередні дослідження з теми, зазначимо певну тавтологічність вживання понять «європейської» та «євроатлантичної інтеграції» водночас. У сучасній літературі та публіцистиці зберігається тенденція використовувати перше поняття для описання інтеграції до ЄС, а друге – до Північноатлантичного альянсу [264; 265].

Проте таким чином префікс «євро» у «євроатлантичній інтеграції» стає неактуальним. Зауважимо, що використання «євроатлантичної інтеграції» виключно для визначення відносин з НАТО характерне конкретно для країн Східної Європи, насамперед України та Грузії [266; 267].

У той же час сучасні зарубіжні дослідження з теми вбачають у євроатлантичній інтеграції окремо європейську та атлантичну складову: Б. Стефано [268, с. 121–122], Д. Вело [269, с. 9–10].

Ще на початку становлення європейських та атлантичних інтеграційних структур німецький політолог Карл Вольфганг Дойч наголошував на необхідності розділяти «європейську» та «атлантичну» термінології. На прикладі Франції, дослідник розкривав, що саме поняття атлантичної чи північноатлантичної інтеграції викликало протест у французькому суспільстві, що було налаштовано здебільшого на європейську інтеграцію, без впливу США, з яким вони пов'язували НАТО [270, с. 142].

На наш погляд, варто враховувати вищезгадані зарубіжні наукові розвідки та близькість французького досвіду середини минулого століття українському (побоювання американського впливу в НАТО, проте лояльне ставлення до європейського співтовариства). Ми вважаємо, що «євроатлантична інтеграція» має бути визначена як синкретичний процес інтеграції політій як до структур ЄС, так і до НАТО. Власне, сама етимологія поняття передбачає поєднання у собі європейської та атлантичної інтеграції.

Відповідно «європейська інтеграція» розглядається у полі дослідження як комплексний процес політичної, юридичної, економічної, соціальної, культурної інтеграції держав, яка здебільшого нині розглядається у контексті асоціації з ЄС, Радою Європи та Європейською комісією.

Окремо ж розглядається перебіг співпраці України з Польщею у «атлантичній інтеграції» – відносинах із блоком НАТО та участь у його програмах, таке як «Партнерство заради миру» та форумах, таких як Рада північноатлантичного співробітництва.

Таке виокремлення дозволяє показати відмінності у співпраці України та Польщі з НАТО та ЄС, як за змістом, так і за хронологією співпраці. Це сприяє дослідженню поглядів українських політиків щодо двох процесів інтеграції, показати їхню окремішність та спільні риси.

Для виконання завдань дослідження пропонуємо з'ясувати визначення поняття «національної безпеки». Стратегія національної безпеки України була розроблена видатним дослідником, директором Національного інституту стратегічних досліджень В. Горбуліним. Окрім безпосереднього розроблення офіційних державних документів з питань безпеки, вчений присвятив цій тематиці наукові публікації, спираючись на власний досвід [271].

Задля розкриття термінології у полі дослідження звернемося до законодавства. Перші спроби щодо визначення поняття на офіційному рівні викладено у Законі України «Про основи національної безпеки України» (2003) та у Законі України «Про засади внутрішньої і зовнішньої політики» (2010). Ці закони визначили загрози національній безпеці та завдання держави, але не надали чіткого визначення терміну «національна безпека» [272].

Ситуація змінилася у 2018 р., із урахуванням історичного досвіду та попередніх досліджень. Відповідно до чинного Закону України «Про національну безпеку України» (від 21 червня 2018 р.) «національна безпека України» – захищеність державного суверенітету, територіальної цілісності, демократичного конституційного ладу та інших національних інтересів України від реальних та потенційних загроз [273].

Керуючись такою термінологією, вбачаємо причини атлантичної інтеграції у пошуках посилення національної безпеки України, у синтезі з національною безпеко-оборонною доктриною Польщі та регіональною стратегією НАТО.

Наприкінці ХХ ст. в українській історіографії відбувся важливий перегляд понятійно-категоріального інструментарію. Відмовившись від догматичного марксизму, вчені-історики перейшли до пізнавального плюралізму, відкритості до впливів світової історичної науки. Сучасна українська історична наука опинилася у вільному просторі міждисциплінарної культурно-гуманістичної взаємодії, на зразок арсеналу західної науки. Це складна та незнайома ситуація для української історіографії, яку, як зазначив Г. Касьянов, чекають нові виклики [274].

На нашу думку, у новітньому науковому тлумаченні методологія являє собою сукупність принципів, методів, підходів і прийомів, застосованих у процесі дослідження. Вона формується як на підставі загальних принципів пізнання, так і залежно від теми. Саме такий підхід, як здається, дозволяє комплексно підійти до вивчення розвитку білатеральних українсько-польських відносин до стратегічного партнерства та євроатлантичної інтеграції в межах ЄС та НАТО.

У вивченні автором історичного процесу становлення й розвитку відносин між Україною та Польщею усі складники дослідження побудовані на взаємопов'язаних і загальноприйнятих у вітчизняній історичній науці правилах. Основоположними із них є принципи історизму та об'єктивності.

Принцип історизму передбачає розгляд фактів та подій у конкретно-історичних умовах, у взаємозв'язку, з урахуванням позицій та цілей усіх державних інституцій. Використання принципу історизму уможливило аналіз процесів у секторальному відображенні протягом історії. Завдяки цьому було визначено пріоритетні сфери у співробітництві держав, негайні потреби співпраці.

Предмет дослідження зумовив розгляд відносин України та Республіки Польща у різних аспектах, з використанням у роботі загальнонаукових та спеціально-наукових методів.

Задля дотримання принципу історизму під час написання роботи були використані спеціальні методи історичного дослідження. Порівняльно-історичний

метод сприяв усвідомленню цілісності, взаємозалежності, а також проблемності співіснування України та Польщі. Із застосуванням методу з'ясовано роль країн Східної Європи на міжнародній арені у 1991–2015 рр., насамперед, стосовно процесів розширення Європейського Союзу та НАТО на Схід. Також було встановлено спільне та відмінне у підходах різних ідеологів та політичних сил у Польщі стосовно українського вектора зовнішньої політики, у ставленні Польщі та інших країн НАТО та ЄС до євроатлантичних аспірацій України.

Системний метод у поєднанні з проблемно-хронологічним та структурно-функціональним сприяли розкриттю українсько-польських контактів як цілісного сегменту міжнародних відносин. Вони були необхідними й для відтворення динаміки розвитку та виділення головних аспектів співпраці. Завдяки таким методам було визначено хронологічні та змістовні відмінності процесів залучення України до європейської й атлантичної інтеграції, у тому числі більший чи менший вплив польського чиннику.

Інституційний метод був у нагоді для визначення інституцій, що реалізували процес співробітництва між країнами у міждержавних відносинах, інтеграційних процесах. А саме, роль міжурядових експертних рад, консультаційних комісій, їх вплив на міжрегіональну співпрацю; міжнародні організації (Єврокомісія, ОБСЄ, EUBAM та інші), які спонукали до поглиблення міжурядових контактів. Виокремлені й представники інституцій (дипломати, держслужбовці, місцеве самоврядування), які вплинули на розвиток відносин.

Історико-типологічний метод дав можливість поєднати унікальне та типові, виявити ідентичні та відмінні риси у відносинах України з Польщею в той чи інший період, а також показати, як динаміка співпраці еволюціонувала від стандартних білатеральних відносин до мультилатеральних у сфері впливу ЄС. За типами розділені міжнародні акти, багаторівневе та багатогалузеве співробітництво, декларативні та реально втілені аспекти співпраці, білатеральні та мультилатеральні контакти.

Дотримання методу аналізу й синтезу давало змогу поєднати інформацію з широкого кола історичних джерел, сформулювати цілісні знання про українсько-

польські білатеральні відносини. Проаналізована документальна база, її наукове розроблення. Важливе значення має розуміння сучасних викликів для співробітництва між країнами у різних галузях. Через це під час розгляду проблемних моментів відносин аналізувалися суб'єктивні й об'єктивні причини конфліктних ситуацій, цілі та інтереси акторів міжнародних відносин.

Конкретно-історичний та статистичний метод було використано для встановлення перебігу різних процесів у співробітництві Польщі й України, нагромадження та аналізу інформації статистичних джерел. Йдеться про надання кількісних показників стосовно результатів співпраці, виділення її періодизації, пріоритетних сфер, основних проявів. Завдяки аналізу статистики, загальнодержавної та регіональної, ми отримали змогу зробити узагальнювальні висновки про події та тенденції, прогнозувати подальший розвиток ситуації.

Завдяки діалектичному методу принципу історизму було досліджено розвиток українсько-польських контактів від білатеральних відносин до набуття пріоритетності євроінтеграційного виміру, подальшого співробітництва на шляху України до асоціації з ЄС та аспірацій щодо атлантичної інтеграції.

Загалом, принцип історизму дав змогу: а) розглядати сучасні міждержавні взаємозв'язки України з Польщею та їхню трансформацію у сучасних процесах міжнародних відносин; б) виокремити основні етапи та пріоритетні напрями у розвитку співробітництва; в) розкрити зміст партнерства на шляху України до ЄС; г) узагальнити вплив внутрішніх та зовнішніх чинників при подоланні труднощів та непорозумінь задля зміцнення й поглиблення співробітництва сусідніх держав до перспектив євроатлантичної інтеграції.

З принципом історизму нерозривно пов'язаний принцип об'єктивності. Оцінка кожного явища та події у відносинах України та Польщі, зіставлення різних поглядів вимагає максимальної виваженості та толерантності. Особливого значення це набуває в умовах геополітичних змін на межі ХХ–ХХІ ст. Принцип об'єктивності виражає неупереджений, достовірний науковий підхід до оцінки дійсності, вивчення закономірностей розвитку історичних процесів з урахуванням всієї сукупності позитивних і негативних фактів і подій.

Автор дотримувався суті даного принципу як обов'язкового вивчення об'єктивних закономірностей, якими визначаються українсько-польські відносини в умовах сучасного світопорядку. Об'єктивність висновків має базуватися на доказовості наукових фактів. Досліджений фактологічний матеріал перевірявся, уточнювався, аналізувався на подібності та відмінності у характеристиці подій українсько-польської історії. Таким чином автор намагався подати об'єктивний розвиток відносин України та Польщі та прогнозувати подальшу перспективу із огляду на виявлені особливості співробітництва.

У дослідженні також використовувалися принципи методології теорії міжнародних відносин запропонованих Дж. Розенау, оскільки тема перебуває на межі історії та міжнародних відносин. Вона стосується періоду «постміжнародних відносин», який характеризується зростанням кількості учасників європейського мультилатерального співробітництва, що внесло у міжнародні відносин велику непевність [275]. Серед запропонованих Дж. Розенау принципів активно використовувався у роботі принцип необхідної генералізації – задля виокремлення із загальної маси прикладів втілення окремих угод. Принцип неабсолютності дав можливість усвідомлення ексцесів та виняткових випадків у процесі реалізації співробітництва. Принцип творчого підходу сприяв обґрунтуванню обрання аспектів розвитку відносин у євроінтеграційному вимірі.

Використання зазначених принципів, підходів та методів дозволило комплексно дослідити відносини незалежної України з її сусідом, Польщею, в історичному вимірі, зробити висновки, наголосити на пріоритетній проблематиці, продемонструвати поєднання білатеральних відносин із загальноєвропейськими політичними та соціально-економічними стандартами. Разом з тим, деякі аспекти українсько-польської співпраці у контексті європейської та євроатлантичної інтеграції доводять їхній нерівномірний характер. Результативність відносин страждає (за винятком низки праць з проблем культурних, транскордонних зв'язків, окремих регіонів) низьким рівнем аналітичних, соціологічних висновків і науково-методологічних підходів.

Праці науковців з проблем міждержавного співробітництва, з підписанням договорів на вищому рівні, вирізняються слабкою доказовістю й обґрунтуванням через бідну джерельну базу. На сучасному рівні розвиток науки неможливий без поглибленого вивчення й використання нових статистичних й історичних джерел, особливо місцевих органів влади та самоврядування, архівних установ, матеріалів державних і приватних компаній, засобів масової інформації. Лише таким чином науковці можуть позбавитися відірваності від результатів реального втілення програм і планів у життя.

Встановлено, що найбільших успіхів українським та закордонним історикам вдалося досягти у вивченні окремих конкретно-історичних тем із проблеми, що досліджується. Разом з тим, не можливо обійти, що у сучасній історіографії досі не створено комплексної праці з узагальненням сучасних українсько-польських зв'язків від білатеральних відносин до європейського цивілізаційного виміру партнерства. А саме: трансформації відносин на шляху до європейської інтеграції в ЄС та атлантичної інтеграції в межах НАТО.

При всіх зазначених українськими дослідниками декларованих успіхах України на шляху до євроінтеграції з польською підтримкою, вимоги структур ЄС та НАТО впроваджувалися в Україні все ж повільніше, ніж у Польщі. Таким чином, мусимо стверджувати, що, незважаючи на проявлений інтерес дослідників до теми, не всі аспекти розвитку відносин у контексті європейських та атлантичних інтеграційних процесів були до кінця розкриті вченими. Проблема видозміни білатеральних відносин у євроатлантичному контексті, перетворення на частину загальноєвропейського мультилатералізму, ще не знайшла комплексного спеціального висвітлення в українській історичній науці.

РОЗДІЛ 2

СТАНОВЛЕННЯ БІЛАТЕРАЛЬНИХ ВІДНОСИН НЕЗАЛЕЖНОЇ УКРАЇНИ ТА РЕСПУБЛІКИ ПОЛЬЩА

2.1. Закладання договірно-правової основи міждержавних відносин (1991–1995 рр.)

Початок становлення українсько-польських білатеральних відносин припадає на останні роки «Перебудови», з контактів Народного руху України та польської «Солідарності». Діяльність цих двох опозиційних політичних сил визначила особливості подальшого розвитку українсько-польської співпраці, в тому числі в контексті інтеграції до Європи.

Серед авторитетів польського антикомуністичного опозиційного руху були Єжи Гедройць, засновник і головний редактор культового часопису «Kultura», та його колега-журналіст Юліуш Мєрошевський [2; 3]. Видання популяризувало серед майбутнього польського політикуму думку про те, що незалежна Польща неможлива без незалежної України. Кульмінацією проукраїнської позиції публіциста стала опублікована на сторінках журналу «Декларація в українській справі», у якій висловлювалася так звана «доктрина» [4, с. 141]. За «Доктриною Гедройця» (чи «Доктриною Гедройця-Мєрошевського») Польща мала відмовитися від бажання відновити «королівські» кордони Першої Речі Посполитої. Співпраця з «ULB» (Україна, Литва, Білорусь) базувалася б на визнанні їхніх повоєнних кордонів, задля попередження імперіалізму Москви [276, с. 3]. Той факт, що діячі руху «Солідарність» вирости на журналі «Культура», вплинув на їхню позицію щодо майбутнього Польщі та її відносин з Україною, Литвою, Білоруссю [92].

Власне, кандидатура Леха Валенси як лідера політичного руху «Солідарність» була обрана не без впливу Є. Гедройця. Про це заявляла видатна польська журналістка, авторка та опозиціонерка Тереза Торанська, яка працювала в тому числі в «Культурі». Редакторські статті від 1976 р. наголошували, що обличчям польської ліберальної опозиції має бути робітник, «людина з народу». Це спричинило згуртування польської інтелігенції навколо керівника робітничих

страйків, та, відповідно, знайомства Л. Валенсі з Є. Гедройцем [277]. Редактор, не дивлячись на це знайомство, активно критикував засновника «Солідарності», за «багато шуму, але недостатню конкретику» нового курсу [278, с. 230].

У 1989 р. відбувся установчий з'їзд Народного Руху України, політичної сили, яка розгорнула активну боротьбу за суверенітет та незалежність України, незалежно від етнічного походження [279]. Окрім тисяч делегатів з усіх районів України в конгресі взяли участь представники партій держав Балтії, а також делегація польської «Солідарності» з Б. Борусевичем, З. Янасом, Ф. Саком, В. Мокрим і А. Міхником [280]. Польська опозиція була зацікавлена формуванням ліберальної течії в Україні [6, с. 64].

На думку дослідника М. Янкова контакти ідейне зближення українського і польського інтелектуальних середовищ, що діяли в еміграції сприяло «безконфліктному розвитку» двосторонніх відносин [99, с. 52]. Як згадував В. Мокрий, на рішення «Солідарності» підтримати «Рух» вплинули знайомства з членами української організації на сторінках публікацій «Культури» Є. Гедройця. Польський політик описав зустріч із М. Горинем, одним із лідерів НРУ: «Коли тільки траплялася нагода, особливо після наших богослужінь у Варшаві, люди зустрічалися в підвалі церкви чи у кафе. Тоді я мав можливість поспілкуватися з Горинем – людиною, яку я знав досі з польської підпільної преси, паризької «Культури» та українських еміграційних видань» [281].

Окрім зв'язків польської та української опозиції, існував діалог між офіційною владою двох країн [5, с. 101–102]. Польща та Україна як політії проводили переговори, коли Україна ще була республікою Радянського Союзу, а Польща тільки-но відновила демократичний лад. Співіснування двох країн як незалежних держав закладено підписаними ще у 1990–1991 рр. документами [10].

Великим кроком УРСР на шляху до незалежності та правосуб'єктності стали зовнішньополітичні акти 1990 р., які стали основою для подальшого проголошення незалежності України. Насамперед, Декларація про державний суверенітет України (16 липня 1990 р.) [187]. Було проголошено державний

суверенітет України, верховенство і самостійність влади Республіки в межах її території, незалежність у зовнішній політиці на засадах рівноправності [282].

Прийняття Декларації про державний суверенітет України було вкрай важливим для здобуття Україною незалежності, спонукало формування відносин з іншими суверенними державами. Вона визначила оформлення новітньої концепції зовнішньої політики України [24, с. 480].

Під час засідання комісії у закордонних справах Верховної Ради 23 липня 1990 р. на посаду Міністра закордонних справ УРСР було рекомендовано А. М. Зленка. При затвердженні на цю посаду він виклав концепцію діяльності МЗС. Аргументувалося, що з урахуванням державних інтересів та історичних зв'язків, європейський напрям політики мав першорядне значення, а країна має право на участь у європейському процесі [283, с. 82].

Українські політичні діячі таким чином відкрито демонстрували готовність до подальшого суверенного шляху до Європи, незалежно від московського центру. Перед ними стояло питання: як будуть ставитися до незалежної України її західні сусіди, охоплені активним рухом заради повалення прорадянських урядів та виходу з Варшавського пакту. У Польщі опозиційна «Солідарність» переборола репресії, перемогла в політичній боротьбі та досягла угоди, за результатами якої Польща відмовлялася від соціалістичного курсу [32, с. 335]. Діячі «Солідарності» увійшли до уряду, і після перемоги на президентських виборах Леха Валенси Польща обрала прозахідний курс [162; с. 10].

Із розпадом «Східного блоку» для держав Центральної і Східної Європи стало актуальним питання кордонів, які були встановлені після Другої світової війни. Польща, Угорщина, Румунія у довоєнні часи контролювали українські території, які пізніше їхні соціалістичні уряди «погодилися» передати СРСР. Серед польської еміграції та опозиції були діячі, які бажали переглянути рішення комуністів. Однак, пост-комуністичні польські уряди виявилися готовими до діалогу з суверенною Україною, без територіальних зазіхань. Така позиція була пов'язана не лише з прагматизмом, а й із ідеологією «Солідарності», яка сповідувала постулати «Доктрини Гедройця» про непорушність кордонів.

Першим доказом готовності польського уряду до діалогу на вищому рівні став візит керівника польського МЗС К. Скубішевського до Києва 13 жовтня 1990 р. на запрошення міністра закордонних справ УРСР А. Зленка. Головним підсумком візиту стала «Декларація про основні принципи та напрямки розвитку українсько-польських відносин» [284]. За змістом «Декларація», по-перше, містила елементи державного договору: утвердження між суверенними державами добросусідських відносин, відповідно національним інтересам [190].

По-друге, закріплювала, що всеохоплюючий розвиток добросусідських українсько-польських відносин є «конкретним внеском у зміцнення регіонального співробітництва та будівництва Європейського дому» [284].

По третє, сторони відмовлялися від територіальних претензій, а українсько-польський кордон, закріплений договорами між СРСР і Польською Республікою від 16 серпня 1945 р. і від 15 лютого 1951 р., є непорушним, важливим елементом спокою та стабільності для всієї Європи [284].

По-четверте, обидві сторони підтвердили свою повагу до прав людини, основних свобод, гарантування законів про права національних меншин і покращення становища етнічних меншин, охорони пам'яток культури, створення центрів інформації й культури у столицях. Передбачалося активізувати молодіжний обмін, спростити процедуру переходу через кордон. Плідність реалізації Декларації передбачали консультаційні зустрічі між Міністерствами закордонних справ двох країн «з усіх проблем співробітництва» [284].

Причини підписання «Декларації» вбачаються у політичному сенсі та здатності до прогнозування польського керівництва, яке передбачило розпад СРСР. Очікувалося, що відділення України від Росії сприятиме відновленню важливості Польщі в європейській політиці на рівні Другої Речі Посполитої (1918–1939 рр.). Як відзначав дослідник Я. Драус, для польських політиків незалежна Україна становила буфер, який відділяв Росію від Європи, тому підтримка незалежності України набувала стратегічного значення [69, с. 55–56].

Водночас вплив «Доктрини Гедройця» попередив почуття реваншизму серед польських політиків. Польська ставлення переглянула своє ставлення до

Києва та визначила реалії майбутніх відносин: допомога Україні відійти від «радянщини» та стати союзницею Польщі у Європі [14, с. 71–72]. Це яскраво представлено положеннями «Декларації», які були б неможливими, у попередні роки існування Організації Варшавського договору. Україна і Польща вже у 1990 р. вбачали майбутнє в інтеграції з рештою Європи у «єдиному домі». Повалення старої системи у Польщі позитивно вплинуло на боротьбу УРСР за суверенітет, але зі збереженням влади частини комуністичної верхівки [284].

Підписання першого офіційного документа між Українською РСР та Республікою Польща в нових умовах мало важливе значення для налагодження добросусідських відносин та розвитку їх у майбутньому, вже як рівноправних незалежних держав [184]. Декларація показала готовність Польщі визнати в майбутньому суверенну та незалежну Україну як рівного партнера [242, с. 124].

Республіка Польща першою в світі визнала державну незалежність України [114, с. 146]. 8 вересня 1991 р. керівники МЗС України та Польщі, А. Зленко й К. Скубішевський, підписали Спільне Комюніке, узгодивши встановлення офіційних дипломатичних відносин [11, с. 86]. Урядові представники, Т. Старак від України та Є. Козакевич від Польщі, підготували відкриття 1 лютого 1992 р. посольства Республіки Польща в Україні [285].

Не дивлячись на створення офіційних посольств, продовжували діяти делегації урядових експертів. 11–14 травня 1992 р. експерти обговорили основні пункти договору про державний кордон, підготували текст документа [219, с. 312]. Важливим досягненням делегацій стало відкриття пункту пропуску Рава-Руська-Хребенне з 1 жовтня 1992 р. для постійного руху осіб, транспортних засобів і вантажів. Було підписано «Угоду про пункти пропуску через Державний кордон». За нею було узгоджено користування офіційними мовами держав залізничним персоналом, забезпечення телеграфного, телефонного зв'язку між управлінням залізничного транспорту й прикордонними станціями, надання медичної служби [286].

З підписанням договорів 1992 р. розпочався процес вирішення різноманітних проблем українсько-польського кордону цього періоду [12, с. 27].

Архівні документи державних обласних адміністрацій України вказують на те, що введення прикордонного законодавства двох незалежних країн вимагало двостороннього впорядкування для запобігання випадків прикордонних ексцесів. У прикордонній смузі була майже відсутня охорона залізниць, потяги зазнавали хуліганських атак. Так, у 1993 р. відбулося декілька атак на українські потяги: про побиття камінням потягів Перемишль-Львів та Київ-Вроцлав на польській стороні прикордонної смуги повідомляв у своїй ноті польському консульству представник Президента України у Львівській області С. Давимука [287, арк. 40]. Реакція польського консула у Львові Г. Літвіна не задовольнила держслужбовця, через що С. Давимука відправив скаргу послові України в Польщі Г. Удовенкові, який підняв тему атак на українську залізницю на вищому рівні [287, арк. 45].

Діяльність посла принесла позитивні результати у вирішення питань залізничного сполучення через кордон: були імplementовані положення угоди та постанови урядів про реорганізацію прикордонних станцій, створена система зв'язку та охорони. Аналіз листування українських держслужбовців прикордонних областей із посольствами та консульствами засвідчує позитивні оцінки реорганізації залізниці у прикордонній смузі. Характерним прикладом є архівні документи (грудень 1993 р.) про спільні дії керівництва Львівської області на чолі з С. Давимуюю із Воєводою Перемишльським А. Пеньзолом та Воєводою Кросненським З. Блажем. Завдяки їхнім зусиллям було проведено комплекс заходів щодо розбудови залізничних переходів у районі Хирів-Кросценко, забезпечено співпрацю персоналу залізниць та прикордонних служб [287, арк. 71].

З узгодженням питань залізничного перетину кордону, сторони надалі зверталися до покращення стану перехідних та автомобільних пунктів перетину. Звичайно, період першої половини 1990-х рр. був лише початком процесу упорядкування польсько-українського кордону та співпраці держав у цьому напрямку. Успіхи переговорів регіональної влади були б неможливими без зусиль дипломатичного корпусу в обох країнах. Саме завдяки працівникам польського та українського МЗС і особисто Є. Козакевичу, А. Зленкові, Г. Удовенкові, вдалося швидко створити функціонуючий дипломатичний зв'язок незалежної України із

Польщею. Контакти між дипломатами забезпечили встановлення зв'язків між відомствами урядів двох країн. Звичайно, траплялися і дипломатичні казуси: за документами Львівської ОДА, польський консул Генрик Літвін проігнорував ноти про атаки на українські потяги, а також порушив дипломатичний протокол під час візиту на Лисачівський цвинтар у Львів. Після нот протесту з боку української сторони Г. Літвіна відкликали наступного року [278, арк. 69–70].

Важливим етапом у становленні українсько-польських білатеральних відносин став перший офіційний візит Президента України Л. Кравчука до Республіки Польща (18–19 травня 1992 р.) [184]. Під час зустрічі у Варшаві президентами Л. Кравчуком і Л. Валенсою було підписано основоположний двосторонній «Договір між Україною і Республікою Польщею про добросусідство, дружні відносини та співробітництво». Сторони зобов'язалися розвивати відносини на основі міжнародного права: рівності, незастосування сили, непорушності кордонів, невтручання у внутрішні справи [288]. Польська сторона й надалі наголошувала на незмінності кордону в ході візитів до Варшави представників українського уряду протягом 1992 р. [53, с. 21–24].

Заслуговує на увагу акцентування у договорі загальноєвропейського виміру українсько-польської співпраці на світовій арені. Лідери країн погодилися, що будь-які суперечності мають бути урегульовані «за європейськими нормами». Обговорювалася співпраця у європейських «в цілях безпеки і стабільності в Європі, приділяючи особливу увагу регіональній безпеці» [191].

Ця міждержавна угода супроводжувалася низкою міжвідомчих та міжурядових документів, які забезпечували базові структурні елементи міждержавної співпраці двох сусідніх держав: співпраця міністерств у боротьбі зі злочинністю, у встановленні господарського і науково-технічного співробітництва, в галузі охорони навколишнього середовища, урядові угоди з питань культурного і наукового співробітництва, врегулювання міжнародних автомобільних перевезень. Усі ці документи уможливили повноту співіснування економік двох країн, приводячи законодавство обох сторін до відносного ладу.

Окремо виділяється «Угода між Урядом України і Урядом Республіки Польщі про пункти пропуску через державний кордон», що стала основоположною для українсько-польських транскордонних відносин на десятиріччя. Документ зберігав свою актуальність до приєднання Польщі до Європейського Союзу, що спричинило перегляд угод про режим переходу кордону та спрощені процедури для населення у прикордонній зоні. Не дивлячись на подальші негаразди, свого часу цей договір, став важливим для двосторонніх відносин, а на геостратегічному рівні – для всієї Європи. Польській владі було важливе зміцнення незалежності України в її повоєнних кордонах, можливість дистанціювання від Росії. Звичайно, підписання договору значною мірою залежало від стану відносин двох країн із Москвою. Про це свідчить змінення терміну підписання «Договору» польською стороною: Польща з весни 1992 р. проводила переговори з Росією щодо дати виведення російських військ зі своєї території. У такій ситуації польські дипломати були змушені узгоджувати польсько-українські відносини з позицією Кремля [69, с. 58].

Рамковий договір про дружбу і співробітництво та супроводжуючі міжвідомчі угоди реалізовувалися шляхом встановлення зв'язків конкретних організацій. Наприклад, радіо Польщі та України почали безкоштовний обмін програмами, пов'язаними з культурним життям двох країн. Було започатковано обмін щоденними випусками новин та переклад українською та польською мовою для національних меншин. Радіоцентри в містах історичної Галичини: польському Жешуві та українському Львові втілювали цю співпрацю, спираючись на відновлене українсько-польське порозуміння. Також було розпочато фінансування обміну журналістами [289]. Це розширило можливості громадян, сприяло підвищенню активності української та польської преси.

У 1992 р. Польське телебачення і Українська телерадіокомпанія також домовилися про обмін каталогами та інформацією стосовно власних програм і телефільмів, призначених для обміну та продажу. Художні фільми, серіали, програми для дітей, мультиплікації, розважальні телевізійні програми були оголошені предметом купівлі та продажу на основі окремих контрактів [290].

Встановлення таких відносин між українськими і польськими медіа дозволило протягом 1990-х добитися показу низки польських кінострічок в Україні, серед яких – прем'єра світового кінематографа «Вогнем і мечем» Єжи Гофмана.

Було встановлено співробітництво між архівними установами Польщі та України. Вони розпочали обмін архівістами, публікаціями документів та літературою з архівознавства, пошуки документів на запити репресованих осіб. Була створена експертна комісія для повернення архівних документів, що були власністю інших держав чи приватних власників [291].

Паралельно з українсько-польськими переговорами 1992 р., на заході Європи, у м. Маастрихт, відбулося підписання Договору про утворення Європейського Союзу [292, с. 410]. Маастрихтський договір передбачав запровадження спільної валюти та розгалужену структуру ЄС, спільну зовнішню політику, зокрема в питаннях безпеки, єдині бюрократичні органи [100, с. 54–56]. Країни Центральної і Східної Європи мали аспірації вступу до такої організації та отримання економічної допомоги. Розуміючи це, підписанти Маастрихтського договору визначили критерії для претендентів на інтеграцію [124, с. 14].

Такі заходи, водночас із показовим рівнем життя населення, зробили Європейський Союз престижною організацією. Як було зазначено, ще у 1990 р. політики України та Польщі мали плани приєднання до «нового Європейського дому». У 1992 р. надання асоційованого, а в перспективі і повноправного членства в ЄС Польщі підтримала Велика Британія [22, с. 49]. Польща активніше за інші країни користувалася допомогою ЄС та Європейської комісії. Протягом періоду 1990–2000 рр. це дозволило країні швидко досягти жвавого зростання реального та номінального ВВП (див. Додаток Б) [293]. У свою чергу це стало проблемою для українсько-польської міжрегіональної співпраці: з часом все надалі проявлялась господарча асиметрія [68, с. 160].

Першим офіційним документом відносин України з Європейським Союзом стала «Спільна заява України і Комісії Європейських Співтовариств», підписана Президентом України Л. Кравчуком та Головою Комісії Європейських Співтовариств Ж. Делором. У спільній заяві президенти визнали, що попередні

угоди про торгівлю між Європейським Співтовариством та СРСР, залишалися чинними у відносинах між Європейським Союзом і Україною. Було висловлено намір реалізовувати співпрацю на новій основі після «угоди нового покоління про партнерство і співробітництво» [294, с. 481].

На допомогу країнам колишнього соцтабору Європейська комісія узгодила надання грошових позик. А. Раханський з боку України 13 липня 1992 р. отримав з боку Європейського Союзу перший транш, попередньо встановлений у грудні 1991 р. Європейською Радою. Гроші передбачалися для закупівлі зернових та медичних продуктів [295]. Польська сторона показала значно більший прогрес у переговорах: на той момент Республіка Польща вже проводила шостий раунд переговорів з Європейською комісією щодо умов угоди про асоціацію [232]. Поступовому залученню країн Східної Європи до встановлення добросусідських відносин з європейським співтовариством сприяла політика Німеччини [19, с. 18]. Для організації співпраці Німеччина – Франція – Польща утворили у 1991 р. формування «Веймарський трикутник», до якого у 1995 р. безуспішно намагалася приєднатися й Україна [54, с. 44–45]. У 1995 році Польща витіснила Росію як найбільшого німецького торгового партнера на Сході, а Німеччина стала основним спонсором Польщі для членства в Європейському Союзі [89, с. 70].

А. Зленко, один із співавторів перших українсько-польських договорів початку 1990-х рр. піклувався організацією української дипломатії після виходу зі складу СРСР. До його здобутків належить боротьба за ухвалення Верховною Радою України 28 грудня 1993 р. Закону України «Про міжнародні договори України», згідно з яким їхнє підписання, реалізація та участь у цьому процесі різних відомств мало координуватися виключно МЗС України. Він також мав вагомий роль у прийнятті 2 липня 1993 р. Постанови Верховної Ради «Про основні напрями зовнішньої політики України» – результат компромісу між національно-демократичними силами та колишніми комуністами у парламенті [188]. Характер зовнішньої політики України було визначено як «багатовекторний», але зафіксовано положення про перспективу європейської інтеграції. Протягом сімнадцяти років постанова була правовою основою української дипломатії [296].

Виконання та міжнародна імплементації українсько-польських договорів відбувалося в період перебування при владі Л. Валенси (1990–1995 рр.) і Л. Кравчука (1991–1994 рр.) [222]. Підписанню угод, протоколів і конвенцій з різних питань сприяв Консультативний комітет президентів Польщі та України (12 січня 1993 р.) [29, с. 675]. Забезпечення постійного діалогу і стимулювання розвитку відносин відбувалося завдяки модераторам – дипломатам А. Бутейку та Є. Мілевському. Їхніми зусиллями комітет став зручним форматом співпраці в реалізації угод, визначенні напрямків співробітництва у Європі [297].

Консультативний комітет президентів Польщі та України працював протягом 1993–1994 рр., відновив свою роботу у 1996 р., та з певними перервами, продовжив працювати у ХХІ ст., залишаючись, за визначенням дослідниці І. Ільчук, «гарячою лінією» президентів [298, с. 158]. Експертні комісії комітету консультували президентські адміністрації стосовно підписання договорів. Найбільший успіх комісій вбачається у сфері економічного співробітництва: обмін інформацією, розвиток системи взаєморозрахунків, спільних програмах. Засідання комітету відбувалося не лише у столицях, але й у певних регіонах – наприклад, 9 червня 2008 р. воно проходило у м. Вінниці) [299, с. 66–67].

На початку 1993 р. були знов переоформлені певні аспекти правового режиму українсько-польського державного кордону та прикордонного співробітництва [300]. Для виконання положень нової угоди було створено Прикордонну Комісію, яка проводила спільний контроль проходження державної лінії кордону. Серед перших проблем, які постали перед комісією було улагодження законодавства країн із транспортним бізнесом [126, с. 36]. У 1993–1994 рр. на кордоні відбулася низка інцидентів із проїздом рейсових автобусів (нове польське законодавство вимагало транспорту та усіх пасажирів, що викликало постійні затримки). Блокування проїзду автобусів спонукало владу Львівської області звернутися до польських та українських дипломатичних інстанцій задля вирішення проблеми [301, арк. 57–75]. Після листування з посольствами було прийнято рішення надати чіткі інструкції в майбутніх угодах та протоколах стосовно проходження пасажирським транспортом митниці.

Перше засідання Комісії з питань прикордонної співпраці відбулося у 1996 р., воно стосувалося забезпечення фінансування проєктів. За ініціативи Волинської ОДА Україною та Польщею було розпочате будівництво автопереходу «Ягодин-2». Комісії були також представлені проєкт фінансування робіт по будівництву автопереходу «Краківець» (Львівська область). Через нестачу державного фінансування була залучена корпорація «Укршляхбуд» – термін відкриття автопереходу на момент 1996 р. переносився вже втричі. Українська частина Комісії порушила питання щодо вартості компенсації (\$200–300 тис. за 1 га) при відведенні земель під об’єкти прикордонної інфраструктури, що ускладнювало залучення капіталу. Держава ризикувала стикнутися з проблемою «приватного кордону», коли власники прикордонних ділянок землі могли б нелегально проводити людей через кордон [302, арк. 204–212].

Подібні Прикордонній Комісії двосторонні контрольні структури створювалися Україною та Республікою Польща у різних галузях двостороннього співробітництва. Прикладом може стати «Українсько-Польська Змішана Комісія з питань торгівлі та економічного співробітництва», яка розглядала перебіг виконання угод з економічних питань на всіх рівнях та забезпечувала залучення місцевих органів влади для втілення міждержавних документів у життя [303].

Комісія активно співпрацювала із неприбутковими державними організаціями заради забезпечення польсько-українського діалогу у банківсько-фінансовій сфері, визначала пріоритетні напрями співпраці польської та української економік [195]. Після проведення аналізу експортно-імпоротної товарної структури двох країн, у Комісії дійшли висновків, що за 1990-ті рр. склалася ситуація, у якій в експорті України до Польщі переважала сировина, а в експорті Польщі до України – готові товари. Цьому сприяла транзитна роль Республіки Польща: через країну на схід йшли товари з усього ЄС, зокрема німецький та італійській автопром. Це забезпечило воєводствам Республіки Польща (особливо столичному та прикордонним) масштабне зростання реального ВВП, особливо в міських агломераціях (див. Додаток В) [304].

На 1993 р. Україна та Польща закріпили дієвість більшості аспектів співпраці колишніх СРСР та ПНР у білатеральних угодах та національному законодавстві [15, с. 120]. Під час зустрічі у Києві 12 січня 1993 р. прем'єр-міністри Леонід Кучма та Ганна Сухоцька узгодили завершення до кінця квітня 1993 р. підготовки документів з питань міжрегіонального співробітництва у сферах правової допомоги, господарювання, охорони місць пам'яті, охорони здоров'я, поштового, електричного зв'язку. Було встановлено правонаступництво певних польсько-радянських угод у взаємовідносинах [305].

Для європейського інтеграційного контексту українсько-польських відносин мало важливе значення формування урядами консультаційних механізмів для Держав Центральної та Східної Європи. Консультація стосувалися галузей трансформації європейських правових стандартів та ринкових перетворень в економіці [305]. Підкреслення важливості партнерства країн для всієї Європи були зроблені у 1994 р. на зустрічі Прем'єр-міністрів України В. Масола та Республіки Польщі В. Павляка та відображені у меморандумі про домовленості України і Польщі, які були названі «запорукою стабільності в Центрально-Східноєвропейському регіоні» [306].

У таких заявах ми бачимо висвітлення поглядів українських політиків на рух України та Польщі до Європи як рівноправних колег. Однак темпи європейської інтеграції у країнах виявилися нерівномірними [113, с. 68–71]. Україна почала відставати від Польщі на цьому шляху. Це було прямо пов'язано з проблемою вибору Україною свого шляху на світовій арені, особливостями її місця у світових геополітичних контурах [26, с. 9].

Багато в чому такі заяви стали заслугою подальшої популяризації в Польщі ідей Є. Гедройця, розвитку країни за стратегіями, що описувалися у його журналі «Культура». У 1990–1993 рр. у країні були створено низку інституцій, які мали досліджувати його концепції надалі та втілювати їх у життя задля успіхів діалогу Польщі з її східними сусідами. Серед таких Південно-Східний науковий інститут у Перемишлі, Інститут Центрально-Східної Європи у Любліні, Центр Східноєвропейських студій Варшавського університету. Ці заклади активно

продовжували справу Є. Гедройця щодо розвитку українсько-польських взаємин через зближення науковців, інтелігенції та еліт двох країн, за якими мало постати зближення суспільств України та Республіки Польща [307, с. 77]. У 1993–1994 рр. Варшавській, Краківській, Познанській, Щецинській, Люблінській університети впроваджували україномовні навчальні програми [93, с. 336].

Ініціативу науково-освітніх установ Республіки Польща стосовно співробітництва підтримали в Україні. Варшавський, Вроцлавський класичні та Лодзький технічний університет, Вища школа економіки та інновацій в м. Люблін, Університет імені Марії Кюрі-Складовської організували партнерство з Дніпропетровським державним університетом [141, с. 381]. Незалежність України особливо сприяла посиленню розвитку історичної науки, дослідженням долі репресованих комуністичним режимом. З цією метою у Дніпропетровському державному університеті була сформована наукова школа з суспільно-політичної історії України ХХ ст. на чолі з видатним ученим-істориком, проф. В. Іваненком. З 1992 р. він став науковим керівником обласної програми з підготовки науково-документальної серії книг «Реабілітовані історією», в яких знайшли висвітлення масштаби депортацій та ув'язнень поляків [143, с. 126].

Нові умови незалежності України дозволили розширити співробітництво українських науково-освітніх установ з польською стороною. Особливого значення набула астронавтика. У цьому заслуги ректора Дніпропетровського державного університету В. Пріснякова, який був членом президії Міжнародної академії астронавтики, Головою міжнародного комітету з ракетних двигунів і віце-головою енергетичного комітету Міжнародної астронавтичної федерації. Завдяки діяльності вченого Україна була репрезентована серед світової космічної еліти двома членами – Національним космічним агентством й Астронавтичним товариством. За запрошенням ректора університет відвідували польські делегації, розпочалося навчання іноземних студентів [142, с. 193]. Дослідження українськими та польськими науковцями протягом 1990-х рр. плазмових двигунів, космічних енергетичних установок, електроракетних двигунів заклало потужний потенціал до співпраці в космічній сфері на наступні десятиріччя.

Співпраця українських та польських науково-освітніх установ, до якої закликав Є. Гедройць, мала важливе значення для підвищення політичної грамотності польського та українського політикуму, об'єднувала в усвідомленні обов'язковості євроатлантичної інтеграції, спонукала поляків до підтримки українців у подальших революційних подіях, сприяла поширенню ліберальної ідеології, етнічної толерантності.

Варто зазначити, що, незважаючи на статус одного з ідеологів польського лібералізму, сам Є. Гедройць залишався в еміграції та не переїжджав до батьківщини. Редактор заявляв, що у випадку переїзду до Польщі він би «піддався кулуарним партійним іграм, які практично паралізують мою справу» [308]. Незадоволений президентуванням Л. Валенси в 1990–1995 рр., він пішов на розрив із «Солідарністю», відмовився підтримати їх перед виборами. Схвалюючи рух на Європу, публіцист порушував проблемні питання в зовнішній політиці Польщі: «Ми повинні послідовно йти до Європи. Проблема полягає в тому, що Польща повинна вирішити, чи бажає вона бути частиною Європи, чи представляти американські інтереси, у чому нас часто звинувачують» [308].

Незважаючи на вплив «Доктрини Гедройця» на ідеологію країни, її не згадували в законодавчих актах. Критично оцінюючи реформи часів Л. Валенси, Є. Гедройць відмовився від найвищої польської нагороди – ордена Білого Орла [309]. Так само Редактор відмовився від нагороди України – ордена «За заслуги» III ступеня. Він відзначив, що присвятив велику частину життя нормалізації українсько-польських відносин, і якщо він досягнув якихось результатів, це вже є найвищою нагородою [310].

Заяви про рівноправ'я та спільну європейську інтеграцію ми бачимо і в «Декларації про принципи та напрями партнерства й співробітництва між Україною та Республікою Польща у сфері торгово-економічних зв'язків» [311]. Декларація була підписана в 1994 р., з метою економічної інтеграції в Європі [38, с. 19]. Для її реалізації до кінця 1994 р. були проведені засідання Міжурядової Консультативної Ради з питань міжрегіонального співробітництва. Рада забезпечувала «запровадження системи міжбанківського клірингу» [311].

Задля втілення в життя урядових угод Центральне статистичне управління Республіки Польща почало роботу з українськими відомствами. Була проведена уніфікація інформаційних систем для потреб Єврорегіону Карпати. За домовленостями з польською стороною, Міністерством статистики України змогло досягти систематичного обміну статистичними матеріалами та реалізувати співробітництво на рівні регіональних статистичних управлінь [192].

Іншим двостороннім договором, який характеризував українсько-польські відносини була «Угода про принципи співробітництва між Україною та Республікою Польща по забезпеченню прав національних меншин» (1994 р.) [312]. Вона вказувала на домінування у співпраці країн ліберальних ідей. Угода була підписана з урахуванням зусиль структур ООН та ЄС заради захисту легальних прав та інтересів національних меншин [312].

Достойним уваги є європейський аспект відносин, який мав як декларативну (у заявах та меморандумах президентів Польщі та України), так і фактичну (у траншах і позиках від Європейської комісії на розвиток співпраці та співпраці областей заради становлення єврорегіонів) частини. Однак, на цей час для України такий аспект відносин не був у пріоритеті.

З одного боку, Україна на міжнародній арені, за підтримки Польщі, поповнила ряди міжнародних організацій. У 1991–1992 рр. Україна стала членом НБСЄ, у Києві було відкрито представництво ООН. Україна також підписала у червні 1992 р. Паризьку хартію, у 1994 р. увійшла до Міжнародного валютного фонду, Світового банку, у 1995 р. приєдналася до Ради Європи.

Проте з іншого боку, не дивлячись на такі зовнішньополітичні успіхи, Україна програвала (порівняно з Польщею) в питаннях пришвидшення інтеграції до Європи. Система державного управління залишалася несприйнятливою до реформ. Наприклад, коли Україна виявила намір підписати Європейську конвенцію про захист прав і основних свобод людини у 1992 р., чинною в країні була радянська конституція 1978 р. із змінами та доповненнями. Якщо в українському основному законі того часу оговорювалося та захищалося 20 прав громадянина й 17 його обов'язків, то у Європейській конвенції називалося

29 стандартів прав людини [101, с. 164]. Польща ж вже у 1992 р. ухвалила «Малу Конституцію», яку допрацьовувала у 1995–1997 рр. [88, с. 957].

Перед Україною було поставлене завдання реформування своєї конституції та гарантування того, щоб вона відповідала європейським демократичним конвенціям [110, с. 100]. Тим часом Республіка Польща вже була в процесі підписання договорів про асоціацію з Європейською комісією, які стали відомі як «Європейські угоди» [111, с. 75]. У 1993 р. Польща активно включилася до ініціативи єврорегіонів, спонукаючи українські області до того, щоб власними силами боротися за своє європейське майбутнє [131, с. 76]. Того ж року Львівська область звернулася до Ради Асоціації Карпатського Єврорегіону з пропозицією прийняти область до Асоціації. С. Давимука звернувся до Фонду Ніколаса Вітсена заради фінансування та допомоги експертів фонду для розробки і реалізації програми розвитку області як частини Єврорегіону Карпати [287, арк. 38].

Однак цей ранній період процесу євроінтеграції в Україні ускладнювався конфронтацією у політикумі країни. У Польщі існував консенсус політичних сил щодо проєвропейського напрямку цивілізаційного розвитку країни [77, с. 6–9]. Україна ж опинилася в ситуації політичної боротьби між прихильниками європейського вибору та колишніми комуністами, які були зацікавлені у збереженні єдності з республіками колишнього СРСР [94, с. 127]. Компромісом стала ініціатива А. Зленка про багатовекторну політику [39, с. 196]. Вибір на користь багатовекторності послабив позиції України порівняно з Польщею, яка розглядалася як потенційний член ЄС та реципієнт економічної допомоги. Україна ж була змушена доводити свою відмінність від радянського минулого шляхом ліквідації залишків ядерного арсеналу. Обидві країни опинилися на порозі реформ економіки задля переходу на рейки ринкових відносин, що супроводжувалося політичною боротьбою.

Таким чином, договірно-правова база міждержавних відносин у першій половині 1990-х рр. заклала фундамент для подальшого якісного поглиблення білатеральних зв'язків України та Республіки Польща. Загалом, 1991–1995 рр. можна визначити періодом встановлення основ білатеральних відносин між

Україною та Республікою Польща. Найважливішими завданнями керівництва Польщі та України було забезпечення продовження функціонування різноманітних сфер взаємодії держав після падіння «Східного блоку». У міждержавних договорах Україна і Польща задекларували прихильність двосторонньому, рівноправному партнерству, яке б базувалося на цінностях та принципах Європейської Спільноти. Були встановлені конкретні «правила» співпраці у різних сферах. Таким чином було забезпечено функціонування України як держави, попереджено уникнення хаосу після розформування СРСР.

2.2. Реалізація українсько-польських міждержавних угод та міжрегіональна співпраця (1995–2004 рр.)

Особливості внутрішньополітичної ситуації у пострадянських Україні та Республіці Польща значно відрізнялися та впливали на обрання вектора зовнішньої політики. Україна продовжувала участь у СНД – об'єднанні країн колишнього СРСР. Більшість українських політиків та їхніх виборців підтримувала східний вектор, розглядаючи ці країни, особливо Російську Федерацію, як «традиційних» союзників, що мають залишатися разом. Однак Україна не ратифікувала Статут СНД та не приєднувалася до ОДКБ, дочірнього організації військово-політичного союзу. Не відмовлялася Україна і від попередніх заяв про прагнення до європейської інтеграції. Тобто, зовнішня політика Києва являла собою балансування між інтеграційними об'єднаннями єдиної Європи та колишнього СРСР, у той час як Варшава проводила черговий раунд переговорів про асоціацію з ЄС.

Загалом Польща була зацікавлена в існуванні незалежної, стабільної української держави, а також надання європейського контексту відносинам з Україною. Польські політики очікували російського реваншу відносно втрачених сателітів СРСР, і в такій ситуації Україна відігравала роль буфера. Цю під час свого візиту до української столиці у 1994 р.: «Наш інтерес полягає в посиленні незалежності України і Білорусі, інакше Польща стане останньою фортецею, «полем битви» між Сходом і Заходом, що було б для нас не вигідно» [43].

Українсько-польські відносини вишли на динамічніший етап розвитку за часи президентування Леоніда Кучми в Україні (1994–2004 рр.) і Александра Квасневського в Республіці Польща (1995–2005 рр.). Перемозі А. Квасневського на виборах сприяла підтримка польської інтелігенції, незадоволеної попереднім темпом реформ, зокрема таких лідерів думок як Єжи Гедройць. Редактор негативно оцінив діяльність польської політичної еліти і навіть своїх «учнів», членів «Солідарності», незважаючи на персональні знайомства. Через це він відмовився надавати їм підтримку перед виборами та висловився на користь А. Квасневського, якого «Солідарність» атакувала як «лівого», колишнього комуніста [73, с. 228]. Публіцист схвалював позицію А. Квасневського щодо України, про необхідність поховати конфлікти минулого, залишивши їх професійним історикам. Є. Гедройць також захищав репутацію новообраного президента перед європейськими демократами: «Немає підстав ставити під сумнів соціально-демократичні переконання Квасневського» [313].

Населення Польщі у цьому випадку сприйняло як підтримку редактором «Культури» нового президента, так і критику його попередника. Як зазначив український історик В. Яровий, більшість поляків звинувачувала Л. Валенсу у виборі занадто обтяжливого для населення варіанта переходу від централізованої економіки до вільного ринку [314, с. 309].

Є. Гедройць продовжив підтримувати А. Квасневського, в тому числі за його проукраїнську політику, під час персональної зустрічі високо оцінивши успіхи президента в посиленні контактів з Києвом. Під патронатом А. Квасневського та Є. Гедройця було проведено низку польсько-українських ініціатив, зокрема фінансування документальних стрічок про українсько-польський союз у 1920 р., підтримка польських культурних центрів в Україні, сприяння євроінтеграції. Фактично редактор «Культури» намагався підготувати президента як наступника своєї геополітичної думки, у якій центральне місце займали стратегічні відносини з Україною. У відповідь на критику, що А. Квасневський (як і його український колега Л. Кучма) походив з комуністичної влади, Є. Гедройць закликав до прагматизму: «іншого шляху немає» [315].

Особливо доброзичливі взаємини склалися у нового Президента Республіки Польща з Президентом України Л. Кучмою, який вважав, що «більш комунікабельну особу важко уявити» [243, с. 70].

За словами А. Квасневського, Є. Гедройць «відкрив йому очі» на те, що СРСР не є монолітом, що Польща має справу з різними типами народів, традиціями, культурами. Редактор продовжував надсилати президентові нотатки, поради, коментарі та пропозиції щодо покращення відносин з Україною, примирення поляків з українцями до кінця свого життя [316].

Прорив у міждержавних відносинах стався у 1996 р., коли було підтверджено проєвропейський курс української політики під час візиту Президента України Л. Кучми до Варшави [55, с. 69]. Важливим для польської політики було тісніше залучення України до співпраці зі всією Європою: підтримка членства України в Центральноєвропейській ініціативі та виступ Л. Кучми на саміті ініціативи в Ланьцуті (1996 р.) [69, с. 60]. І це не випадково: саміт відвідали лідери країн з усієї Європи, які обговорювали розширення ЄС і НАТО. Українська сторона позитивно поставилася до цих питань, засвідчуючи бажання стати учасником стратегії інтеграції в Європі [134, с. 99].

Підтвердженням цих намірів української сторони стає підписання в тому ж році «Спільної декларації Президента України і Президента Республіки Польща», де було заявлено про подальше стратегічне партнерство [47, с. 91]. За словами польського дипломата М. Зюлковські Польща допомагала європейській інтеграції України, оскільки польські політики змогли визначити, що Україна у зовнішній політиці Польщі займає ключове місце [317, с. 73–74].

Відповідно очікуванням Є. Гедройця, А. Квасневський також переймався й історичним примиренням, зробивши у 1997 р. спільну з Л. Кучмою заяву про спільне примирення та порозуміння та, за словами В. Литвина, «залишивши історію історикам» на довгі роки співпраці [193; 217, с. 5–6].

Однак не всі погоджуються з успішністю прориву. На думку українського історика П. Чернеги та польських дослідників Е. Кшеменя, Р. Закревського, К. Орлоса, 1993–1997 рр. міждержавні відносини в усіх сферах зазнали

гальмування, пов'язаного зі створенням у Польщі уряду лівих сил. Водночас, початок передвиборчої кампанії в Україні змусив українську сторону сконцентруватися на чиннику російського впливу [318]. На думку С. Тарана, польські ліві, на відміну від «Солідарності», були не дуже зацікавлені у новому пошуків партнерства з українською державою [21].

Дійсно, незважаючи на проукраїнську налаштованість А. Квасневського, ми можемо констатувати зменшення кількості нових міждержавних документів, що може бути пов'язане з позицією Ради Міністрів. На фінансування старих міждержавних проєктів новому польському урядові не вистачало коштів. Однак архівні документи 1995–1999 рр. дають нам підстави стверджувати про те, що за ситуації «гальмування» відносин на міжурядовому рівні збільшилося значення співпраці влади на місцях. Для динаміки українсько-польських відносин цього періоду характерна активізація співпраці окремих областей двох країн.

У скрутній економічній ситуації перед українською та польською регіональною владою постали завдання: втілити у життя договірну базу, підписану у 1991–1995 рр. через діяльність «на місцях», а також активізувати процес переходу від планової економіки до вільного ринку. Аналізуючи діловодство обласних адміністрацій, ми бачимо заяви про нестачу державного фінансування. Відповідно, адміністрації зверталися до приватних підприємств заради втілення спільних українсько-польських проєктів [130, с. 89].

Області вирішували вагомі проблеми соціально-економічного забезпечення комфорту населення країн шляхом білатерального співробітництва, що було важливо у важкий період для економіки країн колишнього «Східного блоку». Ділове листування обласного та районного рівнів 1995 р. вказує на залучення до української системи теплопостачання польських компаній: підприємства такі як «Люблін Прім» та «АББ Замех ЛТД» вийшли на український ринок через патронат обласних виконкомів прикордонних областей [319, арк. 22].

Саме на регіональну владу була покладена відповідальність за втілення в життя підписаної наприкінці 1995 р. угоди про співробітництво і взаємодопомогу у митних справах. Розпочався перегляд статусу митниці на кордоні та оновлення

пунктів пропуску. Протягом 1996–2000 рр. владою прикордонних областей проводилася програма розбудови пунктів пропуску через кордон, найважливішою частиною якої стали пункти пропуску для пішоходів [319, арк. 125].

Проблеми міжрегіональної співпраці того періоду розкрито на прикладі проекту пункту переходу «Новоукраїнка – Долгобичув». У листуванні Воєводи Замойського С. Рочковського із головою Львівської обласної ради М. Горинем порушувалися такі питання: уточнення дій влади щодо прикордонних служб та митниці; уніфікація принципів охорони кордону; узгодження структури переходів [319, арк. 198–209.]. Окрім переходу в Новоукраїнівці, заступник голови Львівської ОДА В. Яворський організував розбудову пункту перетину «Шегін» разом із керівництвом Перемишльського воєводства [319, арк. 209–216].

З огляду на проблеми фінансування, українсько-польські партнери сконцентрували свою увагу на пішохідних пунктах переходу. Це підтверджується іншим листом М. Гориня, який він направив Воєводі Єленьогурському Є. Наліховскі, з метою узгодження перебування українських спеціалістів на території польсько-німецького кордону заради огляду структури та фіксації процесу перетину пішохідного переходу [319, арк. 147]. Результатами роботи спеціалістів стала організація до 2000 р. подібної до німецької системи пунктів пішохідного переходу на українсько-польському кордоні. Той факт, що місцеві органи влади протягом такого тривалого періоду змогли обладнати здебільшого лише пішохідні пункти, пояснюється браком коштів [319, арк. 147].

Розширення прикордонної співпраці поза облаштуванням власне переходів підтверджують документи нового засідання Українсько-Польської Комісії з питань прикордонної співпраці, яке відбулося 27–28 лютого 1997 р. у Перемишлі. Метою засідання було виконання попередніх рішень Міжурядової консультаційної ради України та Республіки Польща. З огляду на позитивні оцінки роботи Комісії за 1993–1996 рр. в умовах проблем із бюджетом, організація отримала нові завдання. Комісія мала займатися розвитком галузей культури, освіти, науки, охорони місць пам'яті у прикордонній зоні [320, арк. 31].

Незважаючи на аспірації країн щодо приєднання до світового вільного ринку, в економіці залишалися ознаки планової системи. У 1996 р. активного розвитку набуло польське машинобудування, досвід якого досліджували делегації областей України [302, арк. 63]. Архівні документи показують перебіг переговорів С. Сторожука з представниками польських фірм заради створення спільного підприємства [302, арк. 66]. Такі ініціативи вбачалися актуальними для свого часу, але з розвитком ринкової економіки поступово зникали.

У 1997 р. у Жешуві відбувся III Конгрес «Польща–Україна – економічна співпраця», організований на міжнародній виставці будівництва. Конгрес відвідали голова Львівської обласної ради М. Горинь та Воєвода Жешувський К. Суровец для обговорення перспектив розвитку міжрегіональної співпраці та покращення стосунків між регіонами [320, арк. 3]. Відповідно до презентованих Львівською областю даних, виявилось, що на 1997 р. польські товари склали 13% імпорту області, а сам регіон експортував до Республіки Польща 4,2% від свого загального експорту [320, арк. 97]. Такі показники не влаштували обидві сторони та змусили дивитися на шляхи збільшення торгівлі, прибутки від якої були очевидними, з огляду на географічну близькість підприємств. Ця проблема успадкована областями України від СРСР, через бажання комуністичного режиму створити загальносоюзні взаємозалежні економічні зв'язки, які б тримали республіки навколо російського центру СРСР. Через це навіть далекі від Росії регіони, такі як Львівська область, констатували домінування російського напрямку в імпорті та експорті. Із поступовим розвитком європейської інтеграції України ця російська частка в українській економіці зменшувалася, замінювалася експортом до країн ЄС і імпортом різноманітних європейських товарів.

Влада на місцях також намагалася пропонувати керівництву країни законодавчі ініціативи, що могли покращити розвиток транскордонних відносин. РНБО України отримувала різноманітні пропозиції від обласних рад та адміністрацій щодо напрямів співпраці з Польщею [319, арк. 188–189].

Архівні документи дають підстави стверджувати, що ідея пріоритету українсько-польської співпраці стала в той час панівною в західних регіонах

України. На її засадах був створений проєкт економічного і соціального розвитку, який у 1996 р. Львівська ОДА представила Європейській комісії. Суть проєкту полягала в створенні потужного економічного центру Східної Європи на базі змішаних вантажних перевезень Гданськ – Варшава – Люблін – Рава-Руська – Львів – Одеса. Лист до Єврокомісії вбачав реалізацію проєкту через створення міжнародної корпорації «Франко–транс–Рава-Руська» [302, арк. 5].

Тобто українська сторона пропонувала європейському співтовариству сконцентрувати спільні зусилля заради створення торговельно-транспортного коридору між басейнами Балтики та Чорного моря. У 1999 р. ця ініціатива на місцях врешті-решт спонукала до укладання на вищому рівні меморандуму про створення українсько-польського транспортного коридору. Хоча польсько-український коридор не отримав бажаного статусу загальноєвропейського міжнародного транспортного коридору, робота над цим проєктом у 1990-ті рр. дозволила Україні через десятиліття запропонувати європейському співтовариству розширений проєкт транспортної артерії. Таким став розширений до Каспійського моря українсько-польський коридор, який синхронізував кілька маршрутів у єдиному транспортному потоці [321].

На прикладі еволюції проєкту українсько-польського транспортного коридору ми бачимо історичну тенденцію до трансформації відносин. А саме, від білатеральних договорів до мультилатеральної співпраці з залученням ЄС.

Задля втілення цих планів у життя Україна продовжувала працювати над розбудовою українсько-польського кордону. У 1996 р. Першому віце-прем'єрові України В. Дурдинцю звітували про успіхи відкриття сполучення з Республікою Польщею на залізничній станції Хирів та пункту пропуску Рава-Руська – Гребенне [302, арк. 138–139]. Нарешті, ці проєкти отримали свої втілення завдяки реалізації низки програм прикордонного співробітництва за рахунок ТАСІС – програми ЄС на надання фінансової допомоги державам СНД. Зокрема, з огляду на пропозиції у євро регіонах у межах програми дій ТАСІС на 2001 р. було завершено проєкт «Ягодин», а у 2002 р. – проєкт «Рава-Руська» [101, с. 106].

Республіка Польща також долучалася до спроб посилити економічний стан країни шляхом створення транзитного коридору. Кросненське воєводство у 1996–1997 рр. виконувало програму співпраці з навколишніми регіонами задля відкриття вантажопотоку та пасажиропотоку через залізничний пункт пропуску Лувкув – Медзілаборце. Відбувалося проектування постійного пасажирського переходу Нижанковичі – Германовіце у зоні колії європейського стандарту. Однак українська сторона гальмувала виконання проекту через малу завантаженість існуючих пасажирських залізничних пунктів [302, арк. 139].

Спільно з українською стороною Польща активно працювала над розширенням інфраструктури міжнародного автомобільного пункту пропуску «Рава-Руська». Українська митниця розпочала пошук інвестицій: угоди з компаніями «Сімекс» та «Добротвіренерго». З фінансовими труднощами зіткнулася і польська сторона: модернізація автопереходу в Медиці – Шегинях була тимчасово припинена Польщею до 1998 р. через нестачу коштів та відсутність між воєводствами узгоджень стосовно напрямку автостради [302, арк. 140].

Для вирішення таких проблем Польща активно користувалася співпрацею з Україною та іншими сусідніми країнами у мережі єврорегіонів, які показали себе потужним механізмом транскордонного співробітництва [129, с. 300]. Це підтверджують позитивні висновки засідання від 25–26 січня 1996 р. Міжурядової консультаційної ради України та Республіки Польщі. Сторони надали високої оцінки результатам співпраці регіональної влади в Єврорегіоні Карпати та Єврорегіоні Буг [57, с. 191–206]. За результатами роботи в Єврорегіоні Карпати втілювалася спільна програма охорони природи та створення туристичних ярмарків у Львові та Замості, розвиток заповідника «Розточчя» та створення Міжнародного біосферного резервату «Східні Карпати» [302, арк. 89–103].

Аналізуючи ділову переписку секретаріату Єврорегіону Карпати, ми бачимо пропозиції Львівської області від 20 вересня 1996 р., які стосувалися економічної співпраці всіх країн у Карпатському Єврорегіоні заради втілення в життя транзитного проекту між двома морями [302, арк. 177–178]. Участь у єврорегіонах також мотивувала місцеву адміністрацію до підтримки культури. Про це свідчать

листи Воеводі Краківському Я. Майхровському від заступника голови Львівської ОДА Ю. Зими про проведення успішних українсько-польських культурних фестивалів і концертів у межах такої співпраці [302, арк. 194].

Взагалі, з огляду на архівні документи, ми можемо стверджувати про готовність західних регіонів України вбачати спільне майбутнє в інтеграції із рештою Європи вже наприкінці 1990-х рр. Перший заступник голови Львівської ОДА В. Каменюк рекомендував співпрацю на основі міжрегіональних зв'язків іншим областям України, вбачаючи за кінцеву мету української влади «приєднання до ідеї Європи без кордонів» [302, арк. 232].

На прикладі західних областей України ми бачимо, що ініціативи до співпраці з іншими країнами в рамках єдиної інтегрованої європейської спільноти не виникли водночас та мали підтримку місцевих виборців. Західні регіони країни перебували у «фарватері» інтеграційних процесів через особливості географічного та економічного положення.

Однак, як розкриває у своєму дослідженні І. Тодоров, близькі за змістом тенденції помічалися і на сході України, в тому числі в Донецькій області. Конкретно, співробітництво з Польщею у області активно проводило агентство регіонального розвитку «Донбас» на чолі з В. Ковалем, а з 2001 р. у області почав діяти проєкт «Розбудова стратегій місцевого розвитку в Україні на основі польського досвіду» [103, с. 187]. Ці стратегії втілювалися в життя за участі міської влади Донецька, Маріуполя, Краматорська, Макіївки, Єнакієвого. Польща підтримувала такі проєкти: 7 листопада 2002 р. радник Посольства Республіки Польща В. Зайчковські взяв участь у регіональному семінарі стосовно проблем інтеграції Польщі до ЄС, яка відбувалась у цей період [103, с. 187–188].

Проте регіональні розбіжності давали про себе знати. Представники регіональних еліт на Донбасі головним партнером називали Росію – 85% (на Галичині – 10%), а на Галичині – Польщу – 76% (на Донбасі – 31%) [103, с. 196].

Внутрішні проблеми впливали на зовнішню політику як України, так і Республіки Польща. Обрання правого уряду Є. Бузека при лівому президенті А. Квасневському характеризувалося запеклою політичною боротьбою. Не надало

популярності урядові навіть офіційне запрошення Польщі до ЄС у 1999 р. [223; 224]. Є. Гедройць гостро критикував Раду міністрів, вважаючи уряд Є. Бузека (партія «Акція Виборча Солідарність») найбільш невдалим [308].

Негативне ставлення Є. Гедройця до уряду Є. Бузека стало характерним і для всього польського суспільства. Як зазначив В. Яровий, уряд дійсно був налаштований на проведення правоцентристських реформ з метою посилення євроінтеграції. Проте здійснення реформ вимагало значних коштів, що зробило їх непопулярними. Невдоволення посилювалось корупційними скандалами [30, с. 354]. Зігравши на почуттях народу стосовно «правих», А. Квасневський зміг переобратися на другий президентський термін у 2000 р. [34, с. 135].

Позитивно оцінюючи новий польський курс на Європу, сам Є. Гедройць не вважав, що його «доктрини» насправді дотримувалися у польському МЗС. Погоджуючись із тим, що Польща «однією ногою у Європі», публіцист вважав, що країні бракує чіткої стратегії відносин з Україною [308].

На 2000 р. ми можемо констатувати успіхи реалізації угод другої половини 1990-х рр., як на загальнодержавному, так і на місцевому рівні [226]. Конкретно, підписання міжурядової угоди про співробітництво в галузі культури, науки і освіти у 1997 р. спонукало до розширення контактів науково-освітніх установ. Визначною для партнерства у сфері науки датою стає створення у 2000 р. Європейського колегіуму польських та українських університетів. Це колективна польсько-українська науково-освітня установа, створена за ідеєю дослідника історії Центральної та Східної Європи Б. Осадчука, підтриманого польським істориком Є. Клочовським та Є. Гедройцем. Колегіум був заснований Університетом Марії Кюрі-Складовської, Люблінським католицьким університетом Івана Павла II (Польща), Київським національним університетом ім. Тараса Шевченка, Львівським національним університетом ім. Івана Франка, та Національним університетом «Києво-Могилянська академія» (Україна). З 2002 р. до колективних членів приєднався Дніпропетровський державний університет [141, с. 382]. Низку угод з польськими вишами на початку ХХІ ст.

почав реалізовувати Донецький національний університет [145, с. 29]. Контакти польської та української культури отримали схвальну оцінку Л. Кучми [215, с. 58].

Велике значення для співпраці мали угоди 2001–2003 рр. про обмін інформацією між міністерствами у фінансовій галузі, про міжурядовий обмін секретною інформацією. Ці документи свідчать про те, що історія співпраці першого десятиліття незалежності логічно спричинила досягнення високого рівня довіри у відносинах України та Польщі. За словами Є. Козакевича, Польща поставила за мету створення двосторонніх інструментів співробітництва, які б полегшили Україні шлях до європейських інституцій [49, с. 21]. Така політика спрацювала – у 2002 р. Л. Кучма наголосив на європейському виборі країни [214].

Усі ці процеси свідчать про трансформацію білатеральних відносин, яка супроводжувалася зрушеннями в економіці. За даними дослідників-економістів В. Андрушкова та Я. Бакушевича на початку 2004 р. в Україні було зареєстровано 837 підприємств з польськими інвестиціями, що складало 8,9% усіх підприємств, які отримували інвестиції з-за кордону. Структура цих капіталовкладень становила 55,9% інвестицій у промисловості, 27,4% у фінансовому секторі, 11,2% у торгівлі. Найвагоміші польські інвестиції припадали на промисловий сектор: 18,9% на хімічну промисловість, 9,9% на деревообробну, 4,3% на металообробну, 3,7% на виробництво продуктів споживання, 2,3% на виробництво мінеральних продуктів, 2,1% на фармацевтичну промисловість [322, с. 85–86].

Згідно з аналітичною інформацією, наведеною обласними адміністраціями за запитом Посольства України в Республіці Польща, економічні зв'язки між Україною і Польщею не зростали без зупинок, а за період 1993–2000 рр. зменшувалися чи збільшувалися періодично. Це залежало від багатьох чинників, зокрема політичних. Наприклад, у Вінницькій області протягом 1993–1994 рр. Польща входила до першої десятки країн, до яких область експортувала свої товари, а протягом 1995–2000 рр. посідала лише 10–15 місця. На 2000 р. Польща займала 8 місце у списку країн-інвесторів в економіці області, українсько-польська торгівля складала 1,84% від загального зовнішньоторговельного потоку області [323, арк. 122–130].

На початок 2003 р. помічаємо різке зростання питомої ваги Польщі в українській економіці – показники зросли до 3,2% у загальному зовнішньоторговельному обороті [324, арк. 69–70].

Цьому прориву передувало відкриття представництв українських фірм у Польщі («NEMIROFF», «Поділля ОБСТ», «Геосистема» та ін.), створення «Українсько-польського ЕКО-Консорціуму» [325, арк. 1–4]. Відбувалася реалізація пріоритетних положень «Програми інтеграції України до Європейського Союзу в 2003 р.» (інвестиційні проекти «Українсько-польського ЕКО-Консорціуму», договори з територіальними громадами Великопольського воєводства) [325, арк. 36–39].

Станом на 2004 р. голова Вінницької ОДА В. Кацемір звітував у МЗС України про результати співробітництва між органами державної влади і місцевого самоврядування області з Польщею. Спостерігалась велика кількість документів про співпрацю, як на рівні регіонів (із Сьвентокшиським воєводством), так і на рівні міст та районів. Зовнішньоторговельний оборот області з Польщею продовжував зростати: у 2003 р. склав \$16,4 млн., що на 49,7% перевищувало результати за 2002 р. Посилилася торгівля нафтою та продуктами її переробки, яка склала 7,0% усієї торгівлі області з Республікою Польща. Область зазначала залучення польських інвестицій на суму \$636 тис. та ефективну роботу 52 спільних українсько-польських підприємств, серед яких особливо відзначилися «Варта», «Лодві», «Содас», «Украфлора-Вінниця». Ці успіхи були помічені урядовцями Республіки Польща, зокрема Генеральним консулом Республіки Польща С. Шостаком та представниками польського бізнесу. Вони відвідали Ярмарок інвестиційних проектів «Вінничина 2004» та розглянули подальші напрямки співпраці у сфері інвестицій [326, арк. 68–69].

Заступник В. Кацеміра П. Черевко також зазначав завершення на 2004 р. підготовки до підписання 8 угод про співробітництво із польською стороною у галузях самоврядування, економіки, екології, культури, освіти, спорту та молодіжних обмінів між територіальними одиницями Вінничини та Польщі. З метою розширення економічних контактів було проведено Регіональний

економічний форум Сьвентокшиського воєводства на території Вінниці, на якому відзначили успіхи польських інвестицій в економіку України [327, арк. 24–27].

На початку 2000-х рр. Україна зіткнулася з таким кризовим моментом в україно-російських відносинах, як конфлікт навколо острова Тузла. На той момент Україна опинилася, за визначенням дослідниці О. Пахльовської, у «Бермудському трикутнику»: коли у відносинах Україна – Захід – Росія остання отримала міжнародну підтримку як джерело ресурсів для Заходу, як ринок збуту західних товарів [62, с. 61]. Очікувано, ситуація змусила Україну посилювати співпрацю із країнами Європи поза впливом Кремля [221]. Задля цього Україна звернулася до Польщі з позиції дипломатії, створення нових платформ для партнерства. З цією метою 2004 р., відповідно до домовленостей між президентами України та Польщі, був оголошений «Роком Польщі в Україні» і проходив під гаслом «Україна і Польща – разом у Європі» [184, с. 159]. Успіх цієї акції уможливив продовження діалогу в подальшому «Році України у Польщі».

Таким чином, поглиблений аналіз джерел та літератури дає підстави стверджувати, що з розпуском об'єднання країн Варшавського договору і з розпадом СРСР незалежна Україна і Республіка Польща в пошуку свого місця на геополітичному просторі вийшли на проблему налагодження добросусідських відносин. Політична співпраця відбувалася великою мірою завдяки впливу демократичних лідерів руху «Солідарність». Саме їхнє сповідання «Доктрини Є. Гедройця – Ю. Мєрошевського» надавало Україні надію на співпрацю Польщі з «ULB» та щире відмову від бажання відновити «королівські кордони».

Визначення незалежною Україною місця у системі геополітичних координат вирізнялося її входженням до складу СНД з домінуванням Москви. Саме балансування між Європою і Росією змушувало українське керівництво постійно враховувати амбіції сусідів. Визначені для польських урядів основи зовнішньої політики сприяли формалізації українсько-польського білатерального партнерства на рівні угод та інституцій. Вони відкривали змогу подальшого просування у євроінтеграційних процесах для обох країн. Численні матеріали і документи українсько-польської прикордонної та міжрегіональної співпраці

доводять несправедливість висновків попередників про період «стагнації» в другій половині 1990 рр. в економічних відносинах двох держав. Європейський напрям зовнішньої політики України набував першочергового значення. Спроби подолання наслідків перебування УРСР у складі СРСР, вилученої із регіональної мультилатеральної співпраці в Європі, ускладнювалися спротивом сусідньої Російської Федерації. Крім того, і в самій Україні ще заявляли про «святість» традиційних відносин для запобігання конфронтації з Москвою.

РОЗДІЛ 3

НАБУТТЯ ПРІОРИТЕТНОСТІ ЄВРОІНТЕГРАЦІЙНОГО ВИМІРУ УКРАЇНСЬКО-ПОЛЬСЬКИХ ВІДНОСИН

3.1. Українсько-польське співробітництво як чинник реформ за «Планом дій Україна – ЄС» (2005–2007 рр.)

Перші успіхи білатеральних відносин України і Республіки Польща сприяли визначенню курсу України на європейську інтеграцію як базис добросусідства в інтересах обох народів. Однак це не відповідало стратегічним планам іншого сусіда України. Імперський курс Російської Федерації унеможлиблював розвиток СНД без України. Москва рішуче втрутилася у вибори президента, підтримуючи прем'єр-міністра В. Януковича заради дотримання ним курсу на Росію.

Програма другого кандидата в президенти В. Ющенко вирізнялася подальшим розвитком демократії, євроатлантичної інтеграції, поглиблення співпраці з Польщею. Раніше він зарекомендував себе як принциповий політик [216]. Незважаючи на зауваження Л. Кучми, що в країні відбулися демократичні зміни та «Україна – не Росія», оточення промосковського претендента не погребувало фальсифікацією результатів виборів [215]. Це спровокувало масовий протест – так звану «Помаранчеву революцію», учасники якої досягли законодавчого визнання обрання Президентом України опозиційного кандидата. В. Ющенко пізніше визнає: «без Помаранчевої революції, неможливі були б навіть думки про євроатлантичний курс України» [328].

Польський політикум і суспільство вбачали в перемозі В. Ющенко шанс виходу на новий рівень співпраці щодо євроатлантичної інтеграції. Президент Польщі А. Квасневський, який обстоював європейське значення всеукраїнського протесту, переймався практичною реалізацією «Доктрини Гедройця» на міжнародному «круглому столі» Майдану [244, с. 41–42]. Відповідно до «Доктрини ULB» усі зусилля східних сусідів з метою демократизації, зростання суб'єктності, спрямування до Європи були в інтересах польської сторони [329].

Нова зовнішньополітична стратегія України визначала проєвропейський вектор розвитку. Реалізації цього напрямку сприяв новообраний Президент України. Під час візитів до країн Західної Європи в січні і лютому 2005 р. він заявив про намір порвати з «багатовекторністю», про пріоритетність ЄС і НАТО. Конкретним кроком на шляху досягнення цієї мети стало розроблення Плану дій щодо надання Україні європейської перспективи [48, с. 281].

Відповідно до стандартів ОБСЄ такий план націлював українське керівництво на досягнення повної демократизації державних структур, проведення чесних виборів, повагу до свободи слова [330].

Істотні вимоги стосувалися економічної сфери, зокрема погодження українського законодавства в різних галузях зі стандартами ЄС: реформи з набуття Україною статусу держави з ринковою економікою; виконання двосторонніх зобов'язань та вимог норм Світової організації торгівлі (СОТ) [239].

За ініціативою керівництва Європейського Союзу та завдяки польському лобіюванню в ЄС 21 лютого 2005 р. підписано «План дій Україна – ЄС». У ньому зазначались основні завдання сторін на трирічний період. Задля мотивації українського керівництва щодо проведення реформ ЄС збільшив фінансову підтримку Україні через Європейський інвестиційний банк [330].

Польща, як член ЄС, одразу почала активну підтримку зусиль новообраного президента з метою «кристалізації східного виміру Європейської політики сусідства, щоб привести пов'язані з нею країни до членства в союзі, замість того щоб залишатися «лише» партнерами назавжди» [331, с. 230].

Отже, за «Планом дій Україна – ЄС» перед Україною були намічені вагомі реформи в усіх сферах життя у вигляді «домашнього завдання» [332].

Перед українським керівництвом постало питання: як швидко зможе Україна здійснити всі необхідні перетворення? Проблеми суто політичних перетворень вирішувалися завдяки допомозі Організації з безпеки і співробітництва в Європі та Бюро демократичних інститутів і прав людини. Однак у вдосконаленні різних галузей економіки, таких як стандартизація, інформатизація, банківський нагляд,

конкуренція та захист прав споживачів Україна потребувала досвіду країн, які нещодавно проводили реформи задля досягнення стандартів ЄС [123, с. 181].

Такою країною була Республіка Польща, яка станом на 2004 р. стала офіційним членом Європейського Союзу. На думку дослідниці Н. Чорної, для цього були сприятливі геополітичні умови, що існували ще з 1991 р. – такі як членство Польщі у «Веймарському трикутнику» та відповідна підтримка інтеграції Францією та Німеччиною [162, с. 13]. Окрім підтримки цих держав, Польща також активно проводила реформи за «копенгагенськими критеріями» членства в ЄС, після чого отримувала фінансову допомогу через здійснення європейських програм PHARE, SAPARD, ISPA [162, с. 14]. Польський бізнес активно схвалював проведені реформи, зокрема «податкові канікули» [87, с. 9].

Проте Варшава для Києва стала не лише зразком реформ, а й «адвокатом» України в ЄС, з огляду на інтерес Польщі у посиленні свого лідерства у Східній Європі, який на думку вченої А. Домагли існував ще з часів розпаду СРСР [63, с. 240]. Польське проукраїнське лобювання у ЄС не припинялося протягом 2005–2007 рр. незважаючи на критику з боку Єврокомісії [80, с. 122].

Зацікавлені в імплементації «Плану дій Україна – ЄС» представники Кабінету міністрів України спиралися на досвід польських колег. Серед договорів України і Польщі періоду 2005–2007 рр. вагома частина міжурядових та міжвідомчих угод була пов'язана з використанням польського досвіду реформ заради наближення до вимог ЄС. Наприклад, у сфері інформатизації сторони започаткували проведення спільних засідань з питань інформатизації між представниками міністерств задля «забезпечення охорони авторських і суміжних прав згідно зі стандартами, визначеними Європейським Союзом» [333].

Задля реалізації угоди, Національна комісія з питань регулювання зв'язку України та Офіс з електронних комунікацій Республіки Польща щорічно реалізовували спільні програми двостороннього співробітництва з метою регулювання ринку електронних комунікацій. Із польською допомогою українські органи регулювання у сфері зв'язку активізували залучення найкращих практик європейських країн до розвитку українського ринку [334]. У 2006 р. в межах

програми взаємодопомоги відбулися два семінари цих організацій спільно із Антимонопольним комітетом України. Особливу увагу українські фахівці приділили вивченню регуляторних підходів в країнах ЄС, забезпеченню універсальної послуги та IP-телефонії відповідно до європейських директив. Коментуючи результати співпраці, Голова Антимонопольного комітету України О. Костусев зазначив, що польські рекомендації прискорили завершення побудови ефективної моделі регулювання ринків телекомунікаційних послуг в Україні. На думку посадовця, це «сприяло інтеграції України до Європейського Союзу» [335].

Питань спільного досягнення Україною і Польщею стандартів ЄС також стосувалося співробітництво у сфері телекомунікацій і поштового зв'язку. Відповідна угода відкрила можливості до передачі Польщею різної інформації стосовно існування економіки у складі СОТ українській стороні [336].

Вивчення українськими фахівцями європейського досвіду сприяло розвитку провідних українських операторів мобільного зв'язку. Наприклад, компанії UMC та «Київстар» почали тестування першої в Україні мережі високошвидкісного бездротового Інтернету. Українсько-польські консультації позитивно вплинули на позицію українського уряду, і три роки прискорених економічних реформ дали результат: врешті-решт Україна та ЄС врегулювали питання експортних мит, відкривши Україні шлях до Світової організації торгівлі [233].

Важливі угоди 2005–2007 рр. стосувались досягнення низки економічних вимог ЄС щодо стандартизації товарів та процесів їхнього виробництва. Для вирішення цих проблем українські відомства орієнтувалися на польські стандарти боротьби з монополіями та забезпечення вимог споживачів. Взаємодія польських і українських відомств наближувала реформування української економічної та бюрократичної системи для приєднання України до складу СОТ.

Наприклад, Польський комітет стандартизації домовився про гармонізацію національних стандартів з європейськими в секторах промисловості з Державним комітетом України з питань технічного регулювання та споживчої політики [337].

Тобто міжурядове українсько-польське співробітництво було важливим каталізатором досягнення одного з головних пунктів економічної частини вимог

ЄС: виконання Україною двосторонніх зобов'язань та вимог норм СОТ із подальшим вступом до організації. У загальноісторичному контексті це свідчить про важливість для України її партнерства з Республікою Польща на цьому етапі історії України. У контексті історії сучасних відносин такі угоди були показником взаємопов'язаності білатерального співробітництва України та Польщі з мультилатеральним партнерством у процесах європейської інтеграції. Відносини, які досягли рівня стратегічного партнерства, подалі трансформувалися [229].

Плідність українсько-польської співпраці протягом трьох років виконання реформування було високо оцінено у «Спільному звіті щодо стану виконання Плану дій Україна – ЄС» Кабінету міністрів України та Ради з питань співробітництва Україна – ЄС. За висновками Ради під час співпраці було досягнуто значного прогресу в багатьох сферах європейського співробітництва. Особливо відзначили використання нафтогону Одеса – Броди та можливості його продовження до м. Плоцьк (Польща) [338]. Актуальність цього проекту відмічають економісти А. Мазаракі та Т. Мельник [133, с. 260–266].

Підтримка з польської сторони дала початок плідному співробітництву з ЕУВАМ, наблизила завершення довготривалого процесу вступу України в СОТ. У звіті відзначався значний прогрес у таких сферах, як зміна клімату, транспорт, освіта та наукові дослідження. З іншого боку, політична нестабільність в Україні вплинула на темпи проведення реформ. Багато змін, зокрема конституційна реформа, все ще очікували на імплементацію на кінець 2007 р. [338].

Загалом, активність українських урядів у втіленні вимог «Плану дій Україна – ЄС» в життя та намагання залучити до реформування досвіду Польщі, були позитивно оцінені Європейським Союзом. За висновками періоду 2005–2007 рр. ЄС розширив фінансування подальших реформ на шляху євроінтеграції.

На зустрічі у Варшаві в квітні 2005 р. Президента України В. Ющенка та Президента Республіки Польща А. Квасневського було проголошено «Рік України в Республіці Польща». Програма заходів «Року України» мала дві складові: культурну та економічну. Протягом квітневих переговорів було підписано низку

документів, метою яких було розширення торговельно-економічних та науково-технічних зв'язків країн. Проаналізуємо різні складові співпраці.

Підписана 11 квітня 2005 р. «Угода між Кабінетом Міністрів України та Урядом Республіки Польща про академічне взаємовизнання документів про освіту та рівноцінність ступенів» стала одним з найважливіших договорів 2005–2007 рр. в сфері освіти й науки. За результатами угоди було забезпечено право на вступ до ВНЗ обох країн. Громадяни з кваліфікаціями спеціаліста, магістра чи рівноцінними отримали право на здобуття наукового ступеня кандидата наук в Україні та «doktor» і «doktor sztuki» в Республіці Польща. Відповідно, отримання цих ступенів надавало громадянам право на здобуття наукового ступеня доктора наук в Україні й «doktor habilitowany» або «doktor habilitowany sztuki» в Польщі [339].

У 2005 р. Міністром освіти і науки України С. Ніколаєнком у Бергені була підписана Болонська декларація від імені держави. Україна і Республіка Польща почали спільні зусилля задля прогресу на шляху Болонського процесу, який мав бути імplementований до 2010 р. Країни співпрацювали задля збереження умов продовження навчання у закладах освіти та науково-дослідних установах для громадян. Лівова частка положень угоди мала бути імplementована зусиллями власне закладів вищої освіти. Серед них стандартизація навчання відповідно до трансферної системи кредитів, забезпечення мобільності студентів, запровадження докторських програм, відповідних західним PhD, низка інших положень, які Польща й Україна мали б ввести до 2010 р. до використання в освітніх системах. На той момент у Польщі вже понад десяти років проводилися освітні реформи задля наближення до освітніх систем країн Західної Європи. Одним з найважливіших була стандартизація навчання за системою європейських кредитів (ECTS). Вже на 2002 р. система ECTS застосовувалася у більше ніж половині польських вищих навчальних закладів, таким чином даючи приклад Україні.

Український досвід знадобився польським освітянам для введення за Болонською декларацією спеціальних «Додатків до диплома Європейського зразка». Міністерство освіти та спорту Польщі планувало впровадити Додаток у 2005 р., але імplementація постанови залишила поза увагою недержавні заклади. В

Україні вже існувала традиція видачі додатків до дипломів з докладною інформацією про навчальні предмети, обсяг їхнього освоєння у годинах, оцінки, спеціалізацію фахівця. Подальша практика, однак, свідчила про використання Україною двох варіантів додатків до диплома: «національного» та «європейського» зразка. Таким чином, обмін досвідом у проведенні освітніх реформ позитивно вплинув на впровадження Болонського процесу як у Польщі, так і в Україні.

У 2006 р. було створено академічну мережу університетів Центральної та Східної Європи. Ця мережа охопила 52 університети України, Польщі, Литви, Білорусі, Чехії, Словаччини, слугуючи ефективним механізмом реалізації ідей Болонського процесу [141, с. 382]. Задля посилення мобільності українські та польські університети також організували програми надання двох дипломів. Так, Краківський педагогічний університет і Вища школа менеджменту охорони праці в Катовіце проводили таку програму у співпраці із Дніпропетровським національним університетом [141, с. 384].

Заходи в галузях культури, освіти і науки відповідно до «Року України в Польщі» не були обмежені квітневими переговорами та їхніми результатами. 24 червня 2005 р. В. Ющенко та А. Квасневський брали участь у церемонії на Личаківському цвинтарі Львова, де були відкриті відновлені меморіали загиблим воїнам армії Західноукраїнської народної республіки і «Меморіал орлят». Окрім такої символічної акції, представники України і Польщі також провели під час червневих зустрічей переговори стосовно нових білатеральних угод, частина яких стосувалася питань культури, туризму, спорту. Підписання меморандуму про співпрацю у сфері спорту поклало початок обміну експертами, тренерами, досвідом інклюзивного спорту [340]. Цей документ став особливо актуальним в огляді на подальшу співпрацю України і Польщі в організації спортивних змагань «ЄВРО 2012», заклавши з 2007 р. законодавчі основи для співпраці міністерств.

Протягом червневих переговорів уряди також підписали «Угоду про співробітництво в галузі туризму», заклавши основи для мультилатеральної співпраці. Зокрема, країни домовились взаємодіяти в межах Всесвітньої туристської організації (ВТО) та інших міжнародних організацій [341].

Для виконання умов угоди була створена робоча група з питань туризму в межах діяльності комісії з питань торговельно-економічного співробітництва України та Республіки Польща. Група здійснювала координацію та моніторинг співпраці в галузі туризму; визначала проблеми, які перешкоджали розвитку співробітництва, та розробляла відповідні заходи для їхнього усунення [341].

Завдяки діяльності комісії була проведена підготовка пропозицій щодо подальшого розвитку співпраці в галузі туризму. Однак період діяльності оригінальної робочої групи був обмежений каденцією тодішніх українських та польських урядів, через що ініціатива не стала результативною. Проте закладена в цій угоді робоча група змогла відновити свою активність більше ніж через десять років потому, про що заступник міністра економічного розвитку і торгівлі України М. Тігарчук домовився із заступником держсекретаря міністерства спорту і туризму Польщі Д. Лясеком. У новому форматі робоча група була зібрана для напрацювання нової концепції розвитку туризму в Карпатах, задля чого польська та українська сторони запросили до участі представників Румунії та Словаччини. Сторони погодилися співпрацювати в організації туристичних виставок UKRAINE UITM та TT Warsaw. Польська сторона надала обіцянку допомогти з виділенням коштів ЄС на подальші промоції туристичної галузі в Карпатах [342].

Цей приклад яскраво ілюструє як навіть декларативні угоди можуть отримати реальне втілення при налагодженні відносин між відповідальними посадовцями. Відповідно, українсько-польські відносини за десятиріччя процесів європейської інтеграції перетворилися на «ланцюг», що з'єднує мультилатеральну співпрацю країн Центральної та Східної Європи.

Окрім підписання угод, організації співпраці та діяльності спільних українсько-польських комісій з певних питань в рамках Року України в Польщі також проводилися фестивалі, дні культури, конференції. Однією з визначних подій Року України було проведення конференції «Дні української науки в Польщі». Учасниками заходу стали більше сорока українських закладів вищої освіти та наукових установ. Українці привезли до Кракова монографії, сучасні підручники, презентації новітніх наукових розробок. Серед них: голографічні

технології для авіакосмічної техніки, шляхи відродження лісів на територіях вугільнодобувної промисловості, новітні безпілотні апарати, приклади виробництва протигрибкових препаратів та інші новації [343]. Презентація таких досягнень науки посилила подальше розширення закупівель українських технологій, особливо авіакосмічних, з боку Польщі.

Перейдемо до торговельно-економічного аспекту заходів «Року України в Республіці Польща». Відповідно до установчих переговорів у квітні 2005 р., Республіка Польща була декларована найважливішим економічним партнером України у Центральній Європі.

Серед питань економічного співробітництва, 2005 р. відзначився міжурядовими та міжвідомчими угодами. Відкрила рік двосторонніх домовленостей «Угода між Кабінетом Міністрів України та Урядом Республіки Польща про економічне співробітництво» [344]. Угода стала одним з ключових документів в історії новітніх українсько-польських відносин, що «забезпечує належний розвиток двостороннього співробітництва на рівні стратегічного партнерства у сферах торгівлі, промисловості і енергетики» [344]. Важливим елементом угоди був пункт про «розвиток міжрегіональної економічної співпраці». Реалізацією угоди займалася Міжурядова комісія з питань економічного співробітництва України і Республіки Польща [345].

Перед комісією була поставлена важлива мета – реалізувати положення різногалузевих міжвідомчих угод на всіх рівнях. Основні зусилля були направлені саме на подальше посилення міжрегіональної економічної співпраці. Про це свідчать збільшення фінансування областями України спільних заходів із відповідними партнерами-воєводствами Польщі. Наприклад, протягом 2005–2006 рр. Сьвентокшиське воєводство проводило спільні з українською стороною міжнародні конференції, культурно-економічні форуми, ярмарки, співпрацю у галузі спорту і туризму за умов спільного фінансування [346, арк. 2–19].

Іншим проявом діяльності комісії стало втілення пункту про міжрегіональну співпрацю шляхом підписання «Договору про міжнародне – міжрегіональне співробітництво Донецької області (Україна) і Сілезького воєводства (Республіка

Польща)» [347]. За документом здійснювались обмін делегаціями представників регіональної влади, керівних кадрів, спеціалістів та експертів, залучення до контактів господарських структур [347].

Договору передувала довга та плідна співпраця Донбасу та Сілезії протягом 1998–2005 рр. з питань місцевого самоврядування, громадських організацій та навчальних закладів. Як зазначив І. Тодоров, важливим результатом співпраці в межах проєктів стало використання в Донецькій області досвіду та інструментарію програмування регіонального розвитку промислових регіонів Франції та Німеччини, які були до того з успіхом ужиті у Верхній Сілезії [101, с. 226].

Відносини Донеччина-Сілезія продовжились протягом 2005–2015 рр. Активну участь у співпраці прийняв Донецький національний університет, який проводив обмін студентами з навчальними закладами Сілезії, організував стажування викладачів у Республіці (за сприянням Міжнародного фонду «Відродження» та Інституту соціальних досліджень та політичного аналізу) [348].

Отже, проведені заходи задля розширення торговельно-економічних та науково-культурних зв'язків протягом «Року України в Польщі» розпочали довготривале співробітництво між урядами та окремими регіонами двох країн. Позитивна динаміка відносин яскраво розкривається на прикладах співпраці на місцях. Окрім традиційних партнерств регіонів, встановлених ще у радянські часи, області України почали шукати нові втілення міжрегіональної співпраці. Ці зміни ми бачимо на прикладі Вінницької області, яка десятки років співпрацювала із Сьвентокшиським (колишнім Келецьким) воєводством. У 2005–2006 рр. заступник голови ОДА В. Коровій звертає увагу на успіхи конкретних кроків співробітництва з Лодзинським, Великопольським та Мазовецьким воєводствами. Делегації з цих воєводств не тільки відвідували урочистості в області, але й проводили консультації місцевої влади [349, арк. 1–7].

Після закінчення «Року України в Польщі» та пов'язаних із ним заходів розширилися зв'язки регіонів, сформувалися нові знайомства на рівнях бізнесу, адміністрації, місцевої влади. За звітом Вінницької обласної адміністрації щодо соціально-економічного розвитку та зовнішніх зв'язків області у 2006 р. експорт

товарів у Польщу зріс у 2,1 рази, досягнувши рівня 6,3% від усього експорту області. Було організовано новий періодичний обмін делегаціями задля консультацій з питань втілення європейського досвіду в економіці регіону [350, арк. 109 – 112]. Як і в Донецькій області, на Вінничині поширилася практика стажувань у Республіці Польща представників органів регіональної влади (див. Додаток Г) [350, арк. 14].

Розвиток відносин України та Республіки Польща зазнав змін у 2006 р., з приходом до президентської посади Л. Качинського у Польщі та затвердженням в Україні уряду В. Януковича. Л. Качинський, який послідовно підтримував В. Ющенко, створив собі образ провідника Польщі – частини ЄС. Натомість, В. Янукович висловлював свою незгоду із проатлантичним курсом президента України, але був змушений підтвердити курс на європейську інтеграцію [351]. Непорозуміння між Адміністрацією Президента України та урядами, постійні перевибори свідчили про кризу влади в Україні 2006–2007 рр. [30, с. 379].

Варто відзначити мультилатеральні договори, фігурантами яких у цей період стають Україна і Польща. Дві з них стосувалися Угоди про міжнародне залізничне вантажне сполучення (УМВС), конвенція про яку була зареєстрована в Секретаріаті Організації Об'єднаних Націй. Це «Конвенція про процедуру міжнародного митного транзиту під час перевезення вантажів залізничним транспортом із застосуванням накладної УМВС» [352], «Доповнення та зміни до тексту Угоди про міжнародне залізничне вантажне сполучення (УМВС)» [353], «Заява президентів Литви, Польщі та України» [354].

Важливим показником вибору Україною європейського шляху є останній документ, який являє собою єдину позицію України з двома країнами ЄС щодо конфліктної ситуації в Грузії. Президенти Литовської Республіки, України та Республіки Польща звернулися із пропозицією виступати посередниками на переговорах задля вирішення конфліктів на території Грузії, забезпечення суверенності держави приєднуючись до зусиль лідерів ЄС [354]. Хоча така заява була здебільшого декларативною, вона демонструвала вибір України на користь спільної позиції з ЄС щодо війн на пострадянському просторі, замість узгодження своєї позиції з Росією – де-факто учасницею конфліктів на території Грузії.

У 2007 р. потужним моментом розвитку відносин між двома країнами на європейському рівні став вибір країни-господаря чемпіонату Європи з футболу 2012 р. Переможця було оголошено 18 квітня 2007 р. у місті Кардіфф: спільна заявка України та Польщі. Пресу обох країн охопила ейфорія: «Кардіффське диво», «Євро-тріумф», «Євро-ейфорія», «Мрія перемогла» (Nasz Dziennik) [355], «Україна і Польща: подих на двох, перемога на двох» (Gazeta Wyborcza) [356]. Протягом 2007–2012 рр. Польща і Україна активно взаємодіяли задля проведення чемпіонату, що відображають матеріали ЗМІ [139, с. 18].

Регіони та області України розраховували бюджет на втілення стратегій європейського розвитку з очікуванням на отримання фінансової допомоги з боку Європейського Союзу. В грудні 2007 р. Польща пропонувала структурам європейської інтеграції надати допомогу країнам Східної Європи у контексті нової сусідньої політики ЄС, особливо Україні, Молдові, Білорусії.

У зв'язку з цим обласні державні адміністрації, які формулювали плани на період 2006–2008 рр., вказували на «можливість збільшення ЄС фондів» наприкінці 2007 р. [357, арк. 8]. Свого часу такими фондами користувалася Польща та інші країни Вишеградської групи, які ще у 1990-х рр. визначилися зі шляхом євроінтеграції [116, с. 235]. Вони не переживали періоду дипломатичної ізоляції, що позитивно вплинуло на економіку країн (див. Додаток Б, рис. Б.1).

Що стосується міждержавних контактів вищого рівня, то у 2007 р. найважливішими з таких були ті, які стосувалися транскордонного співробітництва України та Польщі. Розглядалися такі питання як взаємодія органів прикордонної служби, створення нових міжнародних пунктів пропуску на спільному кордоні, умови поїздок громадян та сприяння державних органів співробітництву між українськими та польськими навчальними закладами. Саме з 2007 р. тенденція до розвитку транскордонної співпраці стала одним з найважливіших аспектів українсько-польських відносин [124, с. 185].

Окремо виділимо співпрацю України і Польщі протягом 2005–2007 рр. у питаннях боротьби із злочинною діяльністю. У 2005 р. була підписана «Робоча угода між Державною податковою адміністрацією України та Міністром фінансів

Республіки Польща про співробітництво в галузі обміну інформацією, отриманою під час проведення оперативно-розшукових дій» [358]. Відомства домовились проводити зустрічі задля обміну інформацією пов'язаної з податковим контролем. Цікаво, що документ також передбачував існування для обох сторін права відмовитись від надання інформації [358].

Під час втілення співпраці на практиці було також складено виконавчий протокол про імплементацію співробітництва з метою боротьби з організованою злочинністю від 1 березня 2007 р. Створювалось підґрунтя не лише для обміну інформацією між вищими органами поліції Польщі та МВС України, а й для транскордонної співпраці органів виконавчої влади в регіонах, що межують вздовж українсько-польського кордону. За умовами договору співпрацювали Управління МВС України у Львівській та Волинській областях з Воеводськими комендатурами у Любліні та Жешуві [359].

Окрім співпраці вищезгаданих підрозділів у особливих справах, також проводився обмін інформацією стосовно: діяльності організованих злочинних угруповань; розшуку осіб, які вчинили тяжкі або особливо тяжкі злочини на території України чи Польщі; тероризму та пов'язаних з ним злочинів; способів здійснення транскордонного спостереження; міжнародного співробітництва підрозділів поліції. Було створено делегації фахівців, які виконували завдання щодо: підготовки працівників компетентних підрозділів України і Польщі; програми охорони свідків; діяльності під прикриттям; участі в транскордонному спостереженні; контроль порядку під час масових заходів.

Факти свідчать про те, що делегації фахівців стали одним з найбільш плідних втілень цього документа у життя. Зустрічі таких делегацій відповідно до протоколу проводилися протягом десяти років і продовжуються зараз. Наприклад, 15–17 липня 2016 р. делегація Національної поліції України на запрошення відвідала Польщу з робочим візитом. Обговорювали проведення спільних оперативно-розшукових заходів, боротьбу з тероризмом і незаконним обігом зброї. Проводились переговори про візит до Польщі представників НПУ для ознайомлення з роботою патрульної служби польської поліції [360].

Таким чином, в перші роки президентства В. Ющенко з'явилися орієнтири майбутньої спільної участі України і Польщі в європейських мультилатеральних договорах. Зокрема План дій Україна – ЄС, який містив вимоги для подальшої інтеграції України до Європейського Союзу. Однак із обранням нового президента – прихильника проєвропейського курсу в Україні, у Республіці Польща з'явився попит на «позитивне перезавантаження» відносин двох країн. З досвідом попередніх років партнерства у 1990–2000-х це «перезавантажене» співробітництво було оформлено здебільшого у вигляді білатеральних договорів. Однак тепер метою підписання договорів було не лише узгодження питань власне українсько-польського двостороннього співробітництва, а й обмін досвідом та встановлення політичних зв'язків на мультилатеральному просторі Європейської інтеграції. Досвід польських реформ дозволив Україні за три роки виконати низку пунктів Плану дій Україна – ЄС, зокрема одного з найважливіших – створення ринкової економіки за стандартами СОТ. Зміни політичних сил в керівництві держав також спонукали сторони до переогляду ряду угод, навіть якщо більшість з них виступали підтвердженням попередніх, або мали характер меморандумів чи декларації стандартних робочих процедур.

Період 2005–2007 рр. можна охарактеризувати як час декларування абсолютної співпраці між двома країнами, в якому Польща отримала образ «локомотива», що поведе за собою Україну до Європейського союзу. Польща отримала змогу стати провідним партнером в українсько-польському співробітництві, лобіюючи інтереси України у ЄС та надання рекомендацій щодо проведення реформ задля прискорення процесів європейської інтеграції. Уряд України реагував на таку зміну статусу Республіки Польща в існуючому партнерстві шляхом підписання нових договорів про далекоглядну співпрацю. Значна частина договорів стосувалася перегляду реалій економічних відносин новоявленого члена Європейського Союзу Польщі та «аутсайдера» ЄС України.

На прикладах архівних документів регіональної влади ми бачимо, як були встановлені нові економічні зв'язки та економіко-технічна співпраця між окремими регіонами країн. Поширилась співпраця у справах культури,

декларувалася повага до спільної історії. Великого прогресу досягли держави у справах стандартизації, в налагодженні інформатизації та зв'язку, реформах освіти і науки. Економічний та культурно-освітній аспекти українсько-польських відносин цього періоду виявились найбільш результативними.

Отже, пріоритети української (орієнтування на вступ до ЄС та НАТО) та польської (розвиток у складі ЄС як одного з провідних членів) зовнішньої політики були означені на роки вперед і залишаються актуальними й сьогодні. На даному етапі вони були представлені здебільшого декларуванням намірів та виконанням окремих пунктів «Плану дій». Із законодавством країн ЄС та стандартами ОБСЄ як взірцем для наслідування Україна стала на рейки реформування, щоб досягти рівноправності партнерства, а не лише спиратися на Польщу як «локомотив» до станції «Європа». Можна високо оцінити стратегію українського керівництва щодо вивчення уроків саме Республіки Польща, яка була змушена пройти такий же шлях від «соціалістичного ладу» до ринкової економіки та модерних стандартів, як це мала зробити Україна. Все це відображено у динаміці українсько-польських відносин цього періоду: пошук точок перетину в економіці та, особливо, культурі, планомірна співпраця задля виконання «Плану дій Україна – ЄС» на відомчому (міністерства, відомства, комісії) та місцевому (університети, школи, регіональні осередки поліції) рівнях.

3.2. Вплив «Східного партнерства» ЄС та Шенгенської зони на розвиток українсько-польських відносин (2007–2010 рр.)

Євроінтеграційні перспективи відносин постали перед двома державами і як привабливі бонуси, достойні аспірацій, і як певні виклики реформування зовнішньої та внутрішньої політики. Офіційне приєднання Польщі до складу Європейського Союзу та перемога В. Ющенко на виборах Президента України відкрили для України і Польщі нові перспективи розвитку.

На перші, провідні позиції в українсько-польських відносинах протягом 2007–2010 рр. виходило ретельне переосмислення процесів транскордонного співробітництва. Завдання визначення методів подолання протиріч у постали

перед коаліційним урядом Д. Туска (лідера партії Громадянська платформа) у Польщі та коаліційного уряду Ю. Тимошенко (коаліція БЮТ та НУНС) в Україні. Наміри закріпити досягнення урядів-попередників у сфері двосторонніх відносин ускладнювало входження Польщі до Шенгенської зони. Зміни особливостей перетину українсько-польського кордону, візовий режим створювали додаткові труднощі для розвитку й оптимізації співпраці між двома країнами. Варто відмітити, що польська сторона прогнозувала такий розвиток подій ще на початку XXI ст., очікуючи на зміни після приєднання Польщі до ЄС і НАТО [58, с. 40].

Намагання Польщі зберегти співпрацю з Україною незалежно від умов Шенгенської зони засвідчив новий договір, підписаний під час візиту прем'єр-міністра Д. Туска до Києва – «Угода між Кабінетом Міністрів України та Урядом Республіки Польща про правила місцевого прикордонного руху» [361]. Подальшим закріпленням двосторонніх відносин ставало відкриття додаткових контрольних-пропускних пунктів на українсько-польському кордоні в межах певної «прикордонної зони». Передбачалося розв'язати частину проблем, що були викликані приєднанням Польщі до Шенгенської зони та паралізували українсько-польський товарообіг. Не дивлячись на сподівання українського керівництва, угода не гарантувала безвізового режиму між Україною і Польщею через проблеми контролю за виконанням такої домовленості в умовах ліквідації Польщею контролю за кордонами з іншими країнами ЄС.

Українсько-польські відносини 2007–2010 рр. характеризує співпраця щодо нового режиму кордону [42, с. 48]. Для відновлення повноти повноважень спільного контролю прикордонно-митними службами Польщі на українській території була підготовлена ратифікація «Конвенції Ради Європи про захист осіб у зв'язку з автоматизованою обробкою персональних даних» та відповідного протоколу. Йшлося про спрощення форм контролю над особами, товарами і транспортними засобами при перетинанні державного кордону.

Українська сторона через доручення міністерств і відомств проводила внутрішньодержавні процедури погоджень для ратифікації вищезгаданої конвенції: державні та публічні установи почали надавати під підпис окремі

документи про погодження громадян щодо обробки їхніх персональних даних та обіцянки про збереження секретності таких даних.

Рада Європи погодилася на обіцянки українського уряду повністю організувати новітню систему обробки і захисту персональних даних до 2010 р., коли був підписаний Закон України про захист персональних даних. Це на державному рівні закріпило вимоги Ради Європи. Польща ж виділила кошти задля будівництва двох пунктів пропуску з польського боку «Угринів – Долгобичув» та «Грушів – Будомеж». Такі зусилля двох країн змогли полегшити ускладнені умовами Шенгенської зони транскордонні відносини. Міністр закордонних справ України В. Огризко також наголосив на необхідності спрощеної процедури видачі віз жителям прикордонних територій. Новий міністр закордонних справ Республіки Польща Р. Сікорський запевнив про підтримку України в цьому питанні в майбутньому, назвав вартою підтримки українське «прагнення прилучитися до європейської та євроатлантичної родини» [362].

Ці питання активно обговорювалися і на місцях. У процесі реалізації співробітництва Сьвентокшиського воєводства з Вінниччиною у 2007–2008 рр. була організована широка українсько-польська дискусія представників місцевого самоврядування та регіональної влади щодо адміністративно-територіальних реформ. Місцева влада змогла домовитися про спільний розвиток сектора неурядових організацій та самоврядування [363, арк. 2–8].

Варто зазначити, що під час візиту Д. Туска до Києва, незважаючи на його декларування про прагнення посилення партнерства, громадська думка двох країн висловила політикові недовіру в контексті попереднього візиту до Москви в січні 2008 р. зі схожими заявами. Л. Кравчук та А. Квасневський піддали критиці його дії як «нечесні» стосовно України [69, с. 69]. На думку польських дослідників, бажання пожвавленої економічної співпраці у балтійському регіоні зробило Польщу «заручницею» планів Кремля стосовно посилення в Європі [64; 65].

Активні переговори Д. Туска та Р. Сікорського з В. Путіним спричинили незадоволення в Польщі. Кремлю надали такі поступки: організація поставок до Калінінграду, зняття польського вето на вступ до Організації економічного

співробітництва та розвитку. Польські політологи вбачали в цьому загрози українсько-польській дружбі. Видання «Gazeta Wyborcza» та «Liberté!» писали про відмову від України, про забуття доктрини Є. Гедройця: «Сьогодні відхід від концепції Гедройця і Мєрошевського означає визнання російського домінування над країнами на схід від Польщі, – в обмін на взагалі-то що?» [364].

Розглядаючи попередній період ми описували динаміку українсько-польських відносин порівнюючи Польщу із «локомотивом», який підтримує входження України до європейського співтовариства. З 2007 р. вимальовується тенденція до набуття Польщею ролі «куратора» інтеграційного процесу, провідника України в загальноєвропейських структурах. Такий провідник, звичайно, має можливість призупинити розгортання європейських амбіцій України в разі невиконання останньою певних вимог самої Польщі.

Можна стверджувати, що пріоритетом політики нового уряду Республіки Польщі на 2008 р. стає посилення східного вектора Європейської політики сусідства (ЄПС) [121, с. 111]. Польща, як повноправний член Європейського Союзу, мала намір перейти від білатеральних відносин із країнами ззовні «Шенгенського простору» до організації співпраці з ними в структурах ЄС, таким чином виборюючи собі власне «місце під сонцем» у Євросоюзі. Про це свідчить представлення Сейму Міністром закордонних справ Республіки Польща Радославом Сікорським нових напрямів зовнішньої політики держави. У своїй заяві він прямо висловив описану вище позицію: «Польща має продовжувати спеціалізуватися на виробленні спільної зовнішньої політики щодо Сходу» [365].

Звичайно, такий геополітичний проєкт польського уряду мав розроблятися багатьма науковими підрозділами з питань східноєвропейської політики в Польщі. Це підтверджується словами Директора Центру східноєвропейських досліджень Варшавського Університету Я. Маліцького в інтерв'ю Польському радіо, який наголосив, що значення Польщі в Європейському Союзі залежить від сильної позиції держави серед країн Східної Європи [366]. Цей проєкт знайшов реалізацію в спільній польсько-шведській пропозиції «Східне партнерство», яка

була представлена на засіданні Ради ЄС із загальних справ і зовнішніх відносин 26 травня 2008 р. та стала флагманською ініціативою всього ЄС [367, с. 13].

Плани нової польської ініціативи Східного партнерства були представлені Р. Сікорським у квітні 2008 р. під час конференції дипломатів країн ЄС та офіційно оголошені Д. Туском у червні 2008 р. на засіданні Ради Європи. Спочатку концепція розроблялася лише стосовно Києва [27, с. 68]. На саміті ЄС у Празі 7 травня 2009 р. розпочалася реалізація програми. Вона передбачала надання фінансової допомоги, співробітництво в торгівлі та полегшення візового режиму для України, Азербайджану, Білорусі, Вірменії, Грузії, Молдови. ЄС призначав 600 млн євро для цієї мети. Своєю участю в саміті Україна задекларувала підтримку Східного партнерства, засвідчила готовність використовувати її інтеграційні можливості для сприяння руху України в напрямку майбутнього набуття членства в Європейському Союзі [368, с. 35].

Східне партнерство посилило статус Польщі як частини ЄС, з характерним для глобалізованого світу «колективним лідерством» разом із Швецією [112, с. 9]. Відчутних результатів досягли флагманські ініціативи: комплексна програма управління кордонами, регіональні ринки електроенергії, підвищення енергоефективності, реагування на техногенні катастрофи [102, с. 38–39].

У цьому контексті окремо варто виділити угоду про навчання в Європейському колегіумі в Натоліні. У документі зазначено, що його підписано «усвідомлюючи спільні виклики та можливості, які несе співпраця у межах політики ЄС «Східне партнерство» та «з метою вдосконалення системи інституційного забезпечення європейської інтеграції України» [369]. Втілення угоди здійснювалося через Управління Комітету європейської інтеграції (в Республіці Польща) та Координаційне бюро європейської та євроатлантичної інтеграції Секретаріату Кабінету Міністрів України (в Україні), що знову підтвердило євроінтеграційний напрямок даного договору [369].

Відповідно до ідей Є. Гедройця, важливим аспектом співробітництва залишалося налагодження контактів між інтелігенцією, науковими та культурними колами. З безпосередньою участю ректора Дніпровського

національного університету імені Олеся Гончара професора М. Полякова у 2004–2008 рр. налагодилося співробітництво з польськими науково-освітніми установами у питаннях спільної історії. Унаслідок співпраці з Вроцлавським університетом та Інститутом археології Люблінського університету ім. М. Кюрі-Складовської у 2009 р. було створено Українсько-польський науково-культурний центр. Співкоординаторами цього осередку стали декани професор І. Попова та професор С. Світленко [141, с. 390]. Як ілюструють дані ВГІРФО УМВС України на 2008 р., 25 студентів з Республіки Польща продовжували навчання у Вінницькому національному медичному та національному технічному університетах. Вартими уваги також є дані про набуття протягом 2008 р. українського громадянства 99-ма особами з Республіки Польща [370, арк. 17–19].

У сукупності таких дій польської сторони можна побачити, що польська сторона намагалася залучити до участі в українсько-польських відносинах у контексті європейської інтеграції не тільки відомства, а й установи на місцях, на прикладі Європейського колегіуму та науково-культурних центрів.

Наприкінці терміну президентства Віктора Ющенка Польща відходить від ідеї спільного пробачення «гріхів наших пращурів» та проводить кондемнацію дій українських націоналістів середини ХХ ст. вже на офіційному рівні. З іншого боку, націоналісти неодноразово характеризувалися як герої Президентом України, що викликало політичний резонанс [140, с. 121]. Так, 15 липня 2009 р. Сейм Республіки Польща прийняв резолюцію, звинувативши ОУН і УПА «у масових вбивствах, що мають характер етнічних чисток і мають ознаки геноциду». Крім того, в резолюції була вшанована пам'ять бійців Армії Крайової, Самооборони Східних Земель і Батальйонів хлопських, «які піднялися на драматичну боротьбу задля захисту польського цивільного населення, а також з боєм згадує про жертви серед українського цивільного населення» [371].

2009 р. можна вважати назвати роком «політичного перегляду» історичної пам'яті. Знаковим стає серпневий «Договір про співробітництво між Службою безпеки України та Інститутом національної пам'яті – Комісією з розслідування злочинів проти польського народу» [372]. Договір відкрив шлях до публікації

матеріалів про репресії, що зберігаються у архівах СБУ [372]. Такий договір про доступ до архівних документів стосовно політичних репресій проти українського та польського народів у ХХ столітті мав важливе значення для істориків. Однак, у контексті липневих постанов Сейму Республіки Польща став політичною заявою – польський інститут «вишукував» обставини злочинів проти поляків в Україні.

Незважаючи на непорозуміння, В. Ющенко інтерпретував відносини України та Польщі як «зразкові», наголошуючи «на важливості завершення історичного примирення між українцями та поляками» [373]. Під час зустрічі з українською громадою Польщі у Перемишлі у вересні 2009 р. він заявив, що сторонам треба через взаємоповагу та історичне прощення «разом сформувані пріоритети сьогоденного й завтрашнього дня» [373]. Президент України високо оцінив відкриття на Вольському цвинтарі (Варшава) пам'ятного знаку жертвам Голодомору, а також зусилля до відкриття в селі Сагринь Люблінського воєводства меморіалу на вшанування пам'яті загиблих українців. Президент «висловив сподівання, що ця подія станеться вже найближчим часом» [373], певно натякаючи на той факт, що польські ЗМІ повідомляли про те, що президент Польщі Л. Качинський відкликав урочисті заходи з відкриття меморіалу [373].

Коментуючи ці події, у «Gazeta Wyborcza» зазначили: «Шкода, що президенти Польщі і України відмовляються від нагоди, щоб у черговий раз сказати про важку, неоднозначну і трагічну спільну історію. І показати, що її можна переборювати... Качинський, хоч зробив кілька важливих жестів стосовно України, думає перш за все про переобрання через рік. А його електорат вважає, що у конфлікті між народами під час війни винні виключно українці, тож вони повинні бити себе в груди» [374].

Проте такий перебіг політичних подій не зупинив міждержавне та міжвідомче співробітництво двох країн, пов'язаних економічним партнерством. Протягом 2008–2009 рр. уряди України і Республіки Польща та підпорядковані ним міністерства та інші відомства не лише співпрацювали у контексті європейської інтеграції, але й підписали низку білатеральних угод [44, с. 240]. Продовжилася тенденція перегляду попередніх домовленостей відразу після зміни

складу керівництва на президентському й урядовому рівнях (у випадку 2008 р. – після парламентських виборів і формування нових урядів України і Республіки Польща). Попередні угоди уточнювалися виконавчими протоколами.

Підписання ряду протоколів було пов'язано із реформуванням існуючих відомств та наданням їм нових повноважень. Перетворення Міністерства культури і мистецтв України на Міністерство культури і туризму України було причиною переходу питань туризму до його компетенції. Пізніше, з 2010 р., подібні угоди та протоколи будуть підписуватися вже з Міністерством економічного розвитку і торгівлі України після чергової реформації міністерств.

Сфера туризму внаслідок реформ посилилася, особливо в регіонах, які були охоплені процесами транскордонного співробітництва. У 2008 р. Єврорегіони «Буг» та «Карпати» особливо виграли від реалізації мультилатеральних транскордонних проєктів, таких як «Туризм без кордонів – промоція туристичних центрів Єврорегіону Буг» [375]. Він уможливив презентацію України як стратегічного ринку для польського туризму, спільну промоцію туристичних продуктів Єврорегіону. Варто відзначити проєкт 2009 р. «Стратегія туристичного розвитку міста Луцька в умовах транскордонних євроінтеграційних процесів» [375]. Програма втілена в життя за підтримки Міністерства закордонних справ Республіки Польща. За результатами проєкту розроблено Стратегію туристичного розвитку міста Луцька та проєкт «Їдь до сусіда: транскордонне співробітництво для розвитку туризму» (модель співпраці між громадськими організаціями та місцевою владою за всіма частинам єврорегіону) [375]. Звичайно, в цій галузі залишалися проблеми, серед яких недосконалість нормативно-правової бази, обмеження візового режиму, дефіцит інвестицій у розвиток матеріальної бази туризму.

Хоча західні області України та східні воєводства Польщі співпрацювали активніше ніж решта регіонів, ми маємо зазначити, що це пов'язано не лише з географією, а й із спорідненими ролями в економіці країн. Інші регіони України й Польщі з подібним спорідненням галузевої спеціалізації брали активну участь у міжрегіональному партнерстві незважаючи на географічну віддаленість.

Яскравим прикладом такого партнерства є продовження співробітництва Донецької області (Україна) і Сілезького воєводства (Республіка Польща), двох індустріальних, гірничопромислових регіонів на, відповідно, сході України й заході Польщі. Успіх контактів між Донеччиною та Сілезією призвів до продовження діяльності попереднього договору 2005 р. у 2008 р. [347].

Крім того, подібні договори були підписані іншими регіонами: Одеською областю з Поморським, Підкарпатським, Люблінським, Лодзинським воєводствами; Вінницькою областю з Мазовецьким та Лодзинським воєводствами; АР Крим з Подляським воєводством тощо. Це сприяло появі нових аналітичних досліджень Національного інституту стратегічних досліджень стосовно можливостей посилення та розгалуження подібних контактів [376].

Мазовецьке воєводство, найпотужніший економічний регіон Республіки Польща, який дає 22% загального ВВП країни, було особливо бажаним партнером. Однак, негайних потреб до транскордонного співробітництва, як Львівська область із Підкарпатським воєводством, столична Мазовія не мала. Важливо було зацікавити польську сторону, економічне становище якої було на вищому рівні за українську. Так, Вінницька область, яка активно розвивала відносини із польським столичним регіоном з 2007 р., тільки через 5 років добилася підписання офіційної угоди про партнерство, під час візиту Президента Республіки Польща Б. Коморовського. Шеф Канцелярії Президента Я. Міхаловські пояснив мотивацію посилення співпраці бажанням Польщі стати економічним партнером номер один за обсягами товарообігу з Вінничиною [377].

Феномен «м'якої сили» Польщі в її міжрегіональному партнерстві з регіонами України можна яскраво побачити на прикладі Вінницької області. Протягом 2009–2011 рр., коли представники Посольства Республіки Польща в Україні, Польського Дому у Вінниці, громадських організацій таких, як «Україна-Польща-Німеччина» та «Конфедерація поляків Поділля – XXI століття» брали активну участь у масово-культурних подіях в регіоні. Проводилися «Дні Польської культури в Україні» з переглядом українських та польських кінофільмів, регіон відвідували лауреати міжнародних конкурсів з Республіки

Польща, (Марек Мізера), проводилися круглі столи з пропаганди європейської позиції Польщі («Республіка Польща – європейська країна») [378, арк. 8–30].

Активний розвиток транскордонного співробітництва є не лише віддзеркаленням розвитку стратегічного партнерства між двома державами, але й основою для подальшої перебудови українсько-польських відносин він білатеральних, до мультилатеральних у складі загальноєвропейських проєктів. Так, задля реалізації Програми добросусідства «Польща-Білорусь-Україна» за 2004–2008 рр. було реалізовано близько 170 загальних проєктів транскордонного співробітництва. Для трьох прикордонних областей України було виділено допомоги на загальну суму 12 млн євро. З лобюванням польським керівництвом програм Європейського інструменту сусідства та партнерства фінансування українсько-польських транскордонних проєктів мало здійснюватися під патронатом цієї структури ЄС. Варто уваги, що бюджет програми з 2009 р. було збільшено майже в 4 рази, з охопленням вже шести областей України [379]. Регіонами активно залучалися наукові роботи українських дослідників з питань залучення іноземних інвестицій в економіку [380, арк. 8].

Використання потенціалу єврорегіонів, у поєднанні з втіленням у міжрегіональному партнерстві двосторонніх та багатосторонніх міждержавних угод надало можливість ефективно співпрацювати у різноманітних сферах. Виходячи з цього, вважаємо, що таке партнерство варто визначати посилюючою, а не гальмуючою силою інтеграції української економіки з польською і, в подальшій перспективі, загальноєвропейською.

Незважаючи на успіх транскордонної співпраці, в економічних відносинах залишалися і проблемні питання. Як було вище зазначено, прискорена інтеграція Польщі до Європи залишала Україну позаду в питаннях економіки. Це вимагало змін у законодавстві та договірній базі відносин. Однак нові умови не зупиняли торгівлі між країнами [132, с. 286]. Дослідник С. Стоєцький зазначав, що приєднання Польщі до ЄС не послабило економічне співробітництво між країнами. Аналіз товарообігу показав збереження тенденції до зростання з 2004 р. обсягів українського експорту до Польщі [165, с. 13].

Така тенденція опинилася під загрозою у 2007 р., але активність польсько-українських переговорів змогла ефективно перекрити більшість економічних негаразд, передбачуваних аналітиками. Вже у 2008 р. українсько-польський товарообіг, згідно з даними Держкомстату України, зріс на 53% і склав майже \$7 млрд, порівняно з обігом два роки тому у \$4,5 млрд. За 2007–2009 рр. в рейтингу основних торговельно-економічних партнерів України у світі Польща перемістилася з 5-го на 3-є місце – більший торговельний обіг з Україною мали лише Росія та Німеччина [381].

Відбувалося покращення інвестиційного клімату: за ініціативою МЗС України посольство України в Республіці Польща почало видавати бюлетень торговельно-економічної інформації, який містить усі пропозиції в Україні стосовно інвестиційних і експортних можливостей для польських інвесторів. За три роки в кілька разів зросли польські інвестиції в економіку України і на кінець 2008 р. вони становили майже \$730 млн. Водночас відповідно суттєво збільшилися й українські інвестиції в економіку Польщі, і на кінець 2008 р. вони склали більше \$1 млрд, склавши показник найбільших інвестицій українського бізнесу у окремій країні ЄС. У 2009 р., за підрахунками посла України в Республіці Польща О. Моцика, інвестиції склали вже близько \$1,5 млрд [381].

Отже, такі показники вказують на вагомі успіхи українського та польського керівництва у налагодженні транскордонної та, взагалі, економічної співпраці в період 2007–2010 рр., незважаючи на складнощі викликані різними темпами європейської інтеграції України і Польщі.

Відійдемо від загальноекономічних питань та виділимо декілька важливих документів підписаних українською та польською сторонами протягом цього періоду. В угоді про співробітництво в галузі охорони здоров'я розкриті нові важливі питання міжвідомчого співробітництва в різних галузях медицини. Конкретні форми втілення співробітництва: обмін інформацією щодо вироблення в Україні чи Польщі новітнього обладнання, технологій і фармацевтичних препаратів, обмін спеціалістами з метою навчання та консультацій, установа прямих контактів між медичними установами та організаціями обох країн [382].

Така допомога з польської сторони була особливо важливою для України в цей період. На чергових парламентських виборах поставало питання ефективного проведення медичної реформи. На 2008 р. зведений бюджет системи охорони здоров'я України становив 23,8 млрд грн (9% цієї суми було спрямовано на фінансування відомчої медицини); щорічне фінансування закладів охорони здоров'я інших відомств склало 2,2 млрд грн. [383]. У розрахунку на душу населення загальні витрати на національну систему охорони здоров'я в Україні були у 5,5 разів нижчі, ніж у країнах ЄС, зокрема й Польщі. На 2010 р. бюджет Національного фонду здоров'я Польщі становив 60 млрд злотих, у перерахунку в українську валюту – близько 120 млрд грн. Г. Мачинський, представник Крайового інституту страхування, зазначив що, користуючись досвідом Польщі, Україні варто уникати помилок польської влади [383]. Постійні зміни складу урядів протягом 2005–2010 рр. уповільнювали прогрес у цьому напрямку реформ.

Впровадження угод в життя продовжувалося протягом наступного десятиліття. Наприклад, для керівників закладів охорони здоров'я та медичних навчальних закладів України була відкрита можливість стати учасниками проекту «Краківська програма міжнародного стажування». Метою співпраці було визначено забезпечення успішного переходу до страхової медицини [384].

Актуальними для всіх урядів України і Республіки Польща у 2007–2012 рр. залишалися питання підготовки до спільного проведення престижного футбольного чемпіонату «ЄВРО 2012». Відомства почали здійснювати необхідну організаційну, юридичну та інвестиційну діяльність з метою належної підготовки та проведення «ЄВРО 2012». Передбачались конкретні дії: створення Українсько-польського комітету у справах підготовки та проведення «ЄВРО 2012», відкриття нових, розбудова та модернізація існуючих пунктів пропуску через українсько-польський державний кордон, спільна організація іміджевих акцій, культурно-артистичних та розважальних заходів [385; 386].

Для польського та українського керівництва було важливо показати якомога вищий рівень підготовки до чемпіонату. У 2009 р. рішенням Виконкому УЄФА про міста, які прийматимуть матчі чемпіонату, було затверджено чотири

польських міста і, на той момент, лише одне українське. З таким рівнем готовності польської сторони стала важливою стратегія залучення польських фахівців для допомоги підготовки до чемпіонату українських міст. Допомоги експертів потребували Донецьк, Харків і Львів. З цією метою 10 липня 2009 р. в Києві відбулося засідання спільного Українсько-польського комітету з питань підготовки та проведення «ЄВРО 2012» на чолі з прем'єр-міністрами двох країн, у процесі якого було окреслено коло проблем із проведенням змагань і намічено шляхи їхнього розв'язання [386].

Розвиток мережі консульських установ Республіки Польща в Україні в 2007–2010 рр. був ініціативою дипломата Томаша Олейнічака, який з 1997 р. працював у польських дипломатичних відомствах в Україні. Плідну роботу Т. Олейнічака щодо удосконалення роботи консульств та їхнього розгалуження обласними центрами України було відмічено як польською, так і українською стороною. У 2015 р. він отримав посаду Генерального Консула Республіки Польща у Вінниці, а у 2017 р. звання «Почесний доктор Донецького національного університету імені Василя Стуса» [387].

Польща також брала активну участь у популяризації в Україні свята Дня Європи, яке відзначається в країнах Європейського Союзу, а з 2003 р. офіційно і в Україні. Україна стала єдиною країною поза ЄС, в якій на державному рівні відзначається це свято. Польські делегації долучилися до відкриття Дня Європи у Вінниці протягом 2009–2011 рр. [378, арк. 35]. Вони відвідували різноманітні економічні форуми в регіоні [388, арк. 2–4]. Урешті-решт, посилення контактів спонукало сторони до офіційного відкриття у м. Вінниця власного Генерального консульства Республіки Польща [389, арк. 28–32].

Польські консульства приєднувалися до святкувань Дня Європи і в інших містах. У Харкові популяризували образ Польщі як частини ЄС, підтримували діяльність українсько-польського культурно-освітнього центру, нагороджували знавців польської мови. Співпрацею з Польщею особливо піклувалися в Харківському національному університеті міського господарства імені О. М. Бекетова [390]. Десятиріччями День Європи підтримувало Одеське

відділення Спілки поляків України ім. А Міцкевича. У співпраці з Генеральним консулом, польською стороною були розпочаті народові читання польською мовою. Члени Спілки організували фестивалі, урочисті заходи, з нагоди державних свят України та Республіки Польща [391].

Отже, період розвитку українсько-польських відносин після вступу Республіки Польща до Шенгенської зони можна характеризувати як перехідний від білатералізму до мультилатеральної співпраці в межах Східного партнерства ЄС. З іншого боку, економіко-стратегічний прагматизм у відносинах з плином часу поступився питанням «спільної історичної пам'яті». Однак багато невідкладних питань робили практику добросусідського партнерства обов'язковою для ефективного функціонування як України, так і Польщі. Це проблеми спільного проведення чемпіонату «ЄВРО 2012», забезпечення функціонування торговельних відносин, реформи в галузях туризму, охорони порядку та медицини. Динаміка партнерства охоплювала не лише урядовий та відомчий рівні, але й залучала до імплементації угод у життя установи на місцях. Деякі з угод цього періоду стали результативними лише через роки, завдяки поверненням до них представників нових урядів чи відомств. Огляд на політику ЄС при підписанні тих чи інших договорів був особливо характерним для польських політиків в цей період.

На цьому можна було б поставити крапку, пояснивши проблеми українсько-польських відносин цього періоду відставанням України від Польщі у процесах європейської інтеграції та умовами політикуму в обох країнах. Але як зазначила видатна дослідниця А. Киридон, українсько-польські відносини існують не поодиноці, а в трикутнику Польща – Україна – Росія [43, с. 128]. Це уможливило нехтування Польщею українських інтересів заради покращення відносин із Російською Федерацією. Зміна в українсько-польських відносинах у 2009 р. була пов'язана із свідомим вибором на користь Росії серед творців польської зовнішньої політики у 2008 р., після повернення Дональда Туска з Москви.

Секретний документ про переорієнтацію зовнішньополітичних намірів Польщі отримав назву «Тези про політику Польщі щодо Росії і України» та був

підписаний у березні 2008 р. головою департаменту східної політики МЗС Польщі Я. Браткевичем. У 2017 р. керівник польського МЗС В. Ващиковський розсекретив документ, прокоментував його зміст і назвав людей, які знали про ці тези. За словами дипломата, у 2008 р. до документа мали доступ лише чотири людини. Серед них був Р. Сікорський, міністр закордонних справ, який завжди намагався проявити себе як союзник України в ЄС, лідер проукраїнського лобіювання у програмі Східного партнерства [392].

Проте у документі зазначалася потреба «дружньо-критичних» відносин з Україною, проголошувалося: «Навіть не згадуючи величезні економічні інтереси Польщі в Росії, що стосується не тільки енергетичного сектора, який відіграє важливу роль у відносинах Польщі з Росією та Європою, а також взаємних культурних і інтелектуальних інтересів, слід зазначити, що активний діалог з Росією має велике політичне значення для Польщі» [392].

В. Ващиковський прокоментував ситуацію так: «Автори не мали ілюзій про успішність політики, але вирішили, що проросійська політика буде свого роду інструментом, трюком для відносин із Заходом. У певному сенсі вони хотіли покращити свою репутацію на Заході». Автори тез аргументували, що для Заходу Росія є важливим союзником у боротьбі проти ісламського тероризму. Вони сподівалися на відмову Кремля від старої «радянської антизахідної ідеологеми», та на «великий запас ресурсів, здатних суттєво підтримувати економіку західного світу» [392]. І хоча В. Ващиковський заявив, що на чолі з ним політика польського МЗС була проукраїнською, не можна не помітити, що Д. Туск та Р. Сікорський так само стверджували про це в роки їхньої адміністрації, незважаючи на таємне просування проросійської зовнішньополітичної програми.

На основі аналізу розсекречених документів, можемо констатувати, що політичний конфлікт з приводу вимог перегляду позиції України стосовно певних подій історії був не лише демонстрацією Польщею «політики сили», а частиною нової доктрини зовнішньої політики, яка мала намір збільшити польський вплив у Росії за рахунок України. Той факт, що подібні дипломатичні інтриги відбувалися протягом останніх років президентства В. Ющенка, підкреслює, що навіть його

особисті друзі в польському уряді на той час вбачали більшу вигоду в економічному партнерстві з Росією, аніж в ідеологічно-політичному з Україною. Особливо, коли було багато приводів для провокацій у дискурсі про «ідеологічну різницю» між Польщею та Україною, зокрема навколо питань історії.

Таким чином, аналіз розвитку сформованих на межі століть відносин України та Республіки Польща після обрання Києвом проєвропейського курсу засвідчив їхній якісний прогрес. Підтвердив життєвість теорій Є. Гедройця спільний рух України та Польщі на шляху європейської інтеграції, чому сприяло планомірне залучення України до мультилатерального загальноєвропейського партнерства. Нові білатеральні угоди сприяли посиленню в українсько-польських контактах значення регіонального співробітництва областей та воєводств.

Якість співробітництва набувала значення одного із найважливіших аспектів економічних відносин України із країнами ЄС. Документально доведено, що тенденції росту польської частки в українській економіці не зупинилися після приєднання Польщі до Шенгенської зони. Форсовані дії Польщі в межах новоствореного Східного партнерства також посилювали наближення України до стандартів ЄС. Втілення угод про міжрегіональну співпрацю, зокрема поза євро регіонами, сприяло стабільному економічному зростанню.

Разом з тим, поглиблене вивчення документів і літератури дають підстави стверджувати, що частковий відхід польського керівництва від проукраїнської політики у 2008 р. на користь «багатого сховища ресурсів» РФ, нехтування «заповітами» Є. Гедройця, поставили під питання змоги двох націй гідно вийти з ситуації «історичних конфліктів». Загалом, аналіз двосторонньої співпраці у різних галузях на базі нових джерел дає підстави стверджувати про високу дієвість впливу з боку Республіки Польща на проведення Україною реформ згідно з «Планом дій Україна – ЄС» на шляху до євроатлантичної інтеграції.

РОЗДІЛ 4

УКРАЇНСЬКО-ПОЛЬСЬКЕ ПАРТНЕРСТВО НА ШЛЯХУ УКРАЇНИ ДО ЄВРОПЕЙСЬКОЇ АСОЦІАЦІЇ

4.1. Загострення проблем українсько-польських відносин (2010–2013 рр.)

Попередні роки поставили перед Україною важливу та конкретну мету – інтеграцію до Європейського Союзу спочатку шляхом асоціації з ЄС, а в подальшій перспективі приєднання у якості офіційного члена. Співпраця України з державами Заходу в цьому аспекті змусило Польщу передивитися свою роль основного пропонента інтеграції України до ЄС. Із посиленням позицій Німеччини та Франції як гарантів інтеграції України, Республіка Польща стала критичніше ставитися до питань українсько-польських відносин. Польська сторона акцентувала увагу на істотних проблемах, що накопичилися з початку XXI ст. та почали з 2009 р. займати важливе місце у суспільній думці Польщі. У 2010 р. в обох країнах відбулося обрання нових голів держав, які обрали курс на посилення президентської влади [75, с. 351]. «Секретна» проросійська політика МЗС Р. Сікорського з 2008 р. в Польщі та «щире» русофільство нової президентської адміністрації В. Януковича з 2010 р. в Україні залишили українсько-польські відносини із неочікуваними результатами такої співпраці.

У ситуації, коли польська та українська сторони мали якісно різні очікування від своїх цілей та задач на цей період відносин, відповідно сформувалася нова тенденція в українсько-польському партнерстві – тенденція ігнорування українським керівництвом «незручних питань». Будуючи далекоглядні плани, пов'язані з вигодами європейської інтеграції, українські політики забували про інтереси польської сторони. Подальший розвиток відносин вимагав поставити питання: «Чого ж бажає Польща, польський політикум, польське суспільство від співпраці України і Польщі у Європі XXI столітті?».

Відносини цього періоду на рівні міждержавних договорів, будувалися з огляду на те, що об'єктивні інтереси двох держав у низці стратегічних питань

здебільшого збігалися [235; 236]. Відповідно, відносини мали б бути позбавлені негативних «ідеологічних конфліктів», зокрема через їхнє банальне ігнорування. Однак, як польська, так і українська громада не відчувала фінальності, вирішеності питань спільної історії. Загалом, можна виділити такі напрямки відносин в цей період: взаємодія у межах нової європейської стратегії Східного Партнерства; питання спільної історії (чи їхнє ігнорування українською стороною); міжурядова та міжвідомча співпраця у сферах економіки; втілення рішень вищих органів влади місцевою владою.

На відміну від В. Ющенка, В. Янукович був менше зацікавлений як долею українців на території Польщі, так і проблемними моментами спільної історії. Він визначав пріоритетною економічну співпрацю, «але разом із історичним примиренням у дусі формули «Пробачаємо і просимо вибачення» [393]. Новий президент намагається якомога більше акцентувати на будь-яких позитивних моментах, наприклад, своїх польських пращурах [393]. Порівняти цю заяву можна з «засвідченням любові польському народові» В. Ющенка [394].

Вже в березні 2010 р., лише за місяць після обрання В. Януковича Президентом України, Надзвичайний і Повноважний Посол Республіки Польща в Україні Я. Ключковський відкрито заявив про те, що відносини двох держав «матимуть інший відтінок» [231]. Він зазначив, що на нинішні відносини між країнами сторінки історії «не впливають», і що Польща «не чинить на Україну жодного тиску й ніколи цього не робитиме». Але водночас на запитання, чи бажала б польська сторона побачити відміну звання Героя України у С. Бандери та Р. Шухевича, намагався пов'язати це не з бажаннями ЄС взагалі. На думку дипломата, надання такого звання лідерам націоналістів викликає ідеологічний конфлікт, пов'язаний з моральними цінностями, закладеними в основу усього ЄС [395].

Я. Ключковський зазначив, що відносини України та Республіки Польща «будуть більш прагматичними, з акцентом на економіку, на прикордонні питання. І, мабуть, ми менше говоритимемо про стратегічні спільні виклики» [395].

Дипломат підтвердив перехід Польщі до більш застереженої політики в контексті Східного партнерства. Він влучно використав економічні вимоги ЄС

для пояснення змін у відносинах Варшави з Києвом: «Для нас важливо, щоб Україна була в усіх організаціях, у яких є ми. Тобто і в ЄС, і в НАТО. Але Україні до цього треба бути готовою». Серед критеріїв готовності до членства Я. Ключковський визначив найважливішим конкурентоспроможну економіку, вказуючи на необхідність покращення інвестиційного клімату, забезпечення прозорості законодавства, регуляторної політики [395].

Незважаючи на очікування зміни курсу, польські держслужбовці запевняли, що зберігатимуть товариські стосунки з Україною. Зокрема, було згадано про «Доктрину Гедройця-Мерошевського» як гарантію дружньої позиції Польщі щодо східних сусідів. У 2010 р., через 10 років по смерті редактора «Культури», про нього згадував Д. Туск, вважаючи, що «без Гедройця ми втратимо свій шлях». У 2011 р. публіцистові було присвячено державну премію. У 2013 р. заступниця державного секретаря К. Пелчинська-Наленч заявила, що спадщина Є. Гедройця спонукає Польщу продовжувати підтримувати Україну [396].

Українсько-польські міжнародні документи за 2010–2013 рр. являли собою меморандуми, міжвідомчі угоди, протоколи до угод між відомствами. За даними офіційного веб-порталу Верховної Ради України усього було підписано 10 білатеральних та 4 багатосторонніх документів за два роки. Характер цих актів підтверджував, що уряди України і Польщі перейшли до вирішення «прагматичних» питань економіки, кордонів, правового співробітництва.

Важливим елементом співпраці вбачаємо «Меморандум про співробітництво між Міністерством юстиції України та Міністерством юстиції Республіки Польща на 2011–2012 рр.» [397]. Він продемонстрував бажання та готовність урядовців до складання чіткого плану дій міністерств щодо програм спільної підготовки, зустрічей та обміну досвідом спеціалістів [397].

Окремо відзначимо трьохсторонній документ між Україною, Республікою Польща та Республікою Білорусь, підписаний у листопаді 2011 р. Договір про створення транскордонного біосферного резервату «Західне Полісся» базувався на положеннях Конвенції про біологічне різноманіття [398]. Було домовлено про створення транскордонного біосферного резервату, що мав складатись з трьох

національних біосферних заповідників. Ініціатива демонструвала співробітництво в галузях охорони й сталого розвитку регіону відповідно до цілей програми ЮНЕСКО «Людина і біосфера» [399].

Продовженням міжкультурного діалогу країн на рівні науковців, публіцистів, громадських діячів, дипломатів стала конференція «Українсько-польські відносини сьогодні: потреба перезавантаження чи продовження?». Конференція поєднала зусилля провідних вищих навчальних закладів заходу України із організаціями польської меншини в Україні. Організаторами заходу були Центр дослідження Центрально-Східної Європи Прикарпатського національного університету імені Василя Стефаника, Інститут європейської інтеграції Львівського національного університету імені Івана Франка, редакція газети «Кур'єр Галиційський» та фонд «Допомога полякам на Сході» [400].

Під час конференції багато істориків, публіцистів та політиків, так чи інакше пов'язаних з розвитком відносин, висловили свої думки щодо змін за 2010 р. Серед розглянутих питань проблемні моменти історії: Волинь, операція «Вісла», – та проблеми їхнього трактування сьогодні. Колишній посол України у Варшаві П. Сардачук, зазначив, що загострення діалогу не вийде швидко подолати: «Це залежить не тільки від керівництва. Нам треба все-таки дуже працювати у сфері людських, міжлюдських відносин». Його підтримав Я. Маліцький, директор Студіуму Східної Європи Варшавського університету: «Нам потрібно розвивати широку двосторонню співпрацю на суспільному рівні – на рівні регіонів, університетів, шкіл, тобто охопити цей гуманітарний спектр. Найвища влада змінюється». Я. Маліцький визначав найважливішим завданням формування нових молодих еліт, які продовжуватимуть розвиток співробітництва, забезпечуватимуть примирення [400].

М. Маринович, описуючи нове становище відносин, відмічав незатишність України часів В. Януковича для польсько-українського діалогу. Представники громадськості, такі як М. Маринович, П. Сардачук, Я. Маліцький, влучно зазначали про загрозу «зіпсування» українсько-польських відносин політиками, які не розуміли важкості процесу примирення [400].

Як підтверджують архівні документи, пропозиції Я. Маліцького активно реалізовувалися навчальними закладами України. У 2013 р. ректор Вінницького національного технічного університету В. Грабко звітував про участь у заходах міжнародного характеру. Виявилося, що міжнародна співпраця з польськими закладами перевищувала інші географічні напрями співробітництва. Станом на 2013 р. візитів викладачів та студентів до польських вишів було в три рази більше за кількість візитів до Росії, не кажучи про інші країни [401, арк. 33–36].

Українсько-польське співробітництво у Болонському процесі істотно посилило мобільність здобувачів освіти, сприяло науковій співпраці. Українські дослідники активно долучалися до публікацій у польських виданнях. Яскравим прикладом були зв'язки між істориками Дніпропетровського національного університету імені Олеся Гончара та Познанського університету. Одна з основних праць дослідника-історіографа О. Журби була опублікована Познанським університетом у 2010 р. [143, с. 115]. Українських дослідників запрошували працювати у польських закладах. Наприклад, учений-фізик професор К. Ковальчук проводив наукові дослідження на факультеті управління Краківської гірничо-металургійної академії, а з 2013 р. викладає курс «Сучасні концепції управління» у Вищій школі управління охорони праці [143, с. 150]. Професор І. Колесник з 2011 р. стала членом Історіографічного товариства Республіки Польща та Наукової ради щорічника Інституту історії Польської академії наук [143, с. 153].

Нова українська влада намагалася виконувати бажання влади польської. Було організовано анулювання звань «Герой України» двох історичних постатей, героїзація яких була свого часу сприйнята як недружній крок стосовно Польщі Л. Качинським та польським політикумом. Новий президент вважав позитивне сприйняття польською стороною анулювання за геополітичну перемогу, якої нібито не вдалося досягти його старому політичному опонентові В. Ющенку. У лютому 2011 р. на засіданні X-го Економічного форуму «Україна-Польща» та VI Конференції керівників регіонів України і Польщі він заявив про початок «найвищого рівня розвитку відносин у рамках довгої спільної історії» [402].

Було підтверджено, що стратегічною метою України залишається набуття членства у Європейському Союзі. Зазначалося, що Україна розраховувала на головування Польщі в ЄС у другій половині 2011 р., що б сприяло українській державі у досягненні прогресу на шляху до євроінтеграції. В. Янукович пообіцяв для відповідності вимогам ЄС діяти за «принципом – казати і робити» [402].

Президенти обох країн закріпили початок діалогу під час першого офіційного візиту В. Януковича до Польщі та упродовж Саміту голів держав Центрально-Східної Європи. Під час саміту риторика обох президентів, В. Януковича і Б. Коморовського, стосувалася здебільшого проблем економічної співпраці та виконання вимог ЄС. Щодо «історичної правди» українська сторона заявила, що готова поступитися гордістю. Пізніше Президент Республіки Польща був змушений дипломатично пояснити для журналістів, що «у багатьох суперечливих питаннях легше порозумітися з українцями зі Східної України, ніж із Західної, де досі є негативні емоції щодо спільного минулого» [403].

В. Янукович та Б. Коморовський були також присутніми на відкритті Міжнародного меморіалу жертвам тоталітаризму на території Національного історико-меморіального заповідника «Биківнянські могили». З нагоди цієї події Б. Коморовський подякував українській стороні за облаштування території цвинтаря польських вояків. У виданні «Українська Правда» було вказано, що під час церемонії «Коморовський говорив більш емоційно, у той час як Янукович говорив сухо, іноді плутаючись у словах» [404].

Зазначимо, що відкриттю меморіалу передували гострі наукові дискусії істориків, які не змогли досягти порозуміння. Проблемним стало заперечення Українським інститутом національної пам'яті (далі УІНП) правильності поняття «український катинський список», який використовувався доктором С. Кальбарчиком з Польського інституту національної пам'яті [405].

Українські дослідники не погоджувалися із застосування «нічим не обґрунтованого поняття «польський військовий цвинтар у Биківні». Головний аргумент: серед репресованих громадян міжвоєнної Польщі були не тільки поляки, але й українці, євреї та представники інших націй. За характером занять

серед знищених людей були не тільки військові, але й політичні діячі (члени ОУН, українські комуністи), громадські активісти, підприємці тощо. Озвучена польською стороною цифра у 3,5 тисячі убитих у Биківні польських офіцерів «не була доведена документальними й археологічними джерелами» [405].

У той же час, не дивлячись на неузгодженість поглядів науковців, президенти домовилися назвати частину меморіалу, де поховано близько 2 тисяч поляків, «цвинтарем польських військовополонених, вбитих радянською владою» та залишили польські цифри стосовно кількості вбитих. Без конфузів, однак, не обійшлося. Одразу після виступу В. Янукович спішно залишив Меморіал, в той час як його польський колега залишився на урочисту молитву [406].

Таке індиферентне ставлення нової української влади до «пропольських» трактувань історичних подій було використано польською стороною для «продавлення» з боку України конкретних угод задля розширення польської агенції та задоволення бажаних «історичної справедливості» у Польщі. У Сеймі приймалися закони, а в науковому середовищі запроваджувались такі ініціативи, які були б сприйняті в Україні як «антиукраїнські» [136, с. 178].

Наприклад, у Любліні з ініціативи польського Інституту національної пам'яті – Комісії з розслідування злочинів проти польського народу (далі ПНП) 6 лютого 2012 р. відбулася наукова конференція «Волинь-1943. Початок». Конференцію присвятили подіям лютого 1943 р., коли сотня УПА Григорія Перегіняка знищила польську колонію Паросля-Перша на Сарненщині, що, на думку професора Гжегожа Мотики, дало початок масовому винищенню польського населення Волині [407]. За словами представника ПНП Маріуш Зайончковський, конференція була скликана з метою «представлення точки зору польської історіографії на це питання в опозиції до української історіографії». На питання про відсутність запрошення українських дослідників на цю конференцію, вчений відповів: «Дійшло б до занедбання точок зору, не було б жодної дискусії, почалася б суперечка» [407].

У березні 2013 р. провалилася спроба узгодження позицій УГКЦ та РКЦ, які з 2012 р. мали підготувати спільну заяву про Волинську трагедію. Як відзначив

львівський архієпископ Римо-католицької церкви в Україні М. Мокшицький, формула «пробачаємо і просимо пробачення» греко-католиків була нонсенсом: «Чи кожна зі сторін, яка мала б підписати листа, має моральне право на такі заяви? Потрібно знайти інші слова: перепрошуємо і просимо про вибачення». РКЦ спростувала слова патріарха УГКЦ Святослава про спільну позицію. Також залишилася відкладеною планована Верховною Радою України і польським Сеймом спільна заява про події міжетнічного протистояння часів Другої світової війни, планування якої розпочалося вже в червні 2011 р. [408].

Крім того, у квітні 2013 р. під час підготовки резолюції з теми 70-річчя Волинської трагедії в Сеймі зареєстрували проєкт про визнання ОУН, УПА та інших українських націоналістичних груп злочинними організаціями, які у 1939–1947 рр. вчинили геноцид польського населення [137, с. 39–43]. У проєкті зазначалося: «При цілковитій мовчанці влади в Києві і Варшаві в українських містах з'являються пам'ятники Степану Бандері й іншим керівникам ОУН, їхніми іменами називають вулиці і площі, відбуваються марші, котрі прославляють «героїзм» УПА, видаються публікації, що заперечують участь УПА у вбивствах поляків» [409]. Загалом, комісія Сейму 5 червня 2013 р. розглянула шість проєктів резолюції. Лише в проєкті від партії «Громадянська Платформа» уникали слова «геноцид». Депутат від партії Р. Тишкевіч застерігав про негативне сприйняття проєкту українською стороною. Комісія врешті-решт відмовилась від звинувачень у геноциді, але звернула увагу на ознаки етнічних чисток [410].

На існування певної «паузи» у білатеральних відносинах України і Польщі за період 2012 р. вказує той факт, що за рік між країнами було підписано лише чотири угоди, три на міжвідомчому, одна на міжурядовому рівні [194; 411–413]. Жоден з документів не стосувався питань національної пам'яті – вище керівництво повністю їх ігнорувало, залишаючи на «переробку» історикам та політикам. Парадокс у тому, що українська влада намагалася зберігати цей прагматизм в умовах радикалізації українського суспільства, яке надалі захоплювалося героїзацією своєї національної пам'яті, що вже відбулося у польському суспільстві. Склалася конфліктна ситуація.

З боку України використання польського досвіду відбувалося нерівномірно. Українсько-польські економічні відносини поступалися домінуванню російської частки як в експорті, так і в імпорті регіонів України. На прикладі Вінницької області ми бачимо різке падіння експорту до Польщі – з 15,5% у 2012 р., до 8,2% у 2013 р., – на противагу посиленню експорту до Республіки Білорусь та Російської Федерації (див. Додаток Д) [414, арк. 34].

При тому, що політика держави спонукала бізнес до співпраці саме з Росією, місцеві органи влади та самоуправління не залишали спроб посилення співпраці із країнами ЄС, в тому числі із Польщею, залишалися зацікавленими у пропозиціях Східного Партнерства та реалізації програм регіонального розвитку. Архівні матеріали листування Одеської та Вінницької областей вказують нам на активні спроби голови Вінницької обласної ради та одного із засновників громадського об'єднання «Україна-Польща-Німеччина» Сергія Татусяка залучити обласний бізнес та представників місцевої влади до посилення довготривалої співпраці із Сьвентокшиським воєводством. На рівні районів, міст та місцевих громад реалізовувалося співробітництво у галузях економіки, екології, охорони здоров'я, культури, освіти, спорту та туризму. С. Татусяк став учасником Х засідання Українсько-польської Міжурядової Координаційної Ради з питань міжрегіонального співробітництва, представив результати програми «Польська допомога розвитку – 2012» [415, арк. 1].

Зусиль до залучення регіонів України до українсько-польської співпраці докладав і особисто президент Б. Коморовський. Під час свого дводенного державного візиту до України він відвідав Вінницю робочою поїздкою 21 вересня 2012 р., взявши участь у підписання угоди області з Мазовецьким воєводством Республіки Польща. Упродовж зустрічі «високопосадовці Вінниччини і Польщі обмінялися думками про двостороннє економічне співробітництво, обговорили питання поглиблення міжрегіональної та інвестиційної співпраці». А саме: налагодження ефективних зв'язків на рівні територіальних громад обох держав (через співпрацю державних установ із громадськими об'єднаннями), обмін досвідом у сфері реформування місцевого самоврядування [415, арк. 2].

Співпраця регіонів із Польщею активно використовувалась для популяризації політики президента України. Вищезгаданий С. Татусяк, який був один із лідером партії Єдиний Центр, з 2010 р., після перемоги В. Януковича на президентських виборах, входив до президентської Партії Регіонів аж до 2014 р., під час подій Революції гідності. До цього моменту він, разом із чиновниками ОДА, також займався впровадженням засад економічної політики В. Януковича, орієнтованої на Москву, не дивлячись на заяви про бажання швидшої європейської інтеграції. Як приклад, коли 5 квітня 2012 р. відбувся регіональний форум за участю Міжнародної торгової палати (ІСС Ukraine) із залученням польських інвесторів, то подію зорієнтували, насамперед, на «об'єднання зусиль влади та бізнесу на виконання Програми економічних реформ Президента України В. Януковича» [415, арк. 8]. Відповідно, окрім угод із Сьвентокшиським, Лодзинським, Мазовецьким та Малопольським воєводствами Республіки Польща область також залучилася у ці роки до співпраці із Свердловською областю Російської Федерації [415, арк. 14].

У динаміці міжрегіональної співпраці, окрім суто економічних відносин, розвивалося й науково-технічне співробітництво. У м. Кельце Республіки Польща 26–30 березня 2012 р. проходив освітній ярмарок, найбільший у Європі, у якому взяли участь делегації освітян українських регіонів. Під час ярмарку, подібно до презентації досягнень української науки протягом «Року України у Польщі», відбувалась демонстрація напрацювань польської освіти і науки. У заході взяли участь понад 200 навчально-виховних закладів та організацій, які представляли свої напрацювання. Під час ярмарку відбувся 9-й Загальнопольський форум директорів шкіл, у форматі якого вперше в Польщі відбулося виїзне засідання комісії Комітету регіонів ЄС з Питань освіти, культури та науки. У форумі взяли участь представники понад 20 країн Європи [415, арк. 20].

Між регіонами поширювалося і гуманітарне співробітництво, здебільшого пов'язане із питаннями польської національної меншини та налагодженні їхніх контактів із Польщею. Як приклад, реалізуючи угоди про співробітництво у 2012 р. Вінницька область залучила фінанси в рамках програми «Польська

допомога розвитку – 2012» з метою проведення гуманітарного проєкту «Вінниччина – регіон активних жінок». Проєкт було присвячено питанням боротьби із гендерною нерівністю та проблемним моментам участі жінок у бізнесі. Польський та загальноєвропейський досвід використовувався в області для збільшення професійної активності та полегшення доступу до інформації про заснування та ведення бізнесу жінками [415, арк. 21].

Зменшення частки Польщі в українському експорті було серйозно переосмислене органами місцевої влади. У листуванні між Одеською та Вінницькою ОДА згадується повернення у 2013 р. до пріоритетів Східного Партнерства ЄС з метою залучення українського бізнесу до польського ринку, а польських інвестицій – у регіонах України. У рамках Східного Партнерства у квітні 2013 р. відбувся візит делегації місцевих органів влади Вінницької області задля дослідження досвіду органів влади Республіки Польща у фінансовій сфері. Українців особливо цікавив механізм залучення грантів Європейського Союзу. У свою чергу польська сторона приймала участь у міжнародній науково-практичній конференції «Збалансований розвиток громад – основа формування Державної стратегії регіонального розвитку до 2020 року», підтримавши українські євроінтеграційні наміри. Підписана у 2012 р. угода Вінницької області із Мазовецьким воєводством у травні 2013 р. згадувалася під час проведення Днів Мазовії на Поділлі. За клопотанням маршалка А. Струзіка до заходу була залучена делегація представників бізнесу. Відповідно до листування органів влади, польські та українські бізнесмени знайшли напрямки діяльності, що зацікавили обидві сторони. Діалог продовжився у Польщі в м. Вишкув Мазовецького воєводства, де представники місцевої влади та бізнесу України відвідали I Регіональний економічний форум [415, арк. 24].

Таким чином, ми бачимо, що незважаючи на певні критичні моменти у відносинах із приводів історичної пам'яті, Польща та Україна не припиняли партнерства на шляху останньої до євроінтеграції. Нав'язування новою президентською адміністрацією російського вектора зовнішньоекономічного розвитку не зупинило міжрегіональної співпраці областей України та воєводств

Польщі у питаннях європейської інтеграції в різноманітних галузях: гуманітарній, економічній, науково-освітній тощо. Однак, урешті-решт, об'єктивна необхідність співпраці з польською стороною усвідомлювалася українським керівництвом. Навіть проросійський президент В. Янукович, з огляду на консенсус у суспільстві та політикумі, був вимушений проголошувати продовження і посилення курсу на євроінтеграцію, що був започаткований за його політичного опонента В. Ющенка. Можливо, саме заради поліпшення відносин із Польщею В. Янукович був готовий ігнорувати проблемні моменти спільної українсько-польської історії, певним мірою поступаючись «національною гордістю». Однак це не дало позитивного результату, оскільки в Польщі розуміли нещирість українського керівника, його реальну незацікавленість у питаннях спільної історії двох країн.

Ставка на «східного українця», разом із політизацією у Польщі бажання відкритого каяття українців стосовно питань історії не дало бажаних результатів. Навпаки, спричинило посилення неприйняття польської думки стосовно тих подій в українському суспільстві. Дійсно, нова українська влада скасувала звання Героя України у Степана Бандери та надала ПНП доступ до джерел щодо злочинів проти поляків на території України. Однак вона продовжила ігнорування проблемних сторінок українсько-польської історії, замість бажаної багатьма у Польщі кондемнації дій українських націоналістів. Ігнорування офіційною Україною проблемних питань історії, зокрема провал спільної організації відзначення у 2013 р. 70-річчя Волинської трагедії, залишило багато негативу в українсько-польських відносинах.

Не дивлячись на такі проблемні питання, внутрішні чинники в обох країнах сприяли об'єктивному обґрунтуванню доцільності курсу на подальшу співпрацю у розгалуженій системі Європейського Союзу. Як сусіди, Україна та Польща залишалися стратегічними економічними партнерами. Польща та Україна залишалися одна для одної «вторинним ринком» для експорту. Країни продовжили співпрацювати заради посилення конкурентоздатності своїх товарів, особливо в аграрній та металургійній сферах, на європейському ринку.

4.2. Підходи до вирішення проблем українсько-польських відносин у контексті асоціації України з ЄС та подальшої інтеграції в європейські структури (2014–2015 рр.)

Кардинальні зміни в політикуму України в 2014 р. не залишили Республіку Польща в стороні та спричинили посилення активності країн у налагодженні як білатеральних, так і мультилатеральних (орієнтованих на забезпечення асоціації України з ЄС) відносин. У цей період також відбувалося посилення співпраці на рівні недержавних організацій та наукових інституцій задля пошуку методів розв'язання існуючих проблем у відносинах.

21 листопада 2013 р. в Україні розпочалися мітинги, приводом до яких стає рішення Кабінету Міністрів України щодо призупинення підготувань до підписання Угоди про асоціацію між Україною та Європейським Союзом [115, с. 123]. Відповідно, після зупинки процесу В. Янукович був налаштований на отримання фінансової допомоги від Кремля. Ці протести значно поширилися після силового розгону протестуючих у Києві вночі 30 листопада. Багатотисячні протести і мітинги зустріли силову протидію з боку влади та переросли у відкрите силове протистояння, яке тривало до 22 лютого 2014 р. та отримало неофіційну назву «Євромайдан» та офіційну – Революція гідності [416].

Оскільки акції протестів були великою мірою викликані спротивом проти відходу офіційного керівництва країни від закріпленого у законодавстві курсу на Європейську інтеграцію, можна було очікувати підтримку Революції гідності європейськими партнерами України, зокрема Польщею. У солідарності з українцями демонстрації пройшли у Варшаві, Кракові, Вроцлаві, Любліні, Жешуві. Вже 26 листопада перед мітингом студентів на майдані Незалежності, виступив депутат Європейського парламенту від Польщі П. Коваль. «Ви стійте тут за свій край, а ми про вас не забудемо» [417]. Він зауважив, що європейська інтеграція неминуча, оскільки Україна «вже тисячі років є Європою» [417].

У грудні впливові польські ЗМІ почали кампанію підтримки європейських прагнень українців. Наприклад, «Rzeczpospolita» оприлюднила заяву з вимогою від політиків Польщі до ЄС скасувати візи для українців. Вони закликали

польську владу вплинути на бюрократів ЄС для підтримки асоціації України [418]. Польське керівництво почуло такі заклики: коли 21 лютого 2014 р. лідери опозиції підписали з В. Януковичем угоду щодо врегулювання кризи, документ було засвідчено головою МЗС Польщі, а також представниками МЗС Франції і Федеративної Республіки Німеччина [419].

Після втечі Віктора Януковича з країни польська сторона однією з перших висловила підтримку новому керівництву України. 26 лютого 2014 р. прем'єр-міністр Польщі Дональд Туск провів телефонну розмову з виконуючим обов'язки Президента України Олександром Турчиновим, у якій висловив співчуття у зв'язку з жертвами драматичних подій в Києві, солідарність з українським народом. О. Турчинов, у свою чергу, повідомив про перебіг формування нового українського уряду. Голова ВРУ та в.о. Президента України звернувся до польського політика з проханням підтримати український уряд у співпраці з Міжнародним валютним фондом та Європейським Союзом [420].

Петро Порошенко, п'ятий Президент України, після інаугурації приділив чимало уваги вирішенню проблеми з головним приводом Революції гідності: асоціацією з ЄС. 21 березня у Брюсселі відбулася церемонія підписання політичної частини «Угоди про асоціацію», що складалася з Преамбули, Статті 1 та Розділів I, II та VII. Окрім України, Ради ЄС та Єврокомісії, угоду також підписали голови 28 держав ЄС. 27 червня новий Президент України підписав у Брюсселі економічну частину угоди, що включала Розділи III, IV, V, VI, додатки та протоколи. Серед підписантів фігурувала і Республіка Польща [421].

Польща та Україна були підписантами мультилатеральних угод у 2014 р., зокрема: «Зміни та доповнення до Угоди про міжнародне залізничне вантажне сполучення (УМВС)» [422]; «Угода між Урядом Литовської Республіки, Урядом Республіки Польща та Кабінетом Міністрів України стосовно створення спільної військової частини» [423]; «Протокол про сталий транспорт до Рамкової конвенції про охорону та сталий розвиток Карпат» [424].

Залучення України Польщею до мультилатеральних європейських відносин прокоментував у 2014 р. Р. Сікорський. Він заявив, що за його роботи у МЗС

постулати «Доктрини Гедройця» були «оновлені», модернізовані «Ягеллонською» та «Пястською» доктринами – про «обмеженість» концепції ULB заявляли ще з часів смерті знаного редактора [241]. Відповідно, Польща не лише поважає суверенітет сусідів, а й стає лідером у Східній Європі, залучаючи країни колишнього СРСР до євроатлантичної інтеграції. Це було виражено у створенні Східного партнерства та отриманні для нього підтримки Швеції, а потім і всього ЄС. Окрім України, Польща запросила до мультилатеральної співпраці Молдову та країни Кавказу: Вірменію, Азербайджан та Грузію [425].

Щодо білатеральних договорів, то у другій половині 2014 р. Республіка Польща та Україна підписали низку міжурядових та міжвідомчих угод. Уряди оновили протокол про Європейський колегіум, додавши та змінивши пункти пов'язані із прогресом європейської інтеграції України [426].

Інші угоди стосувалися продовження транскордонного співробітництва України та Республіки Польща. Хоча більшість питань була вирішена протягом 2007–2010 рр., підписання Україною Угоди про асоціацію з ЄС змінила реалії транскордонного співробітництва, поступово наближаючи країни до безвізового режиму [237; 238]. Питання транскордонного співробітництва розкривалися у міжвідомчих угодах і протоколах. Завдяки співпраці прикордонних служб двох країн, було забезпечено спільне патрулювання у прикордонній зоні, що стало особливо у нагоді для Польщі після російського вторгнення до України [427].

Найболючішим для української держави у 2014 р. стало вторгнення Російської Федерації та окупація нею цілих регіонів України починаючи з АР Крим та м. Севастополя. Розраховуючи на взаємопов'язаність російської та української економік, посилену під час президентування В. Януковича, Кремль не очікував від України реальних можливостей захищатися. Однак плани швидкого розширення «гібридної війни» влітку 2014 р. виявилися обмеженими окремими районами Донецької і Луганської областей. Обороздатності України та переорієнтуванню її економіки сприяли зв'язки з державами ЄС, зокрема з Польщею. Протягом 2014–2015 рр. українська економіка змогла скоротити свій

імпорт та експорт до країни-агресора, перелаштувавшись на ринки країн ЄС, що ми бачимо на прикладі Вінницької області (див. Додаток Д) [419, арк. 24–25].

У 2015 р., останній рік свого президентства, Президент Республіки Польща Б. Коморовський персонально проявив увагу до покращення відносин з Україною. Він позитивно оцінив ідею президента П. Порошенка ввести на Донбас миротворчу місію ООН та звернувся з такою пропозицією до гарантів Мінських домовленостей: Франції та Німеччині. На Марші гідності у Києві Б. Коморовський відмітив: «Мене тут не могло не бути, не могло не бути президента Польщі в річницю Майдану. Це була нагода висловити солідарність Польщі з Україною, яка веде драматичний бій за свою незалежність» [428].

9 квітня 2015 р. упродовж візиту до Києва, вперше в історії Президент Республіки Польща виступив у сесійній залі Верховної Ради України з промовою, окресливши цивілізаційне підґрунтя співпраці України і Польщі у новій Європі: «Польща робить і зробить усе, щоб Україні подали руку інші країни вільного Заходу. Рука Польщі – то не питання політичної кон'юнктури, але наше розуміння історичних процесів, які сприяють баченню України як важливого партнера і сусіда». У спільній історії України та Польщі президент побачив водночас об'єднуючу силу та мотив до розбрату: спільний історичний досвід, тривалий період спільної державності, творення основ національного буття за відсутності власної державності, жорстокі репресії іноземної держави-гегемона. Трагічним апогеєм конфлікту в українсько-польській історії Б. Коморовський назвав роки Другої світової війни, коли було пролито багато і польської, і української крові, та вказав на маніпуляцію «третьої сторони» поляками і українцями [429].

Висловивши надію, що нинішній діалог наших країн і народів не зруйнує ворожнеча та непорозуміння через історію, Б. Коморовський повторив попередню «формулу», яку пропонували представники України стосовно трагічних сторінок польсько-української історії: «правильний шлях – у взаємному прощенні і примиренні». Президент також висловився на підтримку новітніх українських визвольних змагань, визнавши їх частиною оборони всієї Європи: «Не можна не бачити, що в Україні є солдати, танки, БТри, зенітні установки агресора». Він

закликав країни «західного світу» зрозуміти, що Європа буде у безпеці лише тоді, коли буде безпечною Україна [429].

У підтвердження своїм словам про примирення Б. Коморовський достатньо нейтрально висловився про рішення Верховної Ради України про офіційне визнання Української повстанської армії як борців за незалежність України. Польський президент визнав спорідненість ставлення України до свого минулого із власною політикою Республіки Польща, порівнявши законопроект з польськими законами про декомунізацію [430].

На президентських виборах 2015 р. Броніслав Коморовський поступився Анджею Дуді, який представляв партію «Право і справедливість». А. Дуда у передвиборчій кампанії виступав із гаслом «Добра зміна», та заявами, що нова влада не буде такою «агресивною» як попередня. Однак після вступу на посаду 6 серпня 2015 р. він заявив, що не задоволений форматом україно-російських мирних переговорів, у яких бере участь не весь ЄС, а лише Франція та Німеччина. На цьому він наголосив 15 серпня 2015 р. під час телефонної розмови з Президентом України П. Порошенком, пропонуючи новий формат переговорів, учасниками яких були б сусіди України, серед яких і Польща [431].

Новообраний польський президент заявив, що Польща має «сповідувати доктрини Ю. Пілсудського та Є. Гедройця». По-перше, відроджувати проєкт Міжмор'я, Інтермаріуму – Польща на чолі держав Східної Європи. По-друге, поважати збереження суверенітету східних сусідів, відповідно до «Доктрини Гедройця [432]. Проте така позиція А. Дуди не унеможливила напруження в українсько-польських відносинах. Як зазначила дослідниця К. Зарембо, не дивлячись на розуміння небезпечності для Європи російської загрози, підтримка України стала електорально непопулярною позицією у Польщі. Лише спецслужби безумовно продовжували зберігати на порядку денному потребу у спільних зусиллях у протидії російському впливу. Це поставило перед українською владою нові завдання: критично покращити імідж України у Польщі, сприяти послабленню антиукраїнських настроїв у польському електораті, таким чином унеможливити російський вплив на польські політичні сили [433].

Прем'єр-міністр Республіки Польща, Єва Божена Копач, також згадала про постулати «Доктрини ULB» стосовно відносин з Україною [203, с. 16]. Як влучно зауважив польський політолог М. Френкель у своїй науковій статті, опублікованій журналом «Liberté!»: «жоден польський прем'єр, від Тадеуша Мазовецького до Єви Копач, не поставив під сумнів легітимність Доктрини Гедройця» [434].

Наприкінці року, 14 грудня 2015 р., А. Дуда відвідав Україну (після візиту П. Порошенка до Польщі 2 грудня) [203, с. 17]. Метою переговорів, за заявою держсекретаря Канцелярії Президента Республіки Польща К. Щерського, було «заново встановити вектори співпраці». Він наголосив, що необхідно перейти «від декларативного до конкретного характеру» партнерства [435].

Конкретні документи 2015 р. щодо оновлення партнерства здебільшого стосувалися міждержавних питань щодо економіки, інформації та міжвідомчої співпраці в певних галузях. Розглянемо перебіг виконання «Договору між Урядом України та Урядом Республіки Польща про надання кредиту на умовах пов'язаної допомоги» [436]. Хоча підписання угоди відбулося на початку вересня 2015 р., лише 3 лютого 2016 р. документ був ратифікований в Україні. Тільки від 14 лютого 2017 р. кредит, про який йдеться мова в документі, почав офіційно використовуватися відповідно до постанови Кабінету Міністрів України [436].

Позика від Республіки Польща була надана під пільгове кредитування протягом перших п'яти років: 60% товарів і послуг від цієї суми повинні бути надані підприємцями з польської сторони, а український уряд віддаватиме кредит. У березні 2017 р. делегація Укравтодору та Служби автомобільних доріг відвідала Варшаву, де було погоджено технічні завдання для тендерів. Після призначення Кабінетом Міністрів України офіційних виконавців, настала черга власне виконання умов договору. Тендерний процес відбувся на базі гібридної електронної системи «ProZorro». Кредит охопив ремонт доріг, які ведуть до міжнародних пунктів пропуску на кордоні з Польщею. За повідомленням Львівської ОДА, тендерний комітет Служби автомобільних доріг у Львівській області розглянув пропозиції шести польських підрядних організацій [436].

Результатом трьохрічного процесу узгодження договорів та проведення тендерів стало розширення ремонтів доріг у Львівській області. Підрядники розпочали запланований ремонт ділянки від міста Дрогобич до межі Дрогобицького району [437].

Із завершенням ремонтів на 2018 р., ми можемо стверджувати про результативність реалізації договору. Варто зауважити, що посилення позиції України в мультилатеральних угодах, зокрема підписання угоди про асоціацію та підготовка до підписання безвізової угоди, спонукали Республіку Польщу до забезпечення своїх власних умов українсько-польського транскордонного партнерства. Зазначимо, що «непорозуміння через фіксацію на історії» не завадили новому українському та польському керівництву за короткий термін підписати та втілити в життя більше білатеральних угод стосовно питань економіки, ніж задекларовано в «прагматичний» період часів В. Януковича.

Що стосується питань культури і науки, то «Угода між Міністерством освіти і науки України та Міністром національної освіти Республіки Польща про співробітництво в галузі освіти» здебільшого дублювала попередні угоди такого типу України з Польщею. Відповідно, повторювалися постулати про забезпечення представникам національних меншин умов для навчання рідною мовою, вивчення національної історії, географії і культури в навчальних закладах та культурно-освітніх центрах; обмін інформацією про напрямки реформування тощо [438].

Можна було б віднести цей документ до «декларативних», якщо б не пункт про створення спільної Консультаційної комісії з питань освіти представників української національної меншини в Республіці Польща та польської національної меншини в Україні [438].

Про перші результати втілення угоди доповіли у грудні 2015 р. під час засідання Громадської ради керівників освітніх програм всеукраїнських громадських об'єднань національних меншин України. Ю. Кононенко, голова Консультаційної комісії, повідомив про інтеграцію польської етнічної меншини в Україні та політику мультикультуралізму, вивчення шкільних предметів кількома мовами. На зустрічі підбили підсумки про те, що в 2015 р. вперше в Україні серед

учнів 9-11 класів загальних освітніх навчальних закладів були проведені олімпіади з польської мови та літератури [439].

Успіхи проведення олімпіад відзначала й польська сторона, серед якої до підтримки цих заходів долучилися не лише представники МЗС, але й недержавні організації польської спільноти в Україні. Виконуюча обов'язки голови правління відділення Союзу поляків ім. А. Міцкевича в Одесі, Т. Філіппова розповіла, що до олімпіад були залучені школярі з усього півдня України. Це відбулося завдяки співпраці НДО із Генконсульством, консульський округ якого охоплював міста Кропивницький, Чорноморськ, Миколаєв, Херсон, Одесу [391].

Статті угоди стосовно обміну учнями та студентами доповнив додатковий міжурядовий договір. Українсько-польська рада обміну молоддю отримала спільне фінансування з боку урядів країн. Набувши чинності у грудні 2015 р., Українсько-польська рада обміну молоддю розпочала роботу з червня 2016 р. За словами посла України в Польщі А. Дешиці, функціонування Ради мало створити спільний майданчик розвитку для молоді двох країн, що є «неоціненною інвестицією у наше спільне європейське майбутнє» [440].

Через місяць, відповідно до міжурядового договору про Українсько-польську раду обміну молоддю, Міністерство молоді та спорту оголосило конкурс реалізації проєктів здійснення обмінів молоддю між Україною та Польщею [441]. Переможців конкурсу було визначено 7 вересня 2016 р. під час засідання ради обмінів. Були рекомендовані суми для фінансування проєктів та визначені пріоритети: зміцнення міжкультурного діалогу; створення умов для відкритості і толерантності; залучення молоді з обмеженими можливостями в спільні ініціативи; розповсюдження європейських цінностей і досвіду євроатлантичної співпраці; підтримка громадянської активності серед молоді; вивчення спільної історії, уникнення стереотипів та упереджень [442].

Про реалізацію проєктів, що пройшли конкурс та отримали фінансування, Українсько-польська рада обміну молоддю активно звітує на сайті Міністерства молоді та спорту України [443; 444].

Реалізація угоди щодо процесів обміну молоддю покладалася як на органи державної влади, так і на освітні установи. Відбулася нова хвиля активізації наукових зв'язків. Це підтверджують матеріали Дніпровського національного університету імені Олеся Гончара, відповідно до яких було організовано стажування викладачів та студентів у Варшавському університеті та Інституті фізіології та харчування тварин ім. Яна Келановського у м. Яблонна. Працівники кафедр біофізики та біохімії ДНУ також організували співпрацю з Польською академією наук, а саме відділом ендокринології ПАН [141, с. 389].

Задля підвищення мобільності студентів та викладачів заклади вищої освіти користувалися двосторонніми угодами з польськими вишами та залученням здобувачів освіти до міжнародних програм, таких як Erasmus+. Підтримку програмам академічної мобільності надало і польське МЗС. Конкретно, Генеральний консул Республіки Польща у Вінниці Т. Олейнічак допоміг у реалізації програм, що було відзначено у присвоєнні звання «Почесний доктор Донецького національного університету імені Василя Стуса» [387, с. 7].

Окрім вищезгаданої Erasmus+, під егідою Єврокомісії проводилися такі освітнянські проекти як TEMPUS. Безумовним регіональним лідером у реалізації завдань TEMPUS став Дніпровський національний університет імені Олеся Гончара: за період ректорства М. Полякова університетом було виграно 18 конкурсів [142, с. 203]. Ці факти підтверджують успіхи співпраці задля втілення Болонського процесу, вказують на активізацію мобільності освітян та ініціатив зближення із загальноєвропейськими науково-освітніми установами.

До таких ініціатив також долучився Донецький національний університет імені Василя Стуса. Найактивніше розвивалася співпраця із Варшавським університетом, відповідно до підписаного у 2013 р. та оновленого у 2017 р. Меморандуму про взаємопорозуміння. Темати для співпраці (обміни молоддю, стажування, конференції та воркшопи) було визначено сферу політології, міжнародних відносин та історії пострадянських держав [445]. За період 2017–2019 рр. 35 здобувачів освіти з університету навчалися у більш ніж десяти різних польських вишах за новими програмами (див. Додаток Ж). Студенти позитивно

схвалювали нові можливості для мобільності у навчанні та організацію обміну молоддю. Відзначали отримання досвіду саморозвитку в навчанні, можливість спілкування та культурного обміну із молоддю з багатьох країн світу. Надані стипендії покривали витрати на всі потреби студента (див. Додаток 3).

Упродовж 2013–2015 рр. викладачі та студенти історичного факультету Дніпровського національного університету імені Олеся Гончара разом із польськими колегами з Вроцлавського університету взяли участь у проведенні I–III Міжнародних українсько-польських археологічних експедицій. Передумовою для організації цих заходів стали договори про співпрацю між Дніпропетровською областю і воєводством Нижня Силезія [141, с. 390]. Перша експедиція пройшла в липні 2013 р. в Україні за керівництвом професора І. Ковальнової (Старокодацька фортеця), друга та третя – влітку 2014–2015 рр. у Польщі за керівництвом доцента Є. Фещенко (гора Громнік). У 2014 р. було також організовано практику студентів у Полонині Ветлинській [141, с. 391].

Результати українсько-польської співпраці на рівні науково-освітніх установ з 2015 р. були визначені на Польсько-українській конференції в Києві. Вона була організована у грудні 2018 р. Фондом «Європейський інститут нерухомості» та Польсько-українською Господарчою Палатою під почесним патронатом Посольства Республіки Польща в Україні. Були представлені інноваційні проєкти відновлюваних джерел енергії, які були реалізовані з польською допомогою, або плануються до реалізації. Серед таких проєкт «Зелений Університет» Харківського Національного Університету Міського Господарства імені О.М. Бекетова [446].

Яскравою демонстрацією того, як відносини України і Польщі переходять від білатералізму до мультилатеральності є «Меморандум про взаєморозуміння з Польським космічним агентством». Меморандум, підписаний Головою Державного космічного агентства України О. Уруським з Президентом Польського космічного агентства М. Банашкевичем стосувався питань перспективних напрямків розвитку українсько-польського партнерства у космічній сфері. На засіданнях Міжурядової українсько-польської комісії з питань

торговельно-економічного співробітництва сторони домовилися про створення робочої групи щодо діяльності підприємств космічного спрямування [447].

Відповідно до меморандуму, сторони продовжили переговори восени того ж року. 6 жовтня 2015 р. Новий Голова Державного космічного агентства України Л. Сабадош у Варшаві зустрівся з М. Банашкевичем. Напрямами співпраці визначили спільні проєкти в контексті програми ЄС «Горизонт 2020» та набуття Україною членства у Європейському космічному агентстві (ЄКА). Л. Сабадош наголосив, що вступ України до ЄКА є стратегічною метою, а досвід Польщі, яка стала членом організації на три роки раніше, є надзвичайно цікавим для України. Реалізовували угоду робочі групи експертів двох агентств [448].

Робочі групи зустрічалися протягом наступного року на території обох країн. М. Банашкевич відзначив, що їхніми пріоритетними напрямками стало планування створення ракетно-космічної техніки [449]. У м. Дніпро делегація польської сторони побачила новації технології на базі ДП «КБ «Південне» ім. М. К. Янгеля» [450]. Полякам продемонстрували результати вогняних випробувань рідинних ракетних двигунів ДП «ВО «Південний машинобудівний завод ім. О. М. Макарова» [450]. Така демонстрація розвитку технологій ракетобудування приємно вразила польську сторону. М. Банашкевич заявив про високий рівень технологічної оснащеності та виробничі потужності українських підприємств космічної галузі, вражаючи результати роботи [450].

Наступна зустріч відбулася у м. Жешув, де активно розвивалися компанії та установи авіаційної та космічної галузі Польщі. Відправлення робочої групи стає додатковим актуальним у контексті створення Львівського центру космічного приладобудування. Була посилена співпраця стосовно ракет-носіїв та дистанційного зондування землі. Робочі групи взяли участь у Форумі інновацій космічного сектору, що проводився владою Підкарпатського воєводства з метою стимулювання розвитку космічних технологій як спеціалізації регіону [451].

Серед перших конкретних результатів українсько-польської діяльності ми можемо назвати підготовку до запуску супутників у межах програми «Іоносат-Мікросат», на який ДКА України запросило багато партнерів, зокрема польських.

За словами Голови ДКА у 2015 р. О. С. Урського запуск мав відбутися вже у 2016 р. [452]. Однак запуск було перенесено на наступні роки.

Хоча питання космічного будівництва характеризуються високим рівнем важливості для держав і відповідною секретністю, вважаємо абсолютно можливим прогнозувати перспективність цього витка українсько-польського партнерства. Поєднання польського фінансування та космічних амбіцій із визнанням у світі українським ракетобудуванням може зробити дві країни новаторами європейського космічного прогресу.

Вагомою подією науково-культурного аспекту відносин у 2015 р. стало відновлення після семирічної перерви історичного діалогу УІНП та ПІНП. Запорукою цього стало відкриття українсько-польського форуму істориків, перше засідання якого відбулося 2–4 листопада 2015 р. у Києві. Були вирішені організаційні питання, окреслені напрями роботи, терміни наступних засідань. Була визначена кількість постійних учасників Форуму (12 осіб) та затверджені співголови, якими стали професори Ю. Шаповал та В. Резмер.

Основною темою було визначено період 1939–1947 рр., пов'язаний із найзапеклішими дискусіями істориків стосовно Волинської трагедії, Операції «Вісла», Другої світової війни. Дискусію викликала вживана термінологія щодо трактування Волинської трагедії. Про це на першому засіданні форуму йшлося у наступних доповідях: «Огляд польських досліджень з польсько-українських відносин 1939–1947 рр.» (доповідач професор Я. Пісулінський) та «Інвентар проблем спільної історії ХХ століття» (доповідач професор Л. Зашкільняк) [453].

Не є випадковістю, що переговори про відновлення спільних форумів УІНП та ПІНП почали вести у 2014 р., після перемоги Революції гідності. Розсекречення після Революції архівів спецслужб колишнього СРСР в Україні уможливило відкриття науковцями нового масиву фактичного матеріалу стосовно питань історії України і Польщі, особливо репресій проти поляків та українців.

Окрім необхідності розроблення наукових питань, відновлення такого діалогу між дослідниками за участі державних інституцій (УІНП та ПІНП) пояснюється й змінами у внутрішньополітичній ситуації в країнах. У 2014–

2015 рр. в обох країнах до влади прийшли сили, які у передвиборчих кампаніях робили акцент на патріотизмі. Попри компромісну президентську риторику, парламенти країн ухвалили законодавство, яке стосувалося найбільш «гарячих» питань історії. Перед істориками постало завдання: повернути проблему в наукове русло, налагодити зв'язок дослідників із органами державної влади.

Офіційному першому засіданню форуму передувала спільна акція ПНП та УІНП разом з Національним музеєм історії України 19 травня 2015 р. – відкриття у Києві виставки «Знищення польських еліт. Катинь-Акція АБ», приуроченої до 75-х роковин Катинського злочину. Л. Камінський висловився про необхідність боротьби із спробами реабілітації нацизму та сталінізму, засвідчив готовність проведення у Польщі виставок з історії України [454].

Результативність першого засідання яскраво демонструється подіями наступних років. Задля розуміння результатів відновленої співпраці українських та польських дослідників і державних інституцій з питань історії вийдемо за хронологічні межі дослідження.

Друга сесія Українсько-польського форуму істориків (березень 2016 р.) проходила у Варшаві. Темою стало українське та польське підпілля на теренах Західної України часів Другої світової війни. Відзначивши потенціал подібних акцій істориків двох країн, до української делегації приєднався Міжнародний фонд «Відродження», частини мережі Фундацій Відкритого Суспільства, створеної американським фінансистом та меценатом Джорджем Соросом. Серед важливих результатів форуму передача польській стороні копій 10 томів архівних справ СБУ про В. Капісто, діяча польського підпілля 1940-х рр. [455].

Під час третьої сесії (жовтень 2016 р., Київ) доповіді були присвячені антипольській акції УПА на Волині, особливо подіям липня 1943 р. Сторони погодилися організувати спільні проекти, пов'язані зі становищем поляків за радянської влади, а також репресіями комуністичного репресивного апарату проти української громади в Польщі до 1990-х рр. [456].

На четвертій сесії (березень 2017 р., Краків), знову розгадалися питання українського та польського підпілля в роки Другої світової війни. У жовтні 2017 р. було проведене засідання з теми Холмщини [457].

Сам факт того, що відбулося п'ять засідань за підтримки Міжнародного фонду «Відродження», які спонукали до організації нових конференцій, виставок, обмінів матеріалами свідчить про результативність попередніх ініціатив. Для просування результатів форуму установи почали публікувати зміст доповідей на інтернет-ресурсах. Іншу частину результатів форуму сторони погодилися представити у вигляді серії публікацій джерел [457].

Проте засідання форуму припинилися у 2018 р., у зв'язку з ухваленням у Польщі закону про кримінальну відповідальність за заперечення злочинності дій українських націоналістів у 1925–1950 рр. Це змусило шукати шляхи зміни формату форуму, в якому він відбувався б на території України.

Варто врахувати широкий історико-культурний аспект таких акцій. Завдяки поєднанню зусиль науковців та державних інституцій була розпочата підготовка щодо узгодженої морально-етичної позиції стосовно сприйняття дискусійних питань історії. Порозуміння ще не відбулося на рівні політиків та громадян, однак сторони розпочали пошук єдиної позиції, що могла б стати основою діалогу в майбутньому. Адже, як вказує діяльність Є. Гедройця, справжнє примирення та об'єднання відбувається не за велінням державних діячів, а через контакти українців і поляків у літературі, пресі, кіно, мистецтві.

Намагання домовитися про спільну позицію є особливо важливим для двох країн, що інтегруються до новітньої європейської цивілізації, в основі якої лежать права людини, а не безпринципність та етнічна ворожнеча [180]. На думку дослідника В. Резмера, лише ретельне обговорення сумних сторінок історії призведе до реального, а не офіційно задекларованого примирення між народами. Посилаючись на свій досвід багатьох років участі у семінарах «Польща-Україна: складні питання», дослідник позитивно оцінив процес закріплення правди про події першої половини ХХ ст. в історичній свідомості поляків і українців [458].

Така ініціатива українських та польських вчених з метою «роботи над помилками» в ідеологічному аспекті партнерства стала гідним продовженням справи Є. Гедройця. Щоб яскравіше проілюструвати відмінність українського та польського погляду на відносини, варто навести цитату учасника Міжнародної конференції «Україна за двадцять років» А. Шептицького, експерта Інституту міжнародних відносин Варшавського університету: «коли проходили польсько-українські зустрічі на високому рівні, то поляки довго приїжджали говорити про Волинь, а українці – про візовий режим» [459]. Дослідник неодноразово відмічав характерний «романтизм» Польщі щодо як власної історії, так і виключної важливості для низки політиків відносин саме з Україною [59; 60].

Окрім проведення форумів вчених, посилювалися зустрічі представників українських та польських локальних громад для вирішення як культурних, так і економічних питань. Наприклад, у м. Борислав Львівської області відбулася зустріч міського голови І. Яворського із президентом агенції «Берщадський Європейський Форум» А. Басаком для узгодження реалізації спільного проєкту Польща-Білорусь-Україна. Така мультilaterальна співпраця була пов'язана з розвитком єврорегіонів, до участі в яких Україна залучилася ще в попередній період європейської інтеграції. За результатами переговорів було досягнуто визначення контактних осіб на місцевому рівні для подальшої співпраці [460].

Спільна історична традиція стала у 2015 р. предметом дослідження вчених Львівського та Жешувського університетів, які розглянули видатних істориків українського та польського походження, які працювали в Львівському університеті протягом століть. Дослідники також обмінювалися досвідом викладання історії країн Центральної та Східної Європи [149, с. 382].

Довгий процес європейської та євроатлантичної асоціації врешті-решт був закріплений не лише на рівні угод, а й прописаний у конституції України, із зазначенням стратегічного курсу на набуття повноправного членства в ЄС та НАТО як офіційної політики держави [461]. Нині контакти Україна – Польща та Україна – ЄС відбуваються на рівні НДО, окремих установ, широкої громадськості. Така тенденція буде зростати завдяки наближенню України до

стандартів ЄС, встановленню безвізового режиму, світовій глобалізації [33, с. 388]. Крім того, з посиленням мобільності та зростанням мультилінгвальності все більша частина української та польської громадськості прямо впливає на взаємини. Як відмічала Б. Бердиховська, українські трудові мігранти в Польщі ще з початку XXI ст. стикалися з проблемами легалізації та дискримінацією [66, с. 7–8]. Проте коли польські радіоведучі К. Воеводський і М. Фігурський у прямому ефірі образливо «пожартували» про українських трудових мігранток у Польщі, вони потрапили під шквал громадського осуду з боку як польських, так і українських слухачів, Результатами стали звільнення радіоведучих та штрафування на 50 тисяч злотих [462].

Той факт, що спроби українсько-польського примирення походили з боку діячів культури і науки вказує на те, що спадок Є. Ґедройця залишився не лише однією з основ сучасної польської ідеології, але й «містком» між країнами. Яскравим прикладом є лист-відповідь на звернення президентів Л. Кравчука та В. Ющенка, ієрархів церков, громадських діячів до польського суспільства з проханням вибачити провини українців перед поляками. Лист був підписаний президентами Л. Валенсою, А. Квасневським, Б. Коморовським, членами керівництва першої «Солідарності», лідерами громадської думки. Опублікувала цей лист редакція польського журналу «Liberté!», заснованого аналітичним центром «Liberté! Foundation». Відповідаючи на вибачення українців, польська сторона зазначила: «Дякуємо за Ваш лист та просимо пробачити кривди, заподіяні нашим братам українцям польськими руками... Заради поєднання невтомно працювали Іван Павло II, Єжи Ґедройць та Яцек Куронь, а також президенти наших країн, не забуваймо їхню спадщину» [463].

Таким чином, аналіз нових документів та літератури дає підстави стверджувати, що за 2010 – 2015 рр. і в Україні, і в Республіці Польща відбулися зміни у ставленні до процесів співпраці. Цьому сприяв, по-перше, наголос вищого керівництва країн меншою мірою на проблемах політичної історії, а з перевагою питань економіки та євроінтеграції. По-друге, викристалізувалися критичні претензії польської сторони, які Сейм Республіки Польща оформив у 2013 р. на

офіційному рівні. Українське керівництво сподівалося, що його «нейтральна» позиція буде розцінена як прагматика та здатність до примирення. На практиці ж Польща отримала ініціативу щодо вимог до України, від яких залежало майбутнє партнерства. Історичний контекст довгого співіснування України та Польщі давав знати про проблемні моменти сучасних українсько-польських відносин.

На нашу думку, загострення ідеологічних конфліктів польською стороною стало історично закономірним. Польща-учасниця Шенгенської зони, Польща-лідер нової політики Східного партнерства ЄС приділяла менше уваги білатеральним угодам. Польська сторона націлювала Україну до глибоких реформ, узгодження законодавства відповідно до стандартів ЄС. Із посиленням українського курсу на інтеграцію до ЄС, країни продовжили перехід від білатеральних відносин до співучасті в межах програм європейського партнерства. Ризик зриву асоціації України з ЄС спонукав Польщу підтримати Революцію гідності. Приєднання України до єдиної Європи залишалося пріоритетом польської зовнішньої політики.

Загострення проблем українсько-польських відносин спонукало сторони до спроб їхнього вирішення. Повчальними стали дискусії навколо історичної пам'яті (2010–2013 рр.) та ініціатива науковців УІНП і ПІНП (2015 р.) у пошуку перетину позицій з питань національної пам'яті. Вони стали основою якісно нового співробітництва та закріплення «позиції примирення» українців і поляків.

З оформленням Україною асоціації з ЄС та безвізового режиму, Республіка Польща зорієнтувалась на доповнення власної договірної бази у відносинах з Україною. Спільна фундація співпраці Польщі та України, спорідненість економіки і культури посилювали позиції країн як акторів міжнародних відносин.

Реалії, які постали перед Україною після Революції гідності, з початком російської агресії посилили українсько-польське співробітництво. Гібридна війна РФ проти України стала уроком Польщі. Посилилась актуальність «Доктрини Гедройця» – без незалежної, проєвропейської України Польща залишиться сам-на-сам із російською загрозою, тож майбутнє Польщі та України – в єдиній Європі.

РОЗДІЛ 5

СПІВРОБІТНИЦТВО УКРАЇНИ ТА РЕСПУБЛІКИ ПОЛЬЩА У ПИТАННЯХ АТЛАНТИЧНОЇ ІНТЕГРАЦІЇ

5.1. Україна та Польща в умовах розширення блоку НАТО (1991–1999 рр.)

Історія відносин Україна – НАТО відома високою політизованістю питання в українському суспільстві. Тим часом як у сусідніх країнах, колишніх членах «Східного блоку», зокрема в Республіці Польща, інтеграція до атлантичного блоку розглядалася як невід’ємна частина національної системи безпеки. Шлях, українців до подібної оцінки НАТО був значно довшим та тернистішим. Як «нейтральні», так і відкрито проросійські партії підбурювали в українському суспільстві почуття страху перед блоком НАТО, малювали його як агресивну силу в новому світі, залякували, що вступ до НАТО стане справжньою зрадою, «ножем у спину» для «російських братів».

Лише відкрита агресія з боку Російської Федерації змусила провідні партії переглянути своє ставлення до атлантичної інтеграції та працювати з метою нормалізації відповідного ставлення в суспільстві. Так, за результатами опитувань 2016 р. за вступ України до НАТО проголосували б «за» 72 % українців [464].

Основні віхи українсько-польської співпраці у контексті атлантичної інтеграції беруть свій початок майже від часів проголошення незалежності України. Консультативний комітет Президентів України та Республіки Польща активно розглядав питання колективної безпеки, але пропозиції Президента України Леоніда Кравчука створити незалежний українсько-польський військовий блок, захищений ядерною зброєю, зустріла незгоду польської сторони, зацікавленої в євроатлантичній інтеграції [45, с. 124]. Як зауважує польський дослідник Я. Драус, на зламі 1993–1994 рр. мало місце охолодження українсько-польських відносин, спричинене шпигунським скандалом навколо А. Лисенка та підписанням Польщею контрверсійного договору з Росією стосовно будівництва газопроводу, який би оминав територію України. Ним наведені факти російського

впливу на українсько-польський дискурс стосовно НАТО. Російська сторона «офіційно проінформувала» українську сторону, нібито Польща запропонувала Кремлю відмовитися від підтримки незалежності України в обмін на підтримку входження Росії до НАТО [71, с. 32–33]. На думку польського вченого К. Федоровича «фаза охолодження» була також пов'язана з історичним дискурсом стосовно подій середини ХХ ст. [76, с. 164].

Активність Республіки Польща у питаннях євроатлантичної інтеграції зробила неактуальними українські ініціативи створення спільної стратегії безпеки в Східній Європі початку 1990-х рр. [28, с. 295]. У 1989 р. розпочалися дипломатичні відносини Польщі з НАТО [227].

Протягом 1989–1991 рр. Варшава проводила таємні переговори із Альянсом [106, с. 309]. Метою переговорів було узгодження процесу ліквідації «нащадків КДБ» – видворення з оборонного сектору колишньої радянської агентури [17, с. 17–18]. Останні підрозділи радянських військ залишили територію Польщі лише 17 вересня 1993 р. [74, с. 191]. За кілька років 5 липня 1994 р. Польща підписала проєкт про Індивідуальну програму партнерства з Північноатлантичним альянсом [16, с. 110]. У тому ж місяці американський президент Б. Клінтон зробив важливу заяву про те, що США підтримують розширення НАТО на схід [51, с. 87]. Через це період 1994–1997 рр. означав для Республіки Польща початок атлантичної інтеграції. Цей напрямок зацікавив і білатеральних партнерів Польщі: Литву, Угорщину, Чехію, Україну. Відповідно, країни створили у своїй договірній базі 1991–1994 рр. можливості для обміну інформацією в галузі оборони та безпеки [185].

До 1994 р. Україна не мала жодних офіційних угод безпосередньо з НАТО [250]. З боку НАТО, однак, «наведення мостів» відбувалося з 1991 р., коли у відповідь на падіння радянського «східного блоку» була заснована Рада північноатлантичного співробітництва (попередниця Ради євроатлантичного партнерства). Членами цієї організації з перших днів її існування стали країни-члени НАТО та дев'ять країн Центральної і Східної Європи, які колись належали до Варшавського пакту. Ця організація становила де-факто форум з питань

безпеки, який дав би країнам НАТО нові механізми спілкування з країнами колишнього блока-суперника. Серед контактів України з НАТО до 1994 р. ми можемо згадати співпрацю з РПАС. А саме, офіційний візит генерального секретаря НАТО М. Вернера до Києва 22–23 лютого 1992 р., коли М. Вернер офіційно запросив Україну до участі у РПАС. Офіційним членом цієї організації Україна стала 10 березня 1992 р., того ж року Президент України Л. Кравчук відвідав Брюссель із візитом до штаб-квартири НАТО [185].

Певним чином саме відкриття в Брюсселі Посольства України в Королівстві Бельгія та країнах Бенілюкс 1992 р. можна вважати важливою подією в історії розвитку відносин з НАТО. Оскільки бельгійська столиця була і залишається штаб-квартирою Альянсу, українське посольство в Бельгії стало слугувати центром українських відносин з НАТО, налагоджуючи перші дипломатичні контакти. Завдяки діяльності цього посольства, 18 вересня 1993 р. штаб-квартиру НАТО відвідав Міністр закордонних справ України А. Зленко [186].

Серед форумних ініціатив РПАС, підтриманих Україною, ми можемо виділити семінар Північноатлантичної асамблеї «Україна і європейська безпека», який проходив 20–23 червня 1993 р. у Києві. Слід зазначити, що Асамблея виконує функцію консультативного органу НАТО, завдання якої були створення сприятливих умов європейської безпеки: політичні, військові, економічні, екологічні аспекти. Під час цього діалогу Україна – НАТО обговорювався проблеми внутрішньої та зовнішньої політики України, особливо питання підтримки Україною пропозиції ліквідації ядерної зброї колишнього СРСР, розміщеної на її території, а також реалізації в майбутньому економічних та конверсійних програм [465, с. 165].

Важливо зазначити, чому тенденції до українського партнерства з НАТО характеризувалися такою повільністю протягом 1991–1994 рр. Як зазначалось у попередніх розділах, для української зовнішньої політики періоду 1990-х рр. було характерним домінування пошуку налагодження білатеральних відносин. Винятками з цього правила були участь у структурах ООН, співпраця з Європейською Комісією та статус країни-засновниці (але не офіційного члена)

пострадянської Співдружності Незалежних Держав. Однак здебільшого Україна діяла шляхом підписання двосторонніх угод із сусідніми державами, зокрема і в питаннях безпеки. Це було прописано і у Военній доктрині України, якою оголошувався позаблоковий статус [466, с. 4].

Така нейтральна позаблокова парадигма, підтримана тодішнім керівником українського МЗС А. Зленком, була домінуючою в українському політикумі 1991–1995 рр., та розповсюджувалася на принципи зовнішньої політики [212]. Подібно до зовнішньої політики Югославії часів «холодної війни», Україна пропонувала нейтральний, ізольований статус іншим країнам «між Москвою та Вашингтоном» [103]. Україна, на відміну від інших колишніх радянських республік, таких як Білорусь та Казахстан, відмовилася затверджувати статут СНД та вступати до Організації договору про колективну безпеку (ОДКБ), створеної 15 травня 1992 р. навколо Москви. Однак, як ми зазначали вище, пропозиції України про дотримання нейтралітету чи навіть формування окремого від НАТО та ОДКБ блоку в Центральній Європі не отримали підтримки в Польщі.

На відміну від України, польська влада однозначно розглядала «радянську спадщину» як наслідки ворожого контролю, де-факто окупації, через що і вела підготовку до атлантичної інтеграції під час боротьби з колишньою радянською агентурою на своїх територіях. У той же час Україна віддавала перевагу інтеграції, а не люстрації старих кадрів, через що рівень довіри до держави з боку НАТО був значно нижчим, ніж у випадку з Польщею [213]. «Позаблоковість» не була панацеєю для Центральної Європи: Польща, Угорщина, Чехія, Словаччина шукали шляхи попередити можливість відновлення російського впливу. Через це вибір на користь НАТО для керівництва цих країн був життєво важливим.

З іншого боку, затверджені Верховною Радою України «Основні напрями зовнішньої політики України» від 2 липня 1993 р. визначили необхідність реалізації «налагодження військово-політичного співробітництва з іншими, насамперед сусідніми державами та міжнародними організаціями, зокрема НАТО та ЗЄС» [467]. У документі підкреслювалося важливе значення створення загальноєвропейської структури безпеки на базі існуючих міжнародних

інститутів, а саме НАТО. З огляду на зміни геополітичної ситуації у Європі після розпаду СРСР, проголошений намір позаблоковості було визнано таким, що має бути адаптований до нових умов. Позаблоковість не мала стати перешкодою повномасштабної участі в загальноєвропейській структурі безпеки [467].

Тобто склалася ситуація протиріччя у законодавстві: з одного боку, «дотримання позаблокового статусу», а з іншого – орієнтація на створені системи загальноєвропейської безпеки задля забезпечення національної безпеки України. У 2005 р. ВРУ позбавилася від згадок про позаблоковий статус України в законодавстві, а на 2014 р. Україна змогла офіційно відмовитися від позаблокового статусу. Однак на 1993 р., незважаючи на протиріччя, ці документи мали статус закону, чим пояснюється відсутність прямих угод з НАТО. Натомість, питання безпеки вирішувалися через білатеральні домовленості, зокрема і з Польщею. Основоположний «Договір про добросусідство між Україною та Республікою Польща» 1992 р. заклав співпрацю у галузі безпеки й оборони. З лютого 1993 р. його продовжила «Угода між Міністерством оборони України та Міністерством національної оборони Республіки Польща про військове співробітництво» [468].

Пункти цієї угоди стосовно обміну інформацією про організаційні структури міністерств оборони, співпраця в тиловому і технічному забезпеченні військ, спільне навчання штабів і військ, правової та науково-дослідницької діяльності в збройних силах мали значення для перших контактів України з НАТО. Завдяки угоді стало можливим залучення польських викладачів до викладання на курсах підготовки офіцерів багатонаціональних штабів Національної академії оборони України. Це дозволило українцям отримати від польської сторони важливий досвід щодо співпраці із НАТО у різних галузях, зокрема в сертифікації та виробництві озброєння згідно зі стандартами НАТО. Це було важливим досвідом для військово-оборонної промисловості України, експорт якої становив вагомий частину доходів країни. Однак втілення угоди де-факто стало можливим лише з 1994 р. після кодифікації Україною та Польщею режиму взаємного повітряного руху в контрольованому і оперативному просторі.

Тобто ми можемо говорити про дуже «чемні» результати співпраці України в галузі безпеки за період 1991–1993 рр., як з Республікою Польща, так і з блоком НАТО. Із Польщею були підписані базові угоди з питань оборони, реальне втілення яких відбувалося протягом 1994–1999 рр., а відносини з НАТО розвивалися здебільшого за ініціативи країн блоку. Метою політики Альянсу стосовно України в цей період було забезпечення миру в Європі, ліквідація ядерного потенціалу пострадянських країн. Реального співробітництва Україні до 1994 р. очікувати не доводилося, та й позиція українського політикуму була здебільшого на користь «нейтралітету» та «безблоковості».

Ситуація змінилася у 1994 р., коли Україна стала першою країною зі Співдружності Незалежних Держав, яка приєдналась до програми НАТО «Партнерство заради миру» (далі ПЗМ). Рамковий документ «Партнерства» міністр закордонних справ України А. Зленко підписав 9 лютого 1994 р., а 25 травня 1994 р. направив до НАТО Презентаційний документ про участь України в програмі. Ця нова схема практичного партнерства забезпечила НАТО істотний вплив на колишні країни «східного блоку» навіть до їхнього офіційного приєднання до Альянсу. «Партнерство заради миру» пропонувало такі сфери діяльності як розширення та активізації дипломатичного і військового співробітництва в Європі, підвищення стабільності регіону, побудова міцніших відносин за принципами економічного співробітництва і демократичних принципів. Таким чином відбувалось заохочення країн Центральної та Східної Європи до подальших реформ. Втілення принципів роботи організації, бюджет, темпи і масштаби операцій були поставлені у залежність від персональної позиції та можливості кожної з держав-учасниць «Партнерства» [469].

Цілями ПЗМ було визначено параметри, що мали забезпечувати мир у Європі: відкритість бюджетів оборони; демократичний контроль над міністерствами оборони; спільне планування та виконання операцій; організація комбінованих тренувальних маневрів. Зі свого боку НАТО висловило готовність консультуватися з країною-учасницею ПЗМ, що відчуватиме пряму загрозу власній територіальній цілісності, політичній незалежності або безпеці. Окрім

чинника забезпечення європейської безпеки, ПЗМ також приваблювало країни колишнього «східного блоку» життєво необхідною для них на той момент економічною допомогою. Був створений Цільовий фонд ПЗМ, який об'єднував добровільні фінансові внески країн НАТО. Ці фінанси, витрачалися задля забезпечення процесу демілітаризації у Східній Європі. Таким чином, блок НАТО вирішував неспроможність країн колишнього радянського блоку фінансувати існування завеликих для цих країн збройних сил [469].

Протягом 1994–1995 рр. Україна як і Республіка Польща співпрацювали з НАТО заради розроблення своїх перших індивідуальних програм партнерства. За цією програмою Україна та Польща приєдналися до започаткування першого циклу «Процесу планування та оцінки сил» (далі ППОС). Україна стала учасницею цього механізму для обміну інформацією з питань оборонного та бюджетного планування напряму співпраці з Альянсом. Метою ППОС було визначено створення механізму оцінки країнами НАТО власних сил для участі у комбінованих операціях. Завдяки цьому комплексу заходів Україна та Польща отримали нові можливості підготовки своїх збройних сил для участі у спільних діях (таких як миротворчі операції, тренування, логістика) з державами-членами НАТО. Таким чином втілювався принцип ПЗМ про відкритість воєнних бюджетів та планування колективної безпеки у Європі [469].

Можемо зауважити, що такі програми НАТО позитивно вплинули на стан української безпекової системи: в тому ж 1994 р. Збройні сили України (далі ЗСУ) вже тренувалися у спільних військових навчаннях на території Польщі. Наступного року підрозділи ЗСУ також стали учасниками 98 заходів НАТО, зокрема 13 військових навчань. Відповідно, були призначені українські офіцери зв'язку до штаб-квартири НАТО та Координаційного центру партнерства. Наступного року підбили підсумки першої Індивідуальної програми партнерства Україна – НАТО, за результатами якої Україна виконала програму на 38%, взявши участь у 113 заходах НАТО з 268 [465, с. 165]. Такі результати навіть перевищили кількість заходів Польща-НАТО у 1995 р., що спонукало польську сторону розширити свою участь в Альянсі протягом наступних років. Як

результат, протягом 1998 р. (за рік до офіційного приєднання Польщі до НАТО) кількість заходів, участь у яких взяла Польща, сягнула майже 450, що понад в одинадцять разів перевищувало показники 1995 р. [470, с. 162].

Однак ці перші ініціативи зустрічали спротив в українському політикумі, партнерство Україна – НАТО перебувало під атакою за «порушення принципів позаблоковості». Показовим є той факт, що лише 12 вересня 2002 р., через сім років після підписання, було ратифіковано «Угоду про безпеку між Урядом України і НАТО» [471]. Цей важливий документ регулював питання зберігання і взаємного захисту інформації обмеженого користування. Угоду було підписано 13 березня 1995 р. генсеком НАТО В. Клаасом разом із В. Василенком, представником України при ЄС та НАТО. Дискусію викликали зобов'язання України надавати допуск до документів з питань безпеки усім своїм громадянам, які його потребують під час виконання службових обов'язків [471]. Для пострадянської України, звиклої до секретності документів пов'язаних із питаннями оборони та безпеки, такі умови були нонсенсом, який межував із втручанням у внутрішні справи (хоча програми НАТО стосувалися і невійськових питань, а саме культурних та економічних ініціатив).

Офіційна підтримка з боку США у 1994–1995 рр. дала впевненості польським прихильникам курсу на НАТО [52, с. 49]. У той час як в Україні ініціативи атлантичної інтеграції та навіть співпраці стикалися із спротивом з боку опозиції, у Польщі 1995 р. існував консенсус стосовно майбутнього країни. Формування уряду Ю. Олекси та обрання президентом А. Квасневського передувало закріпленню країною офіційного курсу на НАТО. Польща повністю відмовилась від розгляду альтернативних концепцій безпеки. Натомість країна почала орієнтуватися на остаточний перехід до набуття членства в НАТО: у 1995 р. були схвалені плани розширення Альянсу на схід, а з 1997 р. почались офіційні переговори про членство. Досвід Польщі показав вагомість політичної волі щодо атлантичної інтеграції як чинника залучення фінансових інвестицій в економіку. За даними Головного управління статистики Польщі, після початку офіційних переговорів Польща-НАТО у 1997 р. в економіку Польщі було

інвестовано \$2,7 млрд. Після підписання угод на рівні міністрів у 1998 р. інвестиції склали \$5 млрд. У рік вступу Польщі до НАТО в 1999 р. країна отримала інвестицій на \$8 млрд [101, с. 146].

У Києві зрозуміли рішучість позиції польського керівництва – новий Президент України Леонід Кучма продовжив курс попередника стосовно неядерних принципів та роззброєння, але передивився попереднє ставлення України до НАТО. Для України, яка бажала зберегти своє партнерство із Польщею та іншими сусідами у повному обсязі, інтеграція цих країн до НАТО представляла собою невідому стежинку. Але у 1995–1996 рр. з огляду на особливу важливість партнерства з Україною, польська сторона стала постійним учасником мультилатеральних переговорів за участі України і країн НАТО.

Знаковими були переговори від 1 червня 1995 р. Президента України Леоніда Кучми до штаб-квартири НАТО у Брюсселі, під час яких він повідомив про бажання України співпрацювати з НАТО на новому рівні. Відповідно, у 1996 р. Київ схвалив анонсоване того ж року розширення НАТО за рахунок країн Вишеградської трійки [18]. Президент України визначив корисність для безпеки всієї Центральної та Східної Європи розширення НАТО за рахунок Польщі. Він закликав країни НАТО підтримати європейські прагнення України. Цей новий проатлантичний курс української зовнішньої політики був підтверджений Л. Кучмою у Варшаві (червень 1996 р.) та під час його участі в саміті в Ланьцуті [228]. Це сприймалося сучасниками як символічне приєднання України до Центральної Європи та до процесів євроатлантичної інтеграції [69, с. 71].

За сприяння Міністерства закордонних справ та Верховної Ради України 13–19 вересня 1996 р. в Києві відбувся новий семінар Північноатлантичної асамблеї з питань європейської безпеки. Україна обговорювала з країнами НАТО особливості процесу розширення на схід, зокрема нового військового становища на території країн Центральної Європи. Під час переговорів Україна результативно просувала свої інтереси у відносинах з НАТО. А саме такі напрями: розширення Альянсу на схід; зобов'язання нерозміщення НАТО ядерної зброї на території нових членів у Центральній Європі; підтримка України у

питаннях врегулювання кордонів з Румунією (дельта Дунаю та острів Зміїний) [20, с. 27]. Відповідно до цих вимог 10 грудня 1996 р. міністри закордонних справ країн-учасниць підписали заключне Комюніке засідання Північноатлантичної ради, у якому були підтверджено виконання умов України щодо партнерства. Українська ініціатива нерозповсюдження ядерної зброї отримала позитивну підтримку з боку представників Польщі, які усвідомлювали, що навіть орієнтуючись на скоріший вступ до НАТО не можна нехтувати власною безпекою у питаннях ризиків розміщення ядерного арсеналу [472].

Відповідно представники НАТО зробили заяву, що Альянс не буде займатися розташуванням ядерної зброї на території нових членів, а також визнали необхідність розвитку особливих відносин з Україною. Наголошуючи на тому, що Україна найбільш активна з пострадянських країн у намаганнях співпрацювати із Альянсом (не враховуючи країни Балтії, які багатьма членами Альянсу розглядалися як незаконно окуповані Радянським Союзом). Ці висновки комюніке були реалізовані в подальших документах, які засвідчили розширені і поглиблені відносини України-НАТО. Для обміну новими пропозиціями та забезпечення мирної діяльності Альянсу на території України було підтверджено створення Інформаційного центру НАТО в Україні [472].

Така зміна ставлення українського керівництва відносно розширення НАТО за рахунок країн Вишеградської групи відкрила нові можливості для партнерства у наступні роки, а саме із чинником українсько-польської співпраці. Для України Польща виступила прикладом успішних відносин із НАТО. Заради досягнення польськими військовими стандартів НАТО уряди Ю. Олекси, В. Цімошевича та Є. Бузека реалізовували низку програм національного розвитку. Програма інтеграції з Організацією Північноатлантичного договору та модернізації у 1998–2012 рр. збройних сил стала особливо важливою для країни. Часткове виконання програми здебільшого відбулося до 1999 р., перед офіційним приєднанням до НАТО. Після приєднання до Альянсу була узгоджена Програма реструктуризації і технічної модернізації Збройних сил Польщі на 2001–2006 рр., у якій розкривалися плани подальшого розвитку оборони країни [473].

Завершення процесу інтеграції Польщі до НАТО відбулося із підписанням країною Північноатлантичного договору у 1999 рр. [56, с. 299]. У свою чергу, за концепцією З. Бжезінського, приєднання Республіки Польща до Альянсу мало стати «магнітом» для решти Центральної та Східної Європи [90; 91].

Зупинимось на причинах польських успіхів атлантичної інтеграції другої половини 1990-х рр.: країна брала участь в реалізації Програми ПЗМ та діяльності Ради євроатлантичного партнерства (РЄАП), що прийшла на зміну РПАС. Польща також була активним членом ОБСЄ: у рамках цієї організації було створене Бюро демократичних інститутів та прав людини із центром у Варшаві. Завдяки своїй діяльності в ОБСЄ та РЄАП Польща отримала можливість лобювати національні інтереси на рівні міжнародних організацій: ЄС, ООН, Ради Безпеки. Республіка Польща стверджувалася у якості гаранта політичної та військової стабільності усієї Центральної і Східної Європи [470, с. 162–163]. Польське співробітництво з Україною, підтримка української незалежності були одними з головних причин стабілізуючого впливу країни в Європі [25, с. 275].

Польська влада визнала необхідність переходу від індивідуальної до колективної оборонної стратегії. У новій безпековій доктрині Польщі з 1999 р. з'явилися два взаємопов'язані напрямки: участь у процесі створення колективної стратегії НАТО та посилення діяльності щодо вироблення власної національної стратегії безпеки та оборони [474, с. 230].

Протягом другої половини 1990-х рр. для української співпраці із НАТО польський чинник продовжував залишатися пріоритетним, із відкриттям Офісу зв'язку НАТО у Києві, а також розгортання польсько-українського батальйону в Косово. Знаковим документом для цього періоду стала підписана 9 липня 1997 р. Хартія про особливе партнерство між Україною та НАТО. Документ став основою для консультацій Україна – НАТО у питаннях євроатлантичної безпеки: попередження конфліктів, організація гуманітарних операцій. Країни НАТО вітали прогрес, досягнутий Україною, та очікували на демократизацію та економічні реформи «з метою поглиблення процесу інтеграції до всієї низки європейських та євроатлантичних структур» [475]. Хартія передбачала для

України комплексну допомогу з боку НАТО в економічних аспектах безпеки та науково-технологічних питаннях [475]. Підписання Хартії дало приводів говорити про те, що Україна, як Польща, розпочала стратегічний пронатівський курс [230].

Таким чином, ми бачимо, що реальний прогрес у відносинах України та Польщі з НАТО почав відбуватися з 1994 р., із підписання перших офіційних договорів на вищому рівні, чому передавала участь у форумах РПАС. На відміну від України, Республіка Польща, як і інші країни Вишеградської групи, співпрацювала із НАТО на рівні таємних переговорів з 1990 р., маючи конкретну мету ліквідації залишків радянського впливу та швидшої атлантичної інтеграції. Не дивлячись на відмінність позиції України стосовно цих питань, її білатеральна співпраця із Польщею дозволила українським структурам отримувати досвід роботи із НАТО через поляків як посередників. Після узгодження офіційних документів Україна – НАТО у 1995 р. головним напрямом українсько-польської співпраці у рамках інтеграції до НАТО стали кооперація під час військових навчань, участь у миротворчих операціях Альянсу та співпраця упродовж форумів НАТО з країнами Центральної Європи.

5.2. Реалізація атлантичної інтеграції в контексті українсько-польського партнерства (2000–2015 рр.)

Другий термін Президента України Леоніда Кучми відрізняється поглибленням інтенсивної співпраці з НАТО, особливо в галузі військових операцій. Не дивлячись на заяви деяких політиків про агресивність блоку НАТО після контрверсійних бомбардувань на території колишньої Югославії у 1999 р., Україна продовжувала участь в усіх операціях НАТО, керуючись Хартією 1997 р. та Програмою ПЗМ. Однак на початку цього терміну політична ситуація в Україні, та, відповідно, її місце у світовій політиці, ускладнилася, особливо після вбивства журналіста видання «Українська правда» Георгія Гонгадзе. Ця трагічна подія, у супроводі із «касетним скандалом», який компрометував Президента України у причетності до вбивства, спричинила політичну кризу. Це дало країнам-членам НАТО нові приводи вказувати на невиконання Україною вимог

НАТО та ЄС щодо демократизації, докоряти за посилення політично-бізнесових кланів. До «справи Гонгадзе» також додалась «кольчужна справа», коли у 2002 р., США і Велика Британія, посилаючись на записи, офіційно звинуватили Л. Кучму в недотриманні санаційного режиму ООН, а саме продажу Іраку радіолокаційної системи «Кольчуга». Усі ці події загрожували Україні міжнародною ізоляцією та припиненням співпраці із НАТО та ЄС. За цю ситуацію схопилися у Кремлі, з боку якого водночас поступили заяви на користь Л. Кучми та кондемнація «втручань у внутрішні справи України».

Ми можемо відзначити, що саме у Польщі, де з тривогою спостерігали за подіями в Україні, збереглися сподівання на відновлення партнерства України з НАТО. Президент А. Квасневський намагався виправити цю ситуацію, спираючись на свої добрі стосунки з Л. Кучмою. У березні 2001 р. у Казімежі Дольному була організована зустріч А. Квасневського з Президентом України та делегацією української опозиції. Виконуючи функцію медіатора, керівництво Польщі обговорювало з українськими політиками загрози української кризи та можливого повернення у бік Росії для колективної безпеки Європи. Польща застерігала українців не зупиняти євроатлантичної співпраці, не допустити «відходу від Європи». Це показало, що польська влада не мала наміру відмовлятися від стратегічного партнерства з Україною [476, с. 110].

Ми маємо визначити слухність польської медіації, адже саме шляхом військово-політичної співпраці з НАТО Україна змогла вийти з міжнародної політичної ізоляції, спричиненої скандалами навколо особи Леоніда Кучми. Україна приєдналась у 2003 р. до інтервенції коаліційних сил США і союзних країн проти режиму Садама Хусейна в Іраку. Однак цій події передував жвавий процес розширення співпраці Україна – НАТО у 2000–2003 рр.

Лише протягом 2000 р. Україна стала учасницею цілої низки тренувань та «військових ігор» разом із державами НАТО, зокрема з Республікою Польща: 19–30 червня 2000 р. в Україні відбулись спільні навчання військових та морських сил «Кооператив Партнер-2000»; 8–22 липня 2000 р. навчання сухопутних військ «Щит миру-2000» за участю військових підрозділів Польщі та інших країн-

партнерів за Програмою ПЗМ; 11–25 вересня 2000 р. комплексні військові «Козацький степ-2000» за участю військових підрозділів України, Великої Британії та Республіки Польща; 20–29 вересня 2000 р. польська сторона разом із підрозділами 11 країн-членів РЄАП відвідала особливі українські навчання з ліквідації наслідків катастроф «Закарпаття-2000» 20–29 вересня 2000 р. відповідно до ПЗМ, у процесі яких відпрацьовувалася взаємодія комплексних сил ДСНС та збройних сил під час великої повені [477].

Окрім питань оборони Альянс співпрацював з Україною і в галузі економіки: у Польщі відбулося друге засідання Спільної робочої групи з питань економічної безпеки за участю України. Співробітництво з НАТО також сприяло розвитку української науки. Це підтверджується отриманням українськими вченими грантів у рамках наукових програм Альянсу. Так, під час програми «NATO Science Fellowship (2000–2002)» отримав гранти професор В. Глушков, учений-фізик Дніпровського національного університету [143, с. 69]. Український дослідник у галузі штучного інтелекту та інформаційних технологій О. Ющенко отримав премію як Почесний Лауреат міжнародного конкурсу ім. Генерального Секретаря НАТО Манфреда Вернера [234].

В умовах глобалізації перед стратегією національної безпеки України постали нові завдання [36, с. 364]. Вбачаючи реальну ефективність обміну інформацією та спільними тренуваннями з НАТО, українська сторона у 2001–2002 рр. працювала з метою формалізації та висвітлення відносин. Заради цієї мети 27 січня 2001 р. Л. Кучмою було затверджено Державну програму співробітництва України з НАТО на 2001–2004 роки. А 25 квітня 2001 р. Секретарем РНБО України Є. Марчуком була презентована Державна програма співробітництва на період 2001–2004 рр. під час спеціального засідання Комісії Україна-НАТО. На 2001 р. ідея вступу до НАТО вже розглядалася як послідовний вибір держави на шляху євроатлантичної інтеграції [105, с. 19–20].

У 2002 р. РНБО України прийняло рішення «Про Стратегію України щодо Організації Північноатлантичного договору», у якій, зокрема, визначило спрямування політики України на «повномасштабну інтеграцію в європейські та

євроатлантичні структури» [478]. Українське керівництво визнало об'єктивні реалії європейської та світової політики, та вважало євроатлантичну інтеграцію продиктованою національними інтересами України [478]. Влітку того ж року Президент України підписав указ про створення Державної ради з питань європейської та євроатлантичної інтеграції України, яка мала визначати перебіг подальшої стратегії України з метою майбутнього вступу до ЄС та НАТО [479].

Такими діями Л. Кучма намагався показати, що не відмовляється від намірів «особливого партнерства» та не «відходить від Європи», що було позитивно сприйнято у Польщі. Однак остаточно його позиція не зменшувала скепсис щодо його особи у США та Великій Британії. Причини цього полягали не лише у порушенні Президентом України обіцянок НАТО та ЄС про демократизацію країни, а й особливо порушення режиму санкцій навколо Іраку, який розглядався в американському суспільстві того часу як режим, пов'язаний із організованим тероризмом. Для американського суспільства було дуже важко усвідомлювати можливість продовження дружніх стосунків США з країнами, що мали таємні військові співпраці із «союзниками ісламського тероризму» після трагедії 11 вересня 2001 р. Це змушувало Україну переглянути свою роль у міжнародній геополітиці та зрозуміти проблематичність подальшої «нейтральності».

Це відзначилося і на українсько-польській військовій співпраці. Наприклад, у 2001 р. розпочалася практична реалізація ініціативи НАТО про перепідготовку українських військовослужбовців запасу. Під час чергового засідання комісії Україна–НАТО в червні 2003 р. проаналізували виконання Плану дій та Цільового плану Україною. Міністри країн НАТО, які брали участь у зустрічі, підтримали створення українсько-польського батальйону та надсилання польсько-українського контингенту до Іраку [101, с. 136].

Протягом 2003–2008 рр. 1600 українських військовослужбовців були представлені у польському секторі міжнародних багатонаціональних стабілізаційних сил НАТО в Іраку. Окрім того, з 2007 р. Україна співпрацювала із Польщею у операціях НАТО та ООН з питань встановлення безпеки в

Афганістані [67, с. 248–250]. Представництво Збройних сил України було поступово розширено до 30 осіб, які виконували завдання на посадах офіцерів штабних елементів МССБ різних рівнів у м. Кабул та конкретно в якості офіцерів польського військового контингенту [480].

Пізніше, у процесі співпраці українського миротворчого персоналу у складі військового контингенту Республіки Польща в провінції Газні (Афганістан), польська влада знов взяла на себе місію посередниці між Україною та НАТО. Відповідно до інформації Міністерства оборони України, українська участь у цій польській місії була завершена у 2014 р. [480]. Це могло бути пов'язано із початком воєнних дій на території власне України, що спричинило необхідність залучення військових із досвідом участі у миротворчих операціях.

Протягом 2005–2015 рр., після проєвропейської та проатлантичної «Помаранчевої революції» Україна і Польща підписали низку мультилатеральних документів, які уточнили атлантичний курс України та узгодили нові умови українсько-польського військового співробітництва. Логічним є те, що метою польської сторони було перетворення України з «буферної держави» на вірного союзника у спільному військово-політичному блоці. У квітні 2005 р. починається інтенсифікація діалогу України з НАТО з метою членства. Кульмінацією стало розширення «Плану дій Україна – НАТО» (2002 р.), який розкривав галузі, в яких мали бути проведені структурні реформи [481]. Відповідно до цього документа українська сторона розробила Цільовий план на 2005 р., за яким розпочався комплекс заходів щодо дослідження суспільної думки стосовно НАТО та проведення реформ відповідно до вимог «Плану дій» [482]. Як і у випадку з європейською інтеграцією, українські області користувалися широкою підтримкою Польщі у різноманітних аспектах втілення вимог НАТО.

За архівними документами цього часу виділяється активність України у втіленні політики атлантичної інтеграції на місцях. За дорученням Кабінету Міністрів України обласні державні адміністрації у співпраці з обласними радами протягом 2005 р. працювали над виробленням механізму моніторингу ставлення громадськості до НАТО та проєктом поліпшення ставлення в Україні до НАТО.

Залучалися неурядові організації, які забезпечували відповідну допомогу у фінансуванні проєкту. На прикладі Вінницької ОДА ми можемо побачити основні напрями діяльності обласних державних адміністрацій з євроатлантичної співпраці. Заступник голови ОДА Валерій Коровій зазначав про фінансування роботи у сфері обласного радіомовлення, телебачення, Інтернет-видань, завдяки чому в області широко висвітлювалися заходи з євроатлантичної співпраці. Основна увага приділялася інформаційно-аналітичним програмам, у яких висвітлювалися цілі і завдання євроінтеграції, інтереси України в загальносвітовій безпеці через участь у коаліціях ЄС, НАТО, успіхи під час миротворчих операцій НАТО. Для студентів та освітян в області проводилися лекції з теми «Україна – НАТО: політичний, економічний та соціальний вибір» [483, арк. 153–155.].

Окрім роботи з населенням області налагоджували прямі контакти з країнами-членами НАТО для консультацій та інших заходів у питаннях євроатлантичної інтеграції, зокрема з Польщею. За участі Надзвичайного і Повноважного Посла Республіки Польща в Україні Марека Зюлковські та Генерального Консула Республіки Польща в м. Київ Сильвестра Шостака 23 серпня 2005 р. відбулась міжнародна конференція на тему «Регіональна політика в рамках євроінтеграції», однією з основних тем якої була секція «Україна – НАТО переваги та перспективи розвитку української держави» [483, арк. 11–12]. Під час цієї конференції область відвідали представники делегації Сьвентокшиського, Великопольського та Лодзінського воєводств та країн НАТО: Німеччини, Угорщини, Словаччини. Проінспектувавши всі райони Вінниччини, польська та українська сторони домовились про напрями співпраці на перспективу євроатлантичної інтеграції. У відповідь столицю Сьвентокшиського воєводства, м. Кельце, відвідала делегація українських бізнесменів, представників місцевого самоврядування, громадських організацій. Делегацію очолили голова обласної державної адміністрації Олександр Домбровський та голова обласної ради Юрій Іванов [484].

Звітуючи до секретаріату Президента України про виконання завдань щодо розроблення програми залучення інвестицій та інформування громадськості про

цілі, перспективи та здобутки європейської та євроатлантичної інтеграції України голова Вінницької ОДА О. Домбровський згадував успіхи вищезгаданої конференції. Захід вплинув на підготовку до укладення нових міжрегіональних угод про партнерство у євроатлантичній інтеграції з воєводствами Республіки Польща. Голова зазначив цікаві результати робочої поїздки першого заступника Міністра закордонних справ України А. Бутейка до Вінницької області. Після завершення поїздки обласна телерадіокомпанія, за запитом обласної ради, провела опитування глядачів про входження України в ЄС та НАТО. Під час прямого ефіру з А. Бутейком надійшло понад 520 дзвінків, більше половини яких висловлювалися на користь євроатлантичної інтеграції. Враховуючи вищевикладені успіхи, голова ОДА просив Адміністрацію Президента України про продовження контролю за подальшим виконанням пунктів «Плану дій Україна-НАТО» до 10 квітня 2006 р. [485, арк. 2].

На місцях чинник українсько-польської атлантичної співпраці мав вагоме значення у процесі виконання у 2004–2007 рр. українських державних програм інформування громадян з питань європейської та євроатлантичної інтеграції України. Наприклад, Вінницькою обласною державною адміністрацією та Інститутом трансформації суспільства у 2005 р. було підготовлено і проведено семінар на тему «Членство в НАТО та економічна безпека держави: українська перспектива в контексті міжнародного досвіду», в якому взяли участь дипломати країн Вишеградської групи, представник Центру інформації та документації НАТО в Україні, голова координаційної ради Громадської ліги «Україна-НАТО». Крім того, звітуючи Державному комітетові телебачення і радіомовлення України, заступник голови Вінницької ОДА В. Коровій звертав увагу на успіхи співпраці польської сторони із відкриттям виставок, присвячених процесам європейської та євроатлантичної інтеграції у бібліотеках області та обласному художньому музеї: «Париж. Варшава. Вінниця: перехрестя історії», «Це просто НАТО», «Наш дім – Європа» [485, арк. 6].

Як можна побачити, на місцях нерозривно пов'язували атлантичну інтеграцію України з європейською, але водночас, судячи з архівних документів

ОДА, саме європейській інтеграції надавали перевагу. Багатосторінкові звіти про комплексне виконання Плану дій Україна – ЄС із розкриттям різноманітних галузей економіки, державного управління, освіти контрастують із здебільшого інформативними та консультативними заходами співпраці з НАТО. Досвід заходів 2005 р. був ретельно досліджений у Вінницькій ОДА, після чого у наступному 2006 р. відбувся тур короткотермінових семінарів з метою підготувати тренерів з питань європейської та євроатлантичної інтеграції України до ЄС. У семінарах взяли активну участь представники Франції та Республіки Польща на чолі з заступницею начальника управління департаменту регіонального розвитку і міжнародного співробітництва Свентокшиської управи Євою Капель-Сньовською [485, арк. 53].

Однак незважаючи на таку активну роботу на місцях, виконання цього доручення виявилось проблематичним через недотримання терміну виконання директиви певними співвиконавцями: Міністерством оборони України, Міністерством України з питань надзвичайних ситуацій і в справах захисту населення від наслідків Чорнобильської катастрофи, Національною академією наук України. МЗС України вказувало на загрозу зриву проєкту та було вимушене звернутися до КМУ з проханням продовжити термін виконання директив щодо співпраці Україна – НАТО. Така ситуація вказала НАТО на істотні проблеми бюрократизму в першому уряді Юлії Тимошенко, через що з 2005 р. ми бачимо ставку Альянсу на вплив на український державний апарат з боку НДО. Ці організації активно показали себе у «Помаранчевій революції» та особливо на Євромайдані, ставши у 2010-ті рр. визначними у співпраці України з НАТО, ОБСЄ та суміжними «think-tanks», такими як Atlantic Council. Громадські організації, такі як Громадська Ліга Україна-НАТО у співпраці з МЗС України розроблювало програми «сприяння зростанню поінформованості громадськості з питань євроатлантичної інтеграції України» та інших питань євроатлантичної інтеграції країни відповідно до Плану дій Україна – НАТО [486, арк. 5].

Сигналом для НАТО про неготовність України до інтеграції стають демонстрації проти запланованих організацією маневрів у Чорному морі. Після

акцій діяльність за Планом дій, за яким був призначений майбутній вступ України до НАТО, була призупинена та відкладена на майбутнє. Однак 1 березня 2006 р. Україну з офіційним візитом відвідав новообраний Президент Республіки Польща. Він підтвердив незмінність політики Польщі щодо України, незалежно від того, чи буде Україна продовжувати проатлантичний курс. Відзначаючи Польщу як партнера України у питаннях інтеграції, 23 серпня 2006 р. Президент України нагородив Голову Місії Республіки Польща при НАТО Є. Новака орденом «За заслуги» III ступеня. Відповідно до вимог КМУ регіональні громади та місцева влада ретельно переглянули історію відносин та надіслали свої додаткові пропозиції подальшого втілення партнерства з НАТО та євроатлантичної інтеграції у 2007 р. (див. Додаток Й) [487, арк. 165–166].

Заради того, щоб зупинити розмови про неприєднання країни до НАТО та затвердити наміри України стосовно атлантичної інтеграції українське керівництво 15 січня 2008 р. подало офіційну заяву про зацікавленість України у приєднанні до Плану дій з членства (далі ПДЧ) в НАТО. Так званий «Лист трьох» був підписаний Президентом України В. Ющенком, Прем'єр-міністром України Ю. Тимошенко і головою Верховної Ради А. Яценюком [488]. Однак внутрішньополітична боротьба, протести проросійських політиків, кулуарні переговори та різка зміна позиції прем'єрки стали причинами того, що звернення залишилося лише декларативним [489].

З іншого боку, певне гальмування, хоча і не припинення, атлантичних ініціатив відбулося після приходу до влади Віктора Януковича. У 2006 р. він заявляв про те, що Україна буде працювати заради інтеграції до ЄС, але не НАТО, продовжуючи співпрацю у «Партнерстві заради миру» (зокрема в питанні розширення українсько-польського контингенту в миротворчій місії в Афганістані у 2010 р.) [351]. Однак попри численні «панічні атаки» навколо НАТО в українському політикумі та суспільстві протягом 2005–2013 рр., Україна залишалася важливою країною-партнеркою НАТО, яка була учасницею всіх основних місій та навчань організації, але не офіційним членом блоку [240].

Ключовою темою українсько-польської співпраці у контексті НАТО протягом 2010-х рр. стає робота над регіональними стратегіями безпеки у Європі. Задля забезпечення функціонування цього аспекту зовнішньої політики України навіть президентська адміністрація В. Януковича, формулюючи основи української політики у цьому напрямку, визнала необхідність продовження співробітництва, партнерства та взаємодії з НАТО з використанням наявних механізмів (річні національні програми та угоди Україна–НАТО) та розширення діяльності спільних робочих груп [490]. Крім того, національна політика безпеки була спрямована на участь у безпекових програмах ОБСЄ, СНД, ОДКБ, ОЧЕС, а також у розвитку загальноєвропейської системи колективної безпеки. Це було неможливим без «підтримання партнерського співробітництва та розширення стратегічної взаємодії з Польщею», що визнавалося у документі [490]. Однак ми бачимо, що адміністрація В. Януковича намагалася внести співпрацю з ОДКБ щодо національної стратегії безпеки на тому ж рівні, що й з НАТО. Не дивлячись на це, констатуємо розширення військового співробітництва з Польщею [194].

Відповідна стратегія безпеки Республіки Польща заснована на членстві в НАТО та воєнно-політичними контактами з США та іншими основними членами Альянсу. Це визначається як головні гарантії зовнішньої безпеки країни та забезпечення її розвитку на межі Чорноморського та Нордично-балтійського регіонів. Задля втілення цих інтересів Польща усіляко підтримує трансформацію НАТО та подальшу еволюцію Альянсу шляхом проведення та виконання різноманітних місій. Польська стратегія також передбачає підтримку країн-партнерів через існуючі класичні механізми колективної безпеки. Крім того, стратегія безпеки Польщі орієнтується на «гармонізацію європейського ринку озброєнь з метою забезпечення переваг для всіх членів Євросоюзу». У той же час у відносинах з НАТО стратегія безпеки заснована на тому, який внесок може зробити Польща заради Альянсу, його розширення та еволюції. Заради цього польська стратегія безпеки вказує на важливість заохочування створення і посилення багатосторонніх субрегіональних інституцій. Мета – розвиток демократії та безпеки держав у Центральній та Східній Європі. Водночас Польща

є категоричним противником побудови у регіоні будь-яких нових ліній розподілу. Це є особливо важливим для українських інтересів, оскільки відповідно до польської стратегії «Україна відіграє вагомий роль у забезпеченні європейської безпеки», через що і Польща має наміри «наповнювати реальним змістом формулу стратегічного партнерства між Києвом та Варшавою» [491].

Російська агресія проти України змусила НАТО передивитися власні стратегії регіональної безпеки на сході Європи. Окупація Росією Криму поставила виклики безпеці Чорноморського регіону, взаємопов'язані із широким контекстом євроатлантичної безпеки. Заради забезпечення позицій Альянсу в регіоні було здійснено низку заходів, серед яких створення багатонаціональної бригади в Крайові, як сухопутного компонента передової військової присутності НАТО. Серед країн-учасниць була і Польща, яка брала участь у забезпеченні штаба бригади і координуючи військову підготовку [492]. Російське вторгнення в Україну також вимагало від Польщі та інших країн басейну Балтійського моря переглянути стратегію безпеки регіону. Вивчаючи моделі регіональної безпеки, на які можна було б спиратися, та шукаючи тактичні моделі оперативної сумісності збройних сил, НАТО змогло знайти оптимальний висновок під час навчань «Сііл/Стедфаст джевелін», що проходили у травні 2015 р. в Естонії. У цих навчаннях взяли участь 13 тисяч естонських вояків, разом із 600 військовослужбовцями з інших країн НАТО, зокрема Республіки Польща [493].

Важливим аспектом українсько-польського співробітництва у контексті співпраці із НАТО також стало формування спільних підрозділів. У 2013 р. Україна підтвердила бажання продовжити ініціативу 2008 р., висловлену на форумі міністрів оборони країн Європейського Союзу та Східного Партнерства. Це було створення «LITPOLUKRBRIG – Литовсько-Польсько-Українська Бригада» – план міжнаціональної бригади в контексті євроатлантичного партнерства. 16 листопада 2009 р. на зустрічі міністрів оборони України, Польщі та Литви було офіційно оголошено про наміри створення бригади. У 2010 р. українське керівництво відклало плани підготовки до вступу до Альянсу, але через три роки продовжило ініціативу [494].

За проектом LITPOLUKRBRIG Україна, Литва та Польща мали сформувати єдину багатонаціональну бригаду для участі в миротворчих і гуманітарних акціях. Міністри оборони трьох країн нарешті затвердили офіційне створення військової одиниці 19 вересня 2014 р., у якій українську сторону представили бійці 80-ї окремої аеромобільної бригади. Протягом 2015 р. у польському Сеймі та президентській адміністрації відбувався процес ратифікації угоди та підготування документації про співпрацю. У 2016 р. відбулося відкриття штабу Литовсько-польсько-української бригади, яка стала учасницею навчань Brave Band [495].

Приклади оборонного співробітництва України та Польщі з країнами Балтії вказують на актуальність ідей «Міжмор'я». Варто уваги, що саме Є. Гедройц і Ю. Мерошевський адаптували в «Доктрині ULB» концепцію «Міжмор'я» для геополітичних реалій післявоєнного світу [104, с. 109].

Активне розширення співпраці Україна-НАТО Президентом України Петром Порошенком, зокрема й в ініціативі LITPOLUKRBRIG, визначила подальший розвиток українсько-польського партнерства. Велике значення для цього відіграла «Угода між Урядом України та Організацією Північноатлантичного договору про статус представництва НАТО в Україні» [496]. У 2015 р. було відкрито Представництво НАТО в Україні. Мета – посилення та розширення участі України у співробітництві відповідно до Хартії про особливе партнерство між Україною та НАТО, Програми ПЗМ, Плану роботи Військового комітету НАТО з Україною та інших форм співпраці [496]. Протягом 2015 р. також відбувалося співробітництво між Кабінетом Міністрів України та Організацією НАТО з підтримки та постачання (далі ОНПП) [497].

Окремо зупинимось на українсько-польських домовленостях, що вплинули на вирішення конфліктних ситуацій. Під час дипломатичного конфлікту з Україною через нову освітню реформу, Угорщина як член НАТО, почала блокувати євроатлантичні ініціативи української сторони. Україна відразу отримала пропозиції Польщі про встановлення «альтернативного діалогу з НАТО». Як заявив міністр закордонних справ Польщі Яцек Чапутович, для проведення засідань комісії Україна-НАТО необхідно було б знайти інший

формат зустрічей через позицію Угорщини [498]. Прем'єр-міністри Польщі та України під час телефонної розмови підтвердили стратегічне партнерство обох країн у цих сферах: «Голова Ради міністрів підкреслив, що Польща підтримує і буде підтримувати євроатлантичні прагнення України» [499]. Президент України Петро Порошенко підтвердив пріоритетність співпраці з Польщею у взаємодії України з країнами НАТО. Прикладами вагомої ролі Польщі він визначив історичний Саміт НАТО у Варшаві, рішення Комісії Україна-НАТО, участь Польщі у створенні Трастових фондів НАТО, затвердженні програм про комунікацію і кібербезпеку [500]. Усі ці факти вказують на зацікавленість Польщі у приєднанні України до НАТО, прискорення її інтеграції до структур Альянсу.

Для розуміння особливостей атлантичної інтеграції та євроінтеграції зупинимось на співвідношенні хронології цих процесів в Україні. Проте варто зазначити, що це питання до сьогодні залишається дискусійним. Важливим для співпраці Україна-НАТО є 1999 р., зокрема через відкриття Офісу зв'язку НАТО у Києві. Республіка Польща того ж року стала членом НАТО і отримала офіційне запрошення приєднатися до ЄС. Це дозволило Польщі утвердитися «провідником» євроатлантичних прагнень України. Тенденція приєднання країн Центральної і Східної Європи до НАТО, а після до ЄС залишала багатьох в Україні із очікуванням, що приєднання до НАТО є пререквізитом вступу до ЄС [98, с. 245–249]. Певні питання компетенції НАТО розглядалися на форумах ЄС, зокрема LITPOLUKRBRIG. Незважаючи на це, основні тенденції українсько-польської співпраці на шляху до атлантичної інтеграції простежуються вже в часи другого терміну Л. Кучми, у той час як європейська інтеграція набуває важливішого місця у відносинах за В. Ющенка (див. Додаток К).

Таким чином, тенденції співробітництва України та Республіки Польща в умовах розширення блоку НАТО дають підстави говорити про унікальність євроатлантичної інтеграції в Україні. Європейський та атлантичний інтеграційний процес мають як певну спорідненість, так і відмінності. З одного боку, обидві тенденції мають історичне значення наближення незалежної України до Заходу, західного світу. З іншого боку, стратегічний альянс НАТО, з його впливом на

світову систему безпеки, та Європейський Союз, із широкими економічними перспективами, мали різне значення для України у певні історичні періоди. Отже, ми можемо говорити про різницю у хронології етапів співпраці в контексті європейської інтеграції та євроатлантичної інтеграції.

Факти вказують на те, що за роки президентства Леоніда Кучми відбулися найважливіші події атлантичної інтеграції з початком офіційного співробітництва Україна-НАТО та фактичною участю України у військових операціях на боці альянсу. Крім того, важливою для цього процесу стала декларація пронатовського курсу Президентом України Віктором Ющенком. Однак ініціатива президента зустріла шалену опозицію і антипропаганду з боку Партії Регіонів та лівих сил. Для періоду 2005–2013 рр. у історії співпраці у вимірі атлантичної інтеграції (на відміну від євроінтеграції) була характерна стагнація. Це було пов'язано із відсутністю єдиної думки в українському політикумі щодо приєднання до НАТО. Так, створення LITPOLUKRBRIG, започатковане у 2008 р., зайняло більше 6 років, із додатковим періодом ратифікації. З іншого боку, 2015 р. став визначальним як для європейської інтеграції, із підписанням угоди про асоціацію, так і для атлантичної – із оформленням представництва НАТО в Україні.

Отже, на початку XXI ст. головним напрямом українсько-польського атлантичного співробітництва стало запозичення польського досвіду з приєднання до Європейського Союзу та Організації Північноатлантичного Договору. Після Революції гідності та підтвердження європейських аспірацій України через Угоду про асоціацію з ЄС відбулося повернення українського керівництва до ширшої співпраці із НАТО та вагому підтримку з боку Польщі. Загалом розвиток українсько-польської співпраці в атлантичному контексті призвів до позитивних результатів у сферах підвищення оборонних спроможностей обох країн, забезпечення суверенітету України, став важливою частиною стратегії безпеки у східному регіоні Європи.

ВИСНОВКИ

Європейська та атлантична інтеграція була та залишається стратегічним напрямком розвитку для України, який неможливо здійснювати без урахування позицій в інтеграційних процесах сусідніх країн, таких як Польща. З цією метою на новітній джерельній основі було проведене комплексне дослідження українсько-польських відносин 1991–2015 рр. у процесі їхньої трансформації від білатеральних відносин до таких, що стали частиною мультилатеральної співпраці в межах інтеграційних процесів. Результати дослідження вказують на те, що після оформлення двосторонніх відносин України та Республіки Польща та набуття ними статусу стратегічного партнерства на межі ХХ та ХХІ ст., відбулося надзвичайне посилення відносин з 2005 р., після остаточного обрання Україною курсу на інтеграцію до Європейського Союзу. Це спричинило перетворення Польщі з сусіда України на «адвоката» та пізніше «куратора» її участі у багатосторонніх процесах євроатлантичної інтеграції.

На основі джерел як вищого, так і регіонального та місцевого рівнів, відповідно до надбань української та зарубіжної історіографії, було проведено аналіз вивчення проблем українсько-польських відносин у євроатлантичному контексті. Історіографію з проблеми розділено на два етапи: становлення українсько-польських відносин та розвитку від стратегічного партнерства до євроінтеграції. Основні досягнення українських дослідників лежать у широкому огляді галузей відносин 1991–2005 рр., а зарубіжних – у розкритті процесів постсоціалістичної перебудови. Праці істориків і політологів відрізняються широким тематичним розмаїттям але, разом із тим, мають джерельні прогалини через зорієнтованість на описі перебігу підписання угод, замість розкриття втілення їх у життя. Відповідно, огляд історіографії зумовив необхідність розширення джерельної бази через опрацювання неопублікованих архівних матеріалів, здебільшого офіційного діловодства органів місцевої влади. Залучено масив опублікованих документів та періодичних видань українського, польського та іншого походження, інформаційно-статистичні матеріали, публіцистику.

Досліджено історичні передумови становлення білатеральних відносин незалежної України та Республіки Польща протягом 1991–2004 рр. Конкретно продемонстровано роль особистості в історії на прикладах Є. Гедройця та його колег і учнів, позиція яких уможливила формування у вільній від СРСР Польщі проукраїнського уряду. Персональні контакти українських та польських дипломатів забезпечили закріплення основ майбутнього стратегічного партнерства, функціонування співпраці в більшості галузей, діалог із метою вирішення непорозумінь (зокрема, винайдених під час дослідження архівних матеріалів про занепокоєння на кордоні). Доведено, що представники місцевого самоврядування та регіональних органів влади протягом цього періоду активно залучалися до українсько-польського переговорного процесу як у листуванні з іноземними колегами, так і напряду з польськими дипломатами та недержавними організаціями. На основі документів Європейської комісії було досліджено перші контакти України і Республіки Польща з Європейською спільнотою. Відповідно, доведено зв'язок раннього початку в Польщі процесу євроінтеграції з економічним оздоровленням країни після повалення «Східного блоку».

Результати дослідження вказують на несправедливість визначення у вітчизняній історіографії періоду сер. 1990-х рр. як часу «стагнації» та «призупинення відносин». Наведені факти показують, що саме в цей період відбувалося активне втілення оформленої у 1991–1995 рр. договірно-правової бази українсько-польських відносин у життя шляхом міжрегіональної співпраці. Особисті позиції Є. Гедройця, А. Квасневського, Л. Кучми сприяли потеплінню взаємин, досягненню співробітництвом нових успіхів. На прикладі західних областей України у дослідженні показано, що персональні контакти місцевої адміністрації з польською владою та бізнесом дозволили фінансувати проєкти українсько-польської співпраці, що стало запорукою участі областей України у євро регіонах, відображаючи перші спільні українсько-польські зусилля у питаннях європейської інтеграції (а також забезпечили виконання важких економічних завдань у скрутні часи для економіки як заходу України, так і сходу Польщі). Приклади Львівської, Вінницької, Донецької та інших областей України

відобразили успіхи впровадження українсько-польської співпраці в економічній, культурній галузях, обміну досвідом реформування місцевого самоврядування протягом 1995–2004 рр. Досліджені факти співпраці підтверджують набуття відносинами статусу «стратегічного партнерства», з визнанням на початку ХХІ ст. актуальності інтеграції до ЄС. Хоча українсько-польські відносини не досягли в цей період економічних показників відносин України із Росією, проте контакти набули важливості на шляху інтеграції до європейських структур, на що звертала увагу українська влада ще за часів «багатовекторності».

Всебічно розглянуто вплив євроінтеграції на українсько-польські відносини. Факти дозволяють стверджувати про обрання українським керівництвом стратегії вивчення «уроків» Польщі як країни колишнього «Східного блоку» у питаннях європейської та атлантичної інтеграції. Результати дослідження вказують на те, що динаміка українсько-польських відносин періоду 2005–2007 рр. відображає всебічний, успішний пошук точок перетину позицій двох країн у політиці, економіці та культурі. У роботі доведено, що планомірна співпраця двох країн з метою виконання вимог «Плану дій Україна – ЄС» була якісно втілена на відомчому та місцевому рівні. Особливо успішними виявилися галузі стандартизації, інформатизації та зв'язку, освіти та науки. Факти дають підставу стверджувати, що з 2005 р. після приєднання Польщі до ЄС почалася «нова ера» українсько-польських відносин, основою яких стає курс на знаходження країнами свого місця та ролі в мультилатеральній системі об'єднаної Європи. Під час аналізу архівних матеріалів розкрито встановлення нових економічних зв'язків між окремими регіонами України та Польщі, які раніше не мали або майже не мали контактів. Це підтверджує важливість для Республіки Польща її статусу «локомотива», «адвоката» чи «куратора» процесів приєднання регіонів України до євроінтеграції, з огляду на бажання польської влади досягти для Польщі статусу лідера на східному напрямку політики ЄС та НАТО. Відповідно, Польща стала активною учасницею втілення політики «Східного партнерства» з метою перетворення українсько-польського білатерального партнерства на частину загальноєвропейського мультилатерального.

Виявлено, що у період 2007–2010 рр., із приєднанням Польщі до Шенгенської зони, зросла важливість єврорегіонів як запоруки продовження транскордонного співробітництва. Фактично були повторені історичні уроки 1995–1997 рр., коли транскордонна співпраця стала запорукою функціонування економіки західних областей України та східних Польщі. Це сприяло значним успіхам України та Польщі у питаннях економіки, незважаючи на проблеми нового режиму кордону. Разом із тим, доведено посилення в цей період залучення проблем історичної пам'яті до офіційного дискурсу українсько-польських відносин, вказуючи на 2009 р. як «рік переогляду історії». Факти вказують на зв'язок цих процесів із секретними «Тезами про політику Польщі щодо Росії і України» 2008 р., у яких польський уряд обґрунтовував необхідність покращити відносини з Москвою за рахунок часткового відходу від підтримки України.

Співробітництво 2010–2013 р. було досліджено у контексті проблемних моментів українсько-польських відносин, які викристалізувалися на шляху України до європейської інтеграції. Доведено загострення проблем як за об'єктивних (використання Польщею свого статусу як «куратора» української інтеграції до ЄС задля власних зовнішньополітичних амбіцій), так і за суб'єктивних (хитка позиція керівників української держави в цей період стосовно питань спільної історії та євроатлантичної інтеграції) причин. Нав'язування новою президентською адміністрацією російського вектора зовнішньоекономічного розвитку не зупинило міжрегіональної співпраці областей України та воєводств Польщі у справах євроінтеграції та економічної взаємодії. Проте така політика спричинила зменшення частки польської економіки в Україні на користь російської.

Період 2014–2015 рр. в українсько-польських відносинах розкрито з погляду підходів щодо вирішення проблем, які накопилися протягом історії співіснування сучасних незалежних країн. Посилилась актуальність різногалузевої співпраці України та Республіки Польща після підписання Україною Угоди про асоціацію з ЄС. «Декларативні» угоди попередніх років набули реального втілення в цей період, завдяки персональним зв'язкам представників влади та громадських

діячів. Із залученням джерел різного походження на прикладі питань польського кредитування українських проєктів у роботі було продемонстровано, як певні успіхи українсько-польських відносин взагалі залишаються поза увагою широкої публіки. Нарешті, співпраця істориків Польщі та України проаналізована як перспективний діалог задля подолання непорозумінь з питань історії, примирення польської та української суспільної думки. Успіхи всебічного співробітництва у вимірі європейської та атлантичної інтеграції підтверджуються офіційним визначенням стратегічного курсу на членство в ЄС і НАТО в Конституції України.

У висвітленні тенденцій співробітництва України та Республіки Польща в умовах розширення блоку НАТО та в процесах атлантичної інтеграції, доведено, що основним пріоритетом співпраці двох країн у цьому аспекті був саме безпеко-оборонний вектор. Це пояснюється бажанням держав забезпечити в першу чергу власну національну безпеку, а в другу – приєднання до інших засад співпраці з інституціями НАТО (економічної, правової кооперації). Відображена майже повна відсутність контактів обох країн із НАТО у 1991 – 1994 рр., причини до чого були як у внутрішній політичній боротьбі, так і в чиннику недовіри НАТО до країн колишнього «Східного блоку». Із оформленням Польщею та Україною індивідуальних програм співпраці та початком участі в межах програм «Партнерства заради миру», їхнє співробітництво у 1995–1999 рр. стало розвиватися таким чином: регулярні консультації, спільні тренування та підготовка військових кадрів, проведення військових навчань.

Визначено, що особливе посилення співпраці України з НАТО відбулося за другого терміну Л. Кучми: формування перших українсько-польських підрозділів, отримання досвіду атлантичної інтеграції після приєднання Польщі до НАТО у 1999 р., перші спроби втілення цього досвіду в Україні. Незважаючи на декларування пронатовської політики Україною, завдяки залученим архівним матеріалам у 2005–2015 рр. були виявлені проблеми впровадження євроатлантичної інтеграції, випадки її ігнорування цілими гілками влади. Це спричинило гальмування реформ за польським зразком шляху інтеграції.

Побудовано періодизацію відносин у вимірі співпраці України і Польщі в межах євроінтеграції: договірно-правове оформлення відносин незалежних держав (1991–1995 рр.); втілення угод у життя та початкова співпраця у контексті європейської інтеграції (1995–2004 рр.); переорієнтування відносин на євроінтеграційний курс (2005–2007 рр.); перехід від білатеральних відносин до політики Східного партнерства ЄС (2007–2010 рр.); домінування політики Східного партнерства та загострення проблем у відносинах (2010–2013 рр.); корегування проблем партнерства після асоціації України з ЄС (2014–2015 рр.).

Дослідженням позицій українських та польських політиків доведено, що, не дивлячись на певний зв'язок, європейську та атлантичну інтеграцію не варто ототожнювати. Про це свідчить, з одного боку, свідома аспірація Польщі приєднатися до НАТО раніше, ніж до ЄС у 1990-х рр., а з іншого – дискусії в українському політикуму щодо доцільності приєднання до НАТО, порівняно з відносним консенсусом щодо позитивного ставлення до ЄС.

Таким чином, дослідження українсько-польських відносин у євроатлантичному контексті у 1991–2015 рр. дає підстави стверджувати про поступову трансформацію цих відносин від пересічного білатерального співробітництва на невід'ємну частину системи загальноєвропейських відносин у контексті євроатлантичної інтеграції. Хоча Україна так і не стала частиною НАТО та ЄС у цей період, її відносини із Польщею наблизилися до таких, які остання мала зі своїми «колегами» у Європейській спільноті. Факти вказують на те, що цьому сприяла активність Республіки Польща у реальному втіленні політики сусідства та Східного Партнерства ЄС. Крім того, польська сторона підтримала ініціативи НАТО до об'єднання зусиль з Україною у різних галузях. Така активність спричинила успішний перебіг інтеграції Республіки Польща до НАТО і ЄС. Відповідно, Польща претендувала на статус регіонального лідера на «східному фронті» євроатлантичної спільноти.

Покращення польської економіки, демократичних інституцій, національної безпеки викликали в українською влади бажання користуватися польським досвідом інтеграції. Об'єктивні інтереси Польщі та цілі проєвропейських урядів

України тісно збігалися, тому співпраця Україна–Польща–ЄС–НАТО з 2005 р. стала особливо актуальною. Суб'єктивний чинник, що виходив з особистостей та позицій окремих представників влади, поступився об'єктивній необхідності співпраці. Як сусіди Україна та Польща залишалися натуральними економічними партнерами, а можлива конкуренція на європейському ринку також контролювалася та узгоджувалася усередині ЄС. Українсько-польська співпраця допомогла Україні наблизитися до асоціації з ЄС та визначити пріоритетність стратегічного курсу на членство у євроатлантичних структурах, разом із Польщею. Це підтверджує ефективність «доктрини» Є. Гедройця про визначну роль співробітництва для виживання обох країн на світовій арені.

Найменш вдалим аспектом відносин виявилось намагання знайти порозуміння у справах спільної історії. Цей аспект відносин може стати проблемним і в майбутньому, як каталізатор охолодження порівняно теплих відносин між державами. Вирішувати ці проблеми держави поки що намагалися здебільшого шляхом президентської риторики.

Рекомендації вищим та місцевим органам влади України та Республіки Польща в контексті продовження українсько-польської співпраці стосуються зростання важливості врахування інтересів обох держав та їхніх громад. Для політичних та громадських представників, діяльність яких пов'язана з міжнародними відносинами варто усвідомити низку фактів. По-перше, з погляду суто економічного (частка Польщі серед усього українського експорту в країни ЄС продовжує зростати), так і пов'язаного з інтеграцією до структур ЄС та НАТО, саме українсько-польським відносинам варто приділяти уваги з огляду на позитивний досвід співпраці в реалізації «Плану дій Україна – ЄС». По-друге, проблемними в українсько-польських відносинах залишаються питання, пов'язані з трактуванням національної історії; залишати їх «замороженими» небезпечно. Важливими для поляків є питання доступу до поховань на території України, дозволів на ексгумацію, захисту пам'яток культури. Україна і Польща мають виробити нову спільну концепцію примирення, щоб знищити цю «бомбу уповільненої дії», яка може загострити українсько-польські відносини в

ідеологічному аспекті. Україна вже має сумний досвід небезпечності ігнорованого російського шовінізму, за яким слідували криваві дії фанатиків «російського світу». Задля цього рекомендуємо продовжувати проведення українсько-польських форумів, науково-практичних конференцій, спільних культурних заходів, обопільне ознайомлення із національною ідеологією закладам вищої освіти України, Інститутіві Східної Європи Варшавського університету, громадським організаціями «Конфедерація поляків Поділля – ХХІ століття» та «Україна-Польща-Німеччина», іншим установам, які пов'язані із питаннями співпраці українців та поляків. Науково-освітнім закладам варто також сприйняти польський досвід досліджень відносин. Відповідно до ідей Є. Гедройця, у Польщі існує більше дюжини центрів досліджень ситуації в Україні, фахівці яких намагаються довести розуміння українського минулого та сучасності до польських політиків. Вважаємо доцільним запровадження в Україні подібного інституційного підходу, який би об'єднав зусилля вітчизняних експертів з питань українсько-польських відносин.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ І ЛІТЕРАТУРИ

1. Грушевський М. С. Історія України з ілюстраціями і доповненнями. Донецьк : ТОВ «ВКФ «БАО», 2011. 528 с.
2. Гедройц Є. «Ініціатива повинна належати Польщі»... *Універсум*. 1995. №7–8. С. 36–37.; Гедройц Є. З нотаток Редактора / за заг. ред. Л. Івшиної. Видання перше. Бібліотека газети «День» «Україна Incognita». К. : ПрАТ «Українська прес-група», 2013. 80 с.
3. Осадчук Б. Єжи Гедройц – великий поляк, видавець, редактор, основоположник польсько-українського порозуміння. *Сучасність*. 2001. №1. С. 125–133.
4. Осадчук Б. Україна, Польща, світ: вибрані репортажі та статті / Пер. з пол. В. Гриник-Скуратівська. К. : Смолоскип, 2001. 356 с.
5. Чушак Х. Немає вільної Польщі без вільної України: Україна та українці у політичній думці польської опозиції (1976-1989). Львів : Інститут українознавства ім. І. Крип'якевича НАН України; Видавництво «ПАІС», 2011. 302 с.
6. Зайцев Ю. Польська опозиція 1970–80-х років про засади українсько-польського порозуміння *Депортації українців та поляків: кінець 1939 – початок 50-х років (до 50-річчя операції “Вісла”)*: Матеріали міжнар. наук. конф. / Упоряд. Ю. Ю. Сливка. Львів : Інститут українознавства ім. І. Крип'якевича НАН України, 1998. С. 52–64.
7. Маринович М. Ф. Україна: дорога через пустелю : збірник статей. Харків : СП «Фоліо», 1993. 189 с.; Чура В. І. Руйнація компартійної влади на західноукраїнських землях наприкінці 80-х – початку 90 років ХХ століття. Львів : Ліга Прес, 2013. 705 с.
8. Бут О. М. Лібералізація економіки: міжнародний досвід і Україна. *Східна Європа і світове співтовариство: історія і сучасність* / м. Донецьк, 13–14 вересня 1996 р.; оргкомітет: Г. П. Єрхов та ін. Донецьк. 1996. С. 47.; Дудек А. Польща у 1986–2012 роках. *Польща – нарис історії* / за ред. Владзімежа Менджецького та Єжи Брацисевича ; пер. з пол. Івана Сварника. Варшава : Інститут національної пам'яті, 2015. С. 328–345.

9. Касьянов Г. Past continuous: історична політика 1980-х – 2000-х. Україна та сусіди. К. : Laurus, Антропос-Логос-Фільм, 2018. 420 с.
10. Wizimirska B. Polska polityka zagraniczna. *Rocznik Polskiej Polityki Zagranicznej*. Warszawa : PISM, 1991. S. 8–12.
11. Nowakowski J. Polska polityka wschodnia w 1991 roku. *Rocznik Polskiej Polityki Zagranicznej*. Warszawa : PISM, 1991. S. 77–87.
12. Onyszkiewicz J. Kilka uwag o probleme bezpieczeństwa Polski. *Polska w Europie*. 1992. 8 kwiecień. S. 27–36.
13. Чорна Н. Україна і Польща: історіографія відносин (кін. XX – поч. XXI ст.) : монографія. Вінниця : ПП Балюк І. Б., 2014. 416 с.
14. Bojarski W. O nowa polityke Polski w stosunku do Ukrainy. *Polska w Europie*. 1991. 4 styczeń. S. 64–72.
15. Calka M. J. Stosunki z Ukraina. *Rocznik Polskiej Polityki Zagranicznej*. Warszawa : PISM, 1995. S. 119–124.
16. Drozd J. Status militarny obszaru bylej NRD a polska polityka zbliżenia z NATO. *Sprawy Międzynarodowe*. 1994. №2. S. 109–116.
17. Buch G. Kto jest wrogiem? : pośpiech Polski w drodze do NATO jest całkowicie zrozumiały. *Polityka*. 1994. №43. S. 1–18.
18. Jankowski G. Już wiemy jak i dlaczego: NATO przedstawiło wczoraj 26 państwom dokument, określający cele i zasady przyjmowania nowych członków z Europy Wschodniej. *Zycie Warszawy*. 1996. №285. S. 4.
19. Кудряченко А. Між двома полюсами. Деякі аспекти взаємовідносин України, Польщі, Росії і Німеччини. *Політика і час*. 1993. №3. С. 15–18.
20. Камінський Є. На терезах європейської стабільності. *Політика і час*. 1996. №2. С. 22–28.
21. Таран С. Украина и Польша: зигзаги добрососедства. *Зеркало недели*. 1995. 24 марта.
22. Забарко Б. Європейський Союз і Східна Європа. *Політика і час*. 1996. №8. С. 47–55.

23. Історія України: нове бачення / В. Ф. Верстюк, О. В. Гарань, О. І. Гуржій та ін. ; під ред. В. А. Смоля. К. : Альтернативи, 2000. 464 с.
24. Політична історія України. XX століття : У 6 т. Т. 6: Від тоталітаризму до демократії (1945–2002) / О. М. Майборода, Ю. І. Шаповал, О. В. Гарань та ін. ; під ред. І. Ф. Кураса. К. : Генеза, 2003. 696 с.
25. Україна в сучасному геополітичному просторі: теоретичний і прикладний аспекти : кол. моногр. / за ред. Ф. М. Рудича. К. : МАУП, 2002. 488 с.
26. Україна 2000 і далі: геополітичні пріоритети та сценарії розвитку / Редкол. : О. Ф. Белов (голова) та ін.; Кол. авт.: О. М. Гончаренко (кер.) та ін. К. : НІСД, 1999. 384 с.
27. Україна в Європі: пошуки спільного майбутнього / кер. авт. кол і наук. ред. А. І. Кудряченко. К. : Фенікс, 2009. 544 с.
28. Північноатлантичний альянс: історія, функції, структура, відносини з Україною : навч. посіб. / кол. авт.; за заг. ред. проф. Д. І. Дзвінчука. Івано-Франківськ : Місто НВ, 2012. 604 с.
29. Зашкільняк Л. О. Крикун М. Г. Історія Польщі: Від найдавніших часів до наших днів. Львів : Львівський нац. ун-тет ім. І. Франка, 2002. 752 с.
30. Касьянов Г. Україна 1991–2007: нариси новітньої історії : монографія. К. : Інститут історії України НАН України, Видавництво «Наш час», 2008. 432 с.
31. Яровий В. І. Новітня історія Центральноєвропейських та Балканських країн. XX століття : підруч. для вищих навч. закл. К. : Генеза, 2005. 816 с.
32. Іваницька О. П. Новітня історія країн Європи та Америки 1945–2013 рр. : навч. посіб. К. : Видавничий Дім «Слово», 2014. 1056 с.
33. Історія сучасного світу: соціально-політична історія XV –початку XXI століть: навчальний посібник / Ю. А. Горбань, Б. І. Білик, Л. В. Дячук та ін. ; за ред. Ю. А. Горбаня. 4-те вид., переробл. і доповн. К. : Знання, 2012. 438 с.
34. Кріль М. М. Історія країн Центрально-Східної Європи (кінець XX – початок XXI ст.) : навч. посіб. / М. М. Кріль . 3-те вид., виправл. і доповн. К. : Знання, 2013. 278 с.

35. Васильєва-Чекаленко Л. Д. Україна в міжнародних відносинах (1944–1996 рр.) : навч. посіб. К. : Освіта, 1998. 175 с.; Кордон М. В. Європейська та євроатлантична інтеграція України : навч. посіб. для студ. вищ. навч. закл. 2-ге вид. К: Центр учбової літератури, 2010. – 171 с.

36. Україна у міжнародних відносинах ХХ століття: навч. посібн. / за ред. Я. Й. Малика. Львів : Світ, 2004. 468 с.

37. Зовнішня політика України: Частина перша. Правові засади зовнішньої політики. Україна в багатосторонньому співробітництві. Посібник для студентів вищих навчальних закладів / за ред. проф., д-ра іст.наук П. В. Доброва. Укладачі І. М. Грідіна, П. В. Добров, Ю. Т. Теміров, І. Я. Годоров. Донецьк, 2002. 487 с.

38. Глібов В., Горун Д. Українсько-польські взаємини в пострадянський період. Деякі аспекти політичного й економічного співробітництва. *Політика і час*. 1997. №5–6. С. 15–21.

39. Макар Ю. Зовнішня політика України: наміри і реалії. *Україна – Європа – Світ. Вип.1: Міжнародний збірник наукових праць. Серія: Історія, міжнародні відносини* / Гол. ред. Л. М. Алексієвець. Тернопіль : Вид-во ТНПУ ім. В. Гнатюка, 2008. С. 189–198.

40. Алексієвець Л., Гевко В. Україна і Польща: шляхи співробітництва (1991–2004 рр.) Тернопіль: Ред.-вид. центр ТНПУ ім. В. Гнатюка, 2009. 153 с.

41. Струтинський В. Місце України в зовнішній політиці Республіки Польща (1991–2006 рр.). *Україна, Польща, Німеччина в Європі*. Львів, 2007. С. 222–235.

42. Киридон А. М. Україна – Польща: узгодження зовнішньополітичних орієнтирів. *Слов'янський вісник: зб. наук. праць*. Рівне: РІС КСУ, 2011. Вип.11. С. 47–53.

43. Киридон А. Українсько-польські відносини: «нова ера» співпраці. *Україна – Європа – Світ : міжнародний збірник наукових праць на пошану проф. М. М. Алексієвця* / редкол.: Ю. М. Алексєєв, Л. М. Алексієвець, М. М. Алексієвець та ін. Тернопіль : Вид-во ТНПУ ім. В. Гнатюка, 2011. Вип. 5. Ч. 2. С. 128–135.

44. Кондратюк Т. М., Кондратюк Л. Ф. Україна – Польща: відносини добросусідства та стратегічного партнерства у контексті євроінтеграції. *Проблеми політичної історії України : зб. наук. пр.* Дніпропетровськ : ДНУ, 2010. Вип. 5. С. 236–243.

45. Трофимович В. Політичні відносини України та Республіки Польща. *Наукові записки “Транскордонне співробітництво у контексті перспектив європейської інтеграції України”*. Серія “Політичні науки”. Острог: Видавництво Національного університету «Острозька академія», 2010. Вип. 4. С. 121–133.

46. Chojnowski A. Ukraina. Warszawa : Instytut historyczny Uniwersytetu Warszawskiego, TRIO, 1997. 234 s.

47. Klich B. Strategiczne partnerstwo Polski i Ukrainy / Bogdan Klich // *Ad meritum*. 1999. №8 S. 91–106.

48. Chojnowski A., Bruski J. Ukraina, seria: Historia państw świata w XX wieku, wyd. 2 uzupełnione. Warszawa : Instytut historyczny Uniwersytetu Warszawskiego, TRIO, 2006. 409 s.

49. Козакевич Є. Рухаємося у доброму і бажаному напрямі. *Політика і час*. 1995. № 4. С. 21–26.

50. Козакевич Є., Найдер З. На порозумінні і взаємному шануванні прав: про співробітництво України з Польщею. *Політика і час*. 1997. № 12. С. 11–14.

51. Козакевич Є. Розширення НАТО та європейська політика України. *Політична думка*. 1999. № 1–2. С. 86–100.

52. Козакевич Є. Польща перед вибором вектора політики національної безпеки на зламі 80–90-х років. *Партнерство заради безпеки: досвід країн НАТО та українська перспектива* / за заг. ред. О. І. Соскіна. К. : Вид-во «Інститут трансформації суспільства», 2007. С. 38–49.

53. Gill W., Gill N. Stosunki Polski z Ukrainą w latach 1989–1993. Toruń : Adam Marszałek, 1994. 123 s.

54. Kamiński A., Kozakiewicz J. Stosunki polsko-ukraińskie. Raport. Warszawa : Centrum Stosunków Międzynarodowych Instytutu Spraw Publicznych, 1997. 60 s.

55. Stosunki polsko-ukraińskie / pod red. J. Kozakiewicza. Kraków : Międzynarodowe Centrum Rozwoju Demokracji, 1998. 194 s.
56. Kozakiewicz J. Polska i Ukraina na progu trzeciego tysiąclecia. *Warszawskie Zeszyty Ukrainoznawcze*. Warszawa, 2000. №10. S. 294–300.
57. Surmacz B. Współczesne stosunki polsko-ukraińskie. Politologiczna analiza traktatu o dobrym sąsiedztwie. Lublin : Wydawnictwo Uniwersytetu Marii Curie-Skłodowskiej, 2002. 266 s.
58. Borusewicz B. Granica polsko-ukrainska w kontekście integracji Polski z NATO i UE. *Україна і Польща – стратегічне партнерство. Історія. Сьогодення. Майбутнє : зб. наук. пр. / за заг. ред. Т. І. Зарецької. Ч. 2. К., 2002. С. 40–45.*
59. Шептицький А. Наскільки позиція Польщі зумовлена бажанням підтримати Україну, а наскільки – прагненням насолити Росії? *Український журнал*. 2008. №5. URL: <http://ukrzurnal.eu/ukr.archive.html/214/> (дата звернення 10.10.2018).
60. Шептицький А. Останній романтик? Президент Качинський та Україна. *Уніан. Інформаційне агентство*. URL: <http://www.unian.net/ukr/news/371809-ostanniy-romantik-prezident-kachinskiy-ta-ukrajina.html> (дата звернення 10.10.2018).
61. Ciok S. Polska w funduszach strukturalnych Unii Europejskiej. *Rozszerzenie Unii Europejskiej: Korzyści i koszty dla nowych krajow czlonkowskich / J. Kundera (red.)*. Wrocław : Wydawnictwo Uniwersytetu Wrocławskiego, 2005. S. 253–265.
62. Пахльовська О. Польща – Україна – Росія: Бермудський трикутник. *Сучасність*. 2008. №3–4. С. 60–80.
63. Domagła A. Integracja Polski z Unią Europejską. Warszawa : Wydawnictwo Akademickie i Profesjonalne, 2008. 265 s.
64. Czech M. Polska – zakładnik Rosji. *Gazeta Wyborcza*. 2010. 6 września.
65. Czachor R. Miejsce Federacji Rosyjskiej w polskiej polityce wschodniej. Bilans 20-lecia *Wrocławski Przegląd Międzynarodowy*. Wrocław, 2011. №2. S. 109–131.
66. Бердыховская Б. Польша и Украина: вызовы современности : Политические взаимоотношения, экономика, общество. *Новая Польша*. 2005. №10. С. 6–9.

67. Drzewicki A. Polsko-ukraińska współpraca wojskowa w świetle umów i porozumień dwustronnych, M.S. Wolański i Ł. Leszczenko (red.), *Ze studiów polsko-ukraińskich*, Wrocław 2008, s. 221–250.

68. Magakian G., Magakian M. Projekt Ściana Wschodnia RP – Ukraina Zachodnia. Partnerstwo Strategiczne? Ostrowiec Świętokrzyski : Stow. na Rzecz Postępu Demokracji Erwin, 2013. 199 s.

69. Draus J. Polish-Ukrainian relations after independence. *New Ukraine. A Journal of History and Politics*. 2011. № 10. pp. 52–72.

70. Драус Я. Процес становлення та розвиток польсько-українських відносин у 1991 – 2009 роках: політичний дискурс. *Економічний часопис XXI*. 2009. №11–12. С. 38–44.

71. Драус Я. Дослідження польсько-українських стосунків у 1991 – 2008 роках: нарис проблематики. *Чорноморський літопис. Науковий журнал*. 2010. Випуск 1. С. 32–41.

72. Dudek A. Historia polityczna Polski 1989–2005. Kraków : ARCANA, 2007. 536 s.

73. Karpiński J. Trzecia niepodległość. Najnowsza historia Polski. Warszawa : Grupa Wydawnicza Bertelsmann Media Świat Książki, 2001. 345 s.

74. Дильонгова Г. Історія Польщі 1795–1990 / Пер. з пол. М. Кірсенка. К. : Вид. дім «Києво-Могилянська академія», 2007. 239 с.

75. Польша – нарис історії / за ред. В. Менджецького, Є. Брацисевича; пер. з пол. І. Сварника. Варшава : Інститут національної пам'яті, Комісія переслідування злочинів проти польського народу, 2015. 367 с.

76. Fedorowicz K. Polityka Polski wobec Rosji, Ukrainy i Białorusi w latach 1989-2010. Poznań : Wydawnictwo Naukowe Uniwersytetu im Adama Mickiewicza, 2011. 343 s.

77. Suchocka R. Integracja europejska w polskiej perspektywie. Poznań: Uniwersytet im. Adama Mickiewicza, 1998. 203 s.

78. Grodzki R. Polska polityka zagraniczna w XX i XXI wieku. Główne kierunki – Fakty – Ludzie – Wydarzenia / redakcja B. Borszewska. Warszawa : Wydawnictwo Replika, 2009. 332 s.

79. Kuźniar R. *Polityka zagraniczna III Rzeczypospolitej*. Warszawa : Scholar, 2012. 415 s.

80. Стрелков А. Европейская политика соседства: непоследовательное движение к цели. *Современная Европа*. 2009. №3. С. 119–126.

81. На фоне оранжевой революции: Украина между Востоком и Западом: Вчера, сегодня, завтра / под ред. К. Ф. Затулина. Москва : Ин-т стран СНГ (Ин-т диаспоры и интеграции), Московские учебники и картолитология, 2005. 238 с.

82. Польша в XX веке. Очерки политической истории / отв. ред. А. Ф. Носкова. Москва : Изд-во «Индрик», 2012. 952 с.

83. Мироненко В. И. Российско-украинские отношения в 1991–2001 гг. *Историографический очерк : монография*. Чернигов : РВК «Деснянська правда», 2005. 160 с.

84. Пушкарёв Ю. Стратегия отторжения. *Российская Федерация сегодня*. 1998. № 17. С. 54–56.

85. Кобринская И. Политика США в Центральной и Восточной Европе. *США-Канада: Экономика, Политика, Культура*. 2000 г. №2. С. 55–71.

86. Бухарин Н. И. Россия – Польша: опыт двадцатилетних отношений. Санкт-Петербург : Нестор-История, 2013. 190 с.

87. Україна на шляху до Європи / І. Акімова та ін.; пер. з англ. А. Гур'янова; ред. Л. Хоффманн, Ф. Мьоллерс; вступ. слово: В. Ющенко, В. Мюллер. К. : Фенікс, 2001. 343 с.

88. Дейвіс Н. Боже ігрище: історія Польщі / пер. з англ. П. Таращук. К. : Вид-во Соломії Павличко «Основи», 2008. 1080 с.

89. Бжезінский З. Велика шахівниця: американська першість та її стратегічні імперативи. Івано-Франківськ : Лілея-НВ, 1997. 236 с.

90. Бжезінський З. Україна – Польща: роль та місце в європейській інтеграції. *Незалежний культурологічний часопис «І»*. 1998. Ч. №14. URL: <http://www.ji.lviv.ua/n14texts/brzez-st.htm> (дата звернення 10.10.2018).

91. Бжезінський З. Україна й Польща в контексті європейської. *Стратегічна панорама*. 1998. №3–4. URL: <http://old.niss.gov.ua/book/panorama/brzez.htm> (дата звернення 10.10.2018).

92. Stephen R. Burant. International Relations in a Regional Context: Poland and Its Eastern Neighbours. Lithuania, Belarus, Ukraine. *Europe-Asia Studies*. London : Routledge, 1993. Vol. 45. No. 3. pp. 395–418.

93. Roman Szporluk. Russia, Ukraine, and the Breakup of the Soviet Union. Stanford : Hoover Institution Press, 2000. 438 pp.

94. Шпорлюк Р. Імперія та нації. З історичного досвіду України, Росії, Польщі та Білорусі / пер. з англ., передм., упоряд. Г. Касьянов. К. : Дух і Літера, 2000. 354 с.

95. Шпорлюк Р. Формування модерних націй: Україна – Росія – Польща / пер. з англ. Г. Касьянова, М. Климчука, М. Рябчука, Я. Стріхи, Д. Матіяш та Х. Чушак. К. : Дух і Літера, 2013. 552 с.

96 Івченко О. Україна в системі міжнародних відносин: історична ретроспектива та сучасний стан. К. : РІЦ УАННП, 1997. 687 с.

97. Губський Б. Євроатлантична інтеграція України. К. : ЛОГОС, 2003. 328 с.

98. Ковальова О. Стратегії євроінтеграції: як реалізувати європейський вибір України. К. : Ін-т держави і права ім. В. М. Корецького НАН України, 2003. 340 с.

99. Янків М. Україна і Польща: стратегічне партнерство в системі геополітичних координат (політико-економічний та секторальний аналіз) : монографія. Львів : Світ, 2011. 398 с.

100. Віднянський С. В., Мартинов А. Ю. Об'єднана Європа: від мрії до реальності. Історичні нариси про батьків-засновників Європейського Союзу. 2-ге вид., доп. і перероб. К. : Вид. дім «Кієво-Могилянська академія», 2011. С. 260.

101. Тодоров І. Я. Україна на шляху до європейської та євроатлантичної спільноти : монографія. Донецьк : ДонНУ, 2006. 268 с.

102. Тодоров І. Я. Регіональний вимір ініціативи ЄС «Східне партнерство» в Україні. *Чорноморський літопис*. 2013. Вип. 8. С. 38–42.

103. Тодоров І. Історичні, геополітичні та політико-правові засади співробітництва України та НАТО. *Незалежний культурологічний часопис «І»*. 2014. №77. URL: http://www.ji.lviv.ua/n77texts/Zasady_spivrobitnytva.htm (дата звернення 10.10.2018).

104. Тодоров І. Відродження концепції Міжмор'я в контексті українсько-американських відносин. *Американська історія та політика*. 2016. № 1. С. 108–115.

105. Перепелиця Г. М. Вступ до НАТО як результат євроатлантичного вибору України. *Економічний часопис-XXI*. 2001. № 6. С. 19–22.

106. Чорна Н. М. Нормативно-правове забезпечення інтеграції Польщі у європейські та євроатлантичні структури. *Наукові записки Вінницького державного педагогічного університету імені Михайла Коцюбинського. Серія : Історія*. Вінниця : ВДПУ ім. М. Коцюбинського, 2007. Вип. 12. С. 306–314.

107. Алексієвець Л., Алексієвець М., Чорна Н. Польща: на шляху до НАТО та ЄС. Тернопіль : Вектор, 2012. 268 с.

108. Кіш Є. Центральна Європа в сучасній системі єврорегіональної інтеграції : монографія. Ужгород : Ліра, 2008. 440 с.

109. Кіндрат К., Трохимчук С. Українсько-польські стосунки на зламі тисячоліть. Львів : Львівський нац. ун-т ім. І. Франка, 2002. 112 с.

110. Моцок В. Політика Європейського Союзу щодо демократизації Східної Європи: задля інтеграції чи безпеки?! *Історико-політичні проблеми сучасного світу*. 2010. Т. 21–22. С. 98–103

111. Зеленько Г. «Навздогінна модернізація»: досвід Польщі та України. К. : Критика, 2003. 215 с.

112. Алексеев Ю. Н. Украина и европейский глобализм. К. : КСУ, 2010. 416 с.

113. Гальчинський А. С. Україна на перехресті геополітичних інтересів. К. : Знання України, 2002. 180 с.

114. Михальченко Н., Андрущенко В. Украина разделенная в себе: от Леонидии к Виктории. Т.1. К. : ЧП ЭНи имени И. Ф. Кураса НАН Украины, 2012. 584 с.

115. Кульчицький С., Міщенко М. Україна на порозі об'єднаної Європи. К. : Центр Разумкова, 2018. 232 с.

116. Верменич Я. В. Регіональна інтеграція в умовах глобалізації: теорії та сучасні реалії / відп. ред. В. А. Смолій. НАН України. Інститут історії України. К. : Інститут історії України, 2018. 351 с.

117. „Wymiar Wschodni” UE szansa czy idée fixe polskiej polityki? / red. P. Kowal. Warszawa : Centrum Stosunków Międzynarodowych, 2002. 39 s.

118. Европа: вчера, сегодня, завтра / РАН Институт Европы, ред. Н. П. Шмелёв. Москва : Экономика, 2002. 823 с.

119. Европейский Союз на пороге XXI века: выбор стратегии развития / под ред. Ю. А. Бортко и О. В. Буториной. Москва : Эдиториал УРСС, 2001. 472 с.

120. Страны Центральной и Восточной Европы на пути в Европейский Союз / отв. ред. Н. В. Куликова. Москва : Наука, 2002. 205 с.

121. Буглай Н. М. Польща та Україна в Європейській політиці сусідства ЄС *Гілея. Історичні науки. Філософські науки. Політичні науки : зб. наук. пр. К. : Вид-во НПУ ім. М. П. Драгоманова, 2010. Вип. 42. С. 110–118.*

122. Савельєв Є. В., Мельник В. В., Чеботар С. І. Українсько-польські економічні відносини у контексті стратегічного партнерства : монографія. Тернопіль : Економічна думка, 2003. 334 с.

123. Борщевський В. Українсько-польське економічне співробітництво в умовах євроінтеграції : монографія. Львів : Аверс, 2007. 328 с.

124. Борщевський В. В. Україна і Польща в умовах розширеного ЄС: економічна оптимізація та глобальне партнерство : монографія. Львів : Аверс, 2009. 227 с.

125. Макогон Ю. В., Ляшенко В. И. Формы и направления межрегионального трансграничного сотрудничества : монография. Донецк : Юго-Восток, Лтд, 2003. 512 с.

126. Федан Р. Регіональні фактори активізації транскордонної співпраці Польщі та України. Львів : ІРД НАН України, 2003. 336 с.

127. Розширення Європейського Союзу: вплив на відносини України з центральноевропейськими сусідами / Інститут регіональних та євроінтеграційних досліджень «ЄвроРегіо Україна». К. : «К.І.С.», 2004. 360 с.

128. Кулина С. Я. Державне регулювання українсько-польських транскордонних економічних відносин: монографія / за ред. І. Р. Михасюка. Львів : Видавничий центр ЛНУ ім. Івана Франка, 2007. 228 с.

129. Балян А. В. Трансрегіональне співробітництво України за умов розширення Європейського Союзу : монографія. Ужгород : Ліра, 2005. 345 с.

130. Журба І. Є. Транскордонне співробітництво країн Центральної та Східної Європи в умовах розширеного ЄС (питання теорії та практики) : монографія. Хмельницький : ХНУ, 2008. 311 с.

131. Рябінін Є. В. Транскордонне співробітництво в системі процесів регіональної інтеграції України (політологічний аналіз) : монографія. Маріуполь, 2011. 157 с.

132. Каліта В. Україна в польській зовнішній торгівлі. *Регіональна економіка*. 2007. № 1. С. 282–289.

133. Мазаракі А. А., Мельник Т. М. Двостороннє співробітництво України та Польщі: стан та можливості активізації. *Формування ринкових відносин в Україні*. 2010. № 12. С. 257–266.

134. Бурант С. Україна і Польща: до стратегічного партнерства. *Політична думка*. 1997. № 3. С. 99–111.

135. Стрільчук Л. В., Стрільчук В. В. Інституційні складові українсько-польських гуманітарних взаємин і співробітництва: монографія. Луцьк : Волинські старожитності, 2013. 258 с.

136. Стрільчук Л. Історична пам'ять українців та поляків: пошук шляхів примирення чи привід до конфлікту? *Історичні та політологічні дослідження. Спеціальний випуск: Доповіді на міжнародній науково-практичній конференції «Трансформації історичної пам'яті»*. / Голов. ред. Темірова Н. Р. Вінниця : Донецький національний університет імені Василя Стуса, 2018. С. 176–183.

137. Стрільчук Л. Волинська трагедія в системі сучасних українсько-польських відносин. *Схід. Аналітично-інформаційний журнал. Історичні науки*. / Голов. ред. Білецький В. С. Маріуполь : Український культурологічний центр, 2019. № 2(160). С. 38–44

138. Стрільчук Л. Роль засобів масової інформації у сучасних українсько-польських міждержавних взаєминах. *Науковий вісник Чернівецького університету*. Історія. 2016. № 2. С. 141–146.

139. Добржанський О. Вплив сучасних ЗМІ на формування історичної пам'яті українців та поляків. *Історичні та політологічні дослідження. Спеціальний випуск: Доповіді на міжнародній науково-практичній конференції «Трансформації історичної пам'яті»*. / Голов. ред. Темірова Н. Р. Вінниця : Донецький національний університет імені Василя Стуса, 2018. С. 16–22.

140. Турчин Я. «М'яка сила» України в Польщі: особливості та механізми реалізації. *Українська національна ідея: реалії та перспективи розвитку : зб. наук. пр.* Львів, 2012. Вип. 24. С. 119–125.

141. Історія Дніпровського національного університету імені Олеся Гончара. 1918 – 2018 / Голова редколегії чл.-кор. НАН України, проф. М. В. Поляков. 5-те вид., переробл. і доповн. Дніпро : Ліра, 2018. 416 с., 20 іл.

142. Савчук В. С. Ректори Дніпровського національного університету імені Олеся Гончара (1918 – 2018). Книга нарисів / голова редкол. чл.-кор. НАН України, проф. М. В. Поляков; В. С. Савчук. Дніпро : Ліра, 2018. 212 с.

143. Професори Дніпровського національного університету імені Олеся Гончара: бібліографічний довідник / голова редкол. чл.-кор. НАН України, проф. М. В. Поляков та ін. 3-тє вид., перероб. і доп. Дніпро : ЛІРА, 2018. 400 с.

144. Донецький національний університет / Г. Я. Пономаренко та ін. ; відп. ред. В. П. Шевченко. 3-є вид. Донецьк : Норд-Прес, 2007. 372 с.

145. Учені Донецького національного університету: 1937-2007 / авт.: Г. Я. Пономаренко (наук. кер.), М. Є. Безпалов, П. В. Добров та ін.; редкол.: В. П. Шевченко (відп. ред.) та ін. Донецьк : Норд-Прес, 2006. 372 с.

146. Історія Одеського університету (1865–2000) / Л. О. Ануфрієв, С. О. Алпатов, Ю. О. Амброз та ін.; гол. ред. В. А. Сминтина. Одеса : Астропринт, 2000. 226 с.

147. Одеський національний університет ім. І. І. Мечникова за роки незалежності України: 1991–2005 рр. / гол. ред. В. А. Сминтина. 2-е вид. Одеса : Астропринт, 2005. 552 с.

148. Київський національний університет імені Тараса Шевченка. Незабутні постаті. Довідково-біографічне видання. / ред. кол.: В. В. Скопенко, О. В. Третяк, Л. В. Губерський та ін. К. : Світ Успіху, 2005. 464 с.

149. Історія та історики у Львівському університеті: традиції та сучасність (до 75-ліття створення історичного факультету) : колективна монографія / за ред. Л. Зашкільняка та П. Серженги. Львів : ПАІС, 2015. 412 с.

150. Харківський національний університет ім. В.Н. Каразіна за 200 років / В. С. Бакіров, В. М. Духопельников, Б. П. Зайцев, В. І. Кадеєв, С. І. Посохов. Харків : Фоліо, 2004 . 750 с.

151. Тодоров І. Я. Європейська і євроатлантична інтеграція України: загальнонаціональний та регіональний виміри (1991–2004 рр.) : автореф. дис. ... д-ра іст. наук : 07.00.01. Донецьк, 2007. 38 с.

152. Кіш Є. Б Країни Центральної Європи в системі міжнародних євроінтеграційних процесів (1991–2007 роки) : автореф. дис. ... д-ра іст. наук : 07.00.02. Ужгород, 2008. 36 с.

153. Буглай Н. М. Формування зовнішньополітичної стратегії та реалізація пріоритетних напрямів зовнішньої політики Республіки Польща (1995–2005 рр.) : автореф. дис. ... д-ра іст. наук : 07.00.02. К., 2018. 43 с.

154. Стрільчук Л. В. Становлення та розвиток польсько-українських міждержавних відносин, партнерства та співробітництва (кінець ХХ – початок ХХІ століття) : автореф. дис. ... д-ра іст. наук : 07.00.02. Чернівці, 2014. 44 с.

155. Владиченко Л. Д. Сучасний стан та особливості відносин між державою та релігійними організаціями: порівняльний аналіз українського та польського досвіду : автореф. дис. ... д-ра філос. наук : 09.00.11. К., 2015. 34 с.

156. Борщевський В. В. Оптимізація українсько-польського економічного співробітництва в процесі наближення України до ЄС: автореф. дис. ... д-ра ек. наук : 08.00.02. К., 2009. 32 с.

157. Горун Д. О. Українсько-польські відносини (1991–1997 рр.) : автореф. дис. ... канд. іст. наук : 07.00.02. Одеса, 1999. 17 с.

158. Бабак О. І. Політика Польщі щодо України (кінець 1980-х – 1990-ті роки): автореф. дис. ... канд. іст. наук : 07.00.02. К., 2002. 19 с.

159. Афанасьєв І. Ю. Польсько-українські відносини 1991–2000 рр.: політична та економічна взаємодія: автореф. дис. ... канд. іст. наук : 07.00.02. К., 2004. 20 с.

160. Гевко В. Р. Україна і Польща: особливості розвитку двосторонніх відносин (1991–2004 рр.): автореф. дис. ... канд. іст. наук : 07.00.01. Тернопіль, 2005. 20 с.

161. Ільчук І. В. Українсько-польське міждержавне співробітництво в європейсько-атлантичному контексті (1991-2014 рр.) : автореф. дис. ... канд. іст. наук : 07.00.02. Тернопіль, 2015. 20 с.

162. Чорна Н. М. Інтеграція Польщі до НАТО та ЄС: особливості, основні етапи і наслідки (кін. 80-х рр. ХХ ст. – 2005 р.) : автореф. дис... канд. іст. наук : 07.00.02. Чернівці, 2008. 20 с.

163. Ковач Л. Л. Українсько-польське економічне співробітництво 1991-1999 рр. : автореф. дис. ... канд. іст. наук : 07.00.01. К., 2003. 16 с.

164. Васюк А. В. Українсько-польські відносини у сфері культури (2001–2010 рр.): українознавчий аспект: автореф. дис. ... канд. іст. наук : 09.00.12. К., 2012. 16 с.

165. Пачос Ю. В. Українсько-польське співробітництво в галузі культури (перше десятиліття ХХІ століття) : автореф. дис. ... канд. іст. наук : 07.00.01. Черкаси, 2014. 20 с.

166. Стоєцький С. В. Україна в зовнішній політиці Республіки Польща: євроатлантичний та європейський інтеграційний вимір : автореф. дис. ... канд. політ. наук : 23.00.02. К., 2007. 18 с.

167. Моцок В. І. Сучасні українсько-польські міждержавні відносини: політичний аспект : автореф. дис. ... канд. політ. наук : 23.00.02. Чернівці, 2002. 20 с.

168. Томашевич О. П. Програми партнерства НАТО наприкінці ХХ - початку ХХІ ст. : автореф. дис. ... канд. політ. наук : 23.00.04. К., 2004. 20 с.

169. Ошуркевич Я. М. Українсько-польські економічні відносини в процесі загальноєвропейської інтеграції : автореф. дис. ... канд. ек. наук : 08.05.01. К., 2002. 19 с.

170. Терещенко Т. В. Науково-методичні основи забезпечення розвитку транскордонного співробітництва : автореф. дис. ... канд. ек. наук : 08.10.01. К., 2005. 23 с.

171. Грущинська Н. М. Геоетомічні трансформації в Центрально-Східному регіоні Європи в контексті національних пріоритетів України : автореф. дис. ... канд. екон. наук: 08.05.01. К., 2003. 18 с.

172. Крулько І. І. Механізми адаптації національного законодавства до законодавства Європейського Союзу (досвід країн Центральної і Східної Європи) : автореф. дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.11. К., 2013. 20 с.

173. Прокопчук К. М. Історико-правові засади становлення й розвитку українсько-польського торговельно-етомічного співробітництва : автореф. дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.01. Харків, 2016. 20 с.

174. Колодяжна В. В. Становлення та розвиток, договірно-правової бази українсько-польського транскордонного співробітництва (90-ті рр. ХХ ст. – поч. ХХІ ст.) : автореф. дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.01. Харків, 2009. 20 с.

175. Mieliekiestsev K. Polish-Ukrainian relations in 2004–2013: bilateral strategic partnership or sub-EU cooperation? *Polska-Słowacja-Ukraina Trójpogranicze wielokulturowe.* / pod redakcja naukowa Andrzeja Bonusiaka. Rzeszow : Wydawnictwo Uniwersytetu Rzeczowskiego. 2014. Zlec. nr 30/2014. S. 135–144.

176. Мелекесцев К. І. Сучасні польсько-українські відносини: історіографічний аналіз. *Історичні і політологічні дослідження.* Вінниця : Донецький національний університет, 2016. № 1. С. 121–132.

177. Мелекесцев К. І. Культурний та цивілізаційний аспект новітніх польсько-українських відносин (2005–2011). *Література та культура Полісся /*

відп. ред. і упоряд. Г. В. Самойленко. Ніжин : НДУ ім. М. Гоголя, 2016. С. 200–210.

178. Мелекесцев К. The aspects of “Ukrainian-Polish strategic partnership” during the years of Viktor Yushchenko’s presidency. *Economic and law paradigm of modern society*. Banska Bystrica : Scientific Consulting Community s.r.o. «Open Europe», 2016. №2. pp. 131–134.

179. Мелекесцев К. И. Проблемы интеграции в современную европейскую цивилизацию в контексте отношений Украины и Республики Польша. *Государства Центральной и Восточной Европы в исторической перспективе* : сб. научн. ст. по мат. межд. научн. конф., Пинск 21–22 окт. 2016 г., Полесский государственный университет ; под ред. Р. Б. Гагуа. Пинск : Полесский государственный университет, 2016. Вып. 1. С. 298–309.

180. Мелекесцев К. І. Ініціативи та методологічні підходи українських і польських істориків щодо пошуку спільної позиції стосовно проблемних питань історії (2015–2017) *Государства Центральной и Восточной Европы в исторической перспективе* : сб. научн. ст. по мат. межд. научн. конф. Пинск : 24–25 ноября 2017 г. ; под ред. Р. Б. Гагуа. Пинск : Полесский государственный университет, 2017. Вып. 1. Ч.1. С. 145–150.

181. Mieliekiestsev K. I. In the context of declassified theses of 2008: another look on contemporary Polish-Ukrainian relations. *Грані*. Дніпро : «Грані», 2017. Т. 20, № 1. pp. 103–108.

182. Мелекесцев К. І. Polish-Ukrainian relations and the issue of historical grievances in the societies of two countries. *Історичні і політологічні дослідження*. Вінниця : ДонНУ імені Василя Стуса, 2017. № 1. С. 270–283.

183. Мелекесцев К. Ukrainian-Polish partnership on the path of Ukraine’s association and integration with the European Union: the Polish side’s issues and interests (2012-2015). *Economic and law paradigm of modern society*. Banska Bystrica : Scientific Consulting Community s.r.o. «Open Europe», 2017. №2. pp. 187–192.

184. Мелекесцев К. Становлення білатеральних відносин незалежної України та Республіки Польща: договірно-правова основа міждержавних відносин

(1990–2004). *Історичні і політологічні дослідження*. Вінниця : ДонНУ імені Василя Стуса, 2018. № 1. С. 152–163.

185. Мелекєсцев К. Тенденції співробітництва України та Республіки Польща в контексті атлантичної інтеграції. *Economic and law paradigm of modern society*. Banska Bystrica : Scientific Consulting Community s.r.o. «Open Europe», 2018. №2. С. 117–121.

186. Мелекєсцев К. Польсько-українське партнерство та аспірації України стосовно НАТО: регіональне та міжнародне співробітництво після Помаранчевої революції. *Історичні і політологічні дослідження*. Вінниця : ДонНУ імені Василя Стуса, 2019. № 1. С. 201–210.

187. Декларація про державний суверенітет України. К. :1996. Т.1. С. 5–9.

188. Про Основні напрями зовнішньої політики України. *Відомості Верховної Ради України (ВВР)*. 14 вересня 1993. № 37. С 379.

189. Ustawa o służbie zagranicznej. *Ministerstwo Spraw Zagranicznych*. URL: https://www.msz.gov.pl/pl/c/MOBILE/ministerstwo/sluzba_zagraniczna/ustawa_o_sluzbie_zagranicznej/ (дата звернення 10.10.2018).

190. Декларація про основні принципи та напрями розвитку українсько-польських відносин. *Зібрання чинних міжнародних договорів України*. 1990 р. № 1 С. 105.

191. Договір між Україною і Республіка Польща про добросусідство, дружні відносини і співробітництво. *Офіційний вісник України*. 15 квітня 2006. № 13 С. 597.

192. Декларація Міністрів закордонних справ України та Республіки Польща про принципи формування українсько-польського партнерства. *Офіційний вісник України*. 08 листопада 2006. № 43. С. 338.

193. Спільна заява Президентів України і Республіки Польща «До порозуміння і єднання». *Урядовий кур'єр*. 24 травня 1997. С. 2.

194. Протокол про внесення змін та доповнень до Протоколу до Угоди між Міністерством оборони України та Міністерством національної оборони Республіки Польща про військове співробітництво стосовно обміну інформацією

й виконання польотів військовими повітряними суднами України та Республіки Польща в повітряному просторі обох держав. *Офіційний вісник України*. 2012 р. том 44. С. 208.

195. Протокол про Українсько-Польську Змішану Комісію з питань торгівлі та економічного співробітництва. *Офіційний вісник України*. 2014 р. № 14. С. 198.

196. Україна в ХХ столітті (1900–2000 рр.) : зб. док. і матер. : навч. посіб. / упоряд. А. Г. Слюсаренко, В. І. Гусєв, В. Ю. Король. К. : Вища школа, 2000. 351 с.

197. Україна на міжнародній арені : зб. док. і матер. 1991–1995 рр. : У 2-х кн. / МЗС України ; Редкол. : Г. Й. Удовенко (відп. ред.) та ін. К. : Юрінком Інтер, 1998. Кн. 1. 736 с.

198. Україна на міжнародній арені : зб. док. і матер. 1991–1995 рр. : У 2-х кн. / МЗС України ; Редкол. : Г. Й. Удовенко (відп. ред.) та ін. К. : Юрінком Інтер, 1998. Кн. 2. 736 с.

199. Зібрання чинних міжнародних договорів України : Оф-не видання / За заг. ред. А. М. Зленка : В 2-х т. Т. 1. : 1990–1991 рр. К. : ВД «Ін Юре», 2001. 455 с.

200. Сорока М. М. Світ відкриває Україну: про зовнішню політику Української держави у 90-х рр. ХХ ст. : Статті. Документи. Коментарі / М. М. Сорока. К. : Київська Правда, 2001. 782 с.

201. Міждержавні відносини України та Республіки Польща : зб. док. / відп. ред. П. Сардачук. К. : САК, 2011. 547 с.

202. Україна і Європа (1990–2000 рр.) : В 2 ч. Ч. I: Україна в міжнародних відносинах з країнами Центральної та Південно-Східної Європи. Анот. іст. хроніка / Відп. ред. С. В. Віднянський. К. : Інститут історії України НАН України, 2001. 310 с.

203. Зовнішня політика України в умовах глобалізації. Анотована історична хроніка міжнародних відносин (2014–2016). Авторський колектив: С. В. Віднянський, О. М. Горенко, А. Ю. Мартинов (відповідальний редактор), В. В. Піскіжова (відповідальний секретар), Г. О. Харлан. К. : Інститут історії України НАН України, 2017. 319 с.

204. Державний архів Львівської області. Ф Р-221. Оп. 4.

205. Державний архів Вінницької області. Ф 6193. Оп. 1.
206. Державний архів Вінницької області. Ф 6183. Оп. 1.
207. Державний архів Вінницької області. Ф Р-6147. Оп. 3.
208. Державний архів Вінницької області. Ф 6200. Оп. 1.
209. Державний архів Вінницької області. Ф 6154. Оп. 1.
210. Зленко А. М. Зовнішня політика України: від романтизму до прагматизму : Виступи, промови та статті / упоряд. К. П. Єлісеєв. К. : Преса України, 2001. 369 с.
211. Зленко А. Дипломатія і політика. Україна в процесі динамічних геополітичних змін. Харків : Фоліо, 2003. 559 с.
212. Зленко А. Нейтралітет чи позаблоковість: чи це в інтересах України? *Віче*. 2009. №8. С. 12–13.
213. Зленко А. Переосмислюючи зовнішню політику України: важкий шлях для досягнення консенсусу. *День*. 2010. 20 лютого (№6).
214. Європейський вибір : Виступ Президента України Л. Д. Кучми у Верховній Раді України 18 червня 2002 р. *Послання Президента до Верховної Ради України*. К. : Преса України, 2002. 94 с.
215. Кучма Л. Україна – не Росія. / Переклад з рос. І. Пащенко, О. Руденко-Десняк. Фото Ю. Буслінській, В. Соловйов. Москва : Время, 2004. 560 с.
216. Ющенко В. Ми не йшли на “розмін принципів”. *Персонал*. 2001. №5. С. 4–11.
217. Литвин В. Тисяча років сусідства і взаємодії / Від. ред. В. А. Смолій. К. : Ін-т історії України НАН України, 2002. 133 с.
218. Литвин В. Україна: хроніка поступу (1991–2000) / К. : Видавничий дім «Альтернативи», 2000. 516 с.
219. Литвин В. М. Україна: Європа чи Євразія? К. : ВД «Лі-Терра», 2004. 512 с.

220. Горбулін В. Внутрішні трансформації та зовнішня загрози. Євроатлантична інтеграція як інструмент політики національної безпеки України. *День*. 2008. 5 липня (№116).

221. Орел А. В Європу нас штовхатиме Москва. 2000. 2010. 2 липня.

222. Павличко Д. Українсько-польські відносини на сучасному етапі. *Голос України*. 1993. 24 лютого.

223. «Integracja Polski z Unią Europejską» wystąpienie premiera Rzeczypospolitej Polskiej Jerzego Buzka w Sejmie. Warszawa, 8 września 1999 r. *Zbiór dokumentów*. 1999. № 3. URL: <http://www.zbiordokumentow.pl/1999,nr.3/> (дата звернення 10.10.2014).

224. Квасневский А. Место Польши в новой Европе : Выступление президента РП на международной конференции во. Французском институте международных отношений (IFRI) в Париже. *Новая Польша*. Варшава, 2000. № 1. С. 6–11.

225. Kwaśniewski A. Polska polityka wschodnia. *Polska polityka wschodnia: materiały konferencji zorganizowanej w dniach 28-29 października 2005 roku we Wrocławiu*. Wrocław : Kolegium Europy Wschodniej, 2005. S. 13–15.

226. Kozakiewicz J. Polska i Ukraina na progu trzeciego tysiąclecia. *Warszawskie Zeszyty*. Ukrainoznawcze. Warszawa, 2000. №10. S. 294–300.

227. Skubiszewski, K. Polska i Sojusz Północnoatlantycki w latach 1989–1991. *Sprawy Międzynarodowe*. Warszawa : PISM, 1999. №1 S 9–50.

228. «Стіна впала... і це – добра ознака» : Інтерв'ю Президента Польщі Александра Квасневського. *Європа. Україна. Львів: Саміт, 1999 р. : Шоста зустріч президентів країн Центральної Європи / упоряд. В. А. Базів, Н. В. Базів; ред. Л. Дячишин, М. Парцей. Львів : Світ, 1999. С. 77–94.*

229. Моцик О. Україна і Польща – стратегічні партнери. *Політика і час*. 2006. №5. С. 3–8.

230. Куйбіда В. Україна – Польща на шахівниці світу. Геополітичні орієнтири сьогодення. *Незалежний культурологічний часопис «І»*. 1998. № 14. URL: <http://www.ji.lviv.ua/n14texts/kujbida.htm> (дата звернення 10.10.2018).

231. Посол Польщі: Українсько-польські відносини матимуть інший відтінок. *Щоденна львівська інтернет-газета «Поступ»*. URL: <http://postup.brama.com/usual.php?what=67335> (дата звернення 10.10.2018).

232. European Commission Press Release details. EC-POLAND NEGOTIATIONS. *Європейська комісія*. URL: http://europa.eu/rapid/press-release_IP-91-669_en.htm (дата звернення 10.10.2018).

233. WTO welcomes Ukraine as a new member. *World Trade Organization*. URL: https://www.wto.org/english/news_e/pres08_e/pr511_e.htm (дата звернення 10.10.2018).

234. Statement by NATO Secretary General, Lord Robertson. *North Atlantic Treaty Organization*. URL: https://www.nato.int/cps/en/SID-30712EFE-CFD15ECC/natolive/opinions_18382.htm (дата звернення 10.10.2018).

235. Сірук М. 20 років взаємодії, або На чому ґрунтується історія великого успіху співпраці України та Польщі. *День*. 2010. 26 жовтня (№194)

236. Куспись П. Україна – Польща: 20 років партнерства. *BBC*. URL: https://www.bbc.com/ukrainian/news/2011/08/110822_independence_poland_it (дата звернення 10.10.2018).

237. Кулешова Г. Аналіз досліджень проблем транскордонного співробітництва та діяльності єврорегіонів у працях українських науковців. *Часопис соціально-економічної географії*: міжрегіон. зб. наук. пр. Харків: ХНУ ім. В. Каразіна, 2009. Вип. 6 (1). С. 205–210.

238. Снігир О. В., Гуцал С. А. Трансформація Європейського Союзу під впливом кризи євросони. Висновки для України: аналіт. доп. / За ред. А. З. Гончарука. К.: НІСД, 2012. 64 с.

239. Критерії членства в СОТ, ЄС та НАТО. Інтеграційні перспективи України: аналітичне дослідження / гол. ред. І. Жовква. К.: Інститут Євро-Атлантичного співробітництва, 2007. 84 с.

240. Александров О. С. Україна – НАТО: нові умови та реалії співробітництва: аналіт. доп. / упорядн. В. М. Бегма, Н. Г. Діденко, О. О. Резнікова; за заг. Ред. О. В. Литвиненка. К.: НІСД, 2011. 56 с.

241. Sienkiewicz B. Pochwała minimalizmu. *Tygodnik Powszechny*. 2000. 24–31 grudnia
242. Кравчук Л. М. Маємо те, що маємо: Спогади і роздуми. К. : Століття, 2002. 392 с.
243. Кучма Л. После майдана 2005–2006. Записки президента. Москва : Время, 2007. 688 с.
244. Kwaśniewski A. Dom wszystkich Polska. Warszawa, 2000. 310 s.
245. Wałęsa L. Moja III RP. Straciłem cierpliwość! Warszawa : Świat Książki, 2007. 192 s.
246. Україна у цифрах у 1994 році : Короткий стат. дов. / Мін-во статистики України. К. : Техніка, 1995. 207 с.
247. Зовнішня торгівля України за 2010–2014 роки / Держ. служба статистики України. К. : Консультант, 2015. 101 с.
248. Статистичний бюлетень. Співробітництво між Україною та країнами ЄС / за ред. Ю. М. Остапчука ; відп. за вип. С. В. Чернишова К. : Держ. ком. статистики України, 2006. 324 с.
249. Європейський Союз : словник-довідник / Ред.-упоряд. М. Марченко. 2-ге вид., оновл. К. : «К.І.С.», 2006. 138 с.
250. НАТО: довідник / НАТО. Організація Північноатлантичного договору. Брюссель : Office of Information and Press, 2001. 608 с.
251. Енциклопедія історії України : В 5 т. / Ред. кол. : В. А. Смолій (голова) та ін. К. : Наукова думка, 2005. Т. 3. 672 с.
252. Українська дипломатична енциклопедія : у 2-х т. / редкол.: Л. В. Губерський (голова) та ін. К. : Знання України, 2004. Т. 1. 760 с.
253. Українська дипломатична енциклопедія : у 2-х т. / редкол.: Л. В. Губерський (голова) та ін. К. : Знання України, 2004. Т. 2. 812 с.
254. Україна: утвердження незалежної держави (до 20-х річниці незалежності України) : бібліографічний покажчик / уклад. О. В. Левчук, О. А. Горбань. Запоріжжя : ДВНЗ ЗНУ, 2011. 49 с.

255. Європейський вектор розвитку: стратегія інтеграційної політики України : науково-допоміжний бібліографічний показник / уклад.: З. М. Горова, В. В. Косенко ; передмова В. В. Косенко. Суми : СумДПУ ім. А. С. Макаренка, 2011. 240 с.

256. Євросоюз та європейські горизонти України: Реком. бібліогр. показч. Вид. 2-е, перероб., допов. / уклад. Т. Г. Бещушко. Хмельницький : Асоц. “Поділля Перший”; Хмельниц. ОУНБ ім. М. Островського, 2007. 44 с

257. Україна у міжнародному економічному просторі : Бібліографічний показник / Укладач О. Ю. Бут. Запоріжжя: ЗНТУ, 2005. 24 с.

258. Зашкільняк Л. Методологія історії від давнини до сучасності. Львів : Львівський державний університет ім. І. Франка, 1999. 226 с.

259. Колесник І. Українська історіографія: концептуальна історія. К. : Інститут історії України НАН України, 2013. 566 с.

260. Thompson A., Verdier D. Multilateralism, Bilateralism, and Regime Design. *International Studies Quarterly*. Ohio : Ohio State University, 2014. Volume 58. Issue 1. pp. 15–28

261. Miles K. Multilateralism with small and large numbers. *International Organization*. Cambridge : Cambridge University Press, 1992. Volume 46, Issue 3 pp. 681–708

262. Дудченко М. А., Рубцова М. Ю. Міжнародні економічні відносини. *Українська дипломатична енциклопедія : У 2-х т. / Редкол. Л. В. Губерський. Т.2.* 812 с.,

263. Пивоваров А. Проблема стратегічного партнерства в зовнішньополітичній діяльності України : автореф. дис. ... канд. політ. наук : 23.00.04. Чернівці, 2009. 20 с.

264. Мартинов А. Ю. Європейська інтеграція. *Енциклопедія історії України* : Т. 3: Е-Й / Редкол.: В. А. Смолій (голова) та ін. НАН України. Інститут історії України. К. : В-во "Наукова думка", 2005. 672 с.: іл. URL: http://www.history.org.ua/?termin=Evropeyska_integraciya (дата звернення 10.10.2018).

265. Павленко Ю.В. Євроатлантична цивілізація. *Енциклопедія історії України* : Т. 3: Е-Й / Редкол.: В. А. Смолій (голова) та ін. НАН України. Інститут історії України. К. : В-во "Наукова думка", 2005. 672 с.: іл.. URL: http://www.history.org.ua/?termin=Evroatlantychna_cyvilizaciya (дата звернення 10.10.2018).

266. Європейська та Євроатлантична інтеграція. *Міністерство соціальної політики України*. URL: <https://www.msp.gov.ua/timeline/evropeyska-ta-evroatlantichna-integraciya.html> (дата звернення 10.10.2018).

267. Georgia towards EU. *The Office of the State Minister on European and Euro-Atlantic Integration*. URL: https://web.archive.org/web/20110721025918/http://eu-integration.gov.ge/index.php?que=eng%2FO_S_M%2FACTIVITIES (дата звернення 10.10.2016).

268. Stefano B. Restructuring Europe: Centre formation, system building and political structuring between the nation-state and the European Union. Oxford/New York : Oxford University Press, 2005. 414 pp.

269. Velo D. The EuroAtlantic Union Review : Editorial. *The EuroAtlantic Union Review* / editor Dario Velo. Bari : Cacucci Editore S.a.s., 2014. Vol. 1. No. 0. 201 pp.

270. Deutsch K. W. Political Community and the North Atlantic Area: International Organization in the Light of Historical Experience. Princeton : Princeton University Press, 1957. 228 pp.

271. Горбулін В. П., Качинський А. Б. Стратегія національної безпеки України в аксіологічному вимірі: від «суспільства ризику» до громадянського суспільства / *Стратегічна панорама*. 2005. Вип. 2. С. 13–26.

272. Про засади внутрішньої і зовнішньої політики. Відомості *Верховної Ради України (ВВР)*. 08 серпня 2010. № 40. С. 527

273. Про національну безпеку України. *Відомості Верховної Ради (ВВР)*. 03 серпня 2018. № 31. С. 241

274. Касьянов Г. В., Толочко О. П. Національні історії та сучасна історіографія: виклики й небезпеки при написання нової історії України. *Український історичний журнал*. 2012. №6. С. 4–24.

275. Rosenau J. N. *The Scientific Study of Foreign Policy*. London, 1980. 577 pp.
276. Giedroyc J. Mieroszewski J. Rosyjski 'kompleks polski' i obszar ULB. *Kultura*. Paris : "Kultura". 1974. nr 9. s. 3–14.
277. Dłaczego Teresa Torańska nie chciała rozmawiać z Wałęsą. *Newsweek Polska*. 22.11.2017. URL: <https://www.newsweek.pl/polska/dlaczego-nie-rozmawiala-z-walesa/xhevtzz> (дата звернення 10.10.2018).
278. Stępień M. *Wśród emigrantów / Marian Stępień*. Kraków : Wydawnictwo Uniwersytetu Jagiellońskiego, 207. 380 s.
279. Про відзначення 20-річчя створення Народного Руху України за перебудову. *Відомості Верховної Ради України (ВВР)*. 25 червня 2009. № 46. С. 717.
280. Ольховський І. З хроніки НРУ. *Одеська обласна газета «Чорноморські новини»*. 28 лютого 2013. № 018 (21386).
281. Лоза П. Діяти одночасно по двох боках кордону. *Наше Слово*. 24 лютого 2013. № 8. С. 7.
282. Декларація про державний суверенітет України. *Відомості Верховної Ради УРСР (ВВР)*. 1990. №31. ст. 429.
283. Ляшенко О. Співробітництво України із структурами ОБСЄ та Ради Європи. *Етнічна історія народів Європи*. 2000. Вип. 6. С. 81–85.
284. Декларація про принципи та основні напрямки розвитку українсько-польських відносин. *База даних «Законодавство України» / Верховна Рада України*. URL: http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/616_176/conv (дата звернення 10.10.2018).
285. Спільне Комюніке про встановлення ближчим часом дипломатичних відносин. *База даних «Законодавство України» / Верховна Рада України*. URL: http://zakon1.rada.gov.ua/laws/show/616_003/conv (дата звернення 10.10.2018).
286. Протокол переговорів між делегаціями урядових експертів України і Республіки Польща щодо вироблення Угоди між Урядом України і Урядом Республіки Польща про пункти пропуску через державний кордон. *База даних «Законодавство України» / Верховна Рада України*. URL: http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/616_192/conv (дата звернення 10.10.2018).

287. Державний архів Львівської області. Ф Р-221. Оп. 4. Спр. 77. 78 арк.

288. Договір між Україною і Республікою Польщею про добросусідство, дружні відносини і співробітництво. *База даних «Законодавство України» / Верховна Рада України*. URL: http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/616_172/conv (дата звернення 10.10.2018).

289. Договір про співпрацю між Польським радіо та Українським радіо. *База даних «Законодавство України» / Верховна Рада України*. URL: http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/616_186/conv (дата звернення 10.10.2018).

290. Договір про співробітництво в галузі телебачення між Польським телебаченням і Українською телерадіокомпанією. *База даних «Законодавство України» / Верховна Рада України*. URL: http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/616_185/conv (дата звернення 10.10.2018).

291. Угода про співробітництво між Головним архівним управлінням при Кабінеті Міністрів України і Генеральною Дирекцією державних архівів Республіки Польща. *Офіційний вісник України*. 2003 р. № 28. С. 321.

292. Мартинов А. Ю. Маастрихтський договір. *Енциклопедія історії України* : Т. 6: Ла-Мі / Редкол.: В. А. Смолій (голова) та ін. НАН України. Інститут історії України. К.: В-во «Наукова думка», 2009. 790 с.

293. Crisis in Ukraine. *The Economist*. June 4, 2015. URL: <https://www.economist.com/graphic-detail/2015/06/04/crisis-in-ukraine> (дата звернення 10.10.2018).

294. Україна – Європейський Союз : зібрання міжнародних договорів та інших документів (1991–2009) / За заг. ред. С. О. Камишева. К. : Юстініан, 2010. 608 с.

295. European Commission Press Release details. SIGNING OF A LOAN AGREEMENT BETWEEN THE EUROPEAN COMMUNITY AND UKRAINE. *Європейська комісія*. URL: http://europa.eu/rapid/press-release_IP-92-572_en.htm (дата звернення 10.10.2018).

296. Віднянський С. Анатолій Зленко і формування зовнішньої політики незалежної України. *Зовнішні справи*. 2016. № 1. С. 26–31.

297. Протокол про створення Консультаційного Комітету Президентів України та Республіки Польща. *База даних «Законодавство України» / Верховна Рада України*. URL: http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/616_228/conv (дата звернення 10.10.2018).

298. Ільчук І. Україна-Польща: відносини у політичній сфері (1991–2010 рр.) *Наукові записки Тернопільського національного педагогічного університету імені Володимира Гнатюка. Серія : Історія*. 2014. Вип. 1(1) С. 157–162.

299. Каплинський О. В. Роль Вишеградської четвірки в контексті національної безпеки України. *Стратегічні пріоритети*. 2009. №2 (11). С. 47–54.

300. Договір між Україною і Республікою Польща про правовий режим українсько-польського державного кордону, співробітництво та взаємну допомогу з прикордонних питань. *База даних «Законодавство України» / Верховна Рада України*. URL: http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/616_208 (дата звернення 10.10.2018).

301. Державний архів Львівської області. Ф Р-221. Оп. 4. Спр. 132. 94 арк.

302. Державний архів Львівської області. Ф Р-221. Оп. 4. Спр. 325. 242 арк.

303. Протокол про Українсько-Польську Змішану Комісію з питань торгівлі та економічного співробітництва. *База даних «Законодавство України» / Верховна Рада України*. URL: http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/616_188/conv (дата звернення 10.10.2018).

304. Why some regions of Poland develop faster than others. *PMR Consulting & Research*. URL: <http://www.pmrconsulting.com/a14/why-some-regions-of-poland-develop-faster-than-others> (дата звернення 10.10.2018).

305. Спільне комюніке про встановлення дипломатичних відносин. *База даних «Законодавство України» / Верховна Рада України*. URL: http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/616_190/conv (дата звернення 10.10.2018).

306. Меморандум із зустрічі Прем'єр-міністрів України В. Масола та Республіки Польщі В. Павляка. *База даних «Законодавство України» / Верховна Рада України*. URL: http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/616_078/conv (дата звернення 10.10.2018).

307. Морозова О. Ідея незалежної України в діяльності Єжи Гедройця *Наукова праця: науково-методичний журнал*. Вип. 262. Т. 274. Історія. Миколаїв : Вид-во ЧДУ імені Петра Могили, 2016 С. 75–79.

308. Giedroyc J. Zapis czatu z Redaktorem w Onecie. *Kultura Paryska*. 11 sierpnia 2000. URL: <http://kulturaparyska.com/uk/ludzie/pokaz/t/jerzy-giedroyc/teksty-najwazniejsze/zapis-czatu-z-redaktorem-w-onecie-11-sierpnia-2000-r>. (дата звернення 10.10.2018).

309. Świeluch J. RAPORT: Medale i ordery. Kto daje, komu i za co. *Polityka*. URL: <https://www.polityka.pl/tygodnikpolityka/kraj/1510304,2,raport-medale-i-ordery-kto-daje-komu-i-za-co.read#axzz1EPWSIwWM> (дата звернення 10.10.2018).

310. Шаповал Ю. Пан Редактор. Єжи Гедройць та його спадщина. *Історична правда*. 9 січня 2017. URL: <http://www.istpravda.com.ua/articles/2017/01/9/149435/> (дата звернення 10.10.2018).

311. Декларація про принципи та напрями партнерства й співробітництва між Україною та Республікою Польща у сфері торгово-економічних зв'язків. *База даних «Законодавство України» / Верховна Рада України*. URL: http://zakon0.rada.gov.ua/laws/show/616_077/conv (дата звернення 10.10.2018).

312. Угода про принципи співробітництва між Україною та Республікою Польща по забезпеченню прав національних меншин. *База даних «Законодавство України» / Верховна Рада України*. URL: http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/616_194/conv (дата звернення 10.10.2018).

313. Wasilewski K. Rady Giedroycia dla potomnych. *Stowarzyszenie Ruch Społeczny "Praca-Pokój-Sprawiedliwość"*. URL: <http://przeglad-socjalistyczny.pl/opinie/ideologie/573-wasil/> (дата звернення 10.10.2018).

314. Яровий В. І. Історія західних та південних слов'ян у ХХ ст. : Курс лекцій : Навч. посібник. К. : Либідь, 1996. 416 с.

315. Górny G. Testament Giedroycia... Droga do Kijowa nie musi prowadzić lewą stroną. *Kurkiewicz Family*. URL: http://www.kurkiewicz-family.com/testament_giedroycia.htm (дата звернення 10.10.2018).

316. Rozmowa z Aleksandrem Kwaśniewskim, 1998 / Adam Michnik, Agnieszka Kublik, Piotr Stasiński. *Gazeta Wyborcza*. 3 stycznia 1998. S. 1.

317. Зюлковскі М. Польсько-українські взаємини як складова архітектури сучасної Європи. *Віче*. 2003. № 6. С. 72–74

318. Чернега П. Українсько-польський діалог в контексті стратегічного партнерства. *Історія в школі*. 2002. № 5–6. С. 1–5.

319. Державний архів Львівської області. Ф Р-221. Оп. 4. Спр. 214. 283 арк.

320. Державний архів Львівської області. Ф Р-221. Оп. 4. Спр. 419. 133 арк.

321. Київ запропонував новий транспортний коридор. *Корреспондент*. 1 липня 2016. URL: <https://ua.korrespondent.net/business/financial/3706795-kyiv-zarproponuvav-novyi-transportnyi-korydor> (дата звернення 10.10.2018).

322. Андрушків В., Бакушевич Я. Україна і Польща – економічні аспекти співпраці. *Економіка України*. 2005. №11. С. 82–86.

323. Державний архів Вінницької області. Ф Р-6147. Оп. 3. Спр. 419. 142 арк.

324. Державний архів Вінницької області. Ф Р-6147. Оп. 3. Спр. 752. 119 арк.

325. Державний архів Вінницької області. Ф Р-6147. Оп. 3. Спр. 753. 121 арк.

326. Державний архів Вінницької області. Ф Р-6147. Оп. 3. Спр. 882. 175 арк.

327. Державний архів Вінницької області. Ф Р-6147. Оп. 3. Спр. 878. 30 арк.

328. Віктор Ющенко: Все, що переживає Порошенко, я пережив у своїй практиці. *Українська правда*. 29 грудня 2014. URL: <http://www.pravda.com.ua/articles/2014/12/29/7053606/> (дата звернення 10.10.2018).

329. Sutowski M. Do jakiej Polski zechciałby wrócić Giedroyc. *Krytyka Polityczna*. URL: <https://krytykapolityczna.pl/kultura/historia/do-jakiej-polski-zechcialby-wrocic-giedroyc/> (дата звернення 10.10.2018).

330. План дій «Україна – Європейський Союз». *База даних «Законодавство України»* / *Верховна Рада України*. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/994_693 (дата звернення 10.10.2018).

331. Karusiński T. Ukraina jako obszar wpływów międzynarodowych po zimnej wojnie. Instytut Europy Środkowo-Wschodniej. Warszawa-Lublin, 2008. 320 s.

332. План дій Україна-Європейський Союз та його законодавча імплементація. *Лабораторія законодавчих ініціатив*. 15 березня 2005 URL: <http://parlament.org.ua/2005/03/15/plan-dij-ukrayina-yeuropejskij-soyuz-ta/> (дата звернення 10.10.2018).

333. Угода між Кабінетом Міністрів України та Урядом Республіки Польща про співробітництво у сфері інформатизації. *Офіційний вісник України*. 12 жовтня 2010. № 74 С. 210.

334. Прискорення євроінтеграційних процесів через партнерські програми регуляторів. *Національна комісія, що здійснює державне регулювання у сфері зв'язку та інформатизації*. URL: <http://www.nkrzi.gov.ua/index.php?r=site/index&pg=99&id=154&language=uk> (дата звернення 10.10.2018).

335. Триває співпраця України і Польщі в галузі телекомунікацій. *Кабінет Міністрів України*. URL: http://old.kmu.gov.ua/kmu/control/publish/article?art_id=54615615 (дата звернення 10.10.2018).

336. Угода між Кабінетом Міністрів України та Урядом Республіки Польща про співробітництво у сфері телекомунікацій і поштового зв'язку. *Офіційний вісник України*. 14 грудня 2007. № 92. С. 201.

337. Угода між Державним комітетом України з технічного регулювання та споживчої політики (ДССУ) і Польським комітетом стандартизації (РКН) про співробітництво у сфері стандартизації. *Офіційний вісник України*. 31 серпня 2007. № 62. С. 83.

338. Спільний звіт щодо стану виконання Плану дій Україна – ЄС. *Державна судова адміністрація України*. URL: https://dsa.court.gov.ua/userfiles/JOINT_ER_Ukr-EU_AP_ukr.DOC (дата звернення 10.10.2018).

339. Угода між Кабінетом Міністрів України та Урядом Республіки Польща про академічне взаємовизнання документів про освіту та рівноцінність ступенів. *Офіційний вісник України*. 14 червня 2006. № 22 С. 124.

340. Меморандум взаєморозуміння зі співробітництва у сфері фізичної культури і спорту між Міністерством України у справах молоді та спорту і Міністерством національної освіти і спорту Республіки Польща. *Офіційний вісник України*. 18 червня 2006. № 42 С. 169.

341. Угода між Кабінетом Міністрів України та Урядом Республіки Польща про співробітництво в галузі туризму. *Офіційний вісник України*. 12 липня 2006. № 26. С. 81.

342. Українсько-польська робоча група з питань туризму відновлює роботу. *Portal Polsko-Ukrainski*. 19 квітня 2017. URL: <http://www.polukr.net/uk/blog/2017/04/ukrayinsko-polska-robocha-grupa-z-pitan-turizmu-vidnovlyuye-robotu/> (дата звернення 10.10.2018).

343. У Кракові проходить виставка «Дні української науки в Польщі». *Кабінет Міністрів України*. URL: http://old.kmu.gov.ua/kmu/control/publish/article?art_id=16822790 (дата звернення 10.10.2018).

344. Договірні-правова база між Україною та Польщею. *Посольство України в Республіці Польща*. URL: <http://poland.mfa.gov.ua/ua/ukraine-pl/legal-acts> (дата звернення 10.10.2018).

345. Угода між Кабінетом Міністрів України та Урядом Республіки Польща про економічне співробітництво. *Офіційний вісник України*. 12 липня 2006. № 26. С. 291.

346. Державний архів Вінницької області. Ф 6200. Оп. 1. Спр. 8. 47 арк.

347. Договір про міжнародне – міжрегіональне співробітництво Донецької області (Україна) і Сілезького воєводства (Республіка Польща). *Офіційний вісник України*. 17 травня 2006. № 18. С. 139.

348. Стажування у Вроцлавському університеті. *Університетські вісті*. 4 грудня 2015. Донецький національний університет ім. Василя Стуса. URL: <https://news.donnu.edu.ua/2015/12/04/stazhuvannya-u-vrotslavskomu-universiteti/> (дата звернення 10.10.2018).

349. Державний архів Вінницької області. Ф Р-6147. Оп. 3. Спр. 1088. 27 арк.

350. Державний архів Вінницької області. Ф Р-6147. Оп. 3. Спр. 1299. 203 арк.

351. Жданов І. Від чого відмовився Віктор Янукович, або Навіщо українцям НАТО? *Українська правда*. 27 вересня 2006. URL: <https://www.pravda.com.ua/articles/2006/09/27/3159917/> (дата звернення 10.10.2018).

352. Конвенція про процедуру міжнародного митного транзиту під час перевезення вантажів залізничним транспортом із застосуванням накладної УМВС. *База даних «Законодавство України» / Верховна Рада України*. URL: http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/998_372 (дата звернення 10.10.2018).

353. Доповнення та зміни до тексту Угоди про міжнародне залізничне вантажне сполучення (УМВС). *База даних «Законодавство України» / Верховна Рада України*. URL: http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/998_299 (дата звернення 10.10.2018).

354. Заява президентів Литви, Польщі та України. *База даних «Законодавство України» / Верховна Рада України*. URL: http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/998_262 (дата звернення 10.10.2018).

355. Украина и Польша: дыхание на двоих, победа на двоих. *Сегодня*. 19 апреля 2007. URL: <https://www.segodnya.ua/newsarchive/ukraina-i-polsha-dykhaniye-na-dvoikh-pobeda-na-dvoikh.html> (дата звернення 10.10.2018).

356. Євро-2012: Польська преса в екстазі. *Корреспондент*. 23 квітня 2007. URL: <https://ua.korrespondent.net/sport/290278-evro-2012-polska-presa-v-ekstazi> (дата звернення 10.10.2018).

357. Державний архів Вінницької області. Ф Р-6147. Оп. 3. Спр. 1293. 30 арк.

358. Робоча угода між Державною податковою адміністрацією України та Міністром фінансів Республіки Польща про співробітництво в галузі обміну інформацією, отриманою під час проведення оперативно-розшукових дій. *Офіційний вісник України*. 22 липня 2005. № 27. С. 227.

359. Виконавчий протокол між Міністерством внутрішніх справ України та Головним комендантом поліції Республіки Польща про виконання Угоди між Кабінетом Міністрів України та Урядом Республіки Польща про співробітництво

в сфері боротьби з організованою злочинністю. *Офіційний вісник України*. 11 червня 2007. № 40. С. 152.

360. Делегація Нацполіції України відвідала з робочим візитом Республіку Польща (ФОТО). *Міністерство внутрішніх справ України*. URL: http://mvs.gov.ua/ua/news/2083__Delegaciya_Nacpolicii_Ukraini_vidvidala_z_robocim_vizitom_Respubliku_Polshcha_FOTO.htm (дата звернення 10.10.2018).

361. Угода між Кабінетом Міністрів України та Урядом Республіки Польща про правила місцевого прикордонного руху. *Офіційний вісник України*. 24 липня 2009. № 53. С. 153.

362. У Варшаві парафоровано угоду між Кабміном та урядом Польщі про правила місцевого прикордонного руху. *RBC Україна*. URL: http://www.rbc.ua/ukr/news/politics/v_varshave_parafirovano_soglashenie_mezhdu_kabminom_i_pravitelstvom_polshi_o_pravilah_mestnogo_pogranichnogo_dvizheniya__1204639543 (дата звернення 10.10.2018).

363. Державний архів Вінницької області. Ф 6200. Оп. 1. Спр. 29. 9 арк.

364. Celinski M. The Giedroyc era ended in foreign policy. *LibertéWorld!* March 8, 2011. URL: <http://liberteworld.com/2011/03/08/the-giedroyc-era-ended-in-foreign-policy/> (дата звернення 10.10.2018).

365. Minister of the Foreign Affairs, Mr Radosław Sikorski, on the goals of the Poland's foreign policy for 2009. *Ministerstwo Spraw Zagranicznych*. URL: http://www.msz.gov.pl/en/news/aktualnosc_25449 (дата звернення 10.10.2018).

366. Від Люблінської Унії до Європейського Союзу... *Polskie Radio*. 15 травня 2008. URL: <http://www2.polskieradio.pl/eo/dokument.aspx?iid=82500> (дата звернення 10.10.2018).

367. Східне партнерство ЄС: Додаткові можливості для євроінтеграції України / І. Ф. Газізуллін, М. М. Гончар, О. В. Коломієць та ін.; за ред. В. Мартинюка; Укр. незалеж. центр політ. дослідж. К.: Агентство “Україна”, 2009. 84 с.

368. Зайонц Г. «Східне партнерство» як шанс для розвитку України. *Економічний часопис-XXI*. 2010. № 3-4. С. 32–37.

369. Угода між Кабінетом Міністрів України і Урядом Республіки Польща про навчання громадян України в Європейському колегіумі в Натоліні. *Офіційний вісник України*. 05 березня 2010. № 13 С. 116.

370. Державний архів Вінницької області. Ф 6183. Оп. 1. Спр. 26. 20 арк.

371. Hrabovsky S. Ukraine and Poland: Time to Shed Myths. No future can be built without respect for history from both sides. *The Ukrainian Week*. July 12, 2011. URL: <http://ukrainianweek.com/Politics/26298> (дата звернення 10.10.2018).

372. Договір про співробітництво між Службою безпеки України та Інститутом національної пам'яті – Комісією з розслідування злочинів проти польського народу. *Офіційний вісник України*. 05 травня 2010. № 30 С. 27.

373. Ющенко розповів про «зразкові» відносини України і Польщі. *Українська правда*. 8 вересня 2009. URL: <https://www.pravda.com.ua/news/2009/09/8/4175440/> (дата звернення 10.10.2018).

374. Качинський відмовився вшановувати вбитих українців? *Українська правда*. 6 вересня 2009. URL: <http://www.pravda.com.ua/news/2009/09/6/4170686/> (дата звернення 10.10.2018).

375. Гришко Р. О. Роль транскордонного співробітництва у розвитку українсько-польських відносин в галузі туризму. *Науковий вісник Інституту міжнародних відносин НАУ. Серія: економіка, право, політологія, туризм*. Т.2. № 4. 2011. С. 124–129.

376. Щодо використання потенціалу міжрегіонального співробітництва у комплексному розвитку приморських регіонів України. *Національний інститут стратегічних досліджень*. URL: <http://old2.niss.gov.ua/articles/968/> (дата звернення 10.10.2018).

377. Партнерство. Вінницька обласна рада. *Вінницька обласна рада*. URL: <https://vinrada.gov.ua/partnerstvo.htm> (дата звернення 10.10.2018).

378. Державний архів Вінницької області. Ф 6200. Оп. 1. Спр. 35. 106 арк.

379. Актуальне інтерв'ю. Угода про прикордонний рух між Україною і Польщею є кроком у наближенні нашої держави до безвізового режиму з ЄС – Посол України в РП Олександр Моцик. *Укрінформ*. URL:

https://www.ukrinform.ua/rubric-politics/820615-aktualne_ntervyu_ugoda_pro_prikordonnii_ruh_mg_ukranoyu__polshcheyu__krokom_u_nabligenn_nasho_dergavi_do_bezvzovogo_regimu_z_s___posol_ukrani_v_rp_olek_sandr_motsik_821938.html (дата звернення 10.10.2018).

380. Державний архів Вінницької області. Ф 6200. Оп. 1. Спр. 33. 48 арк.

381. Україна – Польща: новий етап у відносинах. *Радіо Свобода*. 23 жовтня 2009. URL: <https://www.radiosvoboda.org/a/1859303.html> (дата звернення 10.10.2018).

382. Угода між Міністерством охорони здоров'я України та Міністром здоров'я Республіки Польща про співробітництво в галузі охорони здоров'я/ *Офіційний вісник України*. 26 грудня 2008. № 96. С. 111.

383. Вовк Я. Реформа системи охорони здоров'я: Україна пішла шляхом Польщі. *Економічна правда*. 12 грудня 2011. URL: <https://www.epravda.com.ua/publications/2011/12/12/309345/> (дата звернення 10.10.2018).

384. Польща поділиться досвідом переходу від пострадянської системи охорони здоров'я до страхової медицини. *Кабінет Міністрів України*. URL: <https://www.kmu.gov.ua/ua/news/247660138> (дата звернення 10.10.2018).

385. Угода між Кабінетом Міністрів України та Урядом Республіки Польща про співробітництво під час організації фінального турніру Чемпіонату Європи з футболу УЄФА Євро 2012. *Офіційний вісник України*. 15 вересня 2008. № 67 С. 111.

386. Протокол між Кабінетом Міністрів України та Урядом Республіки Польща про внесення змін до Угоди між Кабінетом Міністрів України та Урядом Республіки Польща про співробітництво під час організації фінального турніру Чемпіонату Європи з футболу УЄФА Євро 2012 від 28 березня 2008 року. *База даних «Законодавство України» / Верховна Рада України*. URL: http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/616_145 (дата звернення 10.10.2018).

387. Протокол №8 від 28 квітня 2017 р. Засідання нагородної комісії. *Присвоєння звання «Заслужений професор ДонНУ»*. Донецький національний університет імені Василя Стуса. Матеріали нагородної комісії. Вінниця, 2017. С. 1–8.

388. Державний архів Вінницької області. Ф 6200. Оп. 1. Спр. 34. 25 арк.
389. Державний архів Вінницької області. Ф 6200. Оп. 1. Спр. 46. 81 арк.
390. День Європи та вишиванки. *Харківський національний університет міського господарства*. URL: <https://www.kname.edu.ua/index.php/2710-день-європи-та-вишиванки> (дата звернення 10.10.2018).
391. На засадах порозуміння та співпраці. *Поляки Одессы. Одесское отделение Союза поляков им. А.Мицкевича*. URL: <https://polonia.od.ua/на-засадах-порозуміння-та-співпраці/> (дата звернення 10.10.2018).
392. MSZ ujawniło notatkę z 2008 r.; Waszczykowski: to był początek zwrotu ku polityce prorosyjskiej. *Ministerstwo Spraw Zagranicznych*. 2017. URL: http://www.msz.gov.pl/pl/aktualnosci/wiadomosci/msz_ujawnilo_notatke_z_2008_r_witold_waszczykowski_to_byl_poczatek_zwrotu_ku_polityce_prorosyjskiej (дата звернення 10.10.2018).
393. Янукович сказав, що має польське коріння. *Історична правда*. 2 лютого 2011. URL: <http://www.istpravda.com.ua/short/2011/02/2/21030/> (дата звернення 10.10.2018).
394. Ющенко признався в любові польському народу. *ForUm*. 30 вересня 2009. URL: <https://for-ua.com/ukraine/2009/09/30/084513.html> (дата звернення 10.10.2018).
395. Посол Польщі: Українсько-польські відносини матимуть інший відтінок. *Уніан. Інформаційне агентство*. 24 березня 2010 URL: <https://www.unian.ua/politics/339318-posol-polschi-ukrajinsko-polski-vidnosini-matimut-inshiy-vidtinok.html> (дата звернення 10.10.2018).
396. Sommer L., Wawrzyniak J Poland – The Ukrainian Crisis in the Polish Media. *Cultures of History*, 2014. Herder-Institut für historische Ostmitteleuropaforschung – Institut der Leibniz-Gemeinschaft. 01 June 2014. DOI 10.25626/0024
397. Меморандум про співробітництво між Міністерством юстиції України та Міністерством юстиції Республіки Польща на 2011–2012 роки. *Офіційний вісник України*. 04 лютого 2011. № 6. С. 204.

398. Конвенція про охорону біологічного різноманіття від 1992 року. *Офіційний вісник України*. 06 квітня 2007. № 22. С. 229.

399. Угода між Урядом України, Урядом Республіки Білорусь та Урядом Республіки Польща про створення транскордонного біосферного резервату «Західне Полісся». *Офіційний вісник України*. 14 грудня 2012. № 93. С. 392.

400. Українсько-польські відносини: потреба перезавантаження чи продовження? *Радіо Свобода*. 27 вересня 2010. URL: <http://www.radiosvoboda.org/content/article/2169860.html>; «Не можна дати політикам зіпсувати наше спільне майбутнє». *День*. URL: <https://day.kyiv.ua/uk/article/podrobysci/nemozhna-daty-politykam-zipsuvaty-nashe-spilne-maybutnye> (дата звернення 10.10.2018);

401. Державний архів Вінницької області. Ф 6200. Оп. 1. Спр. 86. 36 арк.

402. Українсько-польські відносини мають всі підстави закласти один з найпотужніших фундаментів нової Європи. *База даних «Законодавство України» / Верховна Рада України*. URL: <http://www.rbc.ua/ukr/news/politics/v-yanukovich-ukrainsko-polskie-otnosheniya-imeyut-vse-osnovaniya-04022011133600> (дата звернення 10.10.2018).

403. Полякам легше домовитися про історію з Януковичем, ніж Ющенком. *Історична правда*. 25 вересня 2012 URL: <http://www.istpravda.com.ua/short/2012/09/25/94801/> (дата звернення 10.10.2018).

404. Янукович і Коморовський відкрили меморіал у Биківні. *Історична правда*. 21 вересня 2012. URL: <http://www.istpravda.com.ua/short/2012/09/21/94626/> (дата звернення 10.10.2018).

405. «Український катинський список» – за і проти. Не все так просто. *Історична правда*. 17 листопада 2011 URL: <http://www.istpravda.com.ua/articles/2011/11/17/62494/> (дата звернення 10.10.2018).

406. Полякам легше домовитися про історію з Януковичем, ніж Ющенком. *Історична правда*. 25 вересня 2012. URL: <http://www.istpravda.com.ua/short/2012/09/25/94801/> (дата звернення 10.10.2018).

407. Поляки обговорили волинську трагедію без українців. *Історична правда*. 7 лютого 2013. URL: <http://www.istpravda.com.ua/short/2013/02/7/111812/> (дата звернення 10.10.2018).

408. Спільної заяви греко- і римо-католиків про Волинську трагедію не буде. *Історична правда*. 6 березня 2013 URL: <http://www.istpravda.com.ua/short/2013/03/6/116206/> (дата звернення 10.10.2018).

409. Польський сейм готується засудити УПА за геноцид. *Історична правда*. 19 квітня 2013. URL: <http://www.istpravda.com.ua/short/2013/04/19/121271/> (дата звернення 10.10.2018).

410. Правляча партія Польщі відмовилася від слова "геноцид" у резолюції Сейму. *Історична правда*. 6 червня 2013. URL: <http://www.istpravda.com.ua/short/2013/06/6/125575/> (дата звернення 10.10.2018).

411. Угода між Кабінетом Міністрів України та Урядом Республіки Польща про скасування оплати за оформлення національних віз. *База даних «Законодавство України» / Верховна Рада України*. URL: http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/616_157 (дата звернення 10.10.2018).

412. Протокол між Адміністрацією Державної прикордонної служби України і Головним Комендантом Прикордонної варті Республіки Польща про умови функціонування консультаційних пунктів. *База даних «Законодавство України» / Верховна Рада України*. URL: http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/616_156 (дата звернення 10.10.2018).

413. Двостороння угода між Міністерством оборони України та Міністерством національної оборони Республіки Польща про кодифікацію. *База даних «Законодавство України» / Верховна Рада України*. URL: http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/616_158 (дата звернення 10.10.2018).

414. Державний архів Вінницької області. Ф 6200. Оп. 1. Спр. 110. 43 арк.

415. Державний архів Вінницької області. Ф 6200. Оп. 1. Спр. 109. 74 арк.

416. Указ Президента України №69/2015 Про вшанування подвигу учасників Революції гідності та увічнення пам'яті Героїв Небесної Сотні.

Президент України. URL: <https://www.president.gov.ua/documents/692015-18468> (дата звернення 10.10.2018).

417. Перед студентами на Майдані Незалежності виступив депутат Європарламенту Павел Коваль. *Тиждень.* 27 листопада 2013 URL: <http://tyzhden.ua/News/94950> (дата звернення 10.10.2018).

418. У Польщі розпочали кампанію за скасування віз українцям. *Уніан. Інформаційне агентство.* 6 грудня 2013. URL: <https://www.unian.ua/politics/860167-u-polschi-rozpochali-aktsiyu-za-skasuvannya-viz-ukrajintsyam-foto.html> (дата звернення 10.10.2018).

419. Заява МЗС України щодо виконання Угоди про врегулювання кризи від 21 лютого 2014 року. *Міністерство закордонних справ України.* URL: <http://mfa.gov.ua/ua/press-center/news/18453-zajava-mzs-ukrajini-shhodo-vikonannya-ugodi-pro-vregulyuvannya-krizi-vid-21-lyutogo-2014-roku> (дата звернення 10.10.2018).

420. Польща підтримує новий уряд України у співпраці з МВФ та ЄС? *Польське радіо.* 26 лютого 2014. URL: <http://www.polradio.pl/5/38/Artykul/163451> (дата звернення 10.10.2018).

421. Угода про асоціацію між Україною, з однієї сторони, та Європейським Союзом, Європейським співтовариством з атомної енергії і їхніми державами-членами, з іншої сторони. *База даних «Законодавство України» / Верховна Рада України.* URL: http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/984_011 (дата звернення 10.10.2018).

422. Зміни та доповнення до Угоди про міжнародне залізничне вантажне сполучення (УМВС). *База даних «Законодавство України» / Верховна Рада України.* URL: http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/998_556 (дата звернення 10.10.2018).

423. Угода між Урядом Литовської Республіки, Урядом Республіки Польща та Кабінетом Міністрів України стосовно створення спільної військової частини. *База даних «Законодавство України» / Верховна Рада України.* URL: http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/998_548 (дата звернення 10.10.2018).

424. Протокол про сталий транспорт до Рамкової конвенції про охорону та сталий розвиток Карпат. *База даних «Законодавство України» / Верховна Рада України*. URL: http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/998_576 (дата звернення 10.10.2018).

425. Sikorski: Doktrynę Giedroycia unowocześniłiśmy. *Radio Znad Wilii*. Maj 8, 2014. URL: <https://zw.lt/swiat/sikorski-doktryne-giedroycia-unowoczesnilismy/> (дата звернення 10.10.2018).

426. Протокол між Кабінетом Міністрів України і Урядом Республіки Польща про навчання громадян України в Європейському колеґіумі в Натоліні від 25 листопада 2009 року. *База даних «Законодавство України» / Верховна Рада України*. URL: http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/616_177 (дата звернення 10.10.2018).

427. Протокол між Адміністрацією Державної прикордонної служби України та Головним Комендантом Прикордонної варті Республіки Польща. *Офіційний вісник України*. 14 листопада 2014. № 89. С. 201.

428. Польща і Латвія підтримали ідею Порошенка ввести миротворців на Донбас. *Українська правда*. 22 лютого 2015. URL: <http://www.pravda.com.ua/news/2015/02/22/7059392/> (дата звернення 10.10.2018).

429. Історичний виступ президента Польщі Коморовського у ВР. Повний текст. *Європейська правда*. 9 квітня 2015. URL: <http://www.eurointegration.com.ua/articles/2015/04/9/7032765/> (дата звернення 10.10.2018).

430. Президент Польщі заявив, що закон про УПА може ускладнити історичний діалог Києва і Варшави. *Уніан. Інформаційне агентство*. 23 квітня 2015. URL: <https://www.unian.ua/politics/1070506-prezident-polschi-zayaviv-scho-gerojizatsiya-upa-moje-uskladniti-istorichniy-dialog-kieva-i-varshavi.html> (дата звернення 10.10.2018).

431. Дуда запропонував Порошенку розширення формату переговорів щодо Донбасу. *Польське радіо*. 15 серпня 2015. URL: <http://www.polradio.pl/5/38/Artykul/217361> (дата звернення 10.10.2018).

432. Duda's mission: recover Pilsudski's Intermarium and Giedroyc's commitment to Ukraine. *The Centre for Global Studies Strategy XXI*. 29 May 2015. URL: <https://geostrategy.org.ua/en/komentari-ta-ocinki/item/800-misiya-dudi-povernennya-do-kontseptsiyi-mizhmor%E2%80%99ya-yuzefa-pilsudskogo-ta-ideyi-ukrayinsko-polskoji-spivpratsi-ezhi-gedroytsya>

(дата звернення 10.10.2018).

433. Зарембо К. Дискусійна записка: Як протидіяти російському впливу у Польщі. *Центр Нова Європа*, К., 2019. URL: http://neweurope.org.ua/wp-content/uploads/2019/05/DP_Poland_ukr_inet.pdf (дата звернення 07.07.2019).

434. Frenkel M. Czytając Giedroycia współcześnie. *Liberté!* 27 lipca 2017. Numer XXVI.

435. Президент Анджей Дуда почав офіційний візит до Києва. *Польське радіо*. 14 грудня 2015. URL: <http://www.polradio.pl/5/38/Artykul/232893> (дата звернення 10.10.2018).

436. Львівська обласна державна адміністрація: Кредит Республіки Польща почали реалізовувати. *Львівська обласна державна адміністрація*. URL: <http://loda.gov.ua/news?id=29141> (дата звернення 10.10.2018).

437. Львівська обласна державна адміністрація: Підрядники розпочали ремонт дороги Нижанковичі-Самбір-Дрогобич-Стрий. *Львівська обласна державна адміністрація*. URL: <http://loda.gov.ua/news?id=29513> (дата звернення 10.10.2018).

438. Про створення Консультаційної комісії з питань освіти. *База даних «Законодавство України» / Верховна Рада України*. URL: <http://zakon2.rada.gov.ua/rada/show/v0367729-15/paran5#n5> (дата звернення 10.10.2018).

439. МОН: Освіта національних меншин залишається одним із пріоритетних напрямків діяльності Міністерства. *Міністерство освіти і науки України*. URL: <http://mon.gov.ua/usi-novivni/novini/2015/12/25/novina-24122015-gromadskarada/> (дата звернення 10.10.2018).

440. Запрацювала Українсько-Польська Рада обміну молоддю. *Наш вибір. Газета для українців у Польщі*. URL: <http://naszwybir.pl/32552-2/> (дата звернення 10.10.2018).

441. Оголошено прийом заявок на участь у конкурсі на реалізацію проектів у рамках здійснення Українсько-Польських обмінів молоддю. *Міністерство освіти і науки України*. URL: <https://mon.gov.ua/ua/news/usi-novivni-providomlennya-2016-07-26-ogolosheno-prijom-zayavok-na-uchast-u-konkursi-na-2> (дата звернення 10.10.2018).

442. Українсько-польська рада обміну молоддю визначила переможців конкурсу проектів у рамках здійснення українсько-польських обмінів молоддю. *Кабінет Міністрів України*. URL: http://www.kmu.gov.ua/control/publish/article?art_id=249301749 (дата звернення 10.10.2018).

443. Українсько-польські обміни молоддю в 2016 році. *Міністерство молоді та спорту України*. URL: <http://dsmsu.gov.ua/index/ua/category/456> (дата звернення 10.10.2018).

444. Українсько-польські обміни молоддю в 2017 році. *Міністерство молоді та спорту України*. URL: <http://dsmsu.gov.ua/index/ua/category/484> (дата звернення 10.10.2018).

445. Memorandum of Understanding between the University of Warsaw and the Donetsk National University. *Угоди про партнерство 2017 р.* / Донецький національний університет імені Василя Стуса. Відділ міжнародних зв'язків. Вінниця, 2017.

446. У Києві провели польсько-українську конференцію “Міська економіка і територіальний розвиток”. *Politeka*. 16 грудня 2018. URL: <https://politeka.net/ua/news/economics/834850-v-kieve-proveli-polsko-ukrainskuju-konferenciju-gorodskaja-jekonomika-i-territorialnoe-razvitie/> (дата звернення 10.10.2018).

447. Державне космічне агентство України уклало Меморандум про взаєморозуміння з Польським космічним агентством. *Кабінет Міністрів України*.

URL: http://www.kmu.gov.ua/control/publish/article?art_id=248105859 (дата звернення 10.10.2018).

448. Відбулася зустріч Голови ДКА України Любомира Сабаша з Президентом Польського космічного агентства проф. Марекком Банашкевичем. *Державне космічне агентство України.* URL: <http://www.nkau.gov.ua/nsau/newsnsau.nsf/HronoIU/578ADDCD76A38409C2257ED70044D167?OpenDocument&Lang=U> (дата звернення 10.10.2018).

449. Розпочала роботу Українсько-польська робоча група з питань космосу. *Державне космічне агентство України.* URL: <http://www.nkau.gov.ua/nsau/newsnsau.nsf/HronoIU/E145FC360DC1D8F1C2257F53005A10AA?OpenDocument&Lang=U> (дата звернення 10.10.2018).

450. Відбулася друга частина засідання Українсько-польської робочої групи з питань використання космічного простору. *Державне космічне агентство України.* URL: <http://www.space.com.ua/nsau/newsnsau.nsf/HronoIU/90E90E3C8AF00A37C2257F550048AD4C?OpenDocument&Lang=U> (дата звернення 10.10.2018).

451. Відбулося засідання українсько-польської Робочої групи з питань використання космічного простору. *Державне космічне агентство України.* URL: <http://www.space.com.ua/nsau/newsnsau.nsf/NewsintegrU/CF0810696AE2A5BCC2257FDC004B97A7?OpenDocument&Lang=U> (дата звернення 10.10.2018).

452. Голова ДКА України О.С. Уруський: За два-три роки Україна матиме своє угруповання супутників. *Державне космічне агентство України.* URL: <http://space.com.ua/nsau/newsnsau.nsf/PublicationU/371E9E2F48C2E511C2257E31004B2464?OpenDocument&Lang=U> (дата звернення 10.10.2018).

453. Прес-реліз першого засідання Українсько-польського форуму істориків 2 – 4 листопада 2015 року в Києві. *Інститут національної пам'яті України.* URL: <http://www.memory.gov.ua/news/pres-reliz-pershogo-zasidannya-ukrainsko-polskogo-forumu-istorikiv-2-4-listopada-2015-roku-v-ki> (дата звернення 10.10.2018).

454. 19 травня у Києві відкриють виставку «Знищення польських еліт. Катинь-Акція АБ». *Інститут національної пам'яті України.* URL:

<http://www.memory.gov.ua/announce/19-travnnya-u-kievi-vidkriyut-vistavku-znishchennya-polskikh-elit-katin-aktsiya-ab> (дата звернення 10.10.2018).

455. У Варшаві відбулося друге засідання Українсько-польського форуму істориків. *Інститут національної пам'яті України*. URL: <http://www.memory.gov.ua/news/u-varshavi-vidbulosya-drugye-zasidannya-ukrainsko-polskogo-forumu-istorikiv> (дата звернення 10.10.2018).

456. 24-26 жовтня 2016 року проходило засідання Українсько-польського форуму істориків. *Інститут національної пам'яті України*. URL: <http://www.memory.gov.ua/news/24-26-zhovtnya-2016-roku-prokhdilo-zasidannya-ukrainsko-polskogo-forumu-istorikiv> (дата звернення 10.10.2018).

457. У Кракові завершився IV польсько-український форум істориків. *Інститут національної пам'яті України*. URL: <http://www.memory.gov.ua/news/u-krakovi-zavershivsya-iv-polsko-ukrainskii-forum-istorikiv> (дата звернення 10.10.2018).

458. Резмер В. Цілі, завдання, методи, терміни роботи Групи/Форуму Польсько-українського форуму діалогу істориків – 3 листопада 2015 р. *Інститут національної пам'яті України*. URL: <http://www.memory.gov.ua/news/tsilivzavdannya-metodi-termini-roboti-grupiforumu-polsko-ukrainskogo-forumu-dialogu-istorikiv-3> (дата звернення 10.10.2018).

459. Как Украину воспринимают в Польше и США. *Релігія в Україні*. URL: http://www.religion.in.ua/zmi/ukrainian_zmi/13290-ii-kak-ukrainu-voSprinimayut-v-polshe-i-ssha.html (дата звернення 10.10.2018).

460. Вороняк О. Як допоможе «Бещадський Європейський Форум»... *Високий замок плюс. Дрогобиччина*. 7 липня 2016. С. 1.

461. Про внесення змін до Конституції України (щодо стратегічного курсу держави на набуття повноправного членства України в Європейському Союзі та в Організації Північноатлантичного договору). *Відомості Верховної Ради України (ВВР)*. 01 березня 2019. № 9. С 5.

462. Ліщенко Ю. Львівські заробітчани – героїні нашого часу. *Високий замок. Леополіс, тижневик*. 7–13 липня 2016. № 75 (5475). С. 16 (1324).

463. Bracia Ukraińcy. *Redakcja Liberté!* 2016. URL: <https://liberte.pl/bracia-ukraincy/> (дата звернення 10.10.2018).

464. Міфи про НАТО, які поширює російська пропаганда. *Радіо Свобода*. 27 березня 2018. URL: <https://www.radiosvoboda.org/a/29128460.html> (дата звернення 10.10.2018).

465. Ліпкевич С. Я. Правові аспекти співробітництва України з НАТО. *Вісник Національного університету «Львівська політехніка»*. 2008. № 634 : Держава та армія. С. 163–172.

466. Воєнна доктрина України. *Законодавчі акти України з питань військової сфери* : Збірник № 8. К.: МО України, 1994. С. 3–10.

467. Про Основні напрями зовнішньої політики України. *База даних «Законодавство України» / Верховна Рада України*. URL: <http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/3360-12> (дата звернення 10.10.2018).

468. Угода між Міністерством оборони України та Міністерством національної оборони Республіки Польща про військове співробітництво. *База даних «Законодавство України» / Верховна Рада України*. URL: http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/616_191/conv (дата звернення 10.10.2018).

469. Партнерство заради миру (Запрошення). *База даних «Законодавство України» / Верховна Рада України*. URL: http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/950_015/conv (дата звернення 10.10.2018).

470. Буглай Н. Вступ Польщі до НАТО: реалізація євроатлантичного вибору. *Україна-Європа-Світ. Міжнародний збірник наукових праць. Серія: : Історія, міжнародні відносини*. 2016. Вип. 17. С. 157–165.

471. Угода про безпеку між Урядом України і Організацією Північноатлантичного Договору. *База даних «Законодавство України» / Верховна Рада України*. URL: http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/950_002/conv (дата звернення 10.10.2018).

472. Інформаційні матеріали щодо зовнішньої політики України у її відносин з НАТО. *Великобілозерська районна державна адміністрація*. URL:

<https://vbeloz.gov.ua/informacijni-materiali-schodo-zovnishnoi-politiki-ukraini-u-ii-vidnosin-z-nato-15-34-41-05-10-2017/> (дата звернення 10.10.2018).

473. Ustawa z dnia 25 maja 2001 r. o przebudowie i modernizacji technicznej oraz finansowaniu Sił Zbrojnych Rzeczypospolitej Polskiej w latach 2001-2006. *Kancelaria Sejmu RP*. URL: <http://prawo.sejm.gov.pl/isap.nsf/DocDetails.xsp?id=WDU20010760804> (дата звернення 10.10.2018).

474. Буглай Н. М. Вступ Республіки Польща до НАТО в контексті приходу до влади О. Квасьневського. *Науковий вісник Миколаївського національного університету імені В. О. Сухомлинського. Сер. : Історичні науки*. 2013. Вип. 3.34. С. 226–231.

475. Хартія про особливе партнерство між Україною та Організацією Північно-Атлантичного договору. *База даних «Законодавство України» / Верховна Рада України*. URL: http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/994_002/conv (дата звернення 10.10.2018).

476. Алексієвець Л., Алексієвець М., Ільчук І. Трансформація сучасних українсько-польських відносин у політичній сфері до європейсько-атлантичного процесу (1991–2014 рр.). *Україна-Європа-Світ. Міжнародний збірник наукових праць. Серія: Історія, міжнародні відносини*. 2015. Вип. 16(2). С. 108–124.

477. Історія і хронологія взаємовідносин України з НАТО. *Державна служба фінансового моніторингу України*. URL: http://www.sdfm.gov.ua/print.php?what=art&id=1673&cat_id=273&lang=uk (дата звернення 10.10.2018).

478. Рішення Ради національної безпеки і оборони України від 23 травня 2002 року «Про Стратегію України щодо Організації Північноатлантичного договору». *Офіційний веб-портал Державної архівної служби України*. URL: <http://www.archives.gov.ua/International/Strategia.pdf> (дата звернення 10.10.2018).

479. Про Державну раду з питань європейської і євроатлантичної інтеграції України. *Офіційний вісник України*. 20 вересня 2002. № 36. С. 3

480. Історія миротворчої діяльності Збройних Сил України. *Міністерство оборони України*. URL: <http://www.mil.gov.ua/diyalnist/mirotvorchist/istoriya-mirotvorchoi-diyalnosti-zbrojnii-sil-ukraini.html> (дата звернення 10.10.2018).

481. План дій Україна-НАТО. *Організація Північноатлантичного договору*. URL: https://www.nato.int/cps/uk/natohq/official_texts_19547.htm?selectedLocale=uk (дата звернення 10.10.2018).

482. Про Цільовий план Україна - НАТО на 2005 рік у рамках Плану дій Україна – НАТО. *База даних «Законодавство України» / Верховна Рада України*. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/990/2005-%D1%80%D0%BF/sp:max25> (дата звернення 10.10.2018).

483. Державний архів Вінницької області. Ф Р-6147. Оп. 3. Спр. 1090, 172 арк.

484. Вінницька делегація поїхала до Польщі. *20 хвилин – Новини Вінниці*. 5 вересня 2005. URL: <https://vn.20minut.ua/Groshi/vinnitska-delegatsiya-poyihala-do-polschi-29168.html> (дата звернення 10.10.2018).

485. Державний архів Вінницької області. Ф Р-6147. Оп. 3. Спр. 1298. 54 арк.

486. Державний архів Вінницької області. Ф Р-6147. Оп. 3. Спр. 1090. 172 арк.

487. Державний архів Вінницької області. Ф Р-6147. Оп. 3. Спр. 1299. 203 арк.

488. Звернення Ющенко, Тимошенко і Яценюка до генсека НАТО *Уніан. Інформаційне агентство*. URL: <https://www.unian.ua/society/89384-zvernennya-yuschenka-timoshenko-i-yatsenyuka-do-genseka-nato.html> (дата звернення 10.10.2018).

489. Уколов В. Шлях до НАТО продовжиться Якщо його знову не обірвуть. *Українська правда*. URL: <https://blogs.pravda.com.ua/authors/ukolov/5b2ba5940a0c3/> (дата звернення 10.10.2018).

490. Про Стратегію національної безпеки України. *Офіційний вісник України*. 23 лютого 2007. № 11 С. 7.

491. Герасимчук С. Стратегії наших стратегічних партнерів: куди йдемо? *Євроатлантична Україна*. 26 вересня 2006. URL: http://www.ea-ua.info/main.php?news_id=185&news_show_type=1&parts_id=5 (дата звернення 10.10.2018).

492. Анастасов П. Чорноморський регіон: стратегічне перехрестя. *НАТО Ревю*. 2018. URL: <https://www.nato.int/docu/review/2018/Also-in-2018/the-black-sea-region-a-critical-intersection-nato-security/UK/index.htm> (дата звернення 10.10.2018).

493. Як зберегти безпеку нордично-балтійського регіону. *НАТО Ревю*. 2016. URL: <https://www.nato.int/docu/review/2016/Also-in-2016/security-baltic-defense-nato/UK/index.htm> (дата звернення 10.10.2018).

494. Острог Forum 2017. *Посольство Республіки Польща у Києві*. URL: https://www.msz.gov.pl/uk/p/kijow_ua_a_uk/news/ostrog_forum_2017 (дата звернення 10.10.2018).

495. ЛитПолУкрбриг завершає учения. *День*. 10 лютого 2016. №22, (2016).

496. Угода між Урядом України та Організацією Північноатлантичного договору про статус представництва НАТО в Україні. *База даних «Законодавство України» / Верховна Рада України*. URL: http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/950_033 (дата звернення 10.10.2018).

497. Угода про співробітництво у сфері підтримки між Кабінетом Міністрів України та Організацією НАТО з підтримки та постачання (ОНПП). *База даних «Законодавство України» / Верховна Рада України*. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/950_029/sp:max100 (дата звернення 10.10.2018).

498. У Польщі запропонували змінити формат комісії Україна-НАТО через угорське вето. *Еспресо*. 28 квітня 2018. URL: https://espresso.tv/news/2018/04/28/u_polschi_zaproponuvaly_zminyty_format_komisiyi_i_ukrayina_nato_cherez_ugorske_veto (дата звернення 10.10.2018).

499. Польща підтримує рух України в напрямку НАТО і ЄС, – польський прем'єр. *Інформаційна агенція ZIK*. 29 березня 2018. URL: https://zik.ua/news/2018/03/29/polshcha_pidtrymuie_ruh_ukrainy_v_napryamku_nato_i_yes__polskuu_premier_1295117 (дата звернення 10.10.2018).

500. Ми вдячні Польщі за підтримку нашого шляху до НАТО – Петро Порошенко. *Президент України*. URL: <http://www.president.gov.ua/news/mi-vdyachni-polshi-za-pidtrimku-nashogo-shlyahu-do-nato-petr-45038> (дата звернення 10.10.2018).

ДОДАТКИ

Додаток А

Список публікацій за темою дисертації

Праці, які відображають основні наукові результати дисертації:

- **статті у наукових фахових виданнях України:**

1. Мелекесцев К. І. Сучасні польсько-українські відносини: історіографічний аналіз. *Історичні і політологічні дослідження*. Вінниця : Донецький національний університет, 2016. № 1. С. 121–132.

2. Мелекесцев К. І. Культурний та цивілізаційний аспект новітніх польсько-українських відносин (2005–2011). *Література та культура Полісся*. / відп. ред. і упоряд. Г. В. Самойленко. Ніжин : НДУ ім. М. Гоголя, 2016. С. 200–210.

3. Mieliestsev K. I. In the context of declassified theses of 2008: another look on contemporary Polish-Ukrainian relations. *Грані*. Дніпро : «Грані», 2017. Т. 20, № 1. С. 103–108.

4. Мелекесцев К. І. Polish-Ukrainian relations and the issue of historical grievances in the societies of two countries. *Історичні і політологічні дослідження*. Вінниця : ДонНУ імені Василя Стуса, 2017. № 1. С. 270–283.

5. Мелекесцев К. Становлення білатеральних відносин незалежної України та Республіки Польща: договірно-правова основа міждержавних відносин (1990–2004). *Історичні і політологічні дослідження*. Вінниця : ДонНУ імені Василя Стуса, 2018. № 1. С. 152–163.

6. Мелекесцев К. Польсько-українське партнерство та аспірації України стосовно НАТО: регіональне та міжнародне співробітництво після Помаранчевої революції. *Історичні і політологічні дослідження*. Вінниця : ДонНУ імені Василя Стуса, 2019. № 1. С. 201–210.

- **статті у наукових періодичних виданнях інших держав з напрямку, з якого підготовлено дисертацію:**

7. Mieliestsev K. Polish-Ukrainian relations in 2004–2013: bilateral strategic partnership or sub-EU cooperation? *Polska-Słowacja-Ukraina Trójpo granicze*

wielokulturowe. / pod redakcja naukowa Andrzeja Bonusiaka. Rzeszow : Wydawnictwo Uniwersytetu Rzeszowskiego, 2014. Zlec. nr 30/2014. S. 135–144.

8. Мелекесцев К. The aspects of “Ukrainian-Polish strategic partnership” during the years of Viktor Yushchenko’s presidency. *Economic and law paradigm of modern society*. Banska Bystrica : Scientific Consulting Community s.r.o. «Open Europe», 2016. №2. pp. 131–134.

9. Мелекесцев К. И. Проблемы интеграции в современную европейскую цивилизацию в контексте отношений Украины и Республики Польша. *Государства Центральной и Восточной Европы в исторической перспективе* : сб. научн. ст. по мат. межд. научн. конф., Пинск 21–22 окт. 2016 г., Полесский государственный университет ; под ред. Р. Б. Гагуа. Пинск : Полесский государственный университет, 2016. Вып. 1. С. 298–309.

10. Мелекесцев К. І. Ініціативи та методологічні підходи українських і польських істориків щодо пошуку спільної позиції стосовно проблемних питань історії (2015–2017) *Государства Центральной и Восточной Европы в исторической перспективе* : сб. научн. ст. по мат. межд. научн. конф. Пинск : 24–25 ноября 2017 г. ; под ред. Р. Б. Гагуа. Пинск : Полесский государственный университет, 2017. Вып. 1. Ч.1. С. 145–150.

11. Мелекесцев К. Ukrainian-Polish partnership on the path of Ukraine’s association and integration with the European Union: the Polish side’s issues and interests (2012-2015). *Economic and law paradigm of modern society*. Banska Bystrica : Scientific Consulting Community s.r.o. «Open Europe», 2017. №2. pp. 187–192.

12. Мелекесцев К. Тенденції співробітництва України та Республіки Польща в контексті атлантичної інтеграції. *Economic and law paradigm of modern society*. Banska Bystrica : Scientific Consulting Community s.r.o. «Open Europe», 2018. №2. С 117–121.

- **тези і доповіді міжнародних та всеукраїнських науково-практичних конференцій:**

13. Мелекесцев К. Українсько-польські білатеральні відносини після приєднання Республіки Польща до Шенгенського договору (2007–2010 pp.).

Модернізація соціогуманітарного простору: історичний досвід, виклики та перспективи : збірка матеріалів міжн. наук. конф. (2015; Житомир-Вінниця). Всеукраїнська науково-практична наукова конференція з міжнародною участю «Модернізація соціогуманітарного простору: історичний досвід, виклики та перспективи», 14–15 травня 2015 р. Житомир : Publisher Scientific, 2015. С. 78–80.

14. Мелекєсцев К. The Issue of National Ideology and Historical Memory in Polish-Ukrainian Relations. *Актуальні проблеми міжнародних відносин: Матеріали міжнародної науково-практичної конференції студентів, аспірантів і молодих вчених*. К. : Київський національний університет імені Тараса Шевченка, Інститут міжнародних відносин, 2016. Ч. 1. С. 93–97.

15. Мелекєсцев К. Становлення польсько-українських білатеральних відносин після розпаду Східного Блоку. *Соціально-гуманітарні дисципліни: напрямки наукового пошуку* : матеріали Всеукр. наук. конфер. м. Дніпропетровськ, 2016 р.: у 5-х частинах. Дніпропетровськ : ТОВ «Інновація», 2016. С. 49–52.

16. Mieliękiestsev K. I. The year 2009 as the critical point in the history of contemporary Polish-Ukrainian relations. *Травневі студії: історія, політологія, міжнародні відносини* : зб. тез. Вінниця : «Друк», 2016. Вип. 1. С. 119–122.

17. Мелекєсцев К. Україна, Польща, революція: сьогодення та історична ретроспектива. *Травневі студії: історія, політологія, міжнародні відносини*. Збірка матеріалів Всеукраїнської наукової інтернет-конференції до 100-річчя Української революції, 80-річчя ДонНУ імені Василя Стуса та історичного факультету ; за ред. канд. іст. наук Ю. Т. Темірова. Вінниця : ДонНУ імені Василя Стуса, 2017. Вип. 2. С. 52–57.

18. Mieliękiestsev K. The issues of shared history and how to resolve them: a look at the initiatives of Polish and Ukrainian historians and state organizations (2014–2015). *Сучасна гуманітаристика* : збірник матеріалів III Міжнародної науково-практичної інтернет-конференції, 13 жовтня 2017 р. Переяслав-Хмельницький (Київ. обл.) : ДВНЗ «Переяслав-Хмельницький державний педагогічний університет імені Григорія Сковороди», 2017. Вип. 3. С. 152–158.

19. Mieliekiestsev K. The issue of multiculturalism in contemporary Polish-Ukrainian relations. *Сучасна гуманітаристика* : збірник матеріалів IV Міжнародної науково-практичної інтернет-конференції, 14 листопада 2017 р. Переяслав-Хмельницький (Київ. обл.): ДВНЗ «Переяслав-Хмельницький державний педагогічний університет імені Григорія Сковороди», 2017. Вип. 4. С. 125–129.

Праці, які додатково відображають наукові результати дисертації:

• **статті у наукових виданнях України:**

20. Мелекєсцев К. І. Ідеологічне і прагматичне у польсько-українських відносинах. *Вісник Донецького національного університету. Філософські науки*. Вінниця : ДонНУ, 2016. №1-2. С. 137–150.

Додаток Б

Вплив допомоги ЄС та Єврокомісії на економічний стан Польщі та України

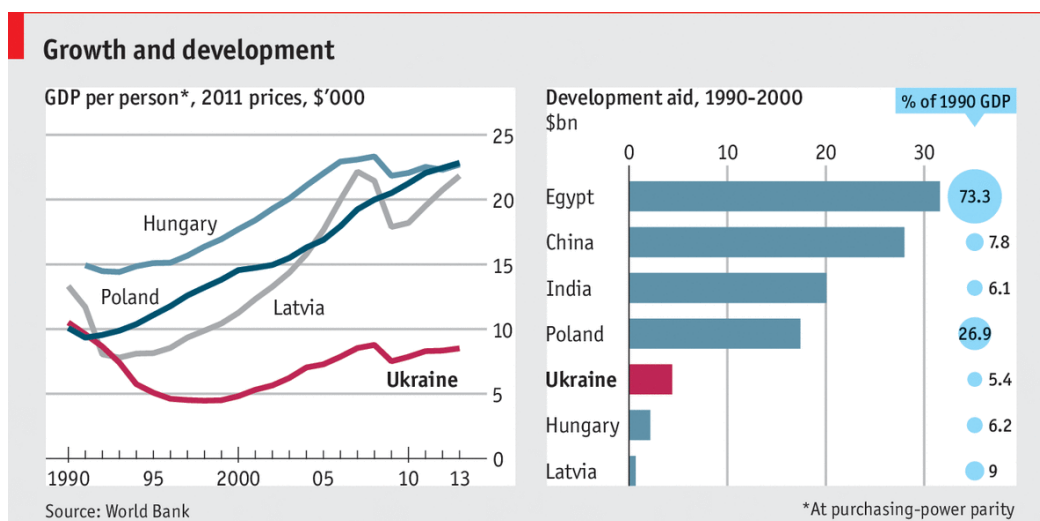

Рис. Б.1. Зміни ВВП Вишеградських країн та України у 1990 – 2013 рр. та розміри економічної допомоги з ЄС та Єврокомісії у 1990 – 2000 рр.¹

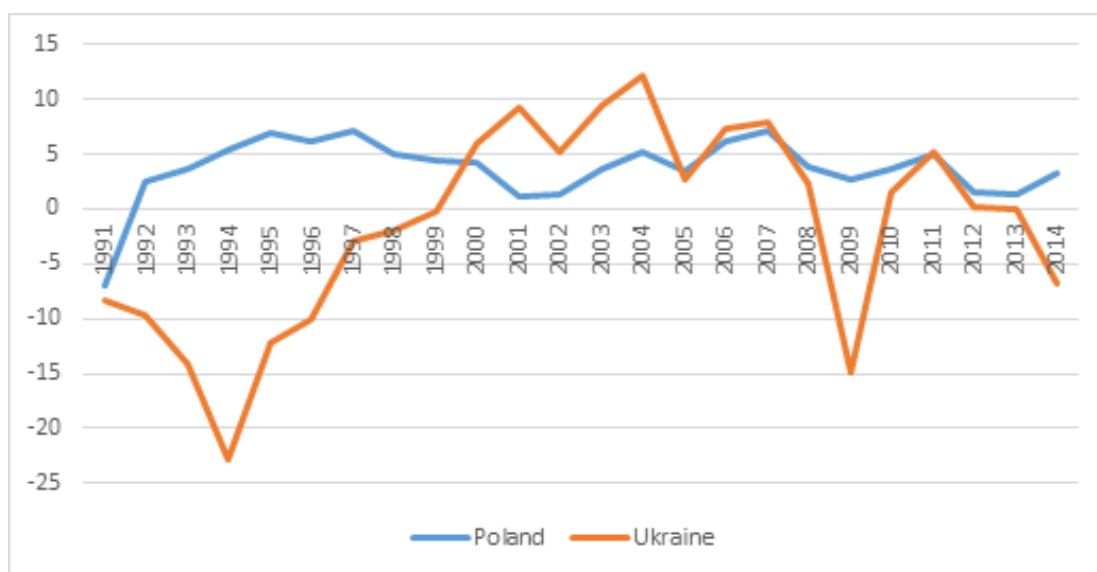

Рис. Б.2. Зміни ВВП Польщі та України у 1991 – 2014 рр.²

¹ Джерело: Crisis in Ukraine. *The Economist* (за даними Світового Банку, 2015 р.). URL: <https://www.economist.com/graphic-detail/2015/06/04/crisis-in-ukraine> (дата звернення 10.10.2018).

² Джерело: Leszek Balcerowicz in Ukraine – new hope and old politics. *Ukrainian Catholic University*. URL: <http://spm.ucu.edu.ua/en/2016/04/26/leszek-balcerowicz-in-ukraine-new-hope-and-old-politics-2/> (дата звернення 10.10.2018).

Додаток В

Зростання ВВП у воєводствах Республіки Польща із процесом євроінтеграції

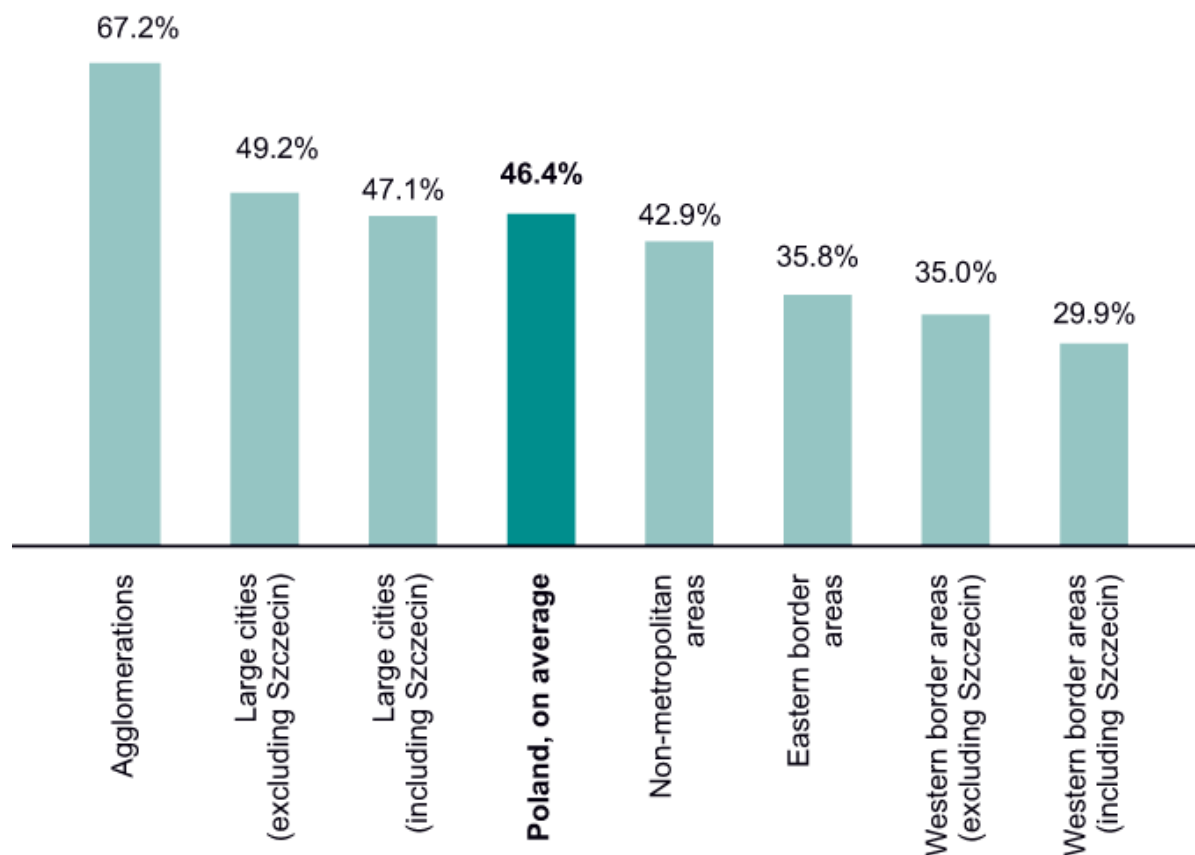

Рис. В. 1. Зростання реального ВВП Польщі у 2000 – 2010 рр. за типами регіонів (агломерації, великі міста без Щецину, великі міста з Щецином, Польща в цілому, райони поза агломераціями, райони на східному кордоні, райони на західному кордоні)³

³ Джерело: Why some regions of Poland develop faster than others. *PMR Consulting & Research* (за даними Центрального статистичного офісу Польщі, 2013 р.). URL: <http://www.pmrconsulting.com/a14/why-some-regions-of-poland-develop-faster-than-others> (дата звернення 10.10.2018).

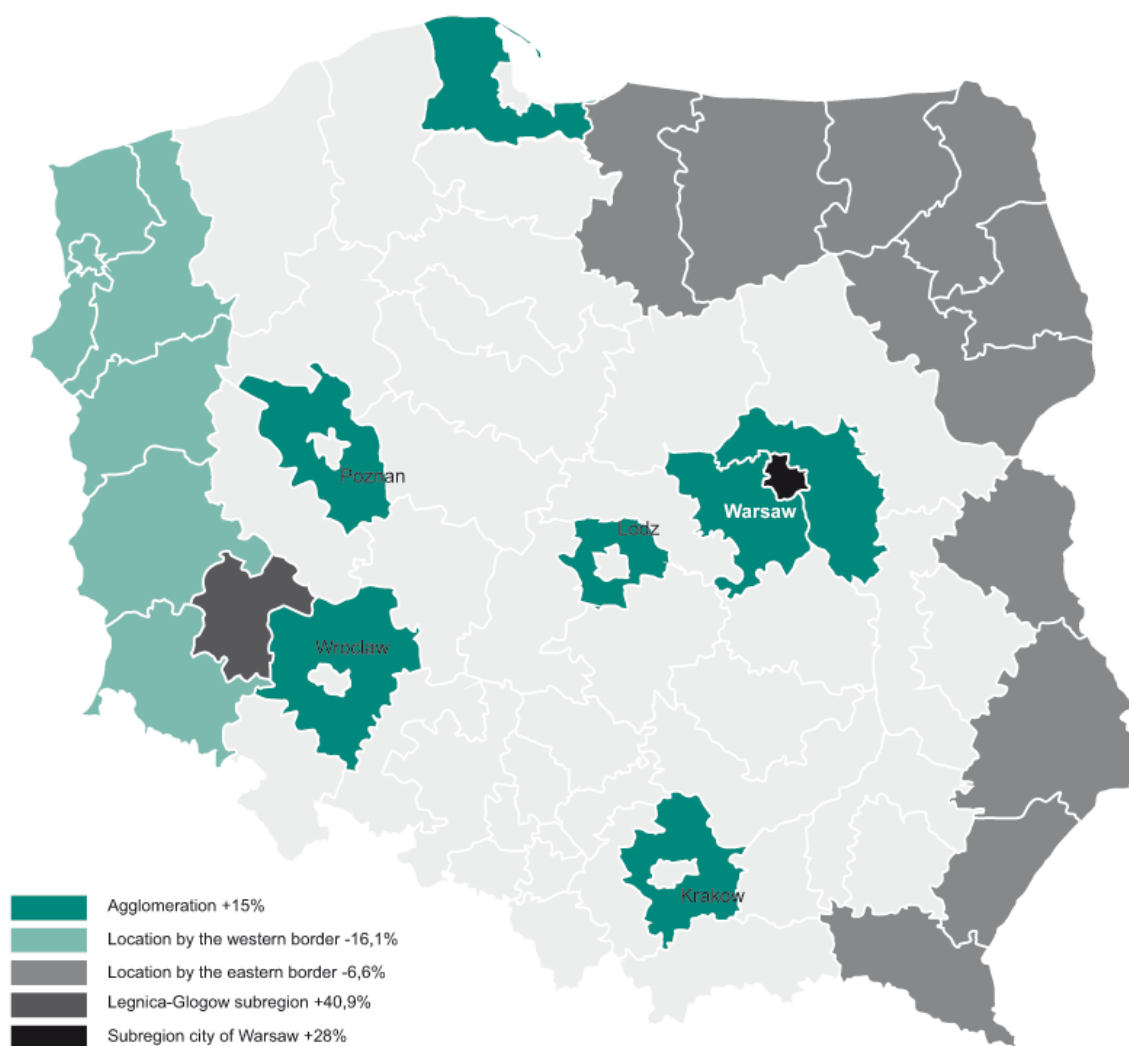
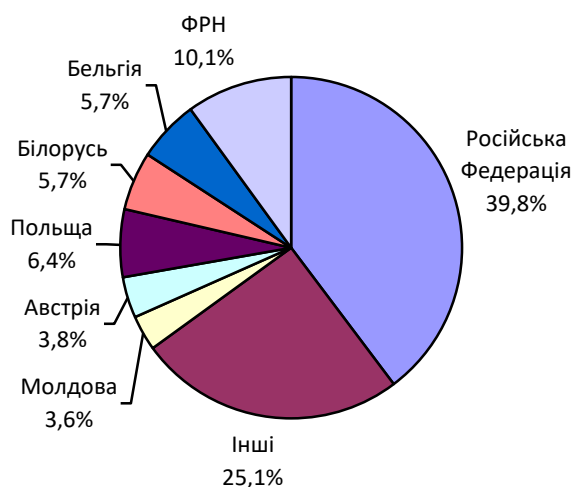

Рис. В. 2. Фактори зростання реального ВВП Польщі у 2000 – 2010 рр. за географічним положенням (агломерація, західні та східні єврорегіони, Лігниця-Глогув, Варшава)⁴

⁴ Джерело: Why some regions of Poland develop faster than others. *PMR Consulting & Research* (за даними Центрального статистичного офісу Польщі, 2013 р.). URL: <http://www.pmrconsulting.com/a14/why-some-regions-of-poland-develop-faster-than-others> (дата звернення 10.10.2018).

Додаток Г

Місце Польщі в міжнародних контактах Вінницької області на кінець «Року України в Польщі»

Рис. Г.1. Основні партнери Вінницької області в експорті товарів на 2006 р.⁵

ЗАЯВКА НА УЧАСТЬ У ПРОГРАМІ СТАЖУВАННЯ в органах державної влади Польщі (на 2006 р.)	
Організація	Вінницька обласна державна адміністрація
Підрозділ, що подає заявку	Головне управління економіки Вінницької облдержадміністрації
Контактна особа	Репей Володимир Іванович, 21100, м. Вінниця, Хмельницьке шосе, 7, тел./факс 66-14-33 e-mail: uесо@vn.ua
Мета стажування	Вивчення досвіду з питань розвитку малого підприємництва та регуляторної політики
Учасники стажування	Репей Володимир Іванович, 1959 р. н., заступник начальника Головного управління економіки – начальник управління з питань регулятивної політики та розвитку підприємства Вінницької облдержадміністрації.
Перелік органів державної влади та інших організацій, відвідування яких бажано включити в програму стажування	Органи державної влади та організації, які здійснюють делеговані державою повноваження щодо регуляторної політики та розвитку підприємництва
Перелік питань, висвітлення яких варто передбачити під час стажування	Питання, пов'язані із здійсненням повноважень щодо регуляторної політики та розвитку підприємства
Мова стажування	Українська, російська
Очікувані результати стажування	Запровадження європейських стандартів в питаннях, пов'язаних з підтримкою і розвитком підприємництва, а також запровадження сучасних методів здійснення регуляторної політики

Таб. Г.1. Оформлення участі у програми стажування в органах державної влади Республіки Польща працівників Вінницької ОДА⁶⁵ Державний архів Вінницької області. Ф Р-6147. Оп. 1. Спр. 1299, арк. 112⁶ Державний архів Вінницької області. Ф Р-6147. Оп. 1. Спр. 1299, арк. 14

Додаток Д

Місце Польщі у економіці Вінницької області у першій половині 2010-х рр.

Таб. Д.1. Доля експорту до Республіки Польща у економіці Вінницької області у порівнянні з експортом до Білорусі та Росії у 2011-2015 (у % від заг. експорту)

Рік	Еспорт до Республіки Польща	Еспорт до Республіки Білорусь	Еспорт до Російської Федерації
2011 ⁷	14,1%	7,0%	24,2%
2012 ⁸	15,5%	7,0%	22,4%
2013 ⁹	8,2%	9,0%	23,7%
2014 ¹⁰	8,8%	8,4%	17,4%
2015 ¹¹	7,9%	9,7%	8,8%

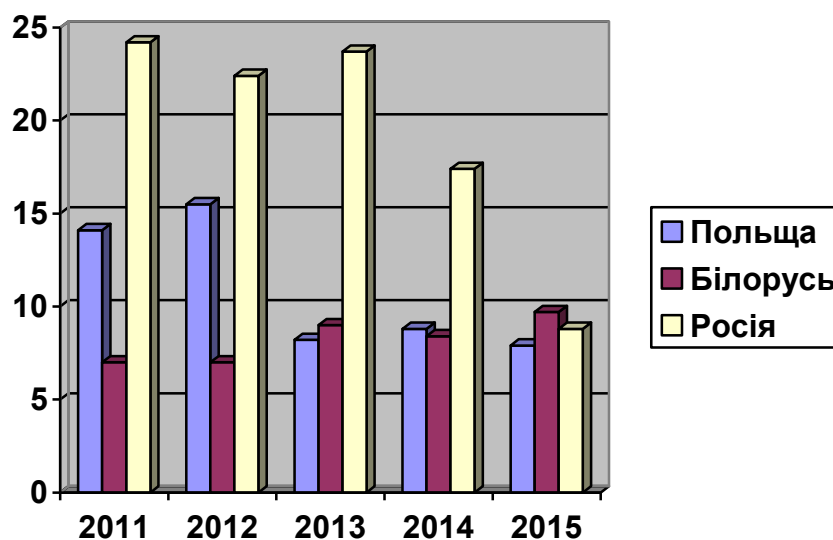

Рис. Д.1. Порівняння експорту Вінницької області у 2011-2015 (у % від заг.)

⁷ Державний архів Вінницької області. Ф 6200. Оп. 1. Спр. 66, арк. 24

⁸ Державний архів Вінницької області. Ф 6200. Оп. 1. Спр. 66, арк. 32

⁹ Державний архів Вінницької області. Ф 6200. Оп. 1. Спр. 92, арк. 18

¹⁰ Державний архів Вінницької області. Ф 6200. Оп. 1. Спр. 110, арк.33

¹¹ Державний архів Вінницької області. Ф 6200. Оп. 1. Спр. 110, арк.34

Додаток Е

Матеріали Вінницької ОДА щодо трансформації імпорту-експорту області у зв'язку з початком російської агресії проти України¹²

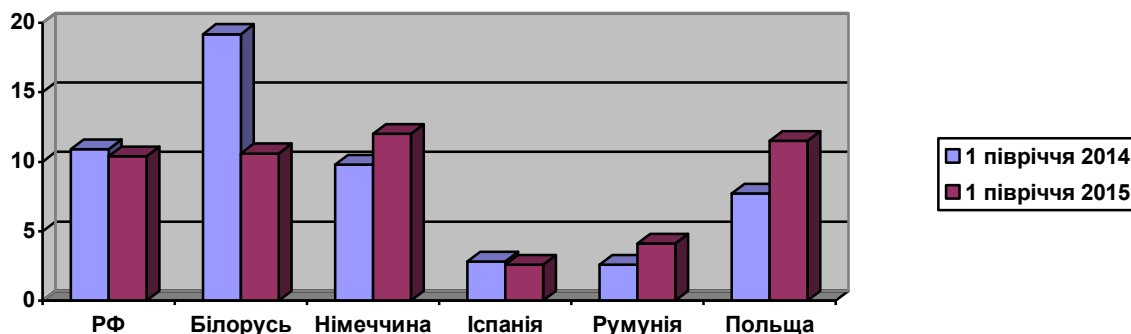

Рис. Е.1. Порівняння часток партнерів у імпорті за I півріччя 2014 р. та 2015 р. (у відсотках)

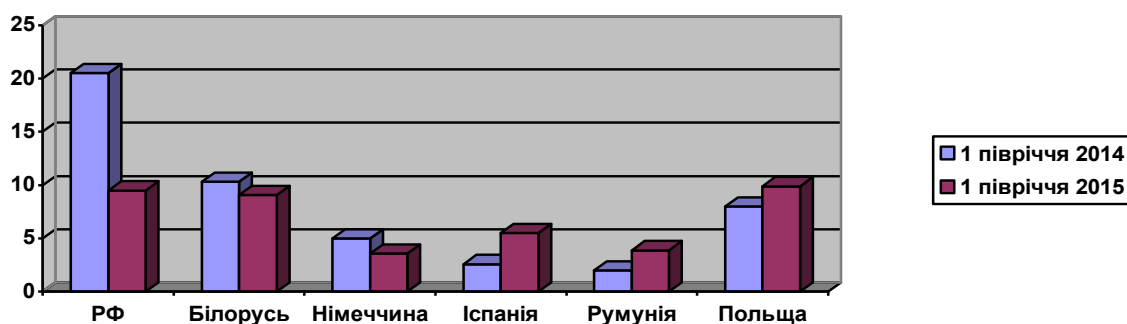

Рис. Е.2. Порівняння часток партнерів у експорті за I півріччя 2014 р. та 2015 р. (у відсотках)

¹² Державний архів Вінницької області. Ф 6200. Оп. 1. Спр. 110, арк. 24–25.

Додаток Ж

Відповідь на запит Мелекесцева К. І. щодо академічної мобільності студентів
ДонНУ імені Василя Стуса¹³

2017 рік

1. Познанський університет економіки та бізнесу (Польща)
2. Познанський університет економіки та бізнесу (Польща)
3. Познанський університет економіки та бізнесу (Польща)
4. Познанський університет економіки та бізнесу (Польща)
5. Варшавський університет (Польща)
6. Варшавський університет (Польща)
7. Варшавський університет (Польща)
8. Варшавський університет (Польща)
9. Варшавський університет (Польща)

2018 рік

1. Лодзинський університет (Польща)
2. Лодзинський університет (Польща)
3. Лодзинський університет (Польща)
4. Познанський університет економіки та бізнесу (Польща)
5. Познанський університет економіки та бізнесу (Польща)
6. Познанський університет економіки та бізнесу (Польща)
7. Варшавський університет (Польща)
8. Варшавський університет (Польща)
9. Варшавський університет (Польща)
10. Варшавський університет (Польща)
11. Університет Хуманітас (Польща)
12. Ягеллонський університет (Польща)
13. Економічний Університет (Познань, Польща)
14. Варшавський університет (Польща)
15. Варшавський університет (Польща)
16. Університет імені Адама Міцкевича (Польща)
17. Університет Яна Кохановського (Польща)
18. Університет Хуманітас (Польща)
19. Познанський університет економіки та бізнесу (Польща)
20. Познанський університет економіки та бізнесу (Польща)
21. Варшавський університет (Польща)
22. Академія Ignatianum (м.Краків, Польща)
23. Варшавський університет (Польща)
24. Варшавський університет (Польща)
25. Ягеллонський університет (Польща)
26. Варшавський університет (Польща)

2019 рік

1. Познанський університет економіки та бізнесу (Польща)
2. Краківський економічний університет (Польща)
3. Краківський економічний університет (Польща)

¹³ Протоколи засідань щодо академічної мобільності (2017–2019). Донецький національний університет імені Василя Стуса. Матеріали відділу міжнародних зв'язків. Вінниця, 2017–2019.

Додаток 3

Відповідь на запит Мелекесцева К. І. щодо академічної мобільності студентів ДонНУ імені Василя Стуса¹⁴

Олександр Бурлака, економічний факультет, 1 курс «магістр», взяв участь у програмі Erasmus+, Познанський економічний університет (м. Познань, Польща): «Минулого року я мав змогу прийняти участь у програмі обміну Erasmus+, тож на період весняного семестру я став студентом Економічного університету в Познані. Це був незабутній час для мене, на що було декілька причин.

По-перше, система навчання в Польщі досить сильно відрізняється від української. Більшість часу студента відводиться на самостійне вивчення матеріалів з дисципліни та інші види саморозвитку.

По-друге, завдяки Erasmus+, я отримав можливість спілкування та культурного обміну із молоддю з багатьох країн світу.

По-третє, одним з важливих елементів програми Erasmus+ є стипендія на навчання в одному з найпрестижніших польських вузів, що покриває витрати на всі потреби студента.

Я дуже радий існуванню подібних програм та тому, що я став учасником однієї з них та вдячний усім, хто допомагав мені в період моєї мобільності».

17.11.2017 р.

Частина цитати опублікована у статті для онлайн-версії газети Донецького національного університету імені В. Стуса «Університетські вісті» за 2018 р.¹⁵

¹⁴ Протоколи засідань щодо академічної мобільності (2017 – 2019). Донецький національний університет імені Василя Стуса. Матеріали відділу міжнародних зв'язків. Вінниця, 2017–2019.

¹⁵ Освітні можливості програми Еразмус+ Україна. *Університетські вісті*. Донецький національний університет імені Василя Стуса. Вінниця, 2018. – URL: <https://news.donnu.edu.ua/2018/11/22/osvitni-mozhливosti-programi-erazmus-ukrayina/>. (дата звернення 12.12.2018).

Додаток Й

Матеріали Вінницької ОДА щодо планів співпраці із НАТО у 2007 р.¹⁶

Пропозиції щодо Програми співробітництва Україна – НАТО на 2007 р.		
Назва заходу	Відповідальні за виконання	Срок виконання
Регулярне оновлення на веб-сайтах облдержадміністрацій спеціальних рубрик з висвітлення питань європейської та євроатлантичної інтеграції України	Обласні державні адміністрації	Протягом року
Проведення громадських читань та єдиних днів інформування з актуальних питань європейської та євроатлантичної інтеграції України	Обласні державні адміністрації	Протягом року
Регулярне висвітлення в регіональних засобах масової інформації питань європейської та євроатлантичної інтеграції України	Обласні державні адміністрації	Протягом року
Сприяння формуванню кадрового потенціалу державного управління на виконання державної програми підготовки, перепідготовки та підвищення кваліфікації фахівців у сфері європейської та євроатлантичної інтеграції України на 2004 – 2007 роки	Міністерство освіти і науки України Міністерство закордонних справ України Обласні державні адміністрації	Протягом року
Розроблення та виконання професійних програм підвищення кваліфікації та програм короткотермінових семінарів з питань європейської та євроатлантичної інтеграції України на 2007 рік на базі обласних центрів перепідготовки та підвищення кваліфікації працівників органів державної влади і органів місцевого самоврядування	Обласні державні адміністрації	Протягом року
Здійснення заходів щодо залучення в установленому порядку міжнародної технічної допомоги, у тому числі з країн-членів ЄС та НАТО, для виконання Програми співробітництва Україна – НАТО на 2007 рік	Міністерство економіки України Міністерство закордонних справ України Обласні державні адміністрації	Протягом року

Таб Е.1. Пропозиції щодо Програми співробітництва Україна – НАТО на 2007 р.

¹⁶ Державний архів Вінницької області. Ф Р-6147. Оп. 1. Спр. 1299, арк. 165–166

Додаток К

Голови держав України та Республіки Польща: хронологія (1990–2015 рр.)¹⁷¹⁸

Україна	Республіка Польща
Леонід Кравчук (Самовисування) 5 грудня 1991 р. 19 липня 1994 р.	Лех Валенса (Солідарність) 22 грудня 1990 р. 22 грудня 1995 р.
Леонід Кучма (Самовисування) 19 липня 1994 р. 23 січня 2005 р.	Александр Квасневський (Соціальна Демократія) 23 грудня 1995 р. 23 грудня 2005 р.
Віктор Ющенко (Самовисування) 23 січня 2005 р. 25 лютого 2010 р.	Лех Качинський (Право і справедливість) 23 грудня 2005 р. 10 квітня 2010 р.
Віктор Янукович (Партія Регіонів) 25 лютого 2010 р. 22 лютого 2014 р.	Броніслав Коморовський (Громадянська Платформа) 6 серпня 2010 р. 6 серпня 2015 р.
Петро Порошенко (Самовисування) 7 червня 2014 р. 20 травня 2019 р.	Анджей Дуда (Право і справедливість) 6 серпня 2015 р.

¹⁷ World Atlas: Presidents Of Poland Since 1989. *World Atlas*. URL: <https://www.worldatlas.com/articles/presidents-of-poland-since-1989.html> (дата звернення 12.12.2018).

¹⁸ World Atlas: Presidents Of Ukraine Since 1991. *World Atlas*. URL: <https://www.worldatlas.com/articles/presidents-of-ukraine-since-1991.html> (дата звернення 12.12.2018).